

รายงานฉบับสมบูรณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(ตุลาคม 2555 – กันยายน 2556)

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เรื่อง
การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่าย
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือปีที่ 3

โดย

นางสาวอรุณี เวียงแสง และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

สัญญาเลขที่ RDG56N0004

รายงานฉบับสมบูรณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(ตุลาคม 2555 – กันยายน 2556)

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เรื่อง
การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่าย
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่ 3

โดย

นางสาวอรุณี เวียงแสง
รศ.ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ
รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน
นางสาวปวีณา ราชสีห์
นางสาวสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์
นางสาวภัทรา มาน้อย
นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์
นางสาวเสาวดี ศรีฟ้า
คุณวันเพ็ญ พรินทรากุล

กันยายน 2556

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง(Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัยเวที (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบตกรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ปัญญาในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็นคำถาม ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัย อยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จ และอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำให้ใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ ที่ผูกอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาคได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอเนื้อหาภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย(Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้นNode จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้ดำเนินงานมา 3 ปี (2554-2556) มีคำถามการวิจัย คือ *กระบวนการพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้ ควรเป็นอย่างไร* โดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ (2) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี และ (3) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็น และเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร วิธีการดำเนินการวิจัยมีคณะทำงานของกลไกกลางเป็นทีมหลักในการก่อกำเนิดการเคลื่อนไหว โดยมีตัวแทนจากโหนดพี่เลี้ยง เป็นทีมวิจัยร่วม ซึ่งมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมทำ และร่วมสรุปบทเรียน ทั้งนี้ วิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 การพัฒนาระบบสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ มีการดำเนินการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อสร้างและพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้แก่ ฐานข้อมูลการทบทวนโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่ปี 2542-2554 ฐานข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทบทวนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในประเด็นต่างๆ และฐานข้อมูลพัฒนาการของข้อเสนอโครงการตั้งแต่เข้าเวทีพิจารณาโครงการจนถึงการอนุมัติออกสัญญาการติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนด/ พี่เลี้ยง เน้น *“ระบบการหนุนสู่โหนดคุณภาพ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านการวิเคราะห์แบบ “Inside Out” บนแนวคิดเชิงบวก เน้นการ “Empower” แบบเดียวกับที่ โหนดหนุนเสริมโครงการวิจัยซึ่งต้องทำไปเรียนรู้ไป ลงมือทำสรุปบทเรียน และปรับวิธีการทำงาน โดยจัดกระบวนการให้โหนดวิเคราะห์ตนเองอย่างสม่ำเสมอ การจัดกลุ่มโหนดตามลักษณะการทำงาน ได้แก่ กลุ่มโหนดเชิงประเด็นพื้นที่ โหนดที่ทำงานกับหน่วยงาน และโหนดเชิงประเด็นเฉพาะ การวิเคราะห์รูปแบบการทำงานของโหนด ลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานโครงการวิจัยร่วมกับโหนด/พี่เลี้ยง ร่วมแลกเปลี่ยน สังเกตการณ์ในเวทีเครือข่ายงานวิจัยที่โหนดพี่เลี้ยงจัดขึ้น และจัดกระบวนการติดตามการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) จัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัยการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง และจัดเวทีทดลองพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย*

ส่วนที่ 2 การพัฒนาระบบการประสานหน่วยงานภาคี มีการออกแบบการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีที่มีการดำเนินงานร่วมกันเป็นรูปธรรม เน้นการเชื่อมโยงประสานในลักษณะเน้นให้เป็นไปตาม *ธรรมชาติ และจังหวะ เวลา ที่เหมาะสม* โดยมีการประชุมหาแนวทางการประเมินงานและกำหนดตัวชี้วัดเป้าหมายความร่วมมือ จัดเวทีแลกเปลี่ยนชุดความรู้การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงาน/สถาบันการศึกษา การเชื่อมโยงประสานกับเครือข่ายที่เคลื่อนไหวประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการเชื่อมโยงประสานภาคีขับเคลื่อนนโยบายและสื่อสารสาธารณะ

ส่วนที่ 3 การพัฒนาระบบสนับสนุนตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร มีกระบวนการทำงาน 11 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ทบทวนสถานการณ์ “ความมั่นคงด้านอาหาร และบทบาทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 2) สร้างความเข้าใจเรื่องงานความมั่นคงด้านอาหารของผู้เกี่ยวข้อง 3) ทบทวนทุนเดิมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 4 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหาร 4) บูรณาการยุทธศาสตร์และกำหนดเนื้อหาขยายในการขับเคลื่อน 5) กำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่เพื่อสถาปนาองค์ความรู้ความมั่นคงด้านอาหาร 6) สนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมาย 7) ติดตามหนุนเสริมโหนด/ โครงการวิจัย 8) สังเคราะห์ความรู้สู่การยกระดับเป็นพื้นที่รูปธรรม 9) นำ

เครื่องมือการประเมินสภาวะความมั่นคงทางอาหาร(FSI) มาปรับใช้ เพื่อเชื่อมประเด็นวิจัยสู่ความมั่นคงทางอาหาร 10) การเชื่อมงานภาคีความร่วมมือ และ 1) การสื่อสารสังคม เช่น นำเสนอผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือเป็นประจำทุกปี

ผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยการศึกษาและพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือพบว่า

(1) การพัฒนาระบบสนับสนุนคุณภาพงานวิจัย ระบบสนับสนุนงานต้นน้ำ ผ่านกระบวนการเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย จำนวน 32 ครั้ง สามารถขึ้นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ทั้งหมด 96 โครงการ (ปี 2554 จำนวน 34 โครงการ/ ปี 2555 จำนวน 30 โครงการ/ ปี 2556 จำนวน 32 โครงการ) โดยมีการจัดทำฐานข้อมูลพัฒนาการของข้อเสนอโครงการวิจัย และฐานข้อมูลประเด็นย่อย 10 ปีที่ผ่านมา ความรู้ที่เกิดขึ้น คือการพัฒนาโจทย์วิจัย(โจทย์คมชัด ตรงป้ ญหา)ในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ (เนื้อหาสำคัญครบถ้วน และเรียบเรียงเนื้อหาได้สอดคล้องกับระบบสนับสนุนงานกลางน้ำ เกิดการวิเคราะห์จัดกลุ่มโหนด เพื่อให้สามารถออกแบบการหนุนเสริมได้สอดคล้องกับความต้องการของโหนดที่เลี้ยง เกิดตัวชี้วัดโหนดคุณภาพ และโครงการวิจัยคุณภาพและหนุนเสริมการเคลื่อนไหวงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร โดยกีดพื้นที่รูปธรรมวิจัยเชิงความมั่นคงทางอาหาร มีการเติมเครื่องมือความรู้ในการประเมินสภาวะความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนและการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพในเรื่องแนวคิดทักษะ เครื่องมือ ความรู้ การกุ่มสภาพงานให้บรรลุตัวชี้วัด การทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยความรู้ที่เกิดขึ้น คือการเรียนรู้วัฒนธรรมการดำเนินงานและบุคลิกลักษณะนิสัยของโหนด/พี่เลี้ยงการจัดวางบทบาท “กลไก” บนความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องญาติมิตรการจัดวางน้ำหนักของการพัฒนาศักยภาพทั้งในเชิงวิชาการและกระบวนการและคนทำงานต้อง “เรียนรู้ยกระดับ และปรับตัว” ระบบสนับสนุนงานปลายน้ำ มีการจัดระบบสนับสนุนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(RE) การสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารเตรียมข้อมูลการถอดประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการฝึกอบรมเตรียมเอกสารวิชาการรับใช้สังคม ตามประกาศ ก.พ.อ. ฉบับที่ 9 แล้ว 2 ครั้งและการเตรียมข้อมูลการจัดทำหนังสือ “ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือเสริมพลังการรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัย

(2) การพัฒนาระบบการประสานหน่วยงานภาคีในช่วงปี 2554-2555 ได้มีการประมวลองค์ความรู้ในการทำงานกับอปท. (อปจ. และอปต.) โดยได้แนวคิด วิธีการ กระบวนการ ข้อเสนอแนะ ข้อพึงระวัง ในการทำงานกับอปท. ที่สามารถสร้างการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในปีถัดมา ในปี 2556 ซึ่งเป็นปีที่ 3 ของการเคลื่อนไหวงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือ มีความโดดเด่นของการสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับสถาบันการศึกษา มูลนิธิโครงการหลวงซึ่งอยู่ระหว่างการสร้างพื้นที่รูปธรรม และการเชื่อมงานกับภาคีเครือข่ายภายใต้งานยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมีการเชื่อมกับภาคีเชิงวิชาการ ภาคีขับเคลื่อนสังคม และภาคีขับเคลื่อนนโยบายและสื่อสารสาธารณะเกิดความรู้ในการทำงานร่วมกับแต่ละองค์กรซึ่งมีความเชี่ยวชาญ และมีวัฒนธรรมการทำงานแตกต่างกัน ต้องมีการหาสมดุลในการทำงานร่วมกันทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ

(3) การพัฒนาระบบสนับสนุนตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหารผลที่เกิดขึ้นตามกรอบงานที่วางไว้ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ มีการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน 42 โครงการ และได้กำหนด 20 โครงการ เป็นเป้าหมายในการ

สังเคราะห์ความรู้และพัฒนาสู่พื้นที่รูปธรรมต่อเนื่อง เกิดการพัฒนายกระดับกลไกและระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับภาคจังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งกำลังพัฒนาสู่ชุดความรู้ท้องถิ่นระบบสนับสนุนการจัดการอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมภาคเหนือ และความรู้ที่ได้จัดทำในลักษณะฐานข้อมูล จากทุกกระบวนการทำงาน (1 ขั้นตอน)ด้านพื้นที่รูปธรรมในระดับชุมชนเป้าหมาย 20 แห่งที่วางไว้ เป็นตัวแทนของนิเวศ และวัฒนธรรมที่หลากหลายครอบคลุม แต่ยังคงอยู่ในช่วงของการ “ยกระดับ” ให้ชัดเจนขึ้นในระยะต่อไป ด้านการสื่อสารสร้างความเข้าใจ โหนดเป้าหมายและชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจความมั่นคงทางอาหารจนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติ เกิดระบบสนับสนุนตามเป้าหมายที่เชื่อมกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ ชุมชน และยังสามารถสังเคราะห์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง สื่อมวลชนสื่อสารความรู้สู่สังคมทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และการนำเสนอผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ทุกปี ด้านการเชื่อมภาคี มีการเชื่อมงานเชิงเนื้อหาในระดับประเทศกับภาคีเหนือภาคทั้งงานวิจัยและพัฒนา เกิดความรู้การพัฒนาโจทย์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารประเมินสถานะความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชนวิจัยและการสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม

บทเรียนจากการดำเนินงาน ได้แก่

(1) ระบบสนับสนุนงาน ก่อร่างด้วยการตั้งต้นทบทวนทุนเดิมของการดำเนินงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ซึ่งทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และโหนดพี่เลี้ยง ได้ร่วมกันคิดร่างไว้ พร้อมกับการออกแบบกระบวนการสนับสนุนเน้นที่งานคุณภาพต้นน้ำ และการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องก่อน ภายใต้ความเชื่อว่าพลังของโครงการวิจัย จะแอบอิงกับพลังของโหนดเป็นสำคัญ เมื่อตั้งต้นทบทวนทุนความรู้เดิมแล้วจึงจัดระบบ เกิดรูปแบบที่เห็นผลชัดเจน ทั้งกระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ การหนุนเสริมติดตาม กลไกการเชื่อมประสานระหว่างโหนด กลไก และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในช่วงปีสุดท้ายจึงตัดคัดกรองระบบกลไกที่ได้ผล ปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น และประมวลผลภาพรวมของการจัดระบบสนับสนุนเพื่อตอบคำถามการวิจัย

(2) การจัดระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ สามารถเคลื่อนคนเคลื่อนงานไปได้ด้วยดี เนื่องจากใช้ฐานความสัมพันธ์อันดีของคนทำงาน ทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบทั้งงานของโหนดและงานผลักดันเชิงยุทธศาสตร์ภาคเหนือ โดยต้องให้โหนดพี่เลี้ยง วิเคราะห์ศักยภาพในการมีส่วนร่วมในการทำงานหน้ามือ ตามกำลังและความสนใจของโหนดพี่เลี้ยงทั้งนี้วิธีการทำงานของกลไกต้องใช้รูปแบบ “การเสริมพลัง” หรือ “Empower” เช่นเดียวกับที่โหนดใช้กับโครงการวิจัย โดยใช้พลังบวกเป็นจุดเชื่อมสู่การแก้ไขปัญหา หรือ ยกระดับงาน

(3) การสร้างคุณภาพงานวิจัย สามารถดำเนินการได้ภายใต้กรอบตัวชี้วัดที่มีการออกแบบร่วมกันไว้ แต่ความชัดเจนต้นลึกในเชิงเนื้อหาต้องอาศัยฐานความรู้เดิมและการสังสมประสบการณ์ใหม่เพิ่มเติม ซึ่งกรณีโหนดเชิงประเด็นหรือชุดโครงการจะมีความเชี่ยวชาญลึกในเชิงเนื้อหา กรณีโหนดเชิงพื้นที่จะขาดความลึกในเชิงเนื้อหาแต่มีเทคนิคกระบวนการที่ได้เรียนรู้จากการทำงานกับหลายพื้นที่หลายกลุ่ม ส่วนกรณีโหนดที่ทำงานกับหน่วยงาน/สถาบันการศึกษา จะมีความเชี่ยวชาญในเชิงกระบวนการนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าสู่หน่วยงานสถาบันการศึกษา แต่ความลึกในเชิงเนื้อหาต้องอาศัยการค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม

(4) การเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เป็นชนหน้ามือ (งานร่วมของภาค) ที่ร้อยโหนดพี่เลี้ยง และนักวิจัยชุมชน มาเรียนรู้กระบวนการทำงานและเติมความรู้ต่อสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารที่หลายชุมชนได้รับผลกระทบ เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับนิเวศวัฒนธรรมของแต่ละบริบทพื้นที่ งานนี้ “กระบวนการสร้างความเข้าใจ” เป็นความจำเป็นที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับ

ผู้เกี่ยวข้องใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เพราะเรื่องความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่อังไขยาก รวมถึงบทบาท “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต่อประเด็นนี้ ว่าควรมีตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) อยู่ส่วนไหน ในการขับเคลื่อนงานทั้งระบบ

ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้แก่

(1) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัย ควรมีการคัดกรองต้นแบบข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพในแต่ละประเด็นเพื่อเป็นตัวอย่างในเชิงเอกสารหลักการ ควรมีการจัดระบบการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ควรมีการออกแบบการติดตามหนุนเสริมที่เป็นระบบ

(2) ควรมีการจัดระบบงานจัดการความรู้และการสื่อสารสาธารณะ เนื่องจากที่ผ่านมายังขาดการดำเนินการในส่วนนี้ งานรูปธรรมจากพื้นที่วิจัยและความรู้ในการเคลื่อนงานของโหนด/พี่เลี้ยง ควรมีการถอดประสบการณ์ความรู้จากการทำงานวิจัย เพื่อเป็นบทเรียนเพื่อปรับปรุงพัฒนางาน เพื่อสื่อสารให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ในวงกว้างซึ่งจะเป็นวิทยาทานให้กับผู้ที่สนใจเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(3) กลไกกลางและสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีการทำความเข้าใจภาพรวมของการออกแบบระบบสนับสนุนงานของกลไกกลางภาคเหนือ เพื่อให้เกิดการเชื่อมประสานการทำงาน และเกิดความเข้าใจต่อการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน

(4) ควรมีการพัฒนาหลักสูตรหรือคู่มือ ที่ใช้ความรู้จากกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ตั้งแต่งานต้นน้ำ งานกลางน้ำ และงานปลายน้ำ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่โหนดและพี่เลี้ยงภาคเหนือใช้ประจำอยู่แล้ว แต่อาจแตกต่างกันเพราะกลุ่มเป้าหมาย (ชุมชนวิจัย) แตกต่างกัน (อาจารย์ คนทำงาน ชาวบ้าน ชาวเขา) ซึ่งหากวางกระบวนการจัดทำหลักสูตรหรือคู่มือแบบมีส่วนร่วมโหนด/ พี่เลี้ยง ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาตัวเอง จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียนระหว่างกัน เพื่อสร้างความรู้ใหม่ให้เท่าทันสถานการณ์ ร่วมด้วย

(5) งานจุดเน้นเชิงประเด็น “ความมั่นคงทางอาหาร” สิ้นสุดลงในปีงบประมาณ 2556 (ตามยุทธศาสตร์ 3 ปี 2554-56) แต่การขับเคลื่อนงานยังต้องทำต่อเนื่อง จากข้อสรุปของผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือและภาคีตั้งนั้นในปี 2557 กลไกฯ ต้องประเมินความต้องการสนับสนุนจากพื้นที่รูปธรรมระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะระดับชุมชนวิจัย 20 แห่ง ว่าจะมีกลไกและระบบสนับสนุนอย่างไร

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และบริบทที่เกี่ยวข้องภาคเหนือตอนบน 1	11
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	49
3.1 ขอบเขตการวิจัย	50
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย	51
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	56
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	58
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	60
4.1 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 1: เพื่อค้นหาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ	60
4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 2: เพื่อค้นหาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีการเชื่อมโยงภาคี/ ประเด็น สู่การหนุนงานความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือปี 2554-56	102
4.3 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 3: เพื่อค้นหาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร	105
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	145
5.1 สรุปผลการวิจัย	145
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	147
5.3 ข้อค้นพบ	149
5.4 จุดอ่อน จุดแข็งในการดำเนินงาน	151
5.5 ข้อเสนอแนะ	152

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1	สรุปผลการสังเคราะห์การสถาปนาความมี นคงด้านอาหารระดับจังหวัดและประเด็น
การท่องเที่ยวโดยชุมชน
ภาคผนวก 2	ผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ความมี นคงทางอาหารปี 3 (ปี 2556) รายงานตามกิจกรรม
ภาคผนวก 3	การวัดแนวโน้มสถานะความมี นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน
(การนำตัวชี้วัดความมี นคงทางด้านอาหารสู่ปฏิบัติการ)
ภาคผนวก 4	รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี554-56

สารบัญแผนภาพ

หน้า

<u>แผนภาพที่ 1-1</u>	กรอบแนวคิดการดำเนินงานกลไกกลางภาคเหนือ	9
<u>แผนภาพที่ 2-1</u>	การพัฒนาและยกระดับการทำงานของคณบดีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	16
<u>แผนภาพที่ 4-1</u>	ระบบการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยภาคเหนือ	63
<u>แผนภาพที่ 4-2</u>	กลไกระบบสนับสนุนงานต้นน้ำ	74
<u>แผนภาพที่ 4-3</u>	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เลี้ยงภาคเหนือ	76
<u>แผนภาพที่ 4-4</u>	กลไกการทดลองจัดกระบวนการพิจารณาโครงการวิจัย	94
<u>แผนภาพที่ 4-5</u>	กลไกระบบสนับสนุนงานกลางน้ำ	96
<u>แผนภาพที่ 4-6</u>	กลไกการติดตามการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	98
<u>แผนภาพที่ 4-7</u>	ภาพรวมการหนุนเสริมงานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ	101
<u>แผนภาพที่ 4-8</u>	การเชื่อมโยงภาคี/ ประเด็น สู่การหนุนงานความมั่นคงด้านอาหาร	104
	ภาคเหนือ ปี 2554-56	
<u>แผนภาพที่ 4-9</u>	ความสัมพันธ์ของการจัดระบบสนับสนุนทุกระดับบทบาทหลักของกลไกทำงาน	107
<u>แผนภาพที่ 4-10</u>	วิกฤตปัญหาและผลกระทบด้านต่าง ๆ จากการพัฒนาตามกระแสนิยม	110
<u>แผนภาพที่ 4-11</u>	พลังชุมชนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการฟื้นฟูวิกฤตเศรษฐกิจพลังงานและความมั่นคงทางอาหาร	111
<u>แผนภาพที่ 4-12</u>	บูรณาการประเด็นร่วม (Theme) กับยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วง 3 ปี (2554-2556)	119
<u>แผนภาพที่ 4-13</u>	เป้าหมายการคั่นหาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เชื่อมโยงสู่ความมั่นคงทางอาหารปี 2554-56	121
<u>แผนภาพที่ 4-14</u>	การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ระหว่างปี 2554-56	123
<u>แผนภาพที่ 4-15</u>	แผนที่หมู่บ้านที่ได้นำเครื่องมือ FSI มาปรับใช้ ระหว่างปี 2555-56 ภาคเหนือ	138
<u>แผนภาพที่ 4-16</u>	กลไกและภาคีความร่วมมือเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับพื้นที่ ชุมชน หรือโครงการวิจัย	142
<u>แผนภาพที่ 4-17</u>	ความร่วมมือภาคีในการขับเคลื่อนความรู้สู่นโยบาย	143

สารบัญตาราง

	หน้า
<u>ตารางที่ 2-1</u> ทบทวนข้อจำกัดและแนวทางในการเคลื่อนงาน ตามยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ปี 2550-53	14
<u>ตารางที่ 2-2</u> เปรียบเทียบยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือเดิม และที่ปรับใหม่ (ปีงบประมาณ 2554-56)	17
<u>ตารางที่ 4-1</u> จุดเด่นของโหนด/ พี่เลี้ยง ในการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่	69
<u>ตารางที่ 4-2</u> กรอบการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย	72
<u>ตารางที่ 4-3</u> การแบ่งกลุ่มโหนด/ พี่เลี้ยง ตามลักษณะการทำงาน	77
<u>ตารางที่ 4-4</u> ประเด็นการพิจารณาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	78
<u>ตารางที่ 4-5</u> ตัวชี้วัดระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	78
<u>ตารางที่ 4-6</u> ตัวชี้วัดคุณภาพระดับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	79
<u>ตารางที่ 4-7</u> การจัดกลุ่มโหนดและจุดเด่นในการดำเนินงาน	80
<u>ตารางที่ 4-8</u> การติดต่อประสานงานโหนด/พี่เลี้ยง	84
<u>ตารางที่ 4-9</u> ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและผู้รับผิดชอบ ระหว่างปี2554-56	112
<u>ตารางที่ 4-10</u> โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่จะสังเคราะห์ สู่การพัฒนาเป็นพื้นที่รูปธรรมสนับสนุนทุนวิจัยระหว่างปี 2554-56	132
<u>ตารางที่ 4-11</u> หมู่บ้านเป้าหมายประเมินFSI ในระดับครัวเรือนและชุมชน ระหว่างปี 2555-56	136

คำย่อ

CBR-N	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Community Based Research - North งานวิจัยโดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
RC	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Research Consultant การประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
CP	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Concept Paper เอกสารเชิงหลักการ
PP	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Project Proposal ข้อเสนอโครงการ
FS	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Food Security ความมั่นคงทางอาหาร
CBT	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Community Based Tourism การท่องเที่ยวโดยชุมชน
ABC	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Area-Based Collaborative Research การวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่
RE	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Research Exploitation การใช้ประโยชน์จากการวิจัย
FSI	ย่อมาจาก ภาษาไทย	Food Safety Investigation การประเมินสภาวะความมั่นคงทางอาหาร

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา (พฤษภาคม 2553 – กันยายน 2555) สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สนับสนุนโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่องการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือโดยมีคำถามวิจัยว่า “จะสามารถพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้อย่างไร

งานกลไกปีแรก (พฤษภาคม 2553 – กันยายน 2554) ซึ่งเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการองค์กรของสกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการวิจัยจึงกำหนดศึกษาไว้เพื่อรองรับปัญหาการบริหารจัดการองค์กรและการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีความต่อเนื่องรวมทั้งให้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์โครงการไว้ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาทุนเดิมที่สะสมมาในช่วง 10 ปี 2) เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 3) เพื่อพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมและ 4) เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมและได้กำหนดยุทธศาสตร์ การดำเนินงานเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วง 3 ปี ระหว่างปี 2554-56 “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารและภายใต้การเคลื่อนงาน Theme เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้กำหนดยุทธศาสตร์เชิงประเด็น เพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนในเชิงรูปธรรมจำนวน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการศึกษาที่สอดคล้องกับการได้มาซึ่งอาหาร จาก 4 แหล่ง (ฐาน) หลัก ได้แก่ การผลิต การซื้อ การหาจากทรัพยากร (ดินน้ำ-ป่า) และจากฐานด้านวัฒนธรรม (การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน)

งานกลไกปีที่ 2 (ตุลาคม 2554 – กันยายน 2555) ดำเนินการต่อเนื่องจากปีที่ 1 ด้วยโจทย์เดิมคือจะสามารถพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้อย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ ใน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) คุณภาพและประสิทธิภาพโครงการวิจัย ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ 2) การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี 3) การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงและ 4) ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

ผลการดำเนินงานใน 2 ปี เพื่อตอบคำถามวิจัย และการบรรลุวัตถุประสงค์โครงการ สามารถสรุปผลได้ โดยใช้เครื่องมือ CIPP Model (Context Input Process Product) ดังนี้

บริบท (Context) งานปีแรก เป็นช่วงที่เครือข่ายโหนดและพี่เลี้ยงอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ที่ไม่แน่นอนในสถานะตอน และทิศทางในอนาคต ทำให้มีผลกระทบต่องานประจำ เช่น มีโครงการล่าช้ากว่า 30 โครงการ มีการปรับเปลี่ยนที่ตั้งขึ้นโครงการภายในไตรมาสที่ 2 มีงานการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) ไม่ได้ตามเป้าหมายดังนั้นงานในช่วง 6 เดือนแรก (พฤษภาคม 2553-เมษายน 2554) จึงทำได้เพียง 2 การกิจหลัก คือ การสนับสนุนให้โหนดสามารถปิดโครงการ และขึ้นโครงการ ให้ได้ตามเป้าหมายเหลือเวลาเพียง 5 เดือนหลังเท่านั้นให้ได้ทดลองกลไกการจัดการตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้

งานปีที่ 2 ทุกโหนด/ พี่เลี้ยง มีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้แล้วและกลไกมีเจ้าหน้าที่เต็มเวลา 1 คน ที่สามารถจัดการงานกลางได้ดีทั้งงานสื่อสารระหว่างกันทุกระดับ งานเชิงเนื้อหาและ

กระบวนการทำงาน แม้ว่าตรงกลาง (ฝ่ายฯ) จะยังไม่นิ่ง ก็ตามแต่การเปลี่ยนแปลงสำคัญในช่วงนี้ คือการปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่/ พี่เลี้ยง มีคนใหม่เข้ามาจำนวน 4 คนรวมถึงงบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัย และโหนดที่ลดลง ในขณะที่มีความคาดหวังต่อคุณภาพเพิ่มขึ้น

บริบทที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อการบริหารจัดการโครงการคือ“การมีส่วนร่วม” เพราะโดยหลักการแล้วการแจกแจงงานและการวางบทบาทให้สมดุลและเป็นจริงได้ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเสมอ นั้น เป็นเรื่องที่ต้องสื่อสารระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ ที่ผ่านมาเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือไม่มีปัญหาการมีส่วนร่วมกับกลไก ช่างานกลางตามกำลัง ตามทักษะ ความสามารถ หรือตามการร้องขอ ซึ่งถือว่าเป็นพลังสำคัญของความสำเร็จของกิจกรรมปฏิบัติการต่ออาจเกิดความล่าช้าเพราะต้องให้โอกาสทีมงานที่วางหน้าที่บทบาทไว้

ปัจจัยนำเข้า(Inputs) 1) คน: ประกอบด้วยทีมงานหลัก 3 คน (บางเวลา) ทีมวิจัยร่วม 4 คน (จากโหนด) และทีมรับผิดชอบตามยุทธศาสตร์ 2 ด้าน 8 ยุทธศาสตร์ (จากโหนด) ทีมฝ่าย (ภาคเหนือ 2 คน) ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งเชิงเนื้อหาและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (15 คน) ที่ปรึกษา (5 คน) และเครือข่ายภาคีเชิงประเด็นและงานTheme 2) ความรู้ ทั้งเชิงกระบวนการและเนื้อหา (ตามยุทธศาสตร์) ผ่านทุนเดิมที่มีอยู่ในตัว“คน” และงานพัฒนาศักยภาพตลอดโครงการ3) งบประมาณ จากโครงการ จากโหนด และจากภาคีประเด็นและงานTheme 4) ยุทธศาสตร์ 3 ปี และ Theme เป็นการกำหนดเป้าหมาย 3 ปีร่วมกันในระดับภาค (ปี ปรังร่วม) โดยมีเป้าหมายทั้งเชิงวิจัยและพัฒนาได้ทั้งความรู้ที่เป็นระบบการสนับสนุนที่ดี และยังสามารถตอบปัญหาสังคมภาคเหนือร่วมด้วย 5) วิธีคิด/ จิตใจ เป็นการเสริม “พลัง” ระหว่างกันผ่านกิจกรรมรวมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ปัจจัยนำเข้าของงานปีที่ 2 จะปรับตัวจากบทเรียนของงานในปีที่ได้แก่ ปรับคนทีมกลไกกลาง ให้มีคนทำงานเต็มเวลาเพิ่ม 1 คน ทีมผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหาเพิ่มขึ้น งบประมาณโครงการเพิ่มขึ้น งานพัฒนาศักยภาพเข้มข้นขึ้น และเชื่อมร้อยภาคีมาสนับสนุนงานเพิ่มขึ้น ที่ไม่ลักษณะการร่วมทุน (ในโครงการวิจัย) และการร่วมงาน (ร่วมกิจกรรม สนับสนุนปัจจัยในการจัดกิจกรรม) เป็นต้น แต่งบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัยและโหนดลดลง เจ้าหน้าที่โหนดจึงไม่ได้รับเงินเดือนเพิ่ม ได้รับเท่าเดิม 5 ปี

กระบวนการทำงาน (Process)

การสร้างระบบการสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพ ตลอดเส้นทางการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ (งานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) ได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาระบบกลไก วิธีการสนับสนุนแบบ “PAR” หรือที่เรียกว่า พาร์เลิ โดยเน้นให้ความสำคัญตัว“P” (Participation : การมีส่วนร่วม)และ “A” (Action : กิจกรรมปฏิบัติการ/ ทดลองทำ) โดยทำกิจกรรมไปตามปกติของงานกลาง แล้วจึงสรุปความรู้เป็นช่วงๆ (1 เดือน/ 2 เดือน/ 3 เดือน หรือ 6 เดือน/ ครั้ง) แล้วแต่ประเด็นงาน เพราะโดยธรรมชาติของงานกลาง การออกแบบไว้ล่วงหน้า อาจเป็นจริงได้ยาก แต่ให้มีกรอบกว้าง ๆ ไว้ว่าหวังจะหาความรู้ หรือข้อสรุปต่อการพัฒนาระบบ หรือกลไกการจัดการเรื่องใดบ้าง ดังนั้น ตัว“P” จึงเป็นตัวเล็ก ผ่านกิจกรรมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และถอดบทเรียนเป็นหลัก

กระบวนการ ประกอบด้วย “การศึกษา” “การพัฒนา” และ “การถอดความรู้จากการพัฒนา” งานกลไกปีที่ 1 ใช้ “การศึกษา” นำ เพื่อตอบโจทย์การได้มาซึ่ง“ประสิทธิภาพของกลไกการสนับสนุน” ให้เกิดโครงการวิจัยคุณภาพ เริ่มจากการทบทวนบทเรียนที่เป็นความรู้เดิมก่อน จึงวางปฏิบัติการเพื่อพัฒนากลไกการจัดการ โดยทำในช่วงต้นน้ำ หรือช่วงพัฒนาโครงการก่อน ส่วนการตอบโจทย์งาน Theme และ

ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นนั้น ใช้ “การพัฒนา” หรือปฏิบัติการ เป็นตัวนำ แล้วใช้ “การถอดความรู้” ตาม เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการสู่การพัฒนาระบบสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ เพราะเป็นเรื่องที่ฝายไม่เคยมี Theme ในการทำงานมาก่อน จึงต้องต่อยอดจากงานสังเคราะห์ความรู้วิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือสู่การจัดงาน 10 ปี สกว.ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อกำหนด Theme

กระบวนการในปีที่ 2 เน้นเรื่องการได้มาซึ่งคุณภาพโครงการวิจัยฯ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ โดยการกำหนดให้มีหนึ่งโหนดหนึ่งโครงการวิจัยคุณภาพ และเชื่อมกับการพัฒนาให้เกิดโหนดคุณภาพ กระบวนการคือ การศึกษาโหนด (กระบวนการทำงาน ศักยภาพ/ ข้อจำกัด ผลงาน) หลังจากนั้นได้แบ่งโหนดออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะงาน แบ่งทีมกลางเพื่อติดตาม เรียนรู้ร่วม และหนุนเสริมโหนด ตามความถนัด ทักษะ ประสิทธิภาพ การลงพื้นที่โหนดและโครงการวิจัย เพื่อถอดบทเรียน “การจัดการโหนด และการสนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ และเพื่อเสริมพลังในการทำงาน โดยใช้วิธีการเชิงบวก เอาจุดเด่น หรือความภาคภูมิใจของโหนดเป็นตัวเปิดสู่การเรียนรู้ (Positive entry point) และยังวางให้กระบวนการถอดบทเรียนเป็นการเรียนรู้ข้ามโหนดร่วมด้วย ส่วนงานคั่นหาระบบสนับสนุนงาน Theme และยุทธศาสตร์เชิงประเด็น มีกระบวนการเหมือนปีแรกเพราะยังไม่ได้คำตอบ แต่ได้ปรับผู้รับผิดชอบหลักในประเด็นเกษตร ยั่งยืน การจัดการทรัพยากร โดยให้มีการจัดการอย่างอิสระนี้ ได้เชื่อมกิจกรรมกับงานพัฒนาศักยภาพการทำงานกับหน่วยงานและการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงร่วมด้วย จะมีการสังเคราะห์ความรู้ ถอดบทเรียน ทำสื่อเพื่อการสื่อสารในปีที่ 3 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของยุทธศาสตร์

ผลที่เกิดขึ้น(Product)

ผลเชิงวิจัย 1) ได้ความรู้ที่ชัดเจนจากการศึกษาทุนเดิมในช่วง 10 ปี (ปี 2542-51) ของระบบสนับสนุนเชิงประเด็น 4 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการทรัพยากร ได้ Mapping โครงการวิจัย CBR ความรู้ ทุน และศูนย์เรียนรู้ที่เชื่อมกับประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร และได้สังเคราะห์งานเชิงเนื้อหาพร้อมด้วย แต่จะยังขาดประเด็นด้านการศึกษาและงาน Mapping ระดับโหนด ที่สามารถตอบเป้าหมายโหนดนั้นยังสำเร็จแตกต่างกันในแต่ละโหนด

2) ได้บทเรียนความรู้ระบบสนับสนุนตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ในช่วงปี 2550-53 พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นการคิดร่วมกัน ทำแผนร่วมกัน กำหนดทีมงานและวางบทบาทอย่างชัดเจน แต่เมื่อนำมาปฏิบัติ ก็ทำได้น้อย เพราะงานสนับสนุนโครงการวิจัย และเชื่อมงานกับภาคีของโหนดมีมาก คนตรงกลางมีน้อย จึงไม่สามารถทำตามยุทธศาสตร์ได้ ข้อมูลจากการศึกษานำไปสู่การวางกลไกบริหารจัดการงานกลางปีที่ 1

3) ความรู้ระบบสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ผลการทดลองกลไก “งานต้นน้ำ” หรือการพัฒนาโครงการ พบว่าเกิด “ประสิทธิภาพ” ดังที่คาดหวัง (รวดเร็ว ชัดเจน ได้เรียนรู้ เข้าใจข้อเสนอ ยอมรับ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนที่กลไกกลางจัดการ ได้แก่ การจัดเวทีพิจารณาโครงการแบบมีส่วนร่วม (มีโหนดมาเสนอโครงการ มาร่วมให้ข้อเสนอโครงการ และร่วมแลกเปลี่ยนกับผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งเชิงเนื้อหา และเชิงกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการหาผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายเพื่อเพิ่มมุมมองต่อโครงการวิจัย) การประมวลข้อเสนอโครงการ (โดยทีมกลางภายใน 3 วัน) การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อพัฒนาคลังงานต้นน้ำ จนได้คำตอบต่อกระบวนการจัดการ และระบบการจัดการที่ได้ผล รวมถึงเงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดประสิทธิภาพของงานนอกจากนี้ยังได้ความรู้ 8 เรื่อง ได้แก่ เส้นทางพัฒนาโครงการ กระบวนการพัฒนาโครงการ การเติมความรู้การหนุนเสริมพื้นที่/ โหนดการพัฒนาและได้

ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อการทดลองใช้ประโยชน์ การจัดทำฐานข้อมูลเชิงรุก เพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการองค์กร และจัดการยุทธศาสตร์เชิงประเด็นการสร้างพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารโดยวิเคราะห์พื้นที่ กำหนดเป้าหมายในระดับ อำเภอ จังหวัด และภาค การพัฒนาโจทย์ใหม่/ ยกระดับ กำหนดทิศทางการขึ้นโจทย์วิจัยที่สอดคล้องทั้งด้านจำนวน และคุณภาพ ที่ตอบ Theme ร่วมและตอบโจทย์พื้นที่ (ตามยุทธศาสตร์ของโหนด/ พี่เลี้ยง) และ แสวงหาผู้ทรงคุณวุฒิ ที่หลากหลายเพื่อมาให้อาข้อเสนอแนะในเวทีพัฒนาโครงการ ส่วนงานกลางน้ำ นั้นพบว่ามีความสำคัญต่อคุณภาพฯ เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการด้านข้อมูลความรู้ การสร้างความเข้าใจ การแบ่งบทบาท ทีม การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อการสื่อสารระดับต่าง ๆ และการจัดการตนเองเพื่อการหนุนเสริมโครงการวิจัยของโหนดงานปลายน้ำ จากการศึกษา 2 ปี พบว่า มีปัญหาในการเขียนงานการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย(RE) ซึ่งกลไกฯ กับฝ่ายได้ร่วมกันแก้ไขผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพการเขียน และการกระตุ้นอย่างต่อเนื่องกับโหนด

4) ความรู้ “ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำงานกับหน่วยงาน ในปีที่ 1 กลไกฯ ได้ถอดองค์ความรู้ในการทำงานกับ อบท. (อบจ. และอบต.) โดยได้แนวคิด วิธีการ กระบวนการ ข้อเสนอแนะข้อพึงระวัง ในการทำงานกับอบท. ที่สามารถสร้างการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในปีต่อไป และตั้งเป้าหมายจะถอดองค์ความรู้กับสถาบันการศึกษา และโครงการหลวง ในปีที่ 2 โดยคาดหวังจะทำให้ชุดความรู้ การประยุกต์ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหน่วยงาน ว่าปรับอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ในปีที่ 3

5) ความรู้ “ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ โดยมีจุดเน้นการสื่อสารประเด็นหลัก หรือ theme “ความมั่นคงด้านอาหาร ทั้งระดับภาค และระดับจังหวัด รวมถึงยุทธศาสตร์เชิงประเด็น การศึกษาและพัฒนาใน 2 ปี ที่ผ่านมา พบว่า จะต้องพัฒนา “สาร” และ “ผู้สื่อสาร” ที่จะสื่อให้มีคุณภาพก่อน ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่ ระบบสนับสนุน เพื่อให้เกิดคุณภาพโหนดและคุณภาพโครงการฯ ให้มีต้นทุนที่ดีพร้อมสื่อสาร และการสื่อสารมีหลายระดับ หลายวิธีการ แล้วแต่ตัวสารว่าจะเป็นอย่างใด และหากจะสื่อสารผ่านสื่อมวลชนระดับประเทศ ต้องเชื่อมงานกับฝ่าย ดังได้ปฏิบัติการไปในปีที่ 2 เช่น Trip นักข่าว เป็นต้น ซึ่งความรู้ในเรื่องนี้ จะประมวลสรุป เพื่อเผยแพร่ได้ในปีที่ 3

6) ความรู้ “ระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็น และเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ได้ถอดความรู้ โดยการสังเคราะห์จากทีมกลางในเรื่องกระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อกำหนด Theme และยุทธศาสตร์เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้อง การวางทีมรับผิดชอบงานแต่ละยุทธศาสตร์ การวางแผน การดำเนินงานตามแผน การเชื่อมร้อยภาคีพัฒนา การติดตามหนุนเสริม ซึ่งเป็นงานที่ทดลองปฏิบัติ (พัฒนา) ก่อน จึงถอดบทเรียน ซึ่งถอดบทเรียนในช่วง 2 ปีแรกนี้ จะนำไปสู่การการศึกษาเพิ่มเติม ให้สามารถเชื่อมโยงสู่การตอบโจทย์เชิงพัฒนา และระบบสนับสนุน สู่ความมั่นคงด้านอาหารในภาคเหนือในปีที่ 3

ผลเชิงพัฒนา ใน 2 ปีที่ผ่านมา กลไกฯ ภาคเหนือสามารถตอบโจทย์งานหลักของฝ่าย ได้ ดังนี้

1) จำนวนการขึ้น ปิดโครงการวิจัยและงานการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย(RE) แม้ว่าจะไม่สามารถขึ้นได้ตามเป้าหมายที่กำหนด แต่ก็สามารถขึ้นได้ในจำนวนที่เหมาะสมกับงบประมาณที่ลดลง โดยในปีที่ 1 จำนวน 33 โครงการ (จากเป้าหมาย 40 โครงการ) ปีที่ 2 ขึ้นได้ 34 โครงการ (จากเป้าหมาย 51 โครงการ) และยังมีการร่วมทุน จำนวน 8 โครงการ ส่วนการปิดโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโหนดนั้นพบว่า มีอสัง

ปีงบประมาณ 2555 สามารถปิดได้ทุกโครงการ ไม่มีโครงการล่าช้า ส่วนงาน RE นั้น สามารถพัฒนาการเขียนเพิ่มขึ้น โดยในปี 2554 มีจำนวน 39 เรื่อง ปี 2555 มีจำนวน 36 เรื่อง ซึ่งไม่เป็นไปตามเป้าหมายซึ่งควรมีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโครงการละ 1 เรื่อง จากเป้าหมายขึ้นโครงการวิจัย 51 โครงการ

2) การขับเคลื่อนงานเชิงประเด็นสู่งาน Theme มีความชัดเจนในการขับเคลื่อนงานประเด็นใน 2 ประเด็นหลัก คือการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเกษตรกรรมยั่งยืน ที่สามารถเชื่อมการเคลื่อนงานประเด็นได้ทุกระดับ และเชื่อมกับงาน“ความมั่นคงด้านอาหารได้โดยมีทั้ง ความรู้ คน กลุ่ม เครือข่าย และภาคี การเคลื่อนงานที่ชัดเจนร่วมกัน ส่วนประเด็นที่จะต้องหาความชัดเจนเพิ่มในปีที่ 3 คือประเด็นการศึกษา ที่จะเคลื่อนงานผ่านยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน

สิ่งที่ต้องค้นห่อในปีที่ 3

เป็นปีสุดท้ายตามยุทธศาสตร์การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งเป็นปีแห่งการสังเคราะห์ดอกผลของงาน 2 ปี ที่ได้ทดลองปฏิบัติการมา และการทดลองปฏิบัติต่อเนื่อง หรือทดลองใหม่ในสิ่งที่ต้องการคำตอบเพิ่มได้แก่ “คุณภาพงานวิจัย งานต้นน้ำยังต้อง“ปฏิบัติ”ต่อไปในส่วนของการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาโจทย์ แม้ว่าจรรู้ระบบที่ดีแล้วก็ตามเพราะเป็นงานประจำ Routine) ที่จำเป็นประกอบกับฝ่าย มีคนน้อย กลไกจึงต้องทำงานแทน ส่วนเรื่องที่ต้องทำเพิ่มคือข้อมูลความรู้ในการวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ ในการขึ้นโจทย์ที่เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง การสังเคราะห์งานวิจัยเดิมว่ามีเรื่องอะไรบ้าง จะได้เป็นฐานข้อมูลแก่ไหนดในการศึกษาเพื่อขึ้นโครงการต่อยอดความรู้หรือไม่ซ้ำเป็นต้น

“งานกลางน้ำ” เป็นงานต่อเนื่องจากปีที่ 2 เพื่อการหากลไกที่เหมาะสมของระบบสนับสนุน ในเรื่องการออกแบบการจัดการด้านข้อมูลความรู้ เชื่อมกับงานพัฒนาศักยภาพ เช่น การแตกกรอบข้อมูล การเลือกเครื่องมือที่เหมาะสม การใช้เครื่องมือ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลสู่การวางแผนกิจกรรม การเติมเต็มความรู้เชิงเนื้อหา และ การจัดเวทีนำเสนอความก้าวหน้าโครงการวิจัย โดยเปิดรับความคิดเห็นจากผู้ทรง ๙ ที่หลากหลายรวมถึงให้มีการจัดเวทีนำเสนองานไหนด 6 เดือน และ 1 ปี เพื่อให้ทำไหนด พี่เลี้ยง กลไกฯ และสกว.ฝ่ายฯ ได้รับฟังและแลกเปลี่ยนต่อการดำเนินงานที่ผ่านมาของไหนด พี่เลี้ยงและยังทำให้เห็นภาพรวมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือว่าเคลื่อนไปในทิศทางใด และสามารถตอบโจทย์ภาคเหนือได้หรือไม่ อย่างไร

“งานปลายน้ำ” ประมวลสรุป “ระบบสนับสนุนงานปลายน้ำที่เหมาะสม “ เช่น กระบวนการเขียนรายงาน และการใช้ประโยชน์จากโครงการวิจัย (บทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย) โดยให้สามารถได้งานตามเป้าหมาย

งาน Theme “ความมั่นคงด้านอาหาร และยุทธศาสตร์เชิงประเด็นจะต้องขับเคลื่อนต่อเนื่องไปอีก 1 ปี ตามยุทธศาสตร์การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เพราะจะสามารถมีประเด็นหลักที่จะเคลื่อนร่วมกัน เพื่อตอบปัญหาภาคเหนือและประเทศ โดยให้สามารถร้อยการทำงานกับยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการทั้ง 4 ด้าน (คุณภาพงานวิจัย การสื่อสารการทำงานกับหน่วยงาน และการพัฒนาศักยภาพ) และยุทธศาสตร์เชิงประเด็นเพื่อให้บรรลุยุทธศาสตร์ 3 ปี ของเครือข่ายที่วางไว้ ระหว่างปี 2554-56

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงควรดำเนินงานต่อเนื่องในปีที่ 3 โดยจะมีการจัดการกลไกสู่การสังเคราะห์ ถอดบทเรียน ดอกผลของงาน 3 ปี สู่การสื่อสารสาธารณะ โดยใช้ฐานความรู้ที่พบจากปีที่ 1-2 ให้เกิดความต่อเนื่อง ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบสนับสนุนงานฯ ที่ประสิทธิภาพและคุณภาพของกลไกแต่ละระดับ

ตั้งแต่ระดับภาคที่เคลื่อนไหวความมั่นคงด้านอาหาร กลไกเชิงประเด็น กลไกเชิงบริหารจัดการ และกลไกการสนับสนุนโหนดที่อาจแตกต่างกัน รวมถึงการจัดการงานเชิง Output ได้แก่ บทบาทการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยซึ่งทั้งหมดนี้ต้องทำงานต่อเนื่องในปีสุดท้ายของยุทธศาสตร์ จึงจะได้คำตอบ

คำถามวิจัย

กระบวนการพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้ ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
- 2) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี
- 3) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

ภาระ บทบาทหน้าที่ของกลไก

เป้าหมายหลัก

- 1) พัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ (ผ่านกระบวนการและวิธีการทำงานร่วมกันของกลไก โหนด ฝ่าย และผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ)
- 2) สร้างพลังขับเคลื่อนเชิงประเด็น “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารเพื่อตอบปัญหาสังคมภาคเหนือโดยใช้กระบวนการทำงานร่วมกับหน่วยงาน และการสื่อสารสังคม

เป้าหมายรอง

ภาระงานปกติที่ต้องทำ อาทิเช่น

- 1) การสร้างและพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือสูงงานขาขึ้น และงานขาลง)
- 2) ติดตามภาระงานร่วมที่เป็น Output ของภาค เช่น RE จำนวนโครงการขาขึ้น โครงการล่าช้า
- 3) งานพัฒนาศักยภาพทีมงานและผู้เกี่ยวข้อง
- 4) งานปรับฐานข้อมูล ให้เป็นปัจจุบัน

นิยามศัพท์

1) ระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง ระบบสนับสนุนในโครงการนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน

ส่วนแรก เป็นระบบสนับสนุนงานตามยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ ได้แก่ (คุณภาพงานวิจัย, การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน การสื่อสารสู่สาธารณะ และการทำงานความร่วมมือกับหน่วยงาน)

ส่วนที่สอง เป็นระบบสนับสนุนงานตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ได้แก่ (การจัดการทรัพยากร, เกษตรกรรมยั่งยืน, การท่องเที่ยวโดยชุมชน เศรษฐกิจชุมชนและการศึกษา)

ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในโครงการนี้ต้องเป็นระบบที่สามารถสนับสนุนงานทั้งสองส่วนดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพ

2) ประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ หมายถึง การใช้เวลาในการทำงานที่น้อยลง ใช้งบประมาณที่น้อยลง เพื่อให้ได้ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่มากขึ้น

3) คุณภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือและผลที่เกิดขึ้น หมายถึง ลักษณะหรือระดับของทุกองค์ประกอบของระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่ดีขึ้นกว่าเดิม อาทิ องค์ประกอบการจัดการต้นน้ำ เช่น โจทย์วิจัยที่เชื่อมโยงและยกระดับ ทีมวิจัย (นักวิชาการ ชาวบ้าน) ที่มีความรู้ ทักษะ จิตสาธารณะ องค์ประกอบการจัดการกลางน้ำเช่น กระบวนการ/วิธีการ/เครื่องมือ การเพิ่มความสามารถได้จริงและเร็ว ช่วยให้นักวิจัยดำเนินงานได้ตามแผน องค์ประกอบการจัดการปลายน้ำ เช่น กระบวนการ/วิธีการ/เครื่องมือ ที่สามารถทำให้การสื่อสารสู่สาธารณะได้ดีขึ้น และการทำงานความร่วมมือกับหน่วยงานได้มากขึ้นและต่อเนื่อง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย ได้ความรู้เชิงระบบและกระบวนการในการพัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในเรื่อง

- 1) ระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือเพื่อสร้างโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ
- 2) ระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี
- 3) ระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง
- 4) ระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

ผลเชิงพัฒนา

- 1) ดำเนินกิจกรรมงานประจำร่วมกับฝ่ายฯ และผู้เกี่ยวข้อง ตั้งแต่องานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ให้บรรลุตัวชี้วัดเชิงปริมาณดังนี้
 - กระตุ้นให้เกิดข้อเสนอโครงการได้จำนวน 40 โครงการ
 - สามารถกระตุ้นให้สิ้นสุดสัญญาโครงการวิจัยตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด
 - กระตุ้นให้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือขึ้น RE ได้ จำนวน 40 เรื่อง
 - เขียนบทความทางวิชาการ
 - นำเสนอผลงานทางวิชาการ
- 2) เกิดการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ นักวิจัยชุมชนอปท. นักวิชาการ นักศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง
- 3) มีกลไกการจัดการความรู้เชิงประเด็น อย่างน้อย 2 ประเด็น และ Theme ความมั่นคงด้านอาหาร และมีพื้นที่รูปธรรมระดับต่าง ๆ

รายชื่อคณะกรรมการ

หัวหน้าโครงการ

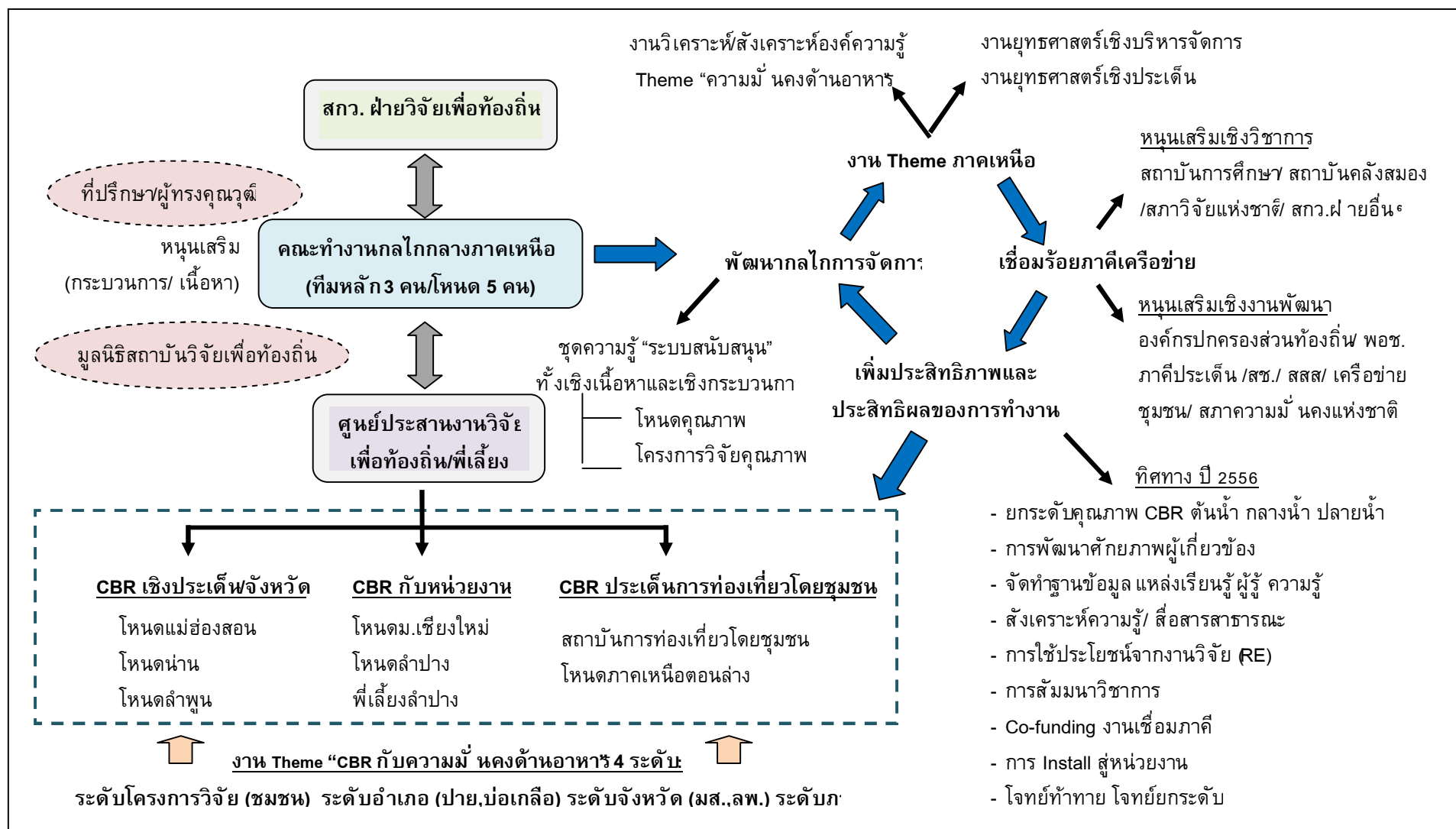
คุณอรุณี เวียงแสง ที่อยู่	ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ศาลากลางชั้น 4 อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
โทรศัพท์	โทร. 089-850-3389 E-mail : arunee98@hotmail.com

รายชื่อทีมวิจัยหลัก

1. นางสาวอรุณี เวียงแสง	ที่ปรึกษาเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
2. รศ.ดร.อรรณ โอบาสพัฒนกิจ	อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและ ส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร ม.เชียงใหม่
3. รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน	ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน ม.เชียงใหม่
4. นางสาวปวีณา ราชสีห์	นักศึกษาปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ ม.เชียงใหม่
5. นางสาวสุภาวดี ทรงพรพาณิชย์	สถาบันการทอเทียวยโดยชุมชน
6. นางสาวภัทรา มาน้อย	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง
7. นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน ม.เชียงใหม่
8. นางสาวเสาวดี ศรีฟ้า	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน ม.เชียงใหม่
9. คุณวันเพ็ญ พรินทรากุล	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำพูน

ที่ปรึกษาโครงการ

1. คุณพจนา สวนศรี	ผู้อำนวยการสถาบันท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. คุณนพพร นิลณรงค์	อดีตผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง
3. ดร.สมคิด แก้วทิพย์	ผู้อำนวยการวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
4. ผศ.ดร.สินธุ์ สโรบล	อาจารย์ประจำวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

แผนภาพที่ 1-1 กรอบแนวคิดการดำเนินงานกลไกกลาง

การดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือภายใต้ภารกิจหลัก คือ การขับเคลื่อนงานประเด็นความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ ต้องการค้นหาคำตอบของการพัฒนากลไกการจัดการ พัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานเพื่อสร้างชุดความรู้“ระบบสนับสนุน” ทั้งเชิงเนื้อหาและเชิงกระบวนการซึ่งมีความแตกต่างตามลักษณะของโหนดเลี้ยง โดยมีทั้งโหนดเชิงประเด็นพื้นที่ โหนดเชิงประเด็นเฉพาะ และโหนดที่เน้นการทำงานกับหน่วยงาน รวมทั้งการเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายที่หนุนเสริมการดำเนินงาน ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพัฒนาการขับเคลื่อนงานประเด็นความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ

ส่วนที่ 2

ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และบริบทที่เกี่ยวข้องภาคเหนือตอนบน 1

โครงการ “การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ” ได้ดำเนินการสิ้นสุดยุทธศาสตร์ 3 ปี (2554-56) ของการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม โดยมีจุดเน้นเชิงประเด็น (Theme) คือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร เพื่อขับเคลื่อนงานให้เกิดการเชื่อมร้อยรูปธรรมในพื้นที่ให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถสร้างพลังและคุณค่า จนสามารถสถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้ ซึ่งได้แบ่งเป็นสองส่วน คือ ยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ ได้แก่ คุณภาพงานวิจัย การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน การสื่อสารสู่สาธารณะ และการทำงานกับหน่วยงานภาคี ในส่วนของยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการศึกษาที่เป็นฐานในการยกระดับงานสู่จุดเน้น “ความมั่นคงด้านอาหาร” ได้

ในการดำเนินงานกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือจึงได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องดังประเด็นต่อไปนี้

- (1) ทบทวนเส้นทางและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- (2) แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - (2.1) แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร
 - (2.2) แนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้
 - (2.3) แนวคิด CIPP Model (Context Input Process Product)
- (3) บริบทที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือตอนบน 1

(1) ทบทวนเส้นทางและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

เส้นทาง การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือก่อนมีกลไกกลาง

ในช่วงปี 2550 – 2553 มีการพูดคุยถึงแนวทางในการขยับงานยุทธศาสตร์ในระดับประเทศและระดับภาค โดยในส่วนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้มีการหารือถึงแนวทางการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ช่วงที่ 1 สถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ (ตุลาคม 2550 – เมษายน 2552)

ภายหลังการทำงานระยะหนึ่งเกิดคำถามคือทำไมการขยายผล ขยายโครงการจึงเกิดขึ้นน้อยทั้ง ๆ ที่สิ่งที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ดีในช่วงปี 2550 จึงเกิดงานสถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 9 ปี ภายใต้ชื่อ “ก้าว กล้า พลังผลชุมชน จัดขึ้นระหว่างวันที่ 26-27 ตุลาคม 2550 โดยได้มีการสังเคราะห์องค์ความรู้ 6 ประเด็นผ่านงานจุลกรรมรายประเด็น คือ ประเด็นการจัดการทรัพยากร ประเด็นเกษตรยั่งยืน

ประเด็นการศึกษา ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเด็นการจัดการหนี้สิน และประเด็นเศรษฐกิจชุมชน
จัดขึ้นเพื่อ

- สถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- สร้างและขยายเครือข่ายงานวิจัยสู่หน่วยงานองค์กร
- การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเชิงรุกทั้งรับ เชื่อมโยงระดับนโยบาย
- ชุมชนและคนทำงานเกิดความมั่นใจ เพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนต่อ

หลังจากนั้นได้มีการหารือกันต่อเนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เข้าเข้าสู่การครบรอบ 10 ปี ของ
การดำเนินงาน ในการประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม
2550 ณ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จึงได้มีการทบทวนและหารือยุทธศาสตร์การทำงานต่อไปจึงเกิด
เป้าหมายร่วม คือ การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มี “คุณค่า” “พลัง” และ “ความสุข” โดยได้กำหนด
ยุทธศาสตร์ภาคเหนือไว้ 4 ยุทธศาสตร์

1. ยุทธศาสตร์การยกระดับงานวิจัยให้เกิดคุณค่า และพลัง
กลยุทธ์ที่ 1: การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
กลยุทธ์ที่ 2: สังเคราะห์ความรู้+บทเรียนจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
กลยุทธ์ที่ 3: ยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดพลัง
2. ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเด็นการศึกษา
- การใช้วิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปขับเคลื่อนงานการศึกษาทั้งในและนอกระบบ
- สนับสนุนทุน/ ช่องทางการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับสถาบัน+องค์กร
- การสร้างรูปแบบการเรียนรู้แนวทางใหม่ให้แก่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น+สถาบัน+บุคลากร
ผู้รับผิดชอบหลัก: เครือข่ายสถาบัน/ ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
3. ยุทธศาสตร์การสร้างเคลื่อนไหวทางสังคม
- พัฒนาทักษะด้านการสื่อสารของนักวิจัย
- พัฒนาเครือข่ายสื่อมวลชนท้องถิ่น
- เพิ่มช่องทางในการสื่อสารระหว่างเหนือ/ พี่เลี้ยงภาคี ผู้สนใจ
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน
- สร้างพลังภายในและสร้างความสุขในการทำงาน
- การพัฒนาทักษะ และเติมเรื่องเครื่องมือ

เมื่อได้ยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวงานของภาคเหนือแล้ว ในการประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 5-6 กุมภาพันธ์ 2551 ทางเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้
ร่วมกันแปลงยุทธศาสตร์ร่วมทั้ง 4 ข้อไปสู่แผนปฏิบัติการที่จะนำไปใช้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จนกระทั่งได้เป็นร่างแผนปฏิบัติการแต่ละยุทธศาสตร์ที่มีการต้นตอผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม
แผนปฏิบัติการที่ได้ในครั้งนั้นยังเป็นเพียงการยกร่างที่ยังขาดความสมบูรณ์ในเชิงรายละเอียด

ในการประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 28-29 มีนาคม 2551
ณ โรงแรมสวนบัวรีสอร์ทแอนด์สปาเชียงใหม่ ทางเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้
ติดตามความก้าวหน้าของแผนปฏิบัติการเพื่อให้ได้แผนปฏิบัติการที่จะนำไปขับเคลื่อนยุทธศาสตร์งานวิจัย

เพื่อท้องถิ่นภาคเหนือปี2551 โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้มีการขานรับเดิน
หรือครั้งนี้ คือ

- นำเสนอแผนปฏิบัติการที่ 4 ยุทธศาสตร์
- แลกเปลี่ยนเพิ่มเติมเพื่อให้ได้“แผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์ร่วมที่สมบูรณ์ของภาคเหนือ
- ระดมความเห็นเตรียมเวทีสังเคราะห์ระดับภาคส่วนหนึ่งเพื่องานเวที10 ปีงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น

โดยแต่ละยุทธศาสตร์ก็ได้ยกร่างข้อเสนอโครงการของแต่ละยุทธศาสตร์มานำเสนอ โดยมี
รายละเอียดของกิจกรรมที่จะดำเนินการ ระดับพื้นที่ ระดับภาค ระดับข้ามภาค มีกลยุทธ์ในการทำงาน โดยมี
ทีมเจ้าหน้าที่บริหารโครงการ(PO/ PS) งานโครงการภาคเหนือ ช่วยรวบรวมแหล่งเรียนรู้ทุกภาคว่ามีพื้นที่
ไหนน่าสนใจที่จะลองเรียนรู้

ในช่วงนี้มีการหารืออย่างต่อเนื่อง เพื่อเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดคุณค่า พลังและความสุข
และเริ่มจัดเตรียมงาน10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการสังเคราะห์องค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
โดยสังเคราะห์องค์ความรู้ 6 ประเด็น ซึ่งนอกจากในเชิงเนื้อหาแล้ว ยังมีเป้าหมายเพื่อให้ได้วิถีวิทยาการ
ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการพัฒนาศักยภาพคนทำงานร่วมด้วย

งานนำเสนอบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ งาน 10 ปี คุณค่าพลังและความสุข ใน
วันที่ 17 ธันวาคม 2551 ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ นำเสนอบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ใน 6
ประเด็นหลัก คือ การศึกษาทางเลือก การจัดการปัญหาสังคมและหนี้สิน เกษตรกรรมยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชน
สุขภาพ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่ประเด็นร่วมในเรื่องของ “การจัดการทรัพยากรโดย
ชุมชนภายใต้วิกฤตโลกอาหารและการใช้ทรัพยากร” โดยพบว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้เกิด
พลังในการพลิกฟื้นวิกฤติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิกฤตความมั่นคงทางอาหารที่
หลายประเทศกำลังได้รับผลกระทบในเรื่องนี้

มหกรรม 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จัดขึ้นเมื่อวันที่20-21 มีนาคม 2552 ณ อิมแพคเมืองทองธานี
มีการนำเสนองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วง10 ปีทั้งในเชิงประเด็น เนื้อหา และกระบวนการ รวมถึงการให้
ข้อเสนอแนะต่อทิศทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในทศวรรษต่อไป จากงานครั้งนี้ได้เกิดการประชุม
คนหนูนวิจัยทั้ง 4 ภาค ในงานรวมพลคนหนูนวิจัย เมื่อวันที่19-21 เมษายน 2552 ณ โรงแรมโนโวเทล จ.
ระยอง เป็นการทบทวนการทำงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรอบ 10 ปี ทบทวนข้อเสนอแนะจากการจัดการ
มหกรรม 10 ปี และพิจารณายุทธศาสตร์ร่วม6 ประเด็น คือ การพัฒนาระบบสนับสนุน การขับเคลื่อนงาน
เชิงพื้นที่ การพัฒนางานเหนือพื้นที่ การเผยแพร่และขยายผลงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การพัฒนา
คุณภาพงานวิจัย และการพัฒนาสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ช่วงที่ 2 ขยับขับเคลื่อนยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

หลังจากได้มีการหารือถึงยุทธศาสตร์ระดับประเทศแล้ว ในส่วนของเครือข่ายคนหนูนงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น ภาคเหนือ ได้ทบทวนยุทธศาสตร์ระดับภาค เพื่อให้เชื่อมร้อยกับยุทธศาสตร์ระดับประเทศ
โดยในการประชุมเครือข่ายคนหนูนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2552 มีการ
นำเสนอผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การดำเนินงานของแต่ละด้าน ซึ่งยังขับเคลื่อนกันไปได้ไม่มากนัก
เพราะติดภาระงาน 10 ปี ทั้งในระดับภาคและระดับประเทศ จึงได้มีการหารือกันว่า หลังจากเสร็จงานแล้ว

ที่มยุทธศาสตร์แต่ละยุทธศาสตร์จะทำข้อเสนอโครงการและแผนปฏิบัติเพื่อขับเคลื่อนงานให้เป็นรูปธรรมอีกครั้ง โดยจะนำข้อเสนอจากเวทีต่างๆ มาพิจารณาประกอบการขับเคลื่อนงานด้วย

ในการประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 5-6 พฤษภาคม 2552 เป็นวาระการประชุมการเคลื่อนยุทธศาสตร์ภาคเหนือ 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. คุณภาพงานวิจัย โดยมีผู้อำนวยการรับผิดชอบคือคุณปณิธิ บุญสา คุณนิติศักดิ์ โตนิติ คุณพรทวี ยอดมงคล/ คุณศิริขวัญ อุท/ คุณธนชัย มุ่งจิต)
2. การพัฒนาบุคลากร โดยมีผู้อำนวยการรับผิดชอบคือคุณสุภาวดี ทรวงพรพาณิชย์ คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ/ คุณปวีณา ราชสีห์
3. งานด้านการศึกษา โดยมีผู้อำนวยการรับผิดชอบคือโหนดลำปาง/ มช./ โหนดแม่ใจ/ ชุตุน CBMAG
4. การสื่อสารและการขับเคลื่อนทางสังคมโดยมีผู้อำนวยการรับผิดชอบคือ คุณนิตยา ไปธาวงค์ คุณดนัย กล่าวแล้ว

โดยมีประเด็นการทบทวนคือ ยุทธศาสตร์นี้มีไปเพื่ออะไร ตอบสนองใครเป้าหมายคืออะไร ปัจจุบันสถานการณ์เป็นอย่างไร มีข้อติดขัดหรือไม่ แนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายอย่างไร ควรมีทิศทางอย่างไร และผู้ใช้ประโยชน์จากยุทธศาสตร์นั้นมีใครบ้าง เพื่อสังเคราะห์ระดับการทำงาน และกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องจากการประชุมครั้งนี้พบว่าการทำงานที่ผ่านมาเป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ โดยผ่านหน่วยงานปกติของแต่ละศูนย์ประสานงาน ทุกยุทธศาสตร์มีข้อจำกัดในการเคลื่อนพร้อมทั้งเสนอแนวทางการขับเคลื่อนดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2-1 ทบทวนข้อจำกัดและแนวทางในการเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ปี 2550-53

ยุทธศาสตร์	ข้อจำกัดจุดติดขัด	แนวทางการเคลื่อนยุทธศาสตร์
ยุทธศาสตร์คุณภาพงานวิจัย	ไม่ได้ขับเคลื่อนเพราะมีข้อจำกัดเรื่องคน ที่ไม่มีเวลาอย่างเต็มที่ ในการเข้ามาทำงาน	- การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย - สร้างพื้นที่การพูดคุยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น - เน้นการสร้างกิจกรรมเพื่อกำหนดตัวชี้วัดร่วมกัน และดึงคนจากภาคีส่วนต่างๆ ให้มากขึ้น เช่น หน่วยงาน คณาจารย์จากสถาบันการศึกษา
ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน	การออกแบบการเรียนรู้ทำอย่างไม่เต็มที่ ขาดการสรุปบทเรียนร่วมกัน วางแผนดีแต่ไม่มีการปฏิบัติสื่อสารกันน้อย การเรียนรู้ควรจัดกลุ่มให้เหมาะสมกับการพัฒนาศักยภาพ แต่ละโหนดอาจต้องการเรียนรู้ต่างกัน	- ต้องมีการสำรวจความต้องการอีกครั้งทั้งในกลุ่มคนเก่า และคนใหม่ว่าต้องการเติมเต็มเรื่องอะไร หรือมีประสบการณ์ใดมาก่อน - กิจกรรมบางอย่างก็ได้ฝึกปฏิบัติผ่านหน่วยงานปกติ หรือเรียนรู้ข้ามภาค รวมถึงการจัดกิจกรรมเฉพาะตามความต้องการของคนฝึก - การทำฐานข้อมูลว่ามีการพัฒนาศักยภาพของใครที่ไหน อย่างไรบ้าง ในรอบปี - การถอดบทเรียนรายคนเพื่อให้เห็นว่าผ่านการฝึกปฏิบัติจากที่ไหน อย่างไรบ้าง

ยุทธศาสตร์	ข้อจำกัดจุดติดขัด	แนวทางการเคลื่อนยุทธศาสตร์
ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา	พบว่าเกิดการขับเคลื่อนงานผ่านยุทธศาสตร์การทำงานของแต่ละศูนย์ประสานงานวิจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง	- การทำงานจะขับเคลื่อนผ่านกลไกของงานด้านการศึกษาทั้งในระดับองค์กรและในระดับ บุคลากร เช่น อาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ โดยผ่านทั้งใช้ทุนจากฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและทุนสำหรับบุคลากรทางการศึกษา กระบวนการทำงานทั้งหมดมีทั้งบุคลากรจากแวดวงการศึกษาและคนในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง (ข้อสังเกต:ประเด็นนี้จะใหญ่เพียงพอที่จะเป็นยุทธศาสตร์การทำงานในระดับภาคเหนือ หรือไม่)
ยุทธศาสตร์การสื่อสาร	บางโหนดไม่ได้กำหนดเป็นภารกิจหลักทำให้ไม่มีใครเป็นเจ้าของการทำงานในด้านการสื่อสารกันเองภายใน	- การพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร - พัฒนาเครือข่ายสื่อสารมวลชนท้องถิ่นโดยการทำให้เครือข่ายสื่อสารมวลชนท้องถิ่น เพื่อเสริมการทำงาน โดยงานนี้มีฐานที่ สกว.ได้ทำแล้ว - การทำแผนที่ (Mapping) การสื่อสารเน้นการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย กับข้อมูลที่จะสื่อสารไป โดยอาจเป็นประเด็นหนึ่งที่เชื่อมงานให้กับบัณฑิตอาสา - การเพิ่ม ช่องทางในการสื่อสารระหว่าง ศูนย์ประสานงาน ภาคี อาศัยการขับเคลื่อนงานผ่านเว็บไซต์กลาง และรายโหนด/ พี่เลี้ยง

ช่วงที่ 3 ช่วงเปลี่ยนผ่าน : การพัฒนายุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

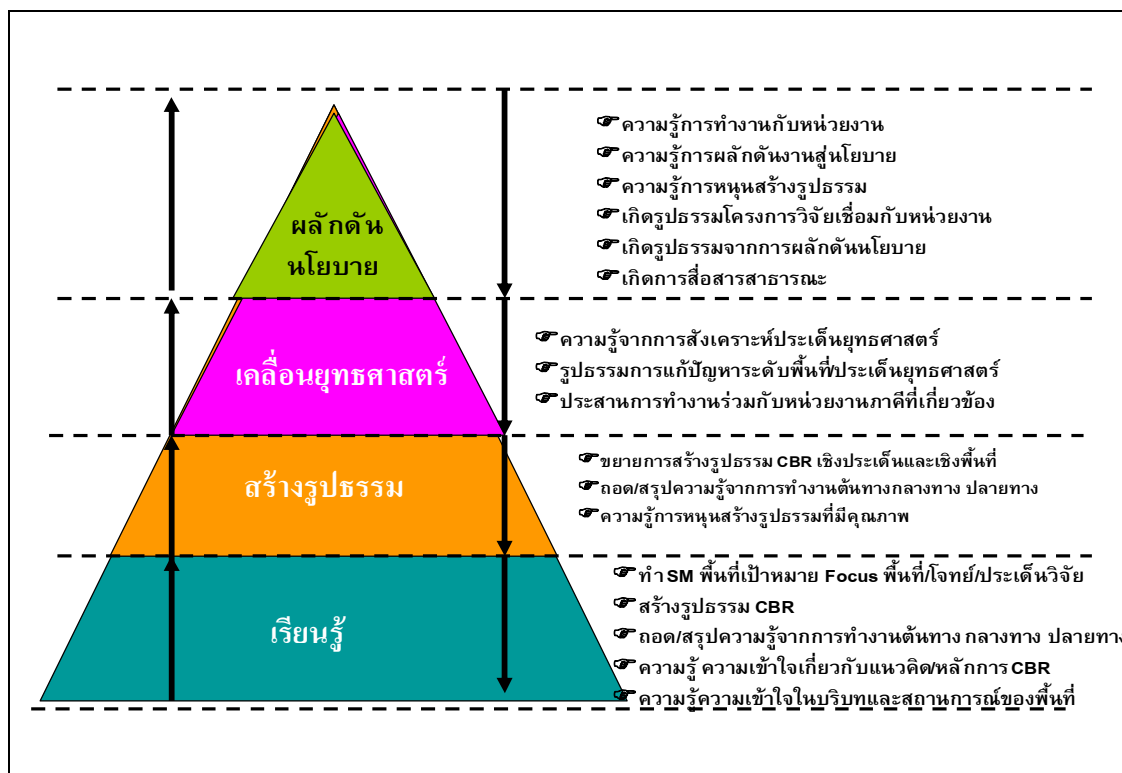
ในช่วงกลางปี 2552 เริ่มมีกระแสเรื่องการปรับเปลี่ยนผู้บริหารและการลดลงของงบประมาณเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงมีการจัดประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่าง วันที่ 22 -23 มิถุนายน 2552 ณ โรงแรมศิรินาถการ์เด็นท์ มีประเด็นหลักที่หารือคือ “การพัฒนายุทธศาสตร์การคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคเหนือ” จากสถานการณ์ดังกล่าวอาจต้องพิจารณาทิศทางการทำงานต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับประเทศและระดับภาคเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงของคณาจารย์และโครงการงานภาคเหนือ สถานการณ์ตอนนั้นอาจารย์นพพรสรุปไว้ว่า “การเดินต้องวางจังหวะที่เหมาะสมมีความชัดเจนและต้องมีการใช้ข้อมูลที่เหมาะสมมาเคี้ยวขบให้คนรูปธรรมในพื้นที่: การพัฒนาคนและข้อเสนอโครงการใช้ชัดเจนกับประเด็นว่าทำอะไร เงินน้อย ภาคีอ่อน ควรมีการร่วมคิดแยกทำ นำมาสังเคราะห์ร่วม ควรมีการพบเจอแลกเปลี่ยนแล้วกลับไปทำงานของตนเอง แล้วเมื่อมีความสุกงอมควรนำไปสู่การร่วมกัน”

การประชุมครั้งนี้จึงได้มีการระดมความคิดเห็นเพื่อให้ยุทธศาสตร์ภาคเหนือเคลื่อนต่อไปตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยจัดคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือซึ่งขออาสาสมัครจากทุกยุทธศาสตร์เพื่อทำงานในส่วนกลาง โดยมีคุณอรุณี เวียงแสง คอยเชื่อมงานในภาพรวม กำหนดบทบาทของทีมกลไกกลางให้ทำ

หน้าที่ในการเชื่อมร้อยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ภาคเหนือและยกระดับ รวมถึงการติดตามสถานการณ์เคลื่อนไหวงานร่วมกับกลไกระดับต่างๆ คือ กลไกการทำงานระดับพื้นที่ ระดับประเด็นและระดับโหนด/ พี่เลี้ยง

ในช่วงต้นปี 2553 คนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้เริ่มเรียนรู้ในการพิจารณาโครงการร่วมกัน และหารือถึงทิศทางการปรับตัวของโหนดและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2554 (ประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระหว่างวันที่ 30-31 มีนาคม 2553 ณ ปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด)

ในการประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 11-22 มิถุนายน 2553 ณ โรงแรมศิรินาถการ์เดนส์ จ.เชียงใหม่ เริ่มมีความชัดเจนต่อสถานการณ์การปรับตัวของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ยังไม่ชัดเจนในเรื่องของรูปแบบการทำงานของงานโครงการภาคเหนือ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการ (PO/ PS) จะมีการพิจารณาว่าจะมีรูปแบบการทำงานในลักษณะใด ทิศทางการดูแลโหนดยังอยู่ในช่วงการพิจารณา ยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนในเวทีนี้ได้มีการถอดบทเรียนกลไกการทำงานต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และได้ร่วมกันยกร่างโครงการวิจัยการศึกษากลไกการจัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และแนวทางการทำงานร่วมระดับภาคเหนือ เนื่องจากภาระงานเชิงยุทธศาสตร์ขยับไม่ได้ ภาระงานกลางที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ระบบงานมีจุดติดขัดระหว่างโหนดกับสกว.สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงระบบของ สกว. ซึ่งมีข้อเสนอให้หาคนในแวดวงเดิมเข้ามาทำงานส่วนกลางนี้ การพัฒนากลไกการสนับสนุนการทำงานของภาคเหนือ ซึ่งที่ผ่านมาถ้ายกให้คนใดคนหนึ่งทำอาจเกิดขึ้นได้ยาก จึงมีความสนใจที่จะทดลองใช้การทำงานผ่านงานวิจัย เพื่อทดลองหารูปแบบการทำงานที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนและการปรับตัว โดยคาดหวังให้ 3 ส่วนขับเคลื่อนได้ ได้แก่ งานปกติ งานยุทธศาสตร์ และ งานกลางที่กำลังจะเข้ามา (ข้อมูลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ“การพัฒนายุทธศาสตร์การหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคเหนือวันที่ 22-23 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมราชาวดี โรงแรม ดิอิมพีเรียลเชียงใหม่ รีสอร์ทสปาแอนด์สปอร์ตคลับ)

แผนภาพที่ 2-1 การพัฒนาและยกระดับการทำงานของคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ในการประชุมเครือข่ายคนหนองนาวิจัยเพื่อท้องถิ่นเมื่อวันที่ 6-7 กันยายน 2553 ณ โรงแรมศิรินาถการ์เด็นท์ได้มีการชี้แจงถึงแนวการสนับสนุนNode/พี่เลี้ยง/โครงการวิจัยปี2554 แนวคิดเดิมคงอยู่ แต่การบริหารจัดการอาจปรับเปลี่ยน ให้มองเรื่องกลไกสนับสนุนงบประมาณร่วมกัน (Co-funding) ให้มากขึ้น มีการหารือการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์การลดจำนวนลงของโหนดและพี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือกับการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของพื้นที่การสรุปผลการดำเนินงานปี 2552 และนำเสนอแผนการดำเนินงานปี 2554 ของแต่ละพื้นที่/ แลกเปลี่ยน และจัดตั้งทีมกลไกกลางภาคเหนือ

มีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การเคลื่อนงานและมีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลักเชิงประเด็น และกลไกการจัดการทั้งหมดอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกลไกกลางภาคเหนือ โดยมี Theme ภาคเหนือ “ความมั่นคงด้านอาหาร”

ตารางที่ 2-2 เปรียบเทียบยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือเดิมและที่ปรับเปลี่ยน (ปี 2554-56)

ยุทธศาสตร์เดิม	ยุทธศาสตร์ปรับเปลี่ยน
1. ยุทธศาสตร์การยกระดับงานวิจัยให้เกิดคุณค่า และพลัง กลยุทธ์ที่ 1 : การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลยุทธ์ที่ 2 : สังเคราะห์ความรู้+บทเรียนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลยุทธ์ที่ 3 : ยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดพลัง 2. ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเด็นการศึกษา 3. ยุทธศาสตร์การสร้าง Movement ทางสังคม 4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณ	<u>ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น</u> 1. ยุทธศาสตร์ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนและหนี้สิน (คุณกิตติศัพท์ วันทา) 2. ยุทธศาสตร์ประเด็นการศึกษา (รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน) 3. ยุทธศาสตร์ประเด็นการจัดการทรัพยากร (คุณวันเพ็ญพริณฑากุล) 4. ยุทธศาสตร์ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน (คุณพจนา สอนศรี) <u>ยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ</u> 1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (คุณสุภาพรณ ไกรฤกษ์) 2. ยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี (คุณภัทรา มาน้อย) 3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง (คุณสุภาวิณี ทรงพรพาณิชย์) 4. ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง (คุณอนงนาท ปัญญ์ใหญ่)

ในวันที่ 9 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุมสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตัวแทนเครือข่ายคนหนองนาวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และกลไกกลางภาคเหนือ ได้พบปะกับ ผอ.บุญชร แก้วส่อง เพื่อหารือถึงความพยายามในการสร้างกลไกกลางที่จะเข้ามาหนุนเสริมการทำงานของโหนดภาคเหนือ และยุทธศาสตร์ภาคเหนือทั้งในเชิงประเด็นและเชิงการบริหารจัดการ

ช่วงที่ 4 กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

เมื่อแนวคิดและแนวทางการเคลื่อนงานของกลไกกลางภาคเหนือเริ่มก่อรูปก่อร่างขึ้น งานกลไกกลางภาคเหนือจึงเริ่มต้นขึ้น ภายใต้ชื่อโครงการวิจัยการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ โดยมีการหารือถึง Theme ภาคเหนือในเรื่องความมั่นคงด้านอาหารและรายละเอียดการทำงานของกลไกภาคเหนือ ทั้งในเรื่องของการบริหารจัดการกลไกภาคเหนือ แนวทางการจัดการโครงการวิจัย โครงการฯ ขึ้นมา โดยในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2553 จึงได้เริ่มจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยของภาคเหนือขึ้น รวมถึงได้มีการวางบทบาทผู้รับผิดชอบงานเชิงการบริหารจัดการและงานเชิงประเด็น การวางกรอบ Mapping ทูเนอ/ ศักยภาพ และแผนการทำงาน ซึ่งรายละเอียดการเคลื่อนงานมีความชัดเจนขึ้นจากการประชุมเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือวันที่ 15 – 16 ธันวาคม 2553 ณ โรงแรมอิมพีเรียล เชียงใหม่ รีสอร์ทสเปซ สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีประเด็นหารือถึงแนวทางการดำเนินงานของกลไกภาคเหนือ

- ที่มาของโครงการวิจัยกลไกกลางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และบทบาทการทำงานของกลไกกลางภาคเหนือ
- ทำความเข้าใจ Theme ภาคเหนือ กับการเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- ทิศทางการทำงานของยุทธศาสตร์เชิงประเด็นเพื่อวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์รายประเด็น / โจทย์รายประเด็น และหาแนวทางการดำเนินงานรายประเด็นที่จะทำให้บรรลุได้อย่างไร
- ทิศทางการทำงานของยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

การดำเนินงานกลไก ปีที่ 1-2 (2554-55)

1) กระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์

ประเด็นขับเคลื่อนหลัก (Theme) “ความมั่นคงด้านอาหาร” มีที่มาตั้งแต่การสังเคราะห์งานภาคเหนือเพื่อนำเสนองาน 10 ปี ของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยมีการวิพากษ์และทบทวนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ ทบทวนผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและจุดเน้นเชิงประเด็นของงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้ว่า “การจัดการทรัพยากรในภาวะวิกฤต อาหาร พลังงานและโลกร้อน”

และในช่วงต้นปีงบประมาณ 2554 ทีมเหนือได้พยายามค้นหาจุดเน้นเชิงประเด็น ร่วมในการทำยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ในช่วง 3 ปี (ปี 2554-56) โดยยังคงอันเดิมเมื่อ 10 ปีที่แล้วไว้ แต่ให้หาประเด็นร่วมใหม่ จาก 4 ประเด็นหลัก คือ การจัดการทรัพยากร การศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกษตรยั่งยืนและหนี้สิน พบว่า ประเด็นความมั่นคงทางอาหารถูกพูดถึงมากที่สุดจึงนำประเด็นนี้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จนได้เป้าหมายการขับเคลื่อนร่วมกันคือ สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดพื้นที่รูปธรรมในการจัดการความมั่นคงด้านอาหารในระดับต่าง ๆ ที่เป็นผลจากทั้งที่ผ่านจากงานวิจัยและงานพัฒนาโดยพิจารณาจากองค์ประกอบเรื่องความมั่นคงทางอาหารจากระดับพื้นฐานขึ้นไป

ที่ผ่านมาแต่ละโหนดก็มียุทธศาสตร์ของตนเอง และยังไม่มีประเด็นร่วมที่ชัดเจนงานนี้จึงมีโจทย์ร่วมกัน เพื่อเชื่อมงานกับเครือข่ายภาคีที่เกี่ยวข้อง ก่อสร้างรูปธรรมในพื้นที่ การสร้างความรู้เพิ่ม และการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจทุกประเด็นสามารถเชื่อมสู่ความมั่นคงทางอาหารได้หมดเพราะงานความมั่นคง

ด้านอาหารเป็นงานในลักษณะสหวิทยาการ (เกี่ยวกับหลายศาสตร์) ที่ทุกโหนดน่าจะเชื่อมร้อยสู่ภาคได้ เพราะมีงานหลายประเด็น

2) การขับเคลื่อนกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปีที่1-2

การดำเนินงานของโครงการวิจัยการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ปีที่ 1-2 เป็นการทดลองหารูปแบบกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ในเชิงภาพรวมได้อย่างมีทิศทาง

หลักการในการทำงานของกลไกกลางภาคเหนือ ได้แก่

- 1) ทำภารกิจเหนือโหนด เป็นหลัก เช่น กำหนดทิศทางการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับภาค กำหนดจุดเน้นเชิงประเด็น ยุทธศาสตร์ แผนงานขับเคลื่อน โดยการมีส่วนร่วมของโหนดและพี่เลี้ยง รวมถึงภาคีร่วมมือที่เกี่ยวข้อง
- 2) มีเป้าหมายพัฒนากลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สามารถจัดการตนเองเบ็ดเสร็จที่กลไกภาค โดยให้ครอบคลุมกระบวนการสนับสนุน ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ รวมถึงให้สามารถตอบปัญหาสังคมภาคเหนือให้มากขึ้น
- 3) เน้นงานจัดการความรู้ ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาคีตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ
- 4) พัฒนาดตนเองสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (เรียนรู้ยกระดับ-ปรับตัว) ของผู้เกี่ยวข้องในกลไก งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือทุกระดับ
- 5) มีหลักการทำงานโดยเน้นกระบวนการการระเบิดจากภายใน (Inside Out) ผ่านทุนเดิม ก่อนนำความรู้ ทุนจากภายนอกมาเติมเต็ม โดยการสำรวจทุน จากโครงการวิจัย และภาคีที่มีอยู่ ที่เกิดจากการทำงานของโหนด พี่เลี้ยง และเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายใต้ขอบเขตเนื้อหาในการดำเนินงาน ได้แก่ ยุทธศาสตร์และกลไกการดำเนินงานของทุกกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ บทเรียนการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น บทเรียนการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระบบฐานข้อมูล โครงการวิจัย ความรู้ ทัศนคติ เครือข่ายและภาคีความร่วมมือของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ กลไกการขับเคลื่อนงานทางสังคมของหน่วยงานอื่นๆ การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเชิงประเด็น และการสร้าง/ขยายเครือข่ายที่เป็นชุมพลังของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ทั้งนี้ มีเครือข่ายโหนด-พี่เลี้ยง ที่ดำเนินงานอยู่ในภาคเหนือ จำนวน 7 โหนด และ 1 พี่เลี้ยง รวม 30 คน เป็นฐานสำคัญที่สร้างรูปธรรมในพื้นที่ทั้งการสนับสนุนโครงการวิจัย การจัดการความรู้เชิงพื้นที่ เชิงประเด็น การเชื่อมกับภาคี ที่มีผลผลิตทั้งด้าน การพัฒนากลุ่ม เครือข่าย การสร้างความรู้ และการแก้ปัญหาของท้องถิ่น

ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา (พฤษภาคม 2553 – กันยายน 2555) สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สนับสนุนโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่องการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ โดยมีคำถามวิจัยว่า “จะสามารถพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้อย่างไร

งานกลไกปีแรก (พฤษภาคม 2553 – กันยายน 2554) ซึ่งเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการองค์กรของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการวิจัยจึงกำหนดการศึกษาไว้เพื่อรองรับปัญหาการบริหาร

จัดการองค์กรและการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีความต่อเนื่อง รวมทั้งให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์โครงการไว้ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาทุนเดิมที่สะสมมาในช่วง 10 ปี 2) เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 3) เพื่อพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมและ 4) เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม และได้กำหนดยุทธศาสตร์ การดำเนินงานเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วง 3 ปี ระหว่างปี 2554-56 “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารและภายใต้การดำเนินงาน Theme เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้กำหนดยุทธศาสตร์ซึ่งประเด็น เพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนในเชิงรูปธรรมจำนวน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการศึกษาที่สอดคล้องกับการได้มาซึ่งอาหาร จาก 4 แหล่ง (ฐาน) หลัก ได้แก่ การผลิต การซื้อ การหาจากทรัพยากร (ดินน้ำ-ป่า) และจากฐานด้านวัฒนธรรม (การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน)

งานกลไกปีที่ 2 (ตุลาคม 2554 – กันยายน 2555) ดำเนินการต่อเนื่องจากปีที่ 1 ด้วยโจทย์เดิมคือ จะสามารถพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้ ผลการดำเนินงานใน 2 ปี เพื่อตอบคำถามวิจัย และการบรรลุวัตถุประสงค์โครงการ สามารถสรุปผลได้โดยใช้เครื่องมือการประเมินผลโครงการแบบ **CIPP Model (Context Input Process Product)** ดังนี้

บริบท (Context)

งานปีแรก เป็นช่วงที่เครือข่ายโหนดและพี่เลี้ยงอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ที่ไม่แน่ใจในสถานะตน และ ความไม่มีเสถียรภาพของระบบบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายหลังจากการปรับเปลี่ยนระบบจากสำนักงานที่เชียงใหม่สู่สำนักงานที่กรุงเทพฯ ผู้บริหารและคนทำงานของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลง จึงส่งผลต่อการปรับตัวของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือและทิศทางในอนาคต ทำให้มีผลกระทบต่องานประจำ เช่น มีโครงการล่าช้ากว่า 30 โครงการ มีการปรับเปลี่ยนที่ต้องขึ้นโครงการภายในไตรมาสที่ 2 มีงานการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) ไม่ได้ตามเป้าหมาย ดังนั้นงานในช่วง 6 เดือนแรก (พฤศจิกายน 2553-เมษายน 2554) จึงทำได้เพียง 2 ภารกิจหลัก คือ การสนับสนุนให้โหนดสามารถปิดโครงการและขึ้นโครงการให้ได้ตามเป้าหมาย เหลือเวลาเพียง 5 เดือนหลังเท่านั้น ที่ได้ทดลองกลไกการจัดการ ตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้

งานปีที่ 2 ทุกโหนด/ พี่เลี้ยง มีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้แล้ว แสกลไกมีเจ้าหน้าที่เต็มเวลา 1 คน ที่สามารถจัดการงานตรงกลาง (งานภาค) ได้ดี ทั้งงานสื่อสารระหว่างกันทุกระดับ งานเชิงเนื้อหาและกระบวนการทำงาน แม้ว่า ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะยังไม่นิ่ง ก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงสำคัญในช่วงนี้ คือการปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่โหนด/ พี่เลี้ยง มีคนใหม่เข้ามาจำนวน 4 คน (เพราะคนเก่าออกไป) งบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัยและโหนดลดลง ในขณะที่มีความคาดหวังต่อคุณภาพและประสิทธิภาพ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพเพิ่มขึ้น

บริบทที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อการบริหารจัดการโครงการคือ “การมีส่วนร่วม” เพราะโดยหลักการแล้วการแจกแจงงานและการวางบทบาทให้สมดุลและเป็นจริงได้ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเสมอ นั้น เป็นเรื่องที่ต้องสื่อสารระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ ที่ผ่านมามีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือไม่มีปัญหามีส่วนร่วมกับกลไก ช่วยงานกลางตามกำลัง ตามทักษะ คมสามารถ หรือตามการร้องขอ

ซึ่งถือว่าเป็นพลังสำคัญของความสำเร็จของกิจกรรมปฏิบัติการ แต่อาจเกิดความล่าช้าในบางช่วง เพราะต้องให้ออกาสทีมงานที่ได้วางหน้าที่/บทบาทไว้แล้ว ตามยุทธศาสตร์ที่กำหนด

ปัจจัยนำเข้า (Inputs)

- 1) คน: ประกอบด้วยทีมงานหลัก 3 คน (บางเวลา) ทีมวิจัยร่วม 4 คน (จากโหนด) และทีมรับผิดชอบตามยุทธศาสตร์ 2 ด้าน 8 ยุทธศาสตร์ (จากโหนด) ทีมฝ่าย (ภาคเหนือ 2 คน) ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งเชิงเนื้อหาและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (15 คน) ที่ปรึกษา (5 คน) และเครือข่ายภาคีเชิงประเด็นและงาน Theme
- 2) ความรู้: ทั้งเชิงกระบวนการและเนื้อหา (ตามยุทธศาสตร์) ผ่านทุนเดิมที่มีอยู่ในตัวคน และงานพัฒนาศักยภาพตลอดโครงการ
- 3) งบประมาณ : จากโครงการ จากโหนด และจากภาคีประเด็น และงานจุดเน้นเชิงประเด็น
- 4) ยุทธศาสตร์ 3 ปี และ งานจุดเน้นเชิงประเด็น: เป็นการกำหนดเป้าหมาย 3 ปีร่วมกันในระดับภาค (ปักษ์ร่วม) โดยมีเป้าหมายทั้งเชิงวิจัยและพัฒนาได้ทั้งความรู้ที่เป็นระบบการสนับสนุนที่ดี และยังสามารถตอบปัญหาสังคมภาคเหนือร่วมด้วย
- 5) วิธีคิดจิตใจ: เป็นการเสริม “พลัง” ระหว่างกันผ่านกิจกรรมรวมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ปัจจัยนำเข้าของงานปีที่ 2 จะปรับตัวจากบทเรียนของงานในปีที่ 1 ได้แก่ ปรับคณะทำงานกลไกกลาง ให้มีคนทำงานเต็มเวลาเพิ่ม 1 คน ทีมผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหาเพิ่มขึ้น งบประมาณโครงการเพิ่มขึ้น งานพัฒนาศักยภาพเข้มข้นขึ้น และเชื่อมร้อยภาคีมาสนับสนุนงานเพิ่มขึ้น ทั้งในลักษณะความร่วมมือ (ในโครงการวิจัย) และการร่วมงาน (ร่วมกิจกรรม สนับสนุนปัจจัยในการจัดกิจกรรม) เป็นต้น แต่งบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัยและโหนดลดลง เจ้าหน้าที่โหนดจึงไม่ได้รับเงินเดือนเพิ่ม ได้รับเท่าเดิมมากกว่า 5 ปี

กระบวนการทำงาน (Process)

การสร้างระบบการสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพ และคุณภาพ ตลอดเส้นทางการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ (งานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) ได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาระบบกลไก วิธีการสนับสนุน ในแบบ “PAR” หรือที่เรียกว่า พาร์เลก โดยเน้น/ให้ความสำคัญตัว “P” (Participation : การมีส่วนร่วม) และ “A” (Action : กิจกรรมปฏิบัติการ/ ทดลองทำ) โดยทำกิจกรรมไปตามปกติของงานกลาง แล้วจึงสรุปความรู้เป็นช่วง (1 เดือน/ 2 เดือน/ 3 เดือน หรือ 6 เดือน/ ครั้ง) แล้วแต่ประเด็นงาน เพราะโดยธรรมชาติของงานกลาง การออกแบบไวล่วงหน้า อาจเป็นจริงได้ยาก แต่ให้มีกรอบกว้างๆ ไว้ว่า หวังจะหาความรู้ หรือข้อสรุปต่อการพัฒนาระบบ หรือกลไกการจัดการเรื่องใดบ้าง ดังนั้น ตัว “r” (Research) จึงเป็นตัวเล็กผ่านกิจกรรมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และถอดบทเรียนเป็นหลัก

กระบวนการ ประกอบด้วย “การศึกษา” “การพัฒนา” และ “การถอดความรู้จากการพัฒนา” งานกลไกปีที่ 1 ใช้ “การศึกษา” นำ เพื่อตอบโจทย์การได้มาซึ่ง “ประสิทธิภาพของกลไกการสนับสนุน” ให้เกิดโครงการวิจัยคุณภาพ เริ่มจากการทบทวนบทเรียนที่เป็นความรู้เดิมก่อน จึงวางปฏิบัติการเพื่อพัฒนากลไกการจัดการ โดยทำในช่วงต้นน้ำ หรือช่วงพัฒนาโครงการก่อน ส่วนการตอบโจทย์งานจุดเน้นเชิงประเด็น และยุทธศาสตร์เชิงประเด็นนั้น ใช้ “การพัฒนา” หรือปฏิบัติการ เป็นตัวนำ แล้วใช้ “การถอดความรู้” ตาม เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการสู่การพัฒนาระบบสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ เพราะ

เป็นเรื่องใหม่ที่ฝ่ายฯ ไม่เคยมีจุดเน้นเชิงประเด็น (Theme) ในการทำงานมาก่อน จึงต้องต่อยอดจากงานสังเคราะห์ความรู้วิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสู่การจัดงาน 10 ปี สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อกำหนดเน้นเชิงประเด็น

กระบวนการในปีที่ 2 เน้นเรื่องการได้มาซึ่งคุณภาพโครงการวิจัยฯ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ โดยกำหนดให้มีหนึ่งโหนดหนึ่งโครงการวิจัยคุณภาพ และเชื่อมกับการพัฒนาให้เกิดโหนดคุณภาพ กระบวนการคือ การศึกษาโหนด (กระบวนการทำงาน ศักยภาพ/ ข้อจำกัด ผลงาน) หลังจากนั้นได้แบ่งโหนดออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะงาน แบ่งที่มกลางเพื่อติดตาม เรียนรู้ร่วม และหนุนเสริมโหนด ตามความถนัด ทักษะ ประสบการณ์ การลงพื้นที่โหนดและโครงการวิจัย เพื่อถอดบทเรียน“การจัดการโหนด และการสนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ และเพื่อเสริมพลังในการทำงาน โดยใช้วิธีการเชิงบวก เอาจุดเด่นหรือความภาคภูมิใจของโหนดเป็นตัวเปิดสู่การเรียนรู้(Rositive entry point) และยังวางให้กระบวนการถอดบทเรียนเป็นการเรียนรู้ข้ามโหนดร่วมด้วย ส่วนงานค้นหาระบบสนับสนุนงานจุดเน้นเชิงประเด็นและยุทธศาสตร์เชิงประเด็น มีกระบวนการเหมือนปีแรก เพราะยังไม่ได้คำตอบ แต่ได้ปรับผู้รับผิดชอบหลักในประเด็นเกษตรยั่งยืน การจัดการทรัพยากร โดยให้มีผู้จัดการอย่างอิสระ งานนี้ ได้เชื่อมกิจกรรมกับงานพัฒนาศักยภาพ การทำงานกับหน่วยงานและการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงร่วมตัวขณะมีการสังเคราะห์ความรู้ การถอดบทเรียน ทำสื่อเพื่อการสื่อสารในปีที่ 3 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของยุทธศาสตร์

ผลที่เกิดขึ้น (Product)

ผลเชิงวิจัย

1) ได้ความรู้ที่ชัดเจนจากการศึกษาทุนเดิมในช่วง 10 ปี (ปี 2542-51) ของระบบสนับสนุนเชิงประเด็น 4 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เศรษฐกรมยั่งยืน และการจัดการทรัพยากร ได้แผนที่ (Mapping) โครงการวิจัยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นความรู้ คนรู้ และศูนย์เรียนรู้ที่เชื่อมกับประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร และได้สังเคราะห์งานเชิงเนื้อหาของทั้งสี่ประเด็นเพื่อเชื่อมโยงและสามารถอธิบายรูปธรรมของชุมชนภาคเหนือที่สามารถจัดการฐานอาหารได้บนฐานนิเวศและวัฒนธรรมร่วมด้วย แต่จะยังขาดประเด็นด้านการศึกษาและแผนที่ระดับโหนด ที่สามารถตอบเป้าหมายโหนด ยังสำเร็จแตกต่างกันในแต่ละโหนด

2) ได้บทเรียนความรู้ระบบสนับสนุนตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในช่วงปี 2550-53 ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการคิดร่วมกัน ทำแผนร่วมกัน กำหนดทีมงาน และวางบทบาทอย่างชัดเจน แต่เมื่อนำมาปฏิบัติ ก็ทำได้น้อย เพราะงานประจำตามบทบาทโหนดมีมาก ไม่ว่าจะเป็นงานสนับสนุนโครงการวิจัย(ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) และเชื่อมงานกับภาคี คนตรงกลางมีน้อย จึงไม่สามารถทำตามยุทธศาสตร์ได้ ข้อมูลจากการศึกษา นำไปสู่การวางกลไกบริหารจัดการงานกลางปีที่ 1

3) ความรู้ระบบสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ผลการทดลองกลไก “งานต้นน้ำ” หรือการพัฒนาโครงการ พบว่าเกิด“ประสิทธิภาพ” ดังที่คาดหวัง (รวดเร็ว ชัดเจน ได้เรียนรู้ เข้าใจข้อเสนอ ยอมรับ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนที่กลไกกลางจัดการ ได้แก่ การจัดเวทีพิจารณาโครงการแบบมีส่วนร่วม (มีโหนดมานำเสนอโครงการ มาร่วมให้ข้อเสนอโครงการ และร่วมแลกเปลี่ยนกับผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งเชิงเนื้อหา และเชิงกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการหาผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายเพื่อเพิ่มมุมมองต่อโครงการวิจัย) การประมวลข้อเสนอโครงการ (โดยทีมกลางให้แล้วเสร็จ

ภายใน 3 วัน) การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อพัฒนาคลังงานต้นน้ำ จนได้คำตอบต่อกระบวนการจัดการ และระบบการจัดการที่ได้ผล รวมถึงเงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดประสิทธิภาพของแผนจากนี้ยังได้ความรู้ 8 เรื่อง ได้แก่ เส้นทางการพัฒนาโครงการ กระบวนการพัฒนาโครงการการเติมความรู้การหนุนเสริมพื้นที่/ โหนด การพัฒนาและได้ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อการทดลองใช้ประโยชน์ การจัดทำฐานข้อมูลเชิงรุก เพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการองค์กร และจัดการยุทธศาสตร์เชิงประเด็น การสร้างพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารโดยวิเคราะห์พื้นที่ กำหนดเป้าหมายในระดับ อำเภอ จังหวัด และภาค การพัฒนาโจทย์ใหม่/ ยกระดับ กำหนดทิศทางการขึ้นโจทย์วิจัยที่สอดคล้องทั้งด้าน จำนวนและคุณภาพ ที่ตอบ Theme ร่วมและตอบโจทย์พื้นที่ (ตามยุทธศาสตร์ของโหนด/ พี่เลี้ยง)และ การแสวงหาผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายเพื่อมาให้ข้อเสนอแนะในเวทีพัฒนาโครงการส่วนกลางน้ำ นั้นพบว่า มีความสำคัญต่อคุณภาพฯ เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการด้านข้อมูลความรู้ การสร้างความเข้าใจ การแบ่งบทบาททีม การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อการสื่อสารระดับต่างๆ และการจัดการตนเองเพื่อการหนุนเสริมโครงการวิจัยของโหนดงานปลายน้ำ จากการศึกษา 2 ปี พบว่า มีปัญหาในการเขียนงานบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยซึ่งกลไกฯ กับฝ่ายได้ร่วมกันแก้ไขผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพการเขียน และการกระตุ้นอย่างต่อเนื่องกับโหนด

4) ความรู้ “ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำงานกับหน่วยงาน ในปีที่ 1 กลไกฯ ได้ถอดองค์ความรู้ในการทำงานกับ อบท (อบจ. และอบต.) โดยได้แนวคิด วิธีการ กระบวนการ ข้อเสนอแนะข้อพึงระวัง ในการทำงานกับ อบท. ที่สามารถสร้างการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในปีต่อไป และตั้งเป้าหมายจะถอดองค์ความรู้กับสถาบันการศึกษา และโครงการหลวง ในปีที่ 2 โดยคาดหวังจะทำชุดความรู้ การประยุกต์ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในหน่วยงาน ว่าปรับอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ในปีที่ 3

5) ความรู้ “ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง” ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ โดยมีจุดเน้นการสื่อสารประเด็นหลัก หรือจุดเน้นเชิงประเด็น “ความมั่นคงด้านอาหาร ทั้งระดับภาค และระดับจังหวัด รวมถึงยุทธศาสตร์เชิงประเด็นการศึกษาและพัฒนาใน 2 ปี ที่ผ่านมา พบว่า จะต้องพัฒนา “สาร” และ “ผู้สื่อสาร” ที่จะสื่อให้มีคุณภาพก่อน ซึ่งจะเชื่อมโยงสู่ระบบสนับสนุน เพื่อให้เกิดคุณภาพโหนดและคุณภาพโครงการฯ ให้มีต้นทุนที่ดี พร้อมสื่อสาร และการสื่อสารมีหลายระดับ หลายวิธีการแล้วแต่ตัวสารว่าจะเป็นอะไร และหากจะสื่อผ่านสื่อมวลชนระดับประเทศ ต้องเชื่อมงานกับกสว.ฟายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังได้ปฏิบัติการไปในปีที่ 2 เช่นพานักข่าวลงพื้นที่รูปธรรมเป็นต้น ซึ่งความรู้ในเรื่องนี้ จะประมวลสรุป เพื่อเผยแพร่ได้ในปีที่ 3

6) ความรู้ “ระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็น และเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ได้ถอดความรู้ โดยการสังเคราะห์จากทีมกลางในเรื่องกระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อกำหนดจุดเน้นเชิงประเด็นและยุทธศาสตร์เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้อง การวางทีมรับผิดชอบงานแต่ละยุทธศาสตร์ การวางแผน การดำเนินงานตามแผน การเชื่อมร้อยภาคีพัฒนา การติดตามหนุนเสริม ซึ่งเป็นงานที่ทดลองปฏิบัติ (พัฒนา) ก่อนจึงถอดบทเรียน ซึ่งการถอดบทเรียนในช่วง 2 ปีแรกนี้ จะนำไปสู่การเรียนรู้เพิ่มเติม ให้สามารถเชื่อมโยงสู่การตอบโจทย์เชิงพัฒนา และระบบสนับสนุน สู่ความมั่นคงด้านอาหารในภาคเหนือในปีที่ 3

ผลเชิงพัฒนา ใน 2 ปีที่ผ่านมา กลไกฯ ภาคเหนือสามารถตอบโจทย์งานหลักของฝ่ายฯ ได้ ดังนี้

1) จำนวนการขึ้น/ ปิดโครงการวิจัยและบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย แม้ว่าจะไม่สามารถขึ้นได้ตามเป้าหมายที่กำหนด แต่ก็สามารถขึ้นได้ในจำนวนที่เหมาะสมกับงบประมาณที่ลดลง โดยในปีที่ 1 จำนวน 33 โครงการ (จากเป้าหมาย 40 โครงการ) ปีที่ 2 ขึ้นได้ 34 โครงการ (จากเป้าหมาย 51 โครงการ) และยังมีการร่วมทุน จำนวน 8 โครงการ ส่วนการปิดโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโหนดนั้นพบว่า เมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2555 สามารถปิดได้ทุกโครงการ ไม่มีโครงการล่าช้า ส่วนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั้น สามารถพัฒนาการเขียนเพิ่มขึ้น โดยในปี 2554 มีจำนวน 39 เรื่อง ปี 2555 มีจำนวน 36 เรื่อง ซึ่งไม่เป็นไปตามเป้าหมายซึ่งควรมีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโครงการละ 1 เรื่อง จากเป้าหมายขึ้นโครงการวิจัย 51 โครงการ

2) การขับเคลื่อนงานเชิงประเด็นสู่ฐานจุดเน้นเชิงประเด็น มีความชัดเจนในการขับเคลื่อนงานประเด็นใน 2 ประเด็นหลัก คือเกษตรกรรมยั่งยืนและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่สามารถเชื่อมการเคลื่อนงานประเด็นได้ทุกระดับ และเชื่อมกับงาน“ความมั่นคงด้านอาหาร” ได้ โดยมีทั้งความรู้ คน กลุ่ม เครือข่าย และภาคี การเคลื่อนงานที่ชัดเจนร่วมกัน ส่วนประเด็นที่จะต้องหาความชัดเจนเพิ่มในปีที่ 3 คือประเด็นการศึกษา ที่จะเคลื่อนงานผ่านยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน

3) การขยายแนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่หน่วยงานองค์กรภาคีในการทำงานร่วมในรูปของการประชุมสัมมนาและการเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรภาคีต่างๆ ทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษาผ่านเครือข่ายนักวิชาการรับใช้สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเครือข่ายสถาบันการศึกษา จังหวัดลำปาง รวมถึงหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชน อาทิ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิชีววิถี องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเหนือ เป็นต้น ทำให้เกิดการร้อยชบวนจากงานวิจัย สู่งานพัฒนาและงานขับเคลื่อนในทั้งในสังคมภาคเหนือและระดับชาติ

(2) แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ นั้น โดยใช้แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจความมั่นคงทางอาหารในหลายระดับ การเชื่อมโยงไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิด CIIP Model (Context Input Process Product) ซึ่งเป็นแนวคิดการประเมินภาพรวมโครงการที่สามารถตอบการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยมีรายละเอียดแนวคิด ดังนี้

(2.1) แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

1) ฐานทรัพยากรอาหาร

ความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ หรือที่เรียกกันว่า“ปัจจัย 4” นั้น อาหารจัดเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญพื้นฐานของมนุษย์ แต่อาหารไม่ได้มีคุณค่าเพียงในด้านโภชนาการอาหารเท่านั้น แต่อาหารเป็นวิถีชีวิตเป็นวัฒนธรรม เป็นความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ในการเข้าถึงอาหารนั้นถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์คนสามารถเข้าถึงได้โดยเท่าเทียมกัน แต่ในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ สภาพสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติของระบบการผลิตอาหารของตนเอง ซึ่งทำให้ขาดอธิปไตยในการผลิตและการกระจายอาหารค่านิยมในการบริโภคอาหาร อาหารถูก

ทำให้เป็นเพียงสินค้า รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่หากไม่ได้รับการดูแลหรือฟื้นฟู นับวันจึงทำให้ขาดความหลากหลายของพืชพันธุ์ สัตว์ป่า และระบบนิเวศที่ขาดสมดุล ซึ่งปัจจุบันเกิดกระแสการตื่นตัวและความตระหนักต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหารมากขึ้น ระบบการเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นหนึ่งในฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเห็นคุณค่าของอาหารพื้นถิ่น อาหารตามธรรมชาติ จนนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ให้คงอยู่สู่รุ่นลูกหลานสืบไป

ฐานทรัพยากรอาหาร จึงเป็นประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจและให้ความสำคัญ ทั้งนี้มีผู้ให้นิยามความหมายในเรื่องของฐานทรัพยากรอาหารไว้หลายท่าน ดังนี้

ยศ สันตสมบัติ (2548) ได้กล่าวถึงฐานทรัพยากรอาหารในแง่มุมเชิงมานุษยวิทยา ระบุว่าประวัติศาสตร์ของมนุษย์การเก็บหาอาหารเป็นกิจกรรมที่สำคัญอันดับแรก และเป็นต้นกำเนิดวัฒนธรรมอาหาร ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นระบบเกษตรในรูปแบบต่างๆ ทั้งเกษตรพื้นบ้านเกษตรกรรมเข้มข้น และการเลี้ยงสัตว์ สังคมเก็บของป่าล่าสัตว์ เป็นสังคมที่มีขนาดเล็กที่ปรับตัวเข้ากับสภาพธรรมชาติ แม้ในธรรมชาติที่ดูแร้นแค้น ผู้คนอยู่เป็นกลุ่มกระจาย ออกหาอาหารไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ ที่ดิน ไม่มีการผลิต ในทางสังคมไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ชาติยังเรื่องเพศเป็นเกณฑ์แบ่งงานกันทำ สังคมแบบนี้หากมองจากภายนอก จะขัดแย้งกับกรอบคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารและความยากจน เพราะดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่สมบูรณ์ เทคโนโลยีอยู่ในขั้นต่ำไม่มีการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถส่งสมมูลค่าส่วนเกินได้ แต่งานศึกษาทางมานุษยวิทยากลับพบว่าด้วยวัฒนธรรมการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ดีหลายสังคมสามารถทำมาหากินอย่างง่ายตาย และเพียงพอต่อความต้องการ ขณะที่สังคมกสิกรรมแบบไร่มหุณเวียน อันเป็นระบบการผลิตในพื้นที่สูงของชนพื้นเมืองทั่วโลกถือการผลิตดังกล่าวสัมพันธ์กับระบบนิเวศ อาจด้วยการเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้เกิดการเปลี่ยนจากเก็บหาของป่ามาทำเกษตรไร่มหุณเวียน ซึ่งสามารถควบคุมปริมาณอาหารที่มี นคงและแน่นอน เทียบผลิตส่วนเกินในทางสังคมกลุ่มเครือญาติเป็นฐานการจัดตั้งองค์กรทางสังคมซึ่งมีการแบ่งงานกันหลากหลาย

สำหรับสังคมกสิกรรมแบบเข้มข้น เช่น การทำนา ทำสวน ทำไร่ความมั่นคงทางอาหารเกิดขึ้นได้ด้วยการอาศัยเทคโนโลยี แรงงานการผลิตและการบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพชน การควบคุมน้ำ การจัดการที่ดินการจัดการแรงงาน เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่ม สามารถสะสมผลผลิตส่วนเกินในอีกด้านหนึ่งก็เกิดความแตกต่างในการถือครองที่ดินที่อาจกลายเป็นความแตกต่างทางชนชั้น ส่วนสังคมเลี้ยงสัตว์ มักเป็นชุมชนเร่ร่อน ขนาดเล็ก กระจายเลี้ยงสัตว์และทำการค้ากับกลุ่มอื่น เกิดพ่อค้า ผู้เชี่ยวชาญ ช่างฝีมือ มีการสะสมทรัพย์สินและความแตกต่างทางเศรษฐกิจ

ทั้งนี้ สาเหตุความหลากหลายของระบบการผลิตอาหารมาจากความแตกต่างทางด้านพัฒนาการทางเทคนิค การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันไป และการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากล่าสัตว์ เก็บของป่ามาเป็นการทำกสิกรรมในรูปแบบต่างๆ อาจารย์ยศเสนอว่า วิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมทำให้มนุษย์ต้องทำงานหนักขึ้น และได้เป็นหลักประกันต่อความมั่นคงของชีวิตสูงไปกว่าการล่าสัตว์และเก็บหาของป่า

กฤษฎา บุญชัย(2550) ได้ให้มุมมอง “ฐานทรัพยากรอาหาร” ในมิติเชิงสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า “ฐานทรัพยากรอาหารถูกสร้างสรรค์ขึ้นในบริบทความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชุมชนในถิ่นต่างๆ ผลิตอาหารขึ้นด้วยความรู้ที่ลึกซึ้งทั้งความรู้ต่อระบบนิเวศ ฤดูกาล สภาพภูมิศาสตร์ ความรู้ในการคัดสรรและปรับปรุงพันธุ์ ความรู้ในระบบการผลิตความรู้ในการสร้างสรรค์อาหารที่

หลากหลาย ความรู้ในด้านโภชนาการ ความรู้แพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น สะท้อนถึงโลกทัศน์โลกชีวิตของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ฐานทรัพยากร ในนิเวศ ระบบการผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภคเข้าไว้ด้วยกันซึ่งองค์ประกอบของฐานทรัพยากร อาหาร คือ ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ จารีตประเพณีที่สั่งสม และสืบเนื่องกันมาในชุมชนและสังคม และระบบเกษตรกรรมและการผลิต และขอบเขตของประเด็นฐาน ทรัพยากรอาหาร ซึ่งควรพิจารณาครอบคลุมถึง

- ฐานทรัพยากรและการเข้าถึง
- ระบบการผลิตอาหาร
- การบริโภคและการกระจายอาหารที่เป็นธรรม
- ระบบกฎหมาย นโยบาย และการเชื่อมโยงทางการเมือง
- ข้อตกลงระหว่างประเทศ
- องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- รากของแนวคิดฐานทรัพยากรอาหาร

โดยมีแนวคิดที่ประกอบสร้างเป็นฐานทรัพยากรอาหาร คือแนวคิดเรื่องฐานทรัพยากร ซึ่งเติบโตมาจาก เรื่องสิทธิชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร และอธิปไตยทางอาหาร

2) สภาพปัญหาที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

บัญชา แก้วส่อง (2554) ซึ่งได้กล่าวในเวทีสมัชชาเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ถึงวิกฤติโลกที่สำคัญๆ ไว้ว่า “วิกฤตโลกสำคัญ ๆ ได้แก่ (1) วิกฤตโลกร้อนส่งผลกระทบถึงระบบการผลิตของเกษตรกร ผลผลิตที่ออกมาไม่เป็นไปตามคาดหวัง ในเรื่องของภาวะโลกร้อนถ้าเราสังเกตให้ดีเราจะเห็นความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น พืชผัก สัตว์เลี้ยง พืชผล ซึ่งวิกฤตแบบนี้เป็นวิกฤตที่บางครั้งเราปรับตัวไม่(2) วิกฤตพลังงานเดิมเราใช้พลังงานหุงหาอาหารเราใช้พลังงานที่หาได้จากธรรมชาติ ปัจจุบันพลังที่สำคัญอีกอย่างคือ น้ำมัน เช่นเดียวกับไฟฟ้า ซึ่งเป็นพลังงานที่เราไม่ได้ผลิตเอง(3) วิกฤตเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ วิกฤตอาหาร เราอาจจะไม่ได้รับผลกระทบมากนัก แต่สังคมโลกเจอวิกฤตอาหาร โดยเฉพาะเมื่อ ๕ ปีที่แล้ว ราคาข้าวผัสดูแพงสูงมาก เพราะฉะนั้นข้าวจึงเป็นวิกฤตหนึ่งของเรา แล้วเราจะแก้อย่างไรซึ่งสอดคล้องกับวาระการสามโลก (2551) อ้างถึงในบทวิเคราะห์อาณานิคมยุควิกฤตอาหารของมูลนิธิชีววิถี (2553) ซึ่งกล่าวถึงวิกฤตพลังงานและอาหารไว้ว่า “วิกฤตอาหารและพลังงานที่เกิดขึ้นเมื่อ 1550-2551 ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารขึ้นในหลายประเทศประเทศผู้ผลิตน้ำมันประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่ไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ เริ่มกระบวนการเข้ามาเช่าที่ดินและลงทุนทำการเกษตรในต่างประเทศอย่างขนานใหญ่ ประเทศไทยก็เป็นเป้าหมายหนึ่งของการเข้ามาลงทุนของต่างชาติเช่นเดียวกัน” (4) วิกฤตทางวัฒนธรรมและสังคม ในช่วงที่มีการแบ่งแยกสีทางการเมืองต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นวิกฤตสังคม นอกจากนี้ ยังได้ให้ข้อคิดถึงการหยุดวิเคราะห์หม้อข้าวของตนเองว่าอาหารในหม้อมาจากที่ไหนบ้าง ต้องมองให้เห็นคุณค่าของอาหารมากกว่าเพียงเรื่องทางโภชนาการ ต้องเห็นอาหารในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เพื่อที่จะคิดหาวิธีการฟื้นฟูทางสังคมเหล่านั้นขึ้นใหม่โดยไม่ต้องหาวิธีการยกระดับภูมิปัญญาตรงนี้ใหม่ที่ตั้งอยู่บนภูมิปัญญาเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีรากเหง้า การทำความเข้าใจกับรากเหง้าตนเอง

สำคัญ ต้องรู้จักตัวเองว่ามีทางเลือกอื่นของชีวิตบ้างไหม ถ้าไม่ใช่สารเคมี ไม่รับจ้าง ไม่เผาป่า จะมีเลือกอื่นบ้างไหม ซึ่งเราจะมีทางเลือกได้ก็ต่อเมื่อเรามีเป้าหมายที่เราจะไป แล้วค่อยมาวิเคราะห์ทางเลือกที่เรามี รากเหง้าไม่ทั้งตัวเองและปรับตัวได้กับสถานะที่เปลี่ยนไปของการขยับไปข้างหน้า

นวนน้อย ตรีรัตน์ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า “ตอนนี้อีกกำลังเผชิญกับปัญหาราคาอาหารที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย และอาจจะถึงขั้นขาดแคลนอาหารเรื่องความมั่นคงทางอาหารจึงถูกพูดถึงอีกครั้งได้อย่างถึงเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับประเทศซึ่งองค์การอาหารโลกได้ให้ภาพรวมไว้ว่า หมายถึงการมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัว และชุมชน อย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณภาพตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในความหมายนี้รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิตที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืนและความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ต้นน้ำ และทรัพยากรเพื่อการผลิตอื่นๆและมีระบบการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรม และเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ โดยนวนน้อย ตรีรัตน์ ได้เพิ่มเติมถึงแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยได้อ้างถึงถึงกลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนได้เสนอให้การทำเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ทั้งนี้ เพราะเกษตรแบบยั่งยืนให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรการผลิตแบบยั่งยืนไม่มุ่งเน้นปัจจัยทางด้านการตลาดมากเกินไป แต่เน้นในเรื่องความสมดุลทางธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และยุติการผลิตที่ทำร้ายธรรมชาติ เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์และสิ่งมีชีวิต โดยเมื่อปลายเดือนเมษายน ปี2551 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เสนอให้จัดทำวาระเร่งด่วนเรื่องการจัดทำยุทธศาสตร์รองรับสถานการณ์วิกฤตอาหารและพลังงานซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบ และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการเรื่องอาหารและพลังงานขึ้นมาชุดหนึ่งโดยทำหน้าที่กำหนดมาตรการและแนวทางพัฒนาการผลิตและการตลาดของสินค้าอาหารและพลังงานรวมถึงการศึกษาวิจัยปรับปรุงเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร และกำหนดพื้นที่เพาะปลูกที่ชัดเจนระหว่างพืชอาหารและพืชพลังงานดูแลเกษตรกรให้ได้รับความเป็นธรรมจากการเข้าพื้นที่ทำการเกษตร ควบคุมปริมาณการผลิตออกสู่ตลาด ตลอดจนราคาอาหารสำหรับผู้บริโภคที่เหมาะสม”

พฤษชัย มั่นตะสรี (2548) ได้ประมวลความเป็นมาของความมั่นคงทางอาหารไว้ว่าเกิดขึ้นจากความกังวลและตระหนักถึงความอดอยากในช่วงที่ประเทศอาณานิคมต่างๆ กำลังฟื้นฟูหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้เกิดนวัตกรรมทางด้านปฐพีวิทยาซึ่งได้แก่ปฏิญญาทางด้านอาหารในระดับหนึ่งแต่ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมระบบคิด และสู่ระบบอาหารที่ปลอดภัยสร้างมูลค่าเพิ่มและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน 157 การศึกษา การนำแนวคิดเชิงระบบในเวลาต่อมา เช่น งานวิจัยระบบพืชและแนวทางระบบฟาร์ม ทำให้มิติการพัฒนาเกษตรมีความสมดุลมากขึ้น

การประชุม Earth Summit ที่ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 (1992) เป็นการประชุมครั้งแรกในระดับนานาชาติที่พูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยความมั่นคงทางอาหารได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ Agenda 21 แต่ในขณะนั้นยังไม่ได้มีการขยายผลเนื่องจากมีหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน หลังจากนั้นอีก 3 ปี ในปี พ.ศ. 2539 (1996) ได้มีการประชุมสุดยอดอาหารโลก(World Food Summit) โดย FAO ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ในการประชุมได้มีการถกเถียงกันของ 2 แนวคิดระหว่างความมั่นคงทางอาหารที่ผลักดันโดยบรรษัทข้ามชาติ และความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรรายย่อยและผู้ที่ยึดโอกาสในการให้ความสำคัญกับชุมชนชายขอบ หรือกลุ่ม “The excluded” หมายถึง กลุ่มที่ถูกกลืนหรือกลุ่มที่ถูกละเลยจากการพัฒนา

ในปีปัจจุบันความมั่นคงทางอาหารได้บรรจุอยู่ในงานวิจัยของสถาบันวิจัยนานาชาติทั้ง 16 แห่ง โดยเฉพาะสถาบันวิจัยนโยบายอาหารหรือ IFPRI (International Food Policy Research Institute) ได้จัดประชุม Sustainable Food Security for All by 2020 ที่กรุงบอนน์ในปี พ.ศ. 2544 ห้าปีให้หลังจากการประชุม Food Summit เกิดขึ้นเนื่องจากไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆ หลังจากการประชุมที่กรุงโรม สาระในการประชุมมองไปถึงปี ค.ศ. 2020 ที่คาดว่าทุกวันจะมีเด็กตายเพราะขาดแคลนอาหารประมาณ 70,000-80,000 คน โดยมุ่งประเด็นไปที่ประเทศอัฟริกาซึ่งมีภัยจากสงคราม และประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การประชุมครั้งนี้เป็นการหลอมรวมและมองความมั่นคงทางอาหารจากหลายองค์กรด้วยกัน ทั้งองค์กรที่ถูกดำเนินคดีตลอดเวลาโดยนักวิชาการที่ต่อสู้เพื่อเกษตรกรหรือชาวบ้านเช่น World Bank ภาคเอกชน บรรษัทข้ามชาติ

ความหมายของความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมหลายด้าน ได้แก่ สิทธิอันชอบธรรมของมนุษย์ทุกคนที่จะเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัยเปี่ยมคุณค่าทางโภชนาการ มีปริมาณมากเพียงพอต่อความจำเป็นและเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะเป็นอิสระจากความอดอยากและขาดแคลน (สิทธิชุมชน)

สอดคล้องกับความมั่นคงทางอาหารที่ทาง **ทริกา วีระพันธ์เทพา (2553)** ได้กล่าวอ้างถึงคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร ตามที่องค์การอนามัยโลกได้ให้นิยามความหมายไว้ในการประชุมสุดยอดอาหารโลกเมื่อปี 2546 ซึ่งได้นิยามคำว่าความมั่นคงทางอาหารไว้ว่าความมั่นคงทางอาหารเป็นภาวะที่ประชากรทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างพอเพียง โดยปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการและรักษาสุขภาพและชีวิตที่ดีได้ไม่ว่าเวลาใด โดยทั่วไปหลักของความมั่นคงทางอาหารจะรวมไปถึงทั้งสิทธิทางกายภาพและเศรษฐกิจที่สามารถเข้าถึงอาหารที่ได้ตรงตามความต้องการทางโภชนาการขณะเดียวกันก็ต้องเป็นอาหารที่สร้างความพึงพอใจด้วย นอกจากนี้ ความมั่นคงทางอาหารมีปัจจัยหลักส่วนด้วยกัน ได้แก่ ความสามารถในการหาอาหารมาได้ (มีอาหารอย่างเพียงพอสม่ำเสมอ) การเข้าถึงอาหาร (มีแหล่งทรัพยากรเพียงพอที่จะหาอาหารได้) และการใช้อาหาร (มีความรู้และวิธีการที่จะใช้ประโยชน์จากสารอาหารรวมทั้งการเข้าถึงแหล่งน้ำและสุขอนามัยอย่างเหมาะสม)

สุมาลี พะสิม (2551) ได้เรียบเรียงมุมมองของเดชา ศิริภัทร ผู้อำนวยการมูลนิธิข้าวขวัญ จ.สุพรรณบุรี ซึ่งกล่าวถึงสถานการณ์วิกฤติอาหารของประเทศไทย โดยให้มุมมองคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” ไว้ ซึ่งสามารถประมวลได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารเหมือนความมั่นคงของชาติ ถ้าไม่มีความอยู่รอดของชาติจะไม่มี ประเทศชาติจะอ่อนแอ ต้องไปพึ่งอาหารของต่างชาติทำให้เสียดุลการค้าของประเทศ อาหารมีสิทธิที่ซับซ้อน มีการเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริโภคซึ่งเป็นการเปลี่ยนความมั่นคงเหมือน **พริ้ง** ว่าจะว่า วัฒนธรรมเป็นตัวชาติถ้าวัฒนธรรมเสียไป ชาติเราก็เสียไปด้วยความมั่นคงทางวัฒนธรรมก็เป็นอันหนึ่งที่ต้องรักษาไว้

ศุจินทร์ ประชาสันต์ (2552) ได้กล่าวว่าแนวคิดความมั่นคงทางอาหารได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีผู้นิยามความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นจำนวนมากมีรายงานว่าจนถึงปี พ.ศ. 2542 มีนิยามมากถึง 200 ความหมาย และยังมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารไว้มากถึง 50 ดัชนี 4 อย่างไว้ก็ตาม นิยามที่เป็นที่รู้จักและได้รับการอ้างอิงมากที่สุดมาจากการประชุมสุดยอดอาหารโลก (WSF) ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งระบุว่า

ความมั่นคงทางอาหารหมายถึง “...คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะและจากความหมายข้างต้น

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย ได้แก่

1. **ความพร้อมเพียง:** ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้ารวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร
2. **การเข้าถึง:** การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน
3. **การใช้ประโยชน์:** การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนองโดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย
4. **เสถียรภาพ:** เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหารประชาชน คราวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลาไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร (เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพร้อมเพียงและการเข้าถึงอาหาร

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความเปราะบางในมิติของความมั่นคงทางอาหารว่าหมายถึงโอกาสที่คนๆ หนึ่งหรือครัวเรือนจะตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีระดับความมั่นคงทางอาหารต่ำกว่าเกณฑ์ความมั่นคงทางอาหารขั้นต่ำที่พึงมีในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ความต่างระหว่างความมั่นคงทางอาหารและความเปราะบางคือ ในขณะที่ความมั่นคงทางอาหารให้ความสนใจสถานการณ์และวิธีการแก้ไขปัญหานาอาหาร ใน “ปัจจุบัน แนวคิดความเปราะบางมุ่งไปที่ความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหารใน “อนาคต” เช่นเดียวกับความมั่นคงทางอาหารความเปราะบางของแต่ละกลุ่มคนมีระดับที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะความเสี่ยงและความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนของสถานการณ์ที่ไร้ความมั่นคงทางอาหารวันนี้อาจมีความเปราะบางน้อยในอนาคตพอๆกับคนที่มีความมั่นคงทางอาหารวันนี้ก็ได้

ความมั่นคงทางอาหารโดยภาพรวม หมายถึง การมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และชุมชนอื่นๆ คุณภาพอาหารปลอดภัย มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน สร้างความหลากหลายทางชีวภาพและนำใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้องเหมาะสมเป็นธรรม และมีความมั่นคงทางการผลิต

มูลนิธิชีววิถี (2553) ได้จัดทำคู่มือประชาชนเรื่องความ(ไม่)มั่นคงทางอาหารกับทางออกของประเทศไทย โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ผลิตอาหารส่งออกเป็นอันดับที่ 10 ของโลก สามารถส่งออกอาหารได้มากกว่า 50% ของผลิตผลด้านอาหารที่ผลิตได้แต่แม้เกษตรกรจะเป็นผู้ผลิตอาหารแต่ครอบครัวยุคเกษตรกลับพึ่งพาตนเองในเรื่องอาหารน้อยกว่าที่ควรจะเป็นโดยได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่นำไปสู่ความ(ไม่)มั่นคงทางอาหารของประเทศไทย คือ ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาหนี้สิน การขาดแคลนน้ำฝน ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรี การผลิตอาหารแบบบริษัท การผูกขาดระบบการค้า การผูกขาดอาหารและเกษตร

3) ทางออกสู่ความมั่นคงทางอาหาร

บททิตปิยะติลป (2549) มองว่าเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยให้ความหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหารไว้ว่า “ความมั่นคงทางอาหารคือ สิทธิที่เราจะได้รับอาหารอย่างเพียงพอกับความจำเป็นในการดำรงชีวิตโดยอาหารนั้นควรมีคุณค่าทางโภชนาการ ต้องปลอดภัยจากสารพิษต่างๆ และ ความมั่นคงทางอาหารคือ การที่เราจะสามารถตัดสินใจในการจัดการและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และการที่เราจะมีความมั่นคงทางอาหารนั้นหมายความว่าหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดของประเทศ หรือครัวเรือนเกษตรกรในชนบทจะต้องมีความสามารถในการผลิตอาหารให้กับครอบครัวได้อย่างพอเพียง ผลผลิตส่วนเกินที่เหลือจึงขาย” นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตอาหาร หมายถึงกระบวนการผลิตอาหาร การแปรรูป การหีบห่อที่ปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนสารเคมีและ ความมั่นคงทางอาหารในรูปแบบดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกษตรกรมีทรัพยากร การผลิต และมีสิทธิในการปลูกพืชอาหารเพื่อเลี้ยงครอบครัว การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ย่อมทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะทำนุบำรุงที่ดินและรักษา ระบบนิเวศในไร่นาและป่าไม้ เพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถนำมาใช้ผลิตอาหารและสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ อย่างยั่งยืนตลอดไป เกษตรกรรมยั่งยืนจึงเป็นฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สร้างความมั่นคงด้านการผลิตอาหารอย่างพึ่งพาตนเอง เพื่อนำไปสู่อธิปไตยทางอาหารและวิถีชีวิตของเกษตรกรไทยโดยรวม

สอดคล้องกับทางมูลนิธิชีววิถี (2553) ที่ได้เสนอแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงและอธิปไตยทางอาหารนั้นมีดังต่อไปนี้

1. ทำการเกษตรแบบยั่งยืนโดยใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์กำจัดแมลงโดยชีววิถี หรือใช้สมุนไพรเพื่อควบคุมศัตรูพืชหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ย เคมีสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและพันธุ์พืชลูกผสมจีเอ็มโอของบริษัท
2. พึ่งพาตนเองด้านพลังงานโดยใช้พลังงานที่ได้จากพืช แรงงานสัตว์หรือแรงงานที่หมุนเวียนมาใช้ได้ใหม่ประเภทต่างๆ ลดการใช้พลังงานจากเชื้อเพลิงดึกดำบรรพ์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
3. วางแผนการผลิตเพื่อให้มีอาหารบริโภคได้ในระดับครัวเรือนก่อน โดยมีการผลิตที่หลากหลายเพื่อตอบสนองทั้งในเรื่องอาหารรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และสามารถลดความเสี่ยงจากเรื่องราคาตกต่ำไปได้พร้อมๆ กัน
4. สร้างตลาดระดับชุมชนขึ้นลดการขนส่ง ได้ของดี ๆ สด ๆ รับประทาน สร้างความรู้จักระหว่างผู้ซื้อ ผู้ขาย ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
5. สร้างและริเริ่มพื้นที่การตลาดแบบใหม่ที่ไม่พึ่งร้านสะดวกซื้อห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ เช่น สร้างสหกรณ์ระหว่างผู้ผลิตผู้บริโภค ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ หรือระบบ CSA (community supported agriculture) เป็นต้น
6. ส่งเสริมการบริโภคเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น ฟื้นฟูวัฒนธรรมบริโภคที่มีคุณค่าซึ่งรวมถึงอาหารท้องถิ่นที่เหมาะสมกับยุคสมัยเข้าใจ และรู้เท่าทันในการเลือกรับวัฒนธรรมอาหารต่างถิ่นที่มากับโลกาภิวัตน์และการโฆษณาชวนเชื่อ

7. สนับสนุนให้เกิดนโยบายการเกษตร อาหารและการค้าที่เป็นไปเพื่อความมั่นคงยั่งยืนและเป็นธรรมในทางอาหาร เช่น การปฏิรูปที่ดินสิทธิชุมชนตลอดจนปฏิรูประบบการค้าที่ทำลายคุณค่าผักผลไม้

8. เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาร่างกายจิตใจและสติปัญญาตลอดจนการส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ระหว่างประเทศ และระหว่างวัฒนธรรม เพื่อสร้างชุมชนสังคม และโลกที่พึงปรารถนาร่วมกัน

ทางออกสู่ความมั่นคงทางอาหารโดยภาพรวม จึงหมายถึงความสามารถในการมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทั้งภายในครอบครัวชุมชน และชุมชนอื่นๆ คุณภาพอาหารปลอดภัย มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน สร้างความหลากหลายทางชีวภาพและนำใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้องเหมาะสมเป็นธรรม และมีความมั่นคงทางการผลิต

จากมุมมองแนวคิดของหลายท่านที่มีต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร จะเห็นได้ว่าสิ่งสำคัญ คือ การมองอาหารในมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมที่เน้นคุณค่ามากกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ฐานการผลิตฐานวัฒนธรรมการแบ่งปันเชื่อมโยงมีความสำคัญ และฐานทรัพยากรที่ต้องมีการเข้าถึงการใช้ประโยชน์และจัดการอย่างสมดุลบนฐานการอยู่อย่างพอเพียง ภายใต้ความหลากหลายของบริบท นิเวศวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ชุมชนต้องจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารให้รู้ลึกรู้หลาน ปันจุมีหลายชุมชนที่เกิดความตระหนักและหันกลับมาฟื้นฟูรักษาแหล่งอาหารตามธรรมชาติ การปรับตัวของระบบการผลิต และมีวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ที่หลายชุมชนใช้เป็นโอกาสและเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรเพื่อรักษาฐานอาหารของชุมชนเพื่อสร้างฐานความมั่นคงทางอาหารให้กับตนเอง ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

(2.2) แนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้

เปี่ยมพงศ์ ห้วยบ้านด่าน, 2543. ได้ทบทวนความหมาย “องค์กรแห่งการเรียนรู้” จาก Peter Senge ศาสตราจารย์วัย 50 ปี ของสถาบัน MIT ของสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ MIT Center for Organizational Development และเป็นผู้เขียนหนังสือชื่อ **"The fifth Discipline"** ได้ให้ความหมายของ **"Learning Organization"** ว่า **"เป็นองค์กรที่ซึ่งคนในองค์กรได้ขยายขอบเขตความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับบุคคลระดับกลุ่มและระดับองค์กรเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่บุคคลในระดับต่างๆ ต้องการอย่างแท้จริงเป็นองค์กรที่มีความคิดใหม่และการแตกแขนงของความคิดได้รับการยอมรับเอาในใส่และเป็นองค์กรที่ซึ่งบุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในเรื่องของวิธีการที่จะเรียนรู้ไปด้วยกันทั้งองค์กร"**

Peter Senge ได้เสนอแนวความคิดของการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยกรอบความรู้ 5 สาขาวิชาการ ที่เรียกว่า The five disciplines ซึ่งจะเป็นแนวทางหลักในการสร้างองค์กรการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น The five disciplines หรือแนวทางสำคัญ 5 ประการที่จะผลักดันและสนับสนุนให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ขึ้นประกอบด้วย

1. การเรียนรู้ของสมาชิกในองค์กร (Personal Mastery)

คือ ลักษณะการเรียนรู้ของคนในองค์กรซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ขององค์กรได้สมาชิกขององค์กรที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้จะมีลักษณะสนใจและใฝ่หาที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ อยู่เสมอมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพของตน มุ่งสู่จุดหมายและความสำเร็จที่ได้กำหนดไว้

2. ความมีสติ (Mental Model)

คือ แบบแผนทางจิตสำนึกของคนในองค์กรซึ่งจะต้องสะท้อนถึงพฤติกรรมของคนในองค์กรองค์กรแห่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกในองค์กรมีแบบแผนทางจิตสำนึกหรือความมีสติที่เอื้อต่อการสะท้อนภาพที่ถูกต้องชัดเจนและมีการจำแนกแยกแยะโดยมุ่งหวังที่จะปรับปรุงความถูกต้องในการมองโลกและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งการทำความเข้าใจในวิธีการที่จะสร้างความกระฉับกระเฉงเพื่อการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องหรือมีวิธีการที่จะตอบสนองความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏอยู่ได้อย่างเหมาะสมมี Mental Ability ไม่ผันแปรเร็วหรือทอดยถ้อยเมื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ซึ่งการที่จะปรับ Mental model ของคนในองค์กรให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องอาจจะใช้หลักการของวิทยาศาสตร์ในการฝึกสติรักษาศีล และดำรงตนอยู่ในธรรมะ

3. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนในองค์กร (Shared Vision)

คือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนทั้งองค์กรองค์กรแห่งการเรียนรู้จะต้องเป็นองค์กรที่สมาชิกทุกคนได้รับการพัฒนาวิสัยทัศน์ของตนให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์รวมขององค์กรซึ่งจะสนับสนุนให้เกิดการรวมพลังของสมาชิกที่มีความคาดหวังต่อความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าต่อไปภายใต้จุดมุ่งหมายเดียวกันของคนทั้งองค์กร

4. การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning)

คือ การเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในองค์กรโดยอาศัยความรู้และความคิดของมวลสมาชิกในการแลกเปลี่ยนและพัฒนาความฉลาดรอบรู้และความสามารถของทีมให้บังเกิดผลยิ่งขึ้น เรียกว่าการอาศัยความสามารถของสมาชิกแต่ละบุคคล องค์กรแห่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการรวมพลังของกลุ่มต่าง ๆ ภายในองค์กรเป็นการรวมตัวของทีมงานที่มีประสิทธิภาพสูงซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกในทีมมีการเรียนรู้ร่วมกันมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

5. ระบบการคิดของคนในองค์กร (Systems Thinking)

คือ กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบเป็นกระบวนการในการหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเห็นแบบแผนเห็นขั้นตอนของการพัฒนา คือ เห็นทั้งป่า และเห็นต้นไม้แต่ละต้นด้วย (See the Wholes instead of part, See the forest and the trees)

อุปสรรคต่อการเรียนรู้ขององค์กร

1. สมาชิกในองค์กรรู้แต่หน้าที่ของตนเองแต่ไม่รู้เป้าหมายขององค์กร (I'm my position)
2. สมาชิกรู้ว่าปัญหาขององค์กรอยู่ที่ใดแต่ไม่รู้ว่าตัวเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างไร (The enemy is out there)
3. ทำตามแบบที่เคยทำ เห็นแต่ภาพลวงตาไม่ได้แก้ปัญหาที่สาเหตุที่แท้จริง (The Illustration of taking change)
4. ยึดติดอยู่กับเหตุการณ์มากเกินไป (A fixation on events)
5. ความเข้าใจผิดว่าการเรียนรู้มาจากการประสบการณ์เท่านั้นแต่ไม่เข้าใจในความแตกต่างของอดีตกับปัจจุบัน (The delusion of learning from experience)

6. มีผู้บริหารที่ดีแต่ไม่ได้สืบทอดความรู้ให้ผู้บริหารรุ่นต่อไป(The myth of management team)
7. ขาดสติไม่รู้ตัวกับความเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป(The boiled frog syndrome)

องค์กรที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ จะมีลักษณะสำคัญ5 ประการ ดังนี้คือ

1. มีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ(Systematic problem Solving) โดยอาศัยหลักทางวิทยาศาสตร์ เช่น การใช้วงจรของ Deming (PDCA : Plan, Do, Check, Action)
2. มีการทดลองปฏิบัติ(Experimental) ในสิ่งใหม่ ๆ ที่มีประโยชน์ต่อองค์กรเสมอโดยอาจจะเป็น Demonstration Project หรือเป็น Ongoing program
3. มีการเรียนรู้จากบทเรียนในอดีต(Learning from their own experience) มีการบันทึกข้อมูลเป็น case study เพื่อให้สมาชิกในองค์กรได้ศึกษาถึงความสำเร็จและความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในอนาคต มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของสมาชิก
4. มีการเรียนรู้จากผู้อื่น(Learning from the Others) โดยการใช้การสัมภาษณ์ (Interview), การสังเกต (Observation) ฯลฯ
5. มีการถ่ายทอดความรู้ โดยการทำให้ Report, Demonstration, Training & Education, Job Rotation ฯลฯ

การพัฒนาองค์กรเพื่อเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

พระเจ้าใช้เวลาสร้างโลกถึง7 วัน ดังนั้นการพัฒนาองค์กรของเราก็ไม่อาจเกิดได้ในชั่วข้ามคืน การเปลี่ยนแปลงด้วยความเร่งรีบมักจะนำมาซึ่งปัญหาข้อขัดแย้ง และความล้มเหลว การเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมควรจะประกอบด้วยขั้นตอน3 ขั้นดังนี้ คือ

1. Unfreeze คือ ขั้นเตรียมความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในขั้นตอนนี้คือสร้างกระแสของความต้องการการเปลี่ยนแปลง ระดมความคิดว่าต้องการการเปลี่ยนแปลงอย่างไร องค์กรต้องการอะไร โดยอาจจะใช้การทำ FSC (Future Search Conference) ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงว่าผู้ใดที่มีอำนาจที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย

2. Change คือ ขั้นตอนที่ในการเปลี่ยนแปลงซึ่งการที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรนั้นเราควรจะศึกษาถึงองค์กรของเราให้เข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริงเพื่อที่จะได้แก้ปัญหาได้ถูกจุดซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงองค์กรโดยที่ ัวไร่มีส่วนประกอบดังรูปที่1

ความต้านทานต่อความเปลี่ยนแปลง

- 1) ความกลัวในสิ่งที่ไม่รู้ (Fear of unknown)
- 2) ไม่ทราบข้อมูลที่ชัดเจน (Lack of information)
- 3) ต้องการรักษาสถานภาพของตัวเองภายในองค์กรไว้ (Treat to status)
- 4) กลัวความล้มเหลว (Fear of failure)
- 5) กลัวสูญเสียผลประโยชน์ที่เคยได้รับ (Lack of perceive benefit)
- 6) กลัวเสียหน้า (Loss of face)
- 7) กลัวว่าจะเพิ่มภาระงานของตน (Increase in work : I'm too busy already)
- 8) ยึดติดอยู่กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมขององค์กร(History-culture)
- 9) กระแสความกดดันภายในองค์กร (Stress)

10) กลัวความไม่แน่นอน(Uncertainly)

3. Refreeze เมื่อองค์กรของเราเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีแล้วก็ควรที่จะหยุดภาวะการเปลี่ยนแปลง แล้วกลับเข้าสู่ภาวะงานตามปกติถ้าองค์กรของเรามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาคงไม่เป็นผลดีต่องานของเราเป็นแน่ เช่นเดียวกับการย้ายบ้านถ้าเราย้ายบ้านบ่อย ๆ เราคงไม่มีเวลาจัดบ้านให้สวยงามน่าอยู่เพราะว่าเมื่อจัดบ้านเสร็จก็ต้องย้ายบ้านอีกแล้ว

การเปลี่ยนแปลงขององค์กรไม่ว่าจะประสบความสำเร็จเสมอไปแต่อาจจะประสบกับความล้มเหลวก็ได้ การบริหารในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงนั้นมีความสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงมากไปนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่ดี (Too much change is too bad)

บทสรุป

องค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นองค์กรในอุดมคติที่สามารถสร้างขึ้นมาได้ด้วยความร่วมมือของสมาชิกในองค์กรโดยอาศัย The five disciplines เป็นหลักที่สมาชิกในองค์กรจะใช้เพื่อพัฒนาตนเองและองค์กรสู่ความเป็นองค์กรอัจฉริยะที่สามารถดำรงอยู่ในศตวรรษที่21 ได้อย่างมั่นคงซึ่งการที่รับเปลี่ยนองค์กรสู่ความเป็น **Learning Organization** นั้นเราจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายและภาระหน้าที่ขององค์กรเป็นหลักวิเคราะห์หาปัญหาที่แท้จริงขององค์กรโดยไม่หลงยึดติดอยู่กับภาพลวงตาซึ่งวิธีการวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ไขปัญหาก็ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยของแต่ละองค์กร เป็นหลักวิธีการที่ใช้ได้ผลดีในองค์กรหนึ่ง ๆ อาจจะใช้ไม่ได้ผลในองค์กรหนึ่งก็เป็นได้องค์กรจะต้องมุ่งไปในทางใดจะต้องปรับตัวอย่างไร จะต้องตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างไรที่จะทำให้องค์กรอยู่รอดเจริญเติบโต และทรงประสิทธิภาพสูงสุดได้ตลอดไปนั้น The five disciplines เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจและเชื่อมโยงตลอดจน การบูรณาการ (Integration) ทางความคิดอีกมากเพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจองค์กรแห่งการเรียนรู้และวิธีที่จะสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

(2.3) แนวคิด CIPP Model (Context Input Process Product)

ดร.ชูศักดิ์ ประเสริฐ (2555) การประเมินผลรูปแบบ CIPP MODEL เป็นกรอบงานที่ครอบคลุมเพื่อเป็นแนวทางในการประเมินผลแผนงาน / โครงการ / บุคลากร / ผลผลิต/ องค์กร / และระบบ รายการประเมินผลแบบ CIPP MODEL นี้เป็นการมุ่งเน้นไปใช้ในการประเมินผลแผนงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาวขององค์กร

ดร. ภูมิศักดิ์ ราศรี(2555) คำว่า รูปแบบ หรือหนังสือบางเล่มใช้คำว่า แบบจำลอง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Model ในการประเมินผลโครงการมีแนวคิดและรูปแบบหลายรูปแบบ CIPP Model เป็นรูปแบบที่เสนอโดย สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ซึ่งเป็นโมเดลที่ได้รับการยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบัน โดยได้กำหนดประเด็นการประเมินออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การประเมินด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบว่าโครงการที่จะทำสนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กร หรือ นโยบายหน่วยเหนือหรือไม่ เป็นโครงการที่มีความเป็นไปได้ในแง่ของโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ หรือไม่ เป็นต้น

การประเมินสภาวะแวดล้อมจะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่อง โครงการควรจะทำในสภาพแวดล้อมใด ต้องการจะบรรลุเป้าหมายอะไร หรือต้องการบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะอะไร เป็นต้น

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึง ความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการดำเนินงาน เป็นต้น

การประเมินผลแบบนี้จะทำโดยใช้เอกสารหรืองานวิจัยที่มีผู้ทำไว้แล้ว หรือใช้วิธีการวิจัยนำร่องเชิงทดลอง (Pilot Experimental Project) ตลอดจนอาจให้ผู้เชี่ยวชาญ มาทำงานให้ อย่างไรก็ตาม การประเมินผลนี้จะต้องสำรวจสิ่งที่มีอยู่เดิมก่อนว่ามีอะไรบ้าง และตัดสินใจว่าจะใช้วิธีการใด ใช้แผนการดำเนินงานแบบไหน และต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินระหว่าง การดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการค้นหาจุดเด่น หรือจุดแข็ง (Strengths) และจุดด้อย (Weakness) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ มักจะไม่สามารถศึกษาได้ภายหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้ว การประเมินกระบวนการจะมีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นระยะ เพื่อการตรวจสอบการดำเนินของโครงการโดยทั่วไป การประเมินกระบวนการมีจุดมุ่งหมาย คือ

3.1 เพื่อการหาข้อบกพร่องของโครงการ ในระหว่างที่มีการปฏิบัติการ หรือการดำเนินงานตามแผน นั้น

3.2 เพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน ของโครงการ

3.3 เพื่อการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการ

สำหรับตัวชี้วัด (Indicators) ความสำเร็จของโครงการนั้น หมายถึง ตัวชี้วัดที่แสดงหรือระบุประเด็น ที่ต้องการจะวัดหรือประเมิน หรือตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ต้องทำการศึกษา โดยจะมีการระบุ ลักษณะที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม ทั้งส่วนที่มีลักษณะเชิงปริมาณ และลักษณะเชิงคุณภาพ

หลักการสร้างตัวชี้วัดที่ดี

การสร้างตัวชี้วัดที่ดี จำเป็นจะต้องมีหลักการ ที่ใช้เป็นเป้าหมายในการดำเนินการดังนี้

- 1) เลือกใช้ / สร้างตัวชี้วัดที่เป็นตัวแทนที่สำคัญเท่านั้น
- 2) คำอธิบาย หรือการกำหนดตัวชี้วัดควรเป็นวลีที่มีความชัดเจน
- 3) ตัวชี้วัดอาจจะกำหนดได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพก็ได้
- 4) ควรนำจุดประสงค์ของโครงการ หรือประเด็นการประเมินมากำหนดตัวชี้วัด
- 5) การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัดควรรวบรวมข้อมูล ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ

ขอยกตัวอย่างการจำแนกประเภทของตัวชี้วัดตามลักษณะของสิ่งที่ได้รับการประเมินตาม แบบจำลองการประเมินผลตาม CIPPOI Model คือ

- 1) ตัวชี้วัดด้านบริบท (Context) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - สภาวะแวดล้อมของ ก่อนมีโครงการ (ปัญหาวิกฤต)
 - ความจำเป็น หรือความต้องการขณะนั้น และอนาคต
 - ความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
- 2) ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของโครงการ
 - ความพร้อมของทรัพยากร เช่น งบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ เวลาและกฎระเบียบ เป็นต้น
 - ความเหมาะสมของขั้นตอนระหว่างปัญหา สาเหตุของปัญหา และกิจกรรม
- 3) ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - การตรวจสอบกิจกรรม เวลา และทรัพยากรของโครงการ
 - ความยอมรับของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการในพื้นที่
 - การมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
 - ภาวะผู้นำในโครงการ
- 4) ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - อัตราการมีงานทำของประชาชนที่ยากจน
 - รายได้ของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ
 - ความพึงพอใจของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ
- 5) ตัวชี้วัดด้านผลลัพธ์ (Outcomes) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - คุณภาพชีวิตของตนเอง และครอบครัวตามเกณฑ์มาตรฐาน
 - การไม่อพยพย้ายถิ่น
 - การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
- 6) ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Impact) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - ผลกระทบทางบวก / เป็นผลที่คาดหวังจากการมีโครงการ
 - ผลกระทบทางลบ / เป็นผลที่ไม่คาดหวังจากโครงการ

เกณฑ์ และตัวชี้วัดดังกล่าวนี้ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลโครงการได้ดี ซึ่งจะครอบคลุม มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านบริหารจัดการ ด้านทรัพยากร และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถวัดถึงความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐได้ ซึ่งในทางปฏิบัตินักประเมินผล จะต้องนำเกณฑ์ และตัวชี้วัดดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะ และบริบทของโครงการด้วย

เครื่องมือวัดการประเมินผล

การประเมินผลเป็นการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติงานจริง (Actual results) กับผลที่คาดว่าจะได้รับ (Expected results) โดยชี้ให้เห็นว่าปฏิบัติงานจริงเกิดขึ้นตรงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยทั่วไปตัวชี้วัดจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ประการ คือ

1. ตัวชี้วัด อาจจะมีทั้งตัวชี้วัดเชิงปริมาณหรือคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามจะต้องสามารถชี้ให้เห็นหรือบ่งบอกถึงลักษณะที่ชัดเจนของสิ่งที่ทำการวัดว่ามีปริมาณหรือคุณลักษณะอย่างไร

2. การกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน ในการประเมินเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวในตัวชี้วัดนั้นๆ ถึงแม้ตัวชี้วัดจะมีความชัดเจนในการกำหนดค่าแต่ยังไม่สามารถนำไปวิเคราะห์หาข้อสรุปในการประเมินได้ จนกว่า จะได้มีการเปรียบเทียบ กับเกณฑ์มาตรฐานหรือเป้าหมายการดำเนินงานที่กำหนดไว้

3. เงื่อนไขด้านเวลาและสถานที่ ในการประเมินค่าของตัวชี้วัด นอกจากขึ้นอยู่กับเกณฑ์มาตรฐานเพื่อการเปรียบเทียบแล้ว ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทั้งในด้านเวลาและสถานที่ กล่าวคือตัวชี้วัดจะบ่งบอกสถานภาพของสิ่งที่จะวัดเฉพาะในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือในขอบเขต บริเวณสถานที่หรือพื้นที่ ที่ได้ระบุไว้ในการประเมินหรือตรวจสอบเท่านั้น

ตัวชี้วัดผลงาน หมายถึง

1. วัตถุประสงค์ของ คุณลักษณะที่สามารถสังเกตเห็น วัดได้ในเชิงปริมาณ
2. ผลงานหรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการนำเอาทรัพยากร (input) มาใช้ในการดำเนินกิจกรรม (Process) KPI (Key Performance Indicator) หรือ OVI (Objectively Verifiable Indicator) หมายถึง สิ่ง que แสดงภาพให้เข้าใจถึงความสำเร็จซึ่งสามารถตรวจสอบได้ สังเกตได้หรือสอบวัดได้ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยอาจเป็นลักษณะเฉพาะ หรือภาพรวมก็ได้ในเชิงปริมาณ และ/หรือ คุณภาพที่จะสามารถอธิบายถึงความสำเร็จได้ครบถ้วนบริบูรณ์ หรือ อย่างน้อยจะต้องอธิบายได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ในรูปของข้อความ อัตราส่วน สัดส่วน ร้อยละ หรือความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลในลักษณะต่างๆ นอกจากนี้ยังจะต้องมีลักษณะเป็นหลักฐานที่มีร่องรอยแสดงว่ามีการดำเนินงานจริง และมีใช้ ความคิดเห็น หรือคำบอกกล่าว

ตัวชี้วัดทางสังคม (Social Indicators) หมายถึง สิ่งที่แสดงออกเป็นตัวเลขที่ใช้วัดแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางสังคม ซึ่งเป็นเชิงนามธรรมให้เบ็ดตัวแปรเชิงรูปธรรมที่สามารถจัดได้ภายใต้ระบบสารสนเทศ อันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร

ค่าของตัวชี้วัด

โดยทั่วไปค่าของตัวชี้วัดจะแสดงออกในรูปของตัวเลข

1. จำนวน (Number) คือ ตัวเลขที่แสดงถึงจำนวนสิ่งของหนึ่ง เช่น จำนวนศูนย์พัฒนาเทคโนโลยีประจำตำบล จำนวนสวนสาธารณะในกรุงเทพ และอื่นๆ เป็นต้น
2. ร้อยละ (Percentage) คือ จำนวนของเลขกลุ่มหนึ่ง ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับเลขอีกกลุ่มหนึ่งโดยปรับให้เลขกลุ่มหลังมีค่าเท่ากับ 100 เช่น รายได้จากภาษีเป็นร้อยละ 35 ของรายจ่ายประจำ เป็นต้น
3. อัตราส่วน (Ratio) คือ ข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์เปรียบเทียบระหว่างจำนวนของเลขกลุ่มหนึ่งกับจำนวนของเลขอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในเหตุการณ์เดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน เช่น อัตราส่วนของครูต่อนักเรียน เท่ากับ 1:25 เป็นต้น
4. สัดส่วน (Proportion) คือ ข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนของเลขกลุ่มหนึ่งกับจำนวนของเลขอีกกลุ่มหนึ่ง โดยที่จำนวนเลขในกลุ่มแรกนั้น เป็นส่วนหนึ่งหรือรวมอยู่ในจำนวนของเลขกลุ่มหนึ่งด้วย เช่น เจ้าหน้าที่การเกษตรที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร เท่ากับ 3 ใน 5 ของเจ้าหน้าที่ทั้งหมด เป็นต้น
5. อัตรา (Rate) คือ อัตราส่วนระหว่างเลขจำนวนหนึ่งกับเลขอีกจำนวนหนึ่งภายในระยะเวลาหนึ่ง เช่น จำนวนผู้เข้ารับการรักษาโรคติดต่อ 500 คน จะมีผู้เข้ารับการรักษา 10 คน เป็นต้น
6. ค่าเฉลี่ย (Average Mean) คือ ตัวเลขหนึ่งซึ่งเฉลี่ยจากกลุ่มตัวเลขจำนวนหนึ่งที่เป็นประเภทเดียวกัน (รวมค่าของจำนวนตัวเลขกลุ่มตัวอย่างหนึ่งแล้วหารด้วยจำนวนตัวอย่งนั้นทั้งหมด)

(3) บริบทที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือตอนบน 1

เนื่องจากพื้นที่ดำเนินงานของกลไก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ขับเคลื่อนงานจุดเน้นเชิงประเด็น (Theme) อยู่ในภาคเหนือตอนบนทั้งหมด โดยเฉพาะในพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน 1 ที่ครอบคลุม จ.เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน การศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องที่สะท้อน“บริบท” (Context) ของพื้นที่เป้าหมายจึงจำเป็น เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์สถานการณ์ ที่เป็นทั้งปัจจัยเอื้ออำนวยอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ซึ่งการศึกษาข้อมูลนี้ ส่วนใหญ่ได้มาจาก “แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 พ.ศ. 2557-60”. สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 www.osmnorth-n1.moi.go.th

1) สภาพทั่วไปภาคเหนือตอนบน 1

ที่ตั้ง ประกอบด้วย 4 จังหวัดคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน มีพื้นที่ประมาณ 49,828.163 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 31,142,602 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่ภูเขาและที่ราบเชิงเขาร้อยละ 71 พื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ 10 และพื้นที่อยู่อาศัยร้อยละ 19 ของพื้นที่ทั้งหมดอาณาเขตติดต่อกับกลุ่มประเทศอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพพม่า และสาธารณรัฐประชาชนจีน มีศักยภาพในการเป็นเส้นทางเชื่อมต่อสู่ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียน เป็นศูนย์กลางการค้าและการลงทุน เชื่อมโยงสู่นานาชาติ

สภาพภูมิประเทศ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของประเทศ ประกอบด้วย ลุ่มน้ำปิงและสาขา ลุ่มน้ำกว๊ม ลุ่มน้ำแม่ทา ลุ่มน้ำลี้ ลุ่มน้ำปายและสาขา ลุ่มน้ำว้า ลุ่มน้ำวังและสาขา ลุ่มน้ำยมและสาขา

สภาพภูมิอากาศ จัดอยู่ในเขตแบบร้อนชื้น อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด ประมาณ 7 ถึง 9 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 41 ถึง 42 องศาเซลเซียส และอากาศมีความแปรปรวน ในช่วงที่ผ่านมา ฤดูหนาวอยู่ระหว่างช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายนและช่วงฤดูฝนระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงตุลาคมของทุกปี

กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีแหล่งน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ กระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดต่างๆ มีแหล่งน้ำทั้งหมดจำนวน 452 แหล่ง โดยเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ จำนวน 115 แหล่ง เป็นแหล่งน้ำที่ก่อสร้างขึ้นจำนวน 337 แหล่ง มีคร้วเรือนที่ใช้บริโภคจำนวน 8,384 คร้วเรือน

การคมนาคมและขนส่ง

1) ทางบก

ทางถนน กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีระบบการคมนาคมขนส่งทางบกในการเชื่อมต่อโครงข่ายถนน ซึ่งเชื่อมระหว่างภาคมหานคร ภูมิภาคและศูนย์กลางเมืองหลักคือจังหวัดเชียงใหม่ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังได้วางแผนพัฒนาระบบการขนส่งคนและการขนส่งสินค้าในเส้นทาง North-South Economic Corridor อย่างเหมาะสม รวมถึงการสร้างเชื่อมโยงระหว่างด้านชายแดนกับเมืองชายแดน

ทางรถไฟ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีการขนส่งระบบรางคือ เส้นทางรถไฟสายเหนือ โดยมีสถานีรถไฟจังหวัดลำปางในฐานะประตูสู่ภูมิภาคเหนือตอนบนและเป็นศูนย์กลางสำคัญสำหรับระบบการขนส่งสินค้า ปัจจุบันมีการรองรับการขนส่งผู้โดยสารและการขนส่งสินค้าเพิ่มมากขึ้นให้มีแนวโน้มการพัฒนาเชื่อมต่อกับประเทศGMS ซึ่งการรถไฟแห่งประเทศไทย ได้จัดให้มีการศึกษาโครงการทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงราย โดยสถานีชุมทางเด่นชัยจะเป็นศูนย์รวบรวมและขนถ่ายสินค้าที่มีความสำคัญกับการ

ขนส่งสินค้าเกษตรและสถานีเชียงแสนที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อบริเวณท่าเรือที่ทำการขนถ่ายสินค้าระหว่างจีนตอนใต้-ไทย จะจัดให้เป็นพื้นที่Inland Container Depot (ICD) และพื้นที่บริเวณอำเภอเชียงของกำหนดให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับการพัฒนา

2) ทางอากาศ

ปัจจุบันท่าอากาศยานเชียงใหม่ เป็นท่าอากาศยานนานาชาติมีศักยภาพสูงสุดในการรองรับผู้โดยสาร และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546-5-2550 ประมาณร้อยละ 6 ต่อปี จังหวัดเชียงใหม่ถูกกำหนดเป็นศูนย์กลางการบินของภาคเหนือเชื่อมโยงกับเมืองต่างๆในภูมิภาค ซึ่งส่งผลให้มีโครงการเพิ่มศักยภาพท่าอากาศยานเชียงใหม่ส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและการค้าของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 เป็นอย่างมาก

3) ทางน้ำ

การขนส่งทางน้ำในประเทศส่วนใหญ่เป็นการขนส่งสินค้าและการท่องเที่ยวระยะสั้นๆ โดยมีจังหวัดนครสวรรค์เป็นประตูเชื่อมโยงระหว่างภาคกลางและภาคเหนือ อย่างไรก็ตามการพัฒนาท่าเรือเชียงของและเชียงแสน จะเป็นการเชื่อมโยงการขนส่งทางน้ำระหว่างประเทศที่จะขนส่งผลผลิตทางการเกษตรจากประเทศจีนตอนใต้เพื่อเป็นวัตถุดิบต่อเนื่องในภาคอุตสาหกรรม

ประชากร

จำนวนประชากรในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 มีทั้งสิ้น 8,051,678 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 ของประชากรทั้งประเทศและจัดเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของกลุ่มจังหวัดในภาคเหนือ โดยมีสัดส่วนของประชากรชายต่อประชากรหญิงในสัดส่วนเท่าๆกัน ความหนาแน่นของประชากรสูงสุดในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 โดยเฉลี่ยคิดเป็น 79.73 คนต่อตารางกิโลเมตร ทั้งนี้ ประชากรในเขตเมืองเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 26.5 จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 5 ของจังหวัดในประเทศ รองจากกรุงเทพมหานคร และจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดขอนแก่นตามลำดับ

นอกจากนี้ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรในภาคเหนือลดลงรวม 11.77 ล้านคนหรือลดลงร้อยละ 0.91 และภาคเหนือกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุซึ่งจะส่งผลให้ภาระพึ่งพิงสูงขึ้น

สถาบันการศึกษาที่สำคัญที่ตั้งอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1

1. มหาวิทยาลัยของรัฐได้แก่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
2. มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์ลำปาง
3. มหาวิทยาลัยราชภัฏได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
4. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาวิทยาเขตเชียงใหม่และวิทยาเขตลำปาง
5. มหาวิทยาลัยเอกชนได้แก่ มหาวิทยาลัยพายัพมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์นมหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ และ วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง มหาวิทยาลัยเนชั่น

2) ข้อมูลการวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของกลุ่มจังหวัด

2.1) ด้านเศรษฐกิจ

ขนาดเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีขนาดเศรษฐกิจค่อนข้างเล็ก แต่มีการกระจายตัวอย่างสมดุลระหว่างภาคอุตสาหกรรมเกษตรกรรม การค้าและการบริการโดยมูลค่าเพิ่มส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและบริการ แต่ภาคการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ยังมีมูลค่าเพิ่มค่อนข้างต่ำมีข้อจำกัดเรื่องมาตรฐาน เทคโนโลยีการผลิต และปัจจัยการผลิตที่ไม่เพียงพอ อีกทั้งการได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปิดเสรีการค้ากับประเทศจีนมีการไหลทะลักของสินค้าพืชผักผลไม้ ทำให้สินค้าเกษตรหลายรายการได้รับผลกระทบ เช่น กระเทียม ลิ้นจี่ ส้ม ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมยังคงใช้ความได้เปรียบด้านแรงงานที่มีต้นทุนต่ำ แต่อย่างไรก็ตามได้มีแนวโน้มปรับสู่อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นจากการผลักดันตามนโยบายของรัฐบาล แนวโน้มการค้าการลงทุนที่มีโอกาสชัดเจนในอนาคตได้แก่การค้าชายแดนบริเวณการเชื่อมต่อกับสหภาพเมียนมาห์ ซึ่งคาดว่าจะมีบทบาทมากขึ้นจากการเปิดประเทศของสหภาพเมียนมาห์และจากการมีปัจจัยสนับสนุนหลายด้านของรัฐบาล ส่วนการท่องเที่ยวรายได้ส่วนใหญ่ยังคงมาจากนักท่องเที่ยวภายในประเทศซึ่งมีการชะลอตัวตามปัจจัยลบทั้งในและต่างประเทศแต่ก็มีโอกาสเพิ่มมากขึ้นในอนาคตจากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 โดยรวมในช่วงปี พ.ศ. 2549-54 มีการขยายตัวเป็นลำดับแต่มีแนวโน้มที่ขยายตัวลดลงเนื่องมาจากเศรษฐกิจโลกที่มีความผันผวนโดยอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ในช่วงปี 2547-50 เศรษฐกิจได้ขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 3.66 ต่อปี โดยจังหวัดเชียงใหม่มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 2.22 ต่อปี จังหวัดลำปางมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 4.44 ต่อปี จังหวัดลำพูนมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 9-55 ต่อปี และจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอัตราการขยายตัวร้อยละ 10.43 ต่อปี ตามลำดับ

อย่างไรก็ตามกลุ่มจังหวัดตอนบน 1 ในช่วงปี 2552-54 มีเศรษฐกิจหดตัวเนื่องจากสาขาอุตสาหกรรมซึ่งเป็นสาขาเศรษฐกิจหลักของสองกลุ่มจังหวัดนี้หดตัวลงมากเนื่องมาจากการได้รับผลกระทบจากปัจจัยหลักจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลก(ยุโรปและอเมริกา) ตลอดจนการหดตัวของกำลังซื้อจากประเทศต่างๆ ที่ประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ

กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีผลิตภัณฑ์มวลรวมของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน (GPP) ปี 2553 (ณ ราคาคงที่ตามราคาปี 2531) มีมูลค่า 127,479 ล้านบาท ซึ่งกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 เป็นภาคที่เศรษฐกิจมีบทบาทมากที่สุดถึงร้อยละ 33.31 ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือทั้งหมด โดยจังหวัดเชียงใหม่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดของภาคมีสัดส่วนร้อยละ 14.90 ของผลิตภัณฑ์ภาค สาขานอกภาค การเกษตรสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมถึงร้อยละ 90 ของ GPP ทั้งหมดของภาคโดยภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วน GPP สูงสุด ประมาณร้อยละ 29 รองลงมา ได้แก่ การขายส่งขายปลีกร้อยละ 13 และภาคบริการ ร้อยละ 13 มากเท่ากัน อย่างไรก็ตาม มูลค่าทางเศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรมในส่วนนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูนเป็นสัดส่วนหลักของมูลค่าดังกล่าวซึ่งหากพิจารณาในวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังอยู่บนฐานการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตการเกษตร หากแต่มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจยังมีอยู่น้อย(ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

รายได้ต่อหัวของประชากรในภาคเหนือเพิ่มขึ้นแต่น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศโดยในปี 2555 ผลิตภัณฑ์มวลรวมเฉลี่ยต่อหัวของประชากรภาคเหนือเท่ากับ 70,105 บาทต่อปี เพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากปี 2549

แต่ยังคงน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศซึ่งเท่ากับ 35,145 บาท และเป็นภาคที่มีรายได้ต่อหัวประชากรน้อยที่สุดเป็นอันดับสองรองจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีรายได้ต่อหัวสูงที่สุดของภาค 83,239 บาท โดยจังหวัดลำพูนมีรายได้ต่อหัวประชากรสูงสุด 146,658 บาท จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวน้อยที่สุดคือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 46,215 บาท

ด้านการเกษตร

ภาวการณ์เกษตรของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ขยายตัวภายใต้ข้อจำกัดด้านพื้นที่การผลิตทั้งนี้พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรมีจำนวนน้อยประมาณ 28 ล้านไร่ หรือ ร้อยละ 27 ของที่ภาคคิดเป็นพื้นที่เฉลี่ย 21 ไร่ต่อครัวเรือนซึ่งต่ำที่สุดในประเทศ พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรน้ำฝนและมีพื้นที่เกษตรชลประทานเพียง 5.26 ล้านไร่ หรือร้อยละ 19.2 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมดพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคเหนือตอนบน 1 ได้แก่ ข้าว ถั่วเหลืองข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ส้มเขียวหวาน กระเทียม ถั่วลิสงมันฝรั่งหอมแดงหอมหัวใหญ่ ตามลำดับ หรือคิดเป็นร้อยละของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดเท่ากับ 70.29, 10.54, 5.89, 4.56, 2.71, 2.45, 1.61, 1.50 และ 0.45 ตามลำดับ โดยจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุดลงมาได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดลำพูน ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีพืชผักโดยเฉพาะพืชผักเมืองหนาว และไม้ผล ได้แก่ ลำไย ลิ้นจี่ เป็นต้น

แรงงานในภาคเกษตรของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีจำนวนแรงงาน 1.27 ล้านคนหรือคิดเป็นจำนวนประมาณ 0.35 ล้านครัวเรือนโดยจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนแรงงานในภาคการเกษตรมากที่สุด ร้อยละ 44 รองลงมาได้แก่ จังหวัดลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตามจำนวนแรงงานหรือครัวเรือนในภาคการเกษตรของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีจำนวนประมาณหนึ่งในสี่ของจำนวนแรงงานหรือครัวเรือนในภาคเหนือทั้งหมด

นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ในปี 2551 มีพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรน้อยที่สุด 3.14 ล้านไร่และขนาดฟาร์มเล็กที่สุดเพียง 8.82 ไร่ต่อครัวเรือนนอกจากนี้การเกษตรของภาคเหนือยังเป็นเกษตรน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่โดยมีพื้นที่ชลประทานเพียง 5.28 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 19 ของพื้นที่เกษตรและไม่ค่อยมีแหล่งเก็บน้ำในพื้นที่เกษตรเนื่องจากมีพื้นที่ขนาดเล็กดังกล่าวตั้งนั้นเกษตรกรจึงเผชิญกับความเสี่ยงจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรมาโดยตลอด นอกจากนั้น กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ยังมีโครงสร้างเกษตรแตกต่างจากกลุ่มจังหวัดอื่นเนื่องจากมีสัดส่วนของข้าวพืชผักและผลไม้ใกล้เคียงกันประมาณร้อยละ 18

แนวทางการพัฒนาด้านเกษตรกรรม ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ควรต้องเร่งสนับสนุนทุนวิจัยเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปและการรวมกลุ่มของเกษตรกร (Cluster) เพื่อยกระดับศักยภาพด้านการบริหารจัดการผลผลิตด้านการเกษตรรวมถึงการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตรตลอดโซ่อุปทาน อาทิ การวางแผนจัดสรรน้ำ ารณรงค์ให้มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและปฏิบัติตามแผนเพื่อให้สามารถกระจายน้ำให้พื้นที่เป้าหมายได้อย่างทั่วถึงสนับสนุนการปรับปรุงเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตพัฒนาพันธุ์พืชและสัตว์เพื่อให้ได้คุณภาพวัตถุดิบที่ดีในการแปรรูปเข้าสู่อุตสาหกรรมการแปรรูปโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยใช้ข้าวโพดพันธุ์ดีที่ให้ผลผลิตสูงแทนและจะมุ่งให้เกิดการผลิตเพื่อส่งออกมากขึ้น แทนการขยายพื้นที่ปลูกเพื่อป้องกันการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปเกษตรให้มีความหลากหลายสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ครบทุกกลุ่มปรับปรุงระบบการขนส่งและการกระจายสินค้าให้รวดเร็วยิ่งขึ้นการจัดทำมาตรฐานขบวนการผลิตอย่างครบ

วงจร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุดรวมทั้งการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกเพื่อให้เกิดผลผลิตที่สูง

สรุปประเด็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านอุตสาหกรรมในกลุ่มจังหวัดยังคงพึ่งพารัฐอากรธรรมชาติและแรงงานเป็นหลัก ซึ่งก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มและสร้างขีดความสามารถด้านการแข่งขันได้ค่อนข้างน้อยรวมถึงปัญหาด้านทุนการขนส่งสินค้าหรือปัญหาด้านโลจิสติกส์นั้น การพัฒนาประตูการขนส่งของพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1 ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดช่องทางการค้าระหว่างจีนตอนใต้กับอาเซียนอินเดีย ตะวันออกกลาง แอฟริกาและยุโรป เพื่อรองรับการเติบโตในพื้นที่ทางตะวันตกของจีน

ปัญหาด้านการค้าของกลุ่มจังหวัดยังคงต้องพึ่งพิงการส่งออกทำให้มีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ขาดการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรมให้เกิดการลงทุนด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม และการจัดการสมัยใหม่ ในฐานการค้าและการลงทุน ทำให้แรงงานที่มีทักษะไหลออกนอกภาคจำนวนมาก การแข่งขันด้านการค้าของผู้ประกอบการจำนวนมากในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ยังมุ่งใช้ราคาเป็นเครื่องมือหลักขาดการพัฒนาเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์จึงทำให้ขาดความได้เปรียบเชิงการแข่งขันในระยะยาวการค้าและการลงทุนของผู้ประกอบการในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ยังขาดความเชื่อมโยงอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาของภาคการเกษตรและภาคบริการท่องเที่ยว

ปัญหาด้านบริการและการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1 กำลังเสื่อมโทรมและถูกทำลายยกอปรกับขาดการบริหารจัดการแบบบูรณาการการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ และการสร้างมูลค่าเพิ่มแต่ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดยังอยู่ในระดับต่ำ ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับตลาดเป้าหมายยังมีน้อยขาดการบูรณาการข้อมูล รวมถึงการวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงลึกยังมีอยู่อย่างจำกัดขาดการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในพื้นที่กับการพัฒนาด้านอื่นๆ อาทิ ด้านเกษตรกรรมด้านอุตสาหกรรมเกษตร ด้านสังคม และด้านหัตถอุตสาหกรรม อย่างเป็นรูปธรรม

ปัญหาด้านการเกษตร การรวมกลุ่มของเกษตรกรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1 ยังขาดความเข้มแข็ง และมีการรวมกลุ่มในวงจำกัด ทำให้ไม่มีอำนาจต่อรองกับกลุ่มพ่อค้าคนกลางนายทุนหรือพ่อค้าท้องถิ่น ซึ่งส่งผลกระทบได้รับรายได้ต่ำจากราคาผลผลิตการเกษตร เกษตรกรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1 จำนวนมากขาดความรู้ ความเข้าใจ และข้อมูลทางวิชาการและการบริหารจัดการตลอดโซ่อุปทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มในแต่ละช่วงของโซ่อุปทาน เกษตรกรในหลายพื้นที่ของภาคเหนือตอนบน 1 ขาดปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะแหล่งน้ำที่เพียงพอ เมล็ดพันธุ์ และเครื่องมือในการทำเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้พื้นที่ทำการเกษตรแบบอินทรีย์เพื่อให้ได้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ตลาดยอมรับมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่การเกษตรทั้งหมดซึ่งยังไม่สอดคล้องกับกระแสดemandความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงขาดโอกาสในการตอบสนองต่อการพัฒนาของอุตสาหกรรมปลายน้ำที่จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตการเกษตร อาทิ อุตสาหกรรมเวชสำอางผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ เป็นต้น

2.2) ด้านสังคม

ด้านประชากรและแรงงาน

ประชากรโดยรวมของภาคเหนือลดลงในอัตราร้อยละ 0.91 โดยในปี 2552 ภาคเหนือมีประชากรเมืองจำนวนทั้งสิ้น 3.12 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 26.5 ของจำนวนประชากรรวมของภาค ซึ่งเพิ่มจาก 2.32 ล้านคน หรือร้อยละ 19.5 ในปี 2549 โดยการกระจายตัวของประชากรเมืองตามกลุ่มจังหวัดปี 2552 พบว่า กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีจำนวนประชากรเมืองสูงที่สุดจำนวน 1.05 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 34.6 ของประชากรในกลุ่มจังหวัด

บริบทการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของภาคเหนือ กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุส่งผลให้ภาระพึ่งพิงสูงขึ้น ความสำเร็จของการวางแผนครอบครัวและการพัฒนาด้านสาธารณสุขส่งผลให้สัดส่วนของประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ของภาคเหนือ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 12.2 ในปี 2549 เป็นร้อยละ 13.0 ในปี 2552 และประมาณการว่าจะเท่ากับร้อยละ 20.2 ในปี 2563 อัตราการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของภาคเหนือเร็วกว่าอัตราของประเทศ (สัดส่วนประชากรสูงอายุของประเทศในปี 2549 เท่ากับร้อยละ 10.6 เพิ่มขึ้นร้อยละ 11.48 ในปี 2552 และ 17.51 ในปี 2563) ส่งผลกระทบต่อภาระพึ่งพิงของประชากร ขณะที่โครงสร้างประชากรของภาคเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วส่งผลให้ภาระพึ่งพิงของประชากรสูงขึ้น ขณะเดียวกันสถาบันครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น

รายได้และการกระจายรายได้

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีค่าใช้จ่ายรายเดือนของครัวเรือนสูงที่สุดจำนวน 15,607 บาท จังหวัดลำพูนรองลงมาเป็นลำดับ 2 จำนวน 16,605 บาท ส่วนจังหวัดที่มีค่าใช้จ่ายรายเดือนของครัวเรือนสูงที่สุดเป็นลำดับ 3 ได้แก่ จังหวัดลำปาง 14,693 บาท จำนวนประชากรที่จำแนกตามช่วงรายได้ พบว่า เชียงใหม่ ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ในช่วง 5,001-30,000 บาท ประชากรของจังหวัดลำปางส่วนใหญ่มีรายได้ 5,001-10,000 บาท ขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่า 1,500 บาท สูงถึง 3,522 คน จากข้อมูลเส้นความยากจนพบว่าใน 4 จังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ส่วนใหญ่มีคนจนอยู่ในระดับ 10-20 % ยกเว้นจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีจำนวนคนจนสูงถึง 65% และเป็นที่น่าสังเกตว่าจังหวัดลำพูนมีจำนวนคนจนประมาณ 7% เท่านั้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555)

ด้านแรงงาน

กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีแรงงานรวม ประมาณ 7.16 ล้านคน แรงงานภาคเกษตร ประมาณ ร้อยละ 47 แรงงานภาคบริการประมาณร้อยละ 43 และแรงงานในภาคอุตสาหกรรมประมาณร้อยละ 10 แนวโน้มแรงงานภาคเกษตรลดลง แต่แนวโน้มแรงงานภาคอุตสาหกรรมและบริการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และอัตราการว่างงานอยู่ในระดับต่ำร้อยละ 1.2 (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2553)

อย่างไรก็ตาม ภาคเหนือประสบข้อจำกัดด้านแรงงานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคเกษตร ขาดการศึกษาและทักษะฝีมือและอยู่นอกระบบประกันสังคมนอกจากนี้ยังมีการอพยพเข้ามาหางานทำอย่างผิดกฎหมายของแรงงานต่างด้าวอย่างต่อเนื่อง แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ขาดทักษะสัดส่วนแรงงานประมาณร้อยละ 80 จบการศึกษาไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาสัดส่วนแรงงาน

จำแนกตามระดับการศึกษาได้แก่ ประถมการศึกษา ร้อยละ 50.6 มัธยมศึกษา ร้อยละ 29.6 และอุดมศึกษา ร้อยละ 11.0 นอกจากนี้ ยังมีแรงงานข้ามชาติจดทะเบียนยังเข้ามาอย่างต่อเนื่อง 1.7 แสนคนต่อปี แรงงานเกือบครึ่งอยู่ในภาคเหนือตอนบน 1

คุณภาพชีวิต

การศึกษาและการผลิตบัณฑิตปี 2551 ประชากรระดับอายุ 15-49 ปี ในภาคเหนือตอนบน 1 มีระยะเวลาการศึกษาเฉลี่ย 6.6 ปี ถือว่าต่ำที่สุดของภาคเหนือซึ่งอยู่ระหว่าง 8.1-8.4 ปี สัดส่วนของแรงงานในภาคเหนือประมาณ ร้อยละ 54 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาประมาณร้อยละ 28 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ประมาณร้อยละ 10 จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา และประมาณร้อยละ 8 ไม่ได้รับการศึกษา (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ 2553) ในปีการศึกษา 2551 จำนวนผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากสถานศึกษาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน สามารถหางานทำได้ประมาณร้อยละ 70 แต่ถ้าพิจารณาจากสัดส่วนของแรงงานในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่มีเพียงประมาณร้อยละ 10 เท่านั้นที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาทำให้พอเห็นภาพได้ว่าแรงงานที่มีทักษะหนึ่งไหลออกไปนอกภาคเพื่อหางานทำ แต่ผู้ที่ไม่มีงานทำอีกประมาณร้อยละ 30 น่าจะเป็นผู้ที่ยังคงอยู่ภายในกลุ่มจังหวัดฯ ซึ่งเป็นแรงงานที่ทักษะและสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานภายในภาคได้อีกเป็นจำนวนมาก

ผู้ปวยในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งในส่วนของผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน แยกเป็นจำนวนผู้ป่วยนอกเพิ่มขึ้นเป็น 10 ล้านคนในปี 2551 จากจำนวน 8.5 ล้านคนในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 18 และจำนวนผู้ป่วยในเพิ่มขึ้นเป็น 6 แสนคนในปี 2551 จากจำนวน 4 แสนคนในปี 2549 หรือเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 25 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภาวะสุขภาพของประชากรในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงโรคระบบทางเดินหายใจมีอัตราป่วยเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมากส่วนโรค HIV และเอชไอวีแพร่ระบาดของโรคลดลง แต่ในกลุ่มเสี่ยงที่เป็นวัยรุ่นยังคงต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดต่อไป (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ 2553)

สรุปประเด็นปัญหาด้านสังคม

ปัญหาความยากจน ยังเป็นปัญหาสำคัญของภาคเหนือ ดังเห็นได้จากสัดส่วนจำนวนคนยากจนสูงเป็นอันดับสองของประเทศ และกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2553) แต่ถ้าหากพิจารณามูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุดของภาคเหนือจากเส้นความยากจนของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกินประมาณ 500 บาทหรือมีรายได้เฉลี่ยวันละ 50 บาท ถือว่าเป็นผู้ที่ยากจน ซึ่งมีจำนวนประมาณ 500,000 คน หรือคิดเป็นจำนวน 1 ใน 6 ของจำนวนประชากรในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 หรืออาจกล่าวได้ว่าในทุกๆ จำนวนคน 6 คนจะมีผู้ที่ยากจนจำนวน 1 คน ทั้งนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมีการกระจุกตัวของคนที่ยากจนมากที่สุดรวมทั้งปัญหาขาดแคลนแรงงานต้องอาศัยแรงงานต่างด้าวมากขึ้นแรงงานที่มีอยู่ขาดทักษะฝีมือ

ปัญหาสังคมผู้สูงอายุ แนวโน้มสังคมผู้สูงอายุจะส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยผลกระทบด้านบวกนับเป็นโอกาสในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพอาหารสุขภาพ และการให้บริการสุขภาพต่างๆ รวมทั้งพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ขณะที่ผลกระทบด้านลบจะทำให้เกิดขาดแคลนประชากรวัยแรงงาน และเป็นภาระด้านสวัสดิการสังคม สำหรับการดูแล

ผู้สูงอายุ นอกจากนั้นการบริโภคของตลาดโลกมีแนวโน้มกระแสมิถิณสินค้ำะวันออกมำขึ้นและให้ควมสำคัญกับการดูแลรักษาสุขภาพทำให้ความต้องการอาหารปลอดภัยจากสารพิษเพิ่มมำขึ้นเกิดข้อกำหนดมาตรฐานสินค้ำะในประเด็นควมปลอดภัยในการบริโภค และมีแนวโน้มการบริโภคสินค้ำะที่สำเร็จรูปพร้อมบริโภคเพิ่มขึ้นภคเหนือจำเป็นต้องปรับการผลิสินค้ำะให้สมำารถตอบสนองตลาดกลุ่มนี้

ปัญหาแรงงาน การอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองประกอบกับการรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจส่งเสริมให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานและผู้ประกอบการเพื่อไปทำงานในต่างประเทศได้สะดวกขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการเคลื่อนย้ายแรงงานโดยเสรีทั้งในด้านแรงงานที่มีคุณภาพในท้องถิ่นที่เคลื่อนย้ายออกไป และแรงงานต่างชาติจะเดินทางเข้ามาทำงานในภคเหนือมำขึ้น รวมทั้งกลุ่มแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน

ปัญหายาเสพติด ที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มจังหวัดภคเหนือ โดยเฉพาะภคเหนือตอนบนเป็นเส้นทางแหล่งที่มาของยาเสพติดที่มีฐานการผลิตอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านเป็นหลัก และจากความแตกต่างทางสภาพเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทำให้ทิศทางการผลิตยาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้านยังคงมุ่งสู่กลุ่มจังหวัดภคเหนือตอนบน อย่างต่อเนื่อง ทั้งกลุ่มผู้ค้ำะโดยตรง ทั้งกลุ่มผู้ติดยาเสพติด ปัญหาเหล่านี้ยังไม่สมำารถแก้ไขการลักลอบสืงเข้าสู่โดยช่องทางตามแนวชายแดนที่สำคัญได้

ปัญหาสถาบันครอบครัวลดควมเข้มแข็ง โครงสร้างครอบครัวของกลุ่มจังหวัดภคเหนือตอนบน 1 เปลี่ยนจากโครงสร้างจากครอบครัวขยายมำเป็นครอบครัวเดี่ยวและมีขนาดเล็กลงประกอบกับการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อในเขตเมืองหรือต่างจังหวัดของคนในครอบครัว ส่งผลทำให้สถาบันครอบครัวลดควมเข้มแข็งลงซึ่งมีบทบาทสำคัญในการให้การดูแลและปลูกฝังจริยธรรมให้กับสมาชิกของครอบครัว

ปัญหาด้านวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในปี จุบันี้กำลังทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมประชาชนจำนวนมำในพื้นที่ภคเหนือตอนบน 1 ยังมีระดับการศึกษาอยู่ในระดับต่ำทำให้ขาดการรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆการพัฒนาอย่ำไรทิศทางในหลายๆด้านส่งผลให้เกิดการทำลายและสูญสลายของขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมอันส่งงามของพื้นที่ภคเหนือตอนบน1

2.3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรป่าไม้

ภคเหนือโดยส่วนใหญจะเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณโดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้โดยสัดส่วนต่อพื้นที่จังหวัดมำที่สุดในภคเหนือตอนบนโดยมีพื้นที่ป่าไม้ถึงร้อยละ 7.75 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดรองลงมำคือจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 78.03 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดอย่ำไรก็ตาม ทรัพยากรป่าไม้ในภคเหนือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหลังจากที่เคยลดลงอย่ำต่อเนื่องทุกปีเฉลี่ยประมาณปีละ 1 ล้านไร่

ทรัพยากรดิน

ในกลุ่มจังหวัดภคเหนือตอนบนพบว่าใช้เพื่อเกษตรกรรมสูงสุด โดยมีพื้นที่ปลูกพืชที่สำคัญดังนี้ พื้นที่นาข้าว พื้นที่พืชไร่ พื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น พื้นที่ปลูกไม้ผล และพื้นที่เพาะปลูกพืชสวน นอกจากพื้นที่ดังกล่าวแล้วจะเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างจังหวัดลำพูน เป็นจังหวัดที่มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเกษตรสูงเป็นอันดับแรกของภคเหนือตอนบน 1 รองลงมำ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่และลำปาง

ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม พบปัญหาคุณภาพดินเสื่อมโทรมอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่เกษตรอุตสาหกรรมที่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวระบบการทำการเกษตรที่ไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ถูกวิธีและไม่มี การฟื้นฟูอย่างถูกหลักการทางระบบนิเวศ นอกจากนี้ยังพบปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงและพื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกในการปลูกข้าวโพดและยางพารา

ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำ ภาคเหนือตอนบน 1 มีลุ่มน้ำสำคัญ คือ ลุ่มน้ำปิง อย่างไรก็ตามพบว่าสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเปลี่ยนแปลงโดยมีปริมาณฝนเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมากส่งผลทำให้มีปริมาณน้ำสะสมและไหลจากพื้นที่ภาคเหนือตอนบนลงสู่ภาคเหนือตอนล่างก่อให้เกิดอุทกภัยอย่างหนักในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และต่อเนื่องถึงพื้นที่ภาคกลางนอกจากนั้นยังก่อให้เกิดดินถล่มในหลายพื้นที่ของภาคเหนือตอนบนและภาคเหนือตอนล่างอย่างต่อเนื่อง และมีความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้น คุณภาพแหล่งน้ำแม่น้ำปิงในช่วงฤดูหนาวถึงฤดูร้อนทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ดีถึงพอใช้ส่วนฤดูฝนคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมลงโดยอยู่ในเกณฑ์พอใช้ถึงเสื่อมโทรมซึ่งปัญหาลึกที่สําคัญของแม่น้ำปิง คือ การปนเปื้อนของแบคทีเรียในปริมาณสูงซึ่งนอกจากสาเหตุการปล่อยน้ำทิ้งจากชุมชนแล้วอาจเกิดจากการชะล้างสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำปิงด้วย ซึ่งในระยะยาวคุณภาพแม่น้ำปิงอาจสู่สภาวะวิกฤตและจะส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ของแม่น้ำปิงโดยต่อไปอาจใช้ประโยชน์ได้แต่เพียงการอุตสาหกรรมไม่สามารถนำมาใช้เพื่อการเกษตรการอนุรักษ์สัตว์น้ำได้หากจะนำมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคจะต้องใช้งบประมาณในการปรับปรุงคุณภาพน้ำสูงขึ้น

คุณภาพแหล่งน้ำแม่กวังเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำปิงตอนบนมีความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องคือ ความสกปรกในรูปสารอินทรีย์ (บีโอดี) ในปริมาณสูงโดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้งที่คุณภาพน้ำจะเสื่อมโทรมมากซึ่งสาเหตุมาจากการปล่อยน้ำทิ้งจากชุมชนลงสู่แม่น้ำกวังโดยตรงโดยเฉพาะบริเวณอบต.บ้านกลางซึ่งมีหอพักเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าหน้าที่ในนิคมอุตสาหกรรมลพบุรีจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งในระยะยาวหากน้ำกวังเสื่อมโทรมมากจะไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ใดใดได้นอกจากการคมนาคมเท่านั้น

คุณภาพแหล่งน้ำแม่ลีเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำปิงตอนบนพบว่า ในช่วงฤดูหนาวคุณภาพน้ำจะอยู่ในเกณฑ์ดีถึงพอใช้ส่วนฤดูร้อนและฤดูฝนจะอยู่ในเกณฑ์พอใช้ถึงเสื่อมโทรมโดยปัญหาลึกได้แก่ ปริมาณออกซิเจนละลายน้ำรองลงมาคือการปนเปื้อนของแบคทีเรียในปริมาณสูงซึ่งอาจเกิดจากการชะล้างสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำลี

คุณภาพแหล่งน้ำแม่แตงเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำปิงตอนบนคุณภาพน้ำแม่แตงโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ดีถึงพอใช้แต่จะเสื่อมโทรมในช่วงหน้าแล้งโดยปัญหาที่พบได้แก่แบคทีเรียทั้งนี้อาจเนื่องจากน้ำและอุณหภูมิน้ำสูงเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของแบคทีเรียแต่ยังไม่เป็นปัญหารุนแรงจนถึงเข้าขั้นวิกฤตในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมภาคเหนือตอนบนพ.ศ.2550-54, สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่1)

ทรัพยากรแร่ธาตุ

กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 มีแร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ แร่ดีบุก พบมากที่จังหวัดเชียงใหม่ แร่แมงกานีส พบมากที่จังหวัดลำพูนและ เชียงใหม่ แร่ฟลูออไรต์ พบมากที่ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ดินขาว พบมากที่จังหวัดลำปาง ถ่านหิน พบมากที่ลำปาง และลำพูน พื้นที่ภาคเหนือมีการทำเหมืองแร่ 4 ชนิดคือ เหมืองแร่หินอุตสาหกรรมชนิดหินปูน 12 เหมือง เหมืองแร่ถ่านหิน 35 เหมือง เหมืองแร่ดีบุกและซีไลต์ 1

เหมือง โดยแร่หินอุตสาหกรรมจะพบมากในจังหวัดเชียงใหม่และถ่านหินจะพบมากในจังหวัดลำปางและลำพูน นอกจากนี้แหล่งพลังงานสำรองประเภท ถ่านหินลิกไนต์พบมากในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงมีแหล่งถ่านหินสำรองที่อำเภอเวียงแหง อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่และอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ส่วนพลังงานสำรองด้านน้ำมันดิบพบมากในพื้นที่ลุ่มน้ำกก ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ กำลังผลิต 894 บาร์เรลต่อวัน

พลังงาน

การใช้พลังงานไฟฟ้า และน้ำมันในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1 เมื่อเทียบกับภาคอื่นๆของประเทศยังอยู่ในระดับที่ไม่สูง(สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2552) ส่วนด้านพลังงานทดแทนปัจจุบันการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ออกแบบและพัฒนาสินค้าซึ่งช่วยในการอนุรักษ์พลังงานและลดปัญหามลภาวะสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 1) เครื่องทำน้ำร้อนพลังงานแสงอาทิตย์ 2) เครื่องสกัดสารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ 3) ตู้อบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบธรรมชาติ 4) เครื่องสกัดสารสมุนไพรผลิตน้ำดื่มพลังงานแสงอาทิตย์(แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมภาคเหนือตอนบน พ.ศ.2550-54, สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1)

สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ภาคเหนือตอนบน 1 มีปัญหามลพิษและฝุ่นขนาดเล็กเกินมาตรฐานอย่างรุนแรง ในปี 2550 จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง เชียงราย และน่าน เป็นพื้นที่วิกฤติหมอกควันเนื่องจากมีฝุ่นละอองขนาดเล็กเกินมาตรฐาน 120 ไมโครกรัมต่อลบ.ม.) จากการเผาป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตรและการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรทั้งในพื้นที่และประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งการเผาขยะและมีแนวโน้มของปัญหามากขึ้นจากการขยายพื้นที่ทำการเกษตรที่มีแรงจูงใจจากราคาพืชผลเกษตรสูงขึ้นภาคเหนือตอนบนประสบกับปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็กในช่วง 3.4 เดือนแรกของทุกปีซึ่งเป็นผลมาจากการเผาป่าเผาในที่โล่ง และการเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ซึ่งการกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนรวมทั้งมีผลต่อภาวะเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ประสบภัยธรรมชาติบ่อยครั้งและรุนแรงมากขึ้นจากอุทกภัยและดินโคลนถล่ม ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินในพื้นที่ลาดชันที่มีความรุนแรงมากขึ้นในแต่ละปี เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีภูเขาสูงและมีความลาดชันประกอบกับการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดในพื้นที่สูงซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของภาคเหนือตอนบน

นอกจากนี้ยังมีความเสี่ยงจากแผ่นดินไหวโดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนอยู่ในบริเวณของรอยเลื่อนแม่ทาซึ่งมีโอกาสเกิดแผ่นดินไหวจากสถิติของกรมอุตุนิยมวิทยา แผ่นดินไหวที่เคยเกิดขึ้นซึ่งรู้สึถึงถึงความแรงของการสั่นสะเทือนในพื้นที่ภาคเหนือ ที่มีขนาดเกิน 5 ริคเตอร์ 2 ครั้ง คือ ที่อำเภอพร้าว (5.2 ริคเตอร์) และที่ อ.แม่อิง (5.1 ริคเตอร์)

ขยะมูลฝอยของภาคเหนือตอนบน 1 ยังเป็นปัญหาอยู่โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวการรายงานของกรมควบคุมมลพิษ ตั้งแต่ปี 2544-49 พื้นที่ภาคเหนือมีขยะเพิ่มมากขึ้นเฉลี่ยปีละ 30.4 ตันโดยจังหวัดที่มีอัตราการเกิดขยะสูงสุดคือ แม่ฮ่องสอน 1.20 และ เชียงใหม่ เป็นอันดับที่ 3 ของภาคเหนือ คิดเป็น 1.06 กก./คน/วันและมีข้อจำกัดในการกำจัดขยะอย่างเป็นระบบและไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน

ความเสี่ยงต่อภาวบน้ำท่วมฉับพลันน้ำหลาก และภัยธรรมชาติที่จะเกิดตามมาจากอุทกภัยอีกหลายชนิด มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิสูงสุดจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องอาจบ่งชี้

ว่าปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละครั้งในขนาดจะเพิ่มสูงขึ้นหรืออาจจะเรียกได้ว่าฝนที่ตกแต่ละครั้งจะตกหนักมากขึ้นกว่าที่เป็นมาในอดีต

ความเสี่ยงโทรมของทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าไม้ ยังคงเป็นปัญหาคัญของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นผลจากโลกร้อนและสภาพอากาศแปรปรวนมากขึ้น ส่งผลทำให้เกิดภาวะภัยแล้งและน้ำท่วมซ้ำซากรุนแรงขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการนั้นนอกจากนี้ ยังมีปัญหาทรัพยากรดินเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องการใช้ที่ดินไม่ถูกต้องโดยก่อให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดินสูงปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุ จากการใช้สารเคมี/ยาฆ่าแมลงในการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ปัญหายยะและสิ่งปฏิกูลมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบและเป็นความเสี่ยงแม้ว่าพื้นที่ป่าไม้จะมีแนวโน้มที่ดีขึ้นก็ตาม

ส่วนที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานของโครงการวิจัยการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่ 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นน้ำกลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี และเพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร โดยมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตเนื้อหา

- 1) ยุทธศาสตร์และกลไกการดำเนินงานของทุกกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- 2) บทเรียนการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ปีที่ 1-2)
- 3) บทเรียนการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- 4) ระบบฐานข้อมูล โครงการวิจัย ความรู้ คน เครือข่ายและภาคีความร่วมมือของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- 5) กลไกการขับเคลื่อนงานทางสังคมของหน่วยงานอื่นๆ
- 6) การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเชิงประเด็น
- 7) การสร้างและขยายเครือข่ายที่เป็นชุมพลังของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

3.1.2 ขอบเขตพื้นที่

- 1) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปางสถาบันนวัตกรรมกระบวนการเรียนรู้ชุมชน
- 4) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน (สถาบันวิจัยหรือศูนย์)
- 5) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน
- 6) มูลนิธิสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 7) ศูนย์ประสานงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง
- 8) พี่เลี้ยงงานวิจัยอำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภอแม่ทะ (แสนผะเหว้า จังหวัดลำปาง)
- 9) ชุดโครงการวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง จ.เชียงราย

3.1.3 ขอบเขตระยะเวลา

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2555 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2556 รวมระยะเวลา 12 เดือน

ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2555 ถึง 31 มีนาคม 2556 (6 เดือน)

ระยะที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2556 ถึง 30 กันยายน 2556 (6 เดือน)

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

งานกลไก ปีที่ 3 ได้วางเป้าหมายที่จะตอบโจทย์ 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ (Process) และเกิดคุณภาพในผลงาน (output) ตลอดเส้นทางการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) ด้านที่ 2 คือ การบรรลุผลเชิงเนื้อหางานที่ตอบปัญหาสังคมภาคเหนือ โดยเลือกความมั่นคงด้านอาหาร” เป็นจุดเน้นที่เชื่อมกับอีก 5 ประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมที่จะให้ได้คำตอบเชิงวิจัยนั้น มี 2 ระดับ ได้แก่กิจกรรมเชิงพัฒนาตามยุทธศาสตร์ 2 ด้าน ผู้รับผิดชอบ คือ โหนดที่เน้นประเด็นนี้ๆ เพื่อการเรียนรู้ (การมีส่วนร่วมความรู้สึกเป็นเจ้าของความรู้) และสามารถใช้ประโยชน์ในระดับโหนดร่วมด้วย ระดับที่ 2 เป็นกิจกรรมเชิงวิจัยหรือการวิเคราะห์/ สังเคราะห์/ การสรุปบทเรียน เพื่อให้ได้ความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการ วิธีการและขั้นตอนการบริหารจัดการงานวิจัย กลไกการจัดการ การวางบทบาทผู้เกี่ยวข้องที่สามารถเรียกได้ว่าเป็น“ระบบการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ” ในระหว่างการดำเนินงานจึงมีการประชุมคณะทำงานกลไกเพื่อทบทวนและพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ เพื่อให้การวิจัยสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ได้ ทางกลไกกลางจึงกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

วิธีดำเนินการ

1. จัดประชุมคณะทำงานกลไกกลาง ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนของโหนดพี่เลี้ยง ทำความเข้าใจต่อทิศทางการสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพงานวิจัยตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยทบทวนการดำเนินงานของปีที่ผ่านมา สรุปผล และรับฟังข้อเสนอแนะจากตัวแทนโหนด/พี่เลี้ยง เพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
2. การรวบรวมองค์ความรู้เพื่อสร้างและพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือโดยการรวบรวมข้อมูลนั้นมีที่มาทั้งจากการวิเคราะห์คุณภาพงานวิจัยจึงต้องการหาปัจจัยที่จะเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัย รวมทั้งจากข้อเสนอแนะของโหนดซึ่งต้องการข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน ได้แก่
 - 2.1 จัดทำฐานข้อมูลทบทวนโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่ 2542-2554
 - 2.2 จัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทบทวนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในประเด็นต่างๆ
 - 2.3 จัดทำฐานข้อมูลพัฒนาการของข้อเสนอโครงการตั้งแต่เข้าเวทีพิจารณาโครงการจนถึงการอนุมัติออกสัญญา
3. การติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนด พี่เลี้ยง
 - 3.1 ให้โหนดวิเคราะห์ตนเอง (จุดอ่อน จุดแข็ง ความต้องการสนับสนุน)
 - 3.2 การจัดกลุ่มโหนดตามลักษณะการทำงานได้แก่ กลุ่มโหนดเชิงประเด็นพื้นที่ โหนดที่ทำงานกับหน่วยงาน และโหนดเชิงประเด็นเฉพาะ

- 3.3 การวิเคราะห์รูปแบบการทำงานของโหนด เพื่อออกแบบการหนุนเสริมโดยเน้นหนุนเสริมโหนด/พี่เลี้ยงที่มีการร้องขอ และตามที่กลไกกลางประเมินสถานการณ์การดำเนินงาน
- 3.4 ลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานโครงการวิจัยร่วมกับโหนด/พี่เลี้ยง โดยเน้นโครงการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากกลไกกลาง ได้หนุนเสริมให้โหนด/พี่เลี้ยง และชุมชนวิจัยได้เรียนรู้การจัดทำตัวชี้วัดเวทีชุมชนเพื่อประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารระดับครัวเรือนและชุมชน
- 3.5 ร่วมแลกเปลี่ยน สังเกตการณ์ในเวทีเครือข่ายงานวิจัยที่โหนด/พี่เลี้ยงจัดขึ้น เพื่อรับทราบสถานการณ์การดำเนินงานของโครงการวิจัย และเรียนรู้กระบวนการ เทคนิคการหนุนเสริมของโหนด/พี่เลี้ยง
- 3.6 จัดกระบวนการติดตามการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) โดยกลไกกลางได้ประสานทางเครือข่ายความรู้ และโหนด/พี่เลี้ยง ในการทำความเข้าใจต่อการส่ง RE ซึ่งทางกลไกกลางจะทำหน้าที่รับบทความ RE รวมทั้งการฝึกปฏิบัติให้กับเจ้าหน้าที่โหนดที่ต้องการอบรมการเขียน RE กลไกกลางจะทำหน้าที่คัดกรอง เรียบเรียง RE ที่โหนดส่งเข้ามา เมื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเรียบร้อยแล้วจึงรวบรวมส่งให้ทางงานจัดการความรู้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อไป โดยจะส่งบทความ RE เฉลี่ยไตรมาสละ 1 ครั้ง
4. การจัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัย
 - 4.1 จัดเวทีพิจารณาโครงการ ช่วงไตรมาสที่ 1-2 จัดเดือนละ 2 ครั้ง แต่ไตรมาสที่ 3 จัดเดือนละ 1 ครั้ง ส่วนไตรมาสที่ 4 จัดเพียง 1 ครั้ง รวมทั้งหมด 13 ครั้ง โดยใช้กลไกการพิจารณาโครงการวิจัยที่เป็นที่ยอมรับของโหนดพี่เลี้ยง โดยจะมีการประมวลผลการพิจารณาภายใน 3 วันหลังการพิจารณา
 - 4.2 พัฒนากลไกการจัดกระบวนการพิจารณาโครงการ เช่น การคัดสรรผู้ทรงคุณวุฒิ การคัดกรองข้อเสนอโครงการก่อนเข้าพิจารณา เป็นต้น
 - 4.3 รวบรวมข้อมูล ปัญหาอุปสรรค ข้อค้นพบจากการจัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัยทุกครั้ง เพื่อนำมาออกแบบและปรับปรุงกลไกการจัดเวทีพิจารณาโครงการที่สร้างคุณภาพงานวิจัยตั้งแต่ต้นน้ำ
5. การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง
 - 5.1 การประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จัดอบรมพัฒนาศักยภาพในประเด็นที่กลไกกลางหนุนเสริมให้โหนดพี่เลี้ยง ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการที่สะท้อนจากโหนดพี่เลี้ยงในเรื่องของการจัดระบบความคิดให้เป็นระบบ
 - 5.2 เชื่อมประสานกับทางมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 5.2.1 ส่งโหนด/พี่เลี้ยงที่สนใจเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรการคิดเชิงระบบ (ST: System Thinking) โดยมี รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ เป็นวิทยากร
 - 5.2.2 ส่งโหนด/พี่เลี้ยงที่สนใจเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรการคิดอย่างเป็นระบบเพื่อการตัดสินใจ (FFA: Force Field Analysis) โดยมี รศ.ดร.สุธีระ

ประเสริฐสรรพ เป็นวิทยากร ซึ่งเป็นหลักสูตรทดลอง การหนุนเสริมให้ทาง โหนด/พี่เลี้ยง และผู้เกี่ยวข้องในโครงการวิจัยที่สนใจเข้าร่วมการอบรม

- 5.3 เชื่อมประสานวิทยากรภายนอกจัดเวทีสรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของ โครงการวิจัย4 พื้นที่ที่ดำเนินการร่วมกับมูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งโหนดพี่เลี้ยงของ สกว.และฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง ร่วมเป็นที่วิทยากรและได้เรียนรู้การ กระบวนการสรุปบทเรียนการดำเนินงาน
- 5.4 เชื่อมประสานทางงานจัดการความรู้ของสกว จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเขียน บทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE: Research Exploitation และการถอด บทเรียนประสบการณ์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

6. การจัดเวทีทดลองพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย

- 6.1 ประสานโหนด/พี่เลี้ยง ที่มีการส่งรายงานการวิจัยของโครงการวิจัยในระยนั้น ทดลอง จัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยในพื้นที่ดำเนินงาน
- 6.2 ออกแบบกระบวนการจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าร่วมกับทงโหนด/พี่เลี้ยง และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเน้นเป้าหมายการจัดเวทีของพื้นที่เป็นหลักละ คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ
- 6.3 สรรหาผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน3 ท่าน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่สามารถลงพื้นที่ได้จำนวน ๓ท่าน ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิอีก 2 ท่านไม่สามารถลงพื้นที่ได้ จึงให้ข้อเสนอแนะในเชิง เอกสาร
- 6.4 ดำเนินการจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าในพื้นที่ โดยทีมวิจัยนำเสนอผล การดำเนินงาน ลงสำรวจพื้นที่จริง และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ และภาคี เครือข่ายในพื้นที่ที่เข้าร่วม
- 6.5 ประมวลผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ 3 ท่าน ส่งผลการพิจารณาให้ทาง สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พิจารณาก่อนส่งให้ทางโครงการวิจัยต่อไป
- 6.6 รวบรวมข้อมูลปัญหาอุปสรรค ข้อค้นพบจากการทดลองจัดเวทีพิจารณารายงาน ความก้าวหน้า ซึ่งพบข้อขัดขัดหลายประการที่ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายของการจัดเวที จึงยังไม่มีความพร้อมในการทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย

7. จัดระบบสนับสนุนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(RE)

- 7.1 ประสานทางงานจัดการความรู้ สกว อบรมให้ความรู้ในการเขียนบทความการใช้ ประโยชน์จากงานวิจัย
- 7.2 ออกแบบกระบวนการรวบรวมบทความ RE และเรียบเรียง ตรวจสอบเรียบร้อยของ บทความที่โหนด/พี่เลี้ยง ส่งเข้ามา
- 7.3 จัดส่งให้งานจัดการความรู้ สกว ไตรมาสละ 1 ครั้ง

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ

เกิดการพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เมื่อตั้งต้นทบทวนทุนความรู้เดิมแล้วจึงจัดระบบและเกิดรูปแบบที่เห็นผล ชัดเจน ทั้งกระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ การหนุนเสริมติดตาม กลไกการเชื่อมประสานระหว่าง

โหนด กลไก และสว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นในส่วนของงานต้นน้ำ เกิดระบบการพัฒนาข้อเสนอโครงการระดับภาค และได้ความรู้ในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ (เนื้อหาสำคัญครบถ้วน และเรียบเรียงเนื้อหาได้สอดคล้องกัน)งานกลางน้ำ เกิดการหนุนเสริมได้สอดคล้องกับความต้องการของโหนดพี่เลี้ยง เกิดตัวชี้วัดโหนดคุณภาพ และโครงการวิจัยคุณภาพและหนุนเสริมการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร โดยเกิดพื้นที่รูปธรรมวิจัยเรื่องความมั่นคงทางอาหารขึ้นการหนุนเสริมที่เน้นให้โหนดสามารถเรียนรู้ ยกระดับ และปรับตัวกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของชุมชนสังคมได้ ส่วนงานปลายน้ำ เกิดระบบสนับสนุนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (RE) การสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารการเตรียมข้อมูลการถอดประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการฝึกอบรมเตรียมเอกสารวิชาการรับใช้สังคม ทั้งนี้ วิธีการทำงานของกลไกต้องใช้รูปแบบ “การเสริมพลัง” หรือ “Empower” เช่นเดียวกับที่โหนดใช้กับโครงการวิจัย โดยใช้พลังบวกเป็นจุดเชื่อมสู่การแก้ไขปัญหา หรือ ยกระดับงาน

วัตถุประสงค์ข้อ2 เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี

วิธีดำเนินการ

กระบวนการวิจัย

1. ออกแบบการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีที่มีการดำเนินงานร่วมกันเป็นรูปธรรม เน้นการเชื่อมประสานในลักษณะ “เน้นให้เป็นไปตามธรรมชาติ และจังหวะ เวลา ที่เหมาะสม” ที่มีลักษณะประสานประโยชน์ ในแง่ของผลที่เกิดขึ้นกับองค์กรและกลุ่มเป้าหมายในลักษณะ win-win ภาคีที่ได้เชื่อมร้อย และเนื้อหาสาระได้แก่ สถาบันการศึกษา มูลนิธิโครงการหลวง และเครือข่ายการขับเคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหาร โดยวิเคราะห์ลักษณะการดำเนินงาน และพิจารณารูปแบบการเชื่อมประสานการทำงาน
 - 1.1 จัดประชุมหาแนวทางการประเมินงานและกำหนดตัวชี้วัดเป้าหมายความร่วมมือเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระหว่างมูลนิธิโครงการหลวงและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
 - 1.2 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนชุดความรู้การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงาน/สถาบันการศึกษา
 - 1.2.1 เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิค กระบวนการการทำงานหนุนชุมชนของนักวิชาการรับใช้สังคม วิทยากร คือ ทีมจากมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 1.2.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนของเครือข่ายนักวิจัยในหน่วยงานและนักวิชาการที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเติมข้อมูลเรื่องการเขียนบทความวิชาการ

กระบวนการพัฒนา

1. การเชื่อมประสานกับเครือข่ายที่เคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหาร
 - 1.1 เชื่อมประสานภาคีด้านวิชาการเป็นงานความรู้ เครื่องมือ เช่น ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ที่สามารถใช้ในการยกระดับงานสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายได้

- 1.2 เชื่อมประสานภาคีขับเคลื่อนสังคมเป็นงานที่มีความเกี่ยวข้องในระดับชุมชน องค์กรภาคี และสามารถต่อยอดประสานงานกันได้ เช่น การเชิญวิทยากรจากเครือข่ายมาให้ความรู้กับ โหนด/พี่เลี้ยง และนักวิจัย การพนักวิจัยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักเครือข่ายสมัชชา ความมั่นคงทางอาหาร ประจำปี2556 “การปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารเพื่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศและชุมชน” และสมัชชาเกษตรกรรมยั่งยืน2556 เป็นต้น
- 1.3 เชื่อมประสานภาคีขับเคลื่อนนโยบายและสื่อสารสาธารณะเน้นที่บทบาทของโหนดซึ่งได้ เชื่อมร้อยกับองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อยกระดับ ความรู้ หรือคนรู้ ตลอดจนพื้นที่ รูปธรรมสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ

ได้มีการประมวลองค์ความรู้ในการทำงานกับอปท. โดยได้แนวคิด วิธีการ กระบวนการ ข้อเสนอแนะ ข้อพึงระวัง ในการทำงานกับอปท.เกิดการสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับ สถาบันการศึกษา มูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งอยู่ระหว่างการสร้างพื้นที่รูปธรรม และการเชื่อมงานกับภาคี เครือข่ายภายใต้ยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมีการเชื่อมกับภาคีเชิงวิชาการ ภาคีขับเคลื่อน สังคม และภาคีขับเคลื่อนนโยบายและสื่อสารสาธารณะ เกิดความรู้ในการทำงานร่วมตั้งแต่องค์กรซึ่งมี ความเชี่ยวชาญ และมีวัฒนธรรมการทำงานแตกต่างกัน ต้องมีการหาสมดุลในการทำงานร่วมกันทั้งในเชิง เนื้อหาและกระบวนการ

วัตถุประสงค์ข้อ3 เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิง ประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัย

1. ศึกษาบทบทวนทุนเดิมเชิงประเด็นเนื้อหาความมั่นคงทางอาหารโดยบทบทวนสถานการณ์ “ความ มั่นคงด้านอาหาร และบทบาทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วงปี2554-56 ที่ผ่านมา เพื่อ วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่บรรลุและไม่บรรลุเป้าหมาย บทบทวนประเด็นย่อยในการขับเคลื่อน
2. การกำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่เพื่อสถาปนาองค์ความรู้ความมั่นคงด้านทางอาหาร โดยมีการ กำหนดกรอบและวางแผนการสังเคราะห์งานความมั่นคงทางอาหารของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ แต่ละโหนดวางกรอบการสังเคราะห์งานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับ โครงการวิจัย
3. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โครงการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารวิจัยท้องถิ่น เส้นทางสู่ ความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม อ.บ่อเกลือ จ.น่าน โดยประสานโหนด/พี่เลี้ยง และนักวิจัยจากพื้นที่อื่น เข้าร่วมเรียนรู้ข้ามโหนดข้ามพื้นที่
4. เวทีนำเสนอผลการดำเนินงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ(FS Forum ปีที่ 3) โดยเชื่อมกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฝ่าย 2 สกฝ่ายABC และภาคี และประสานทางสกว.ฝ่าย วิจัยเพื่อท้องถิ่น นำนักข่าวลงพื้นที่รูปธรรมประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

กระบวนการพัฒนา

1. มีการเชื่อมภาคี หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน ความมั่นคงด้านอาหาร ทั้งภาควิชาการ ท้องถิ่น ประชาสังคม และภาครัฐ ทั้งในลักษณะของการร่วมแลกเปลี่ยน การเรียนรู้เครื่องมือตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร และการร่วมเป็นวิทยากร ตัวอย่างเช่น
 - 1.1 ร่วมเป็นวิทยากรการประชุมแสดงความคิดเห็นเรื่อง“การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ความมั่นคงอาหารจากชุมชนสู่ระดับชาติเป็นวิทยากรนำเสนอผลการดำเนินงาน พื้นที่รูปธรรมในการจัดการความมั่นคงด้านอาหารระดับจังหวัด ในเวทีที่สูง คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - 1.2 ร่วมเป็นภาคีร่วมจัดงาน“ASIA TODAY”เป็นเวทีเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือภาคีรับ AEC และมีเวทีเพื่อเสนอผลงานวิจัยด้วย ทำให้ได้ประชาสัมพันธ์องค์กร และ เชื่อมสัมพันธ์กับภาคีหลักในการจัดการสู่ความมั่นคงด้านอาหารระดับชาติ
 - 1.3 การลงพื้นที่โครงการวิจัยเพื่อประเมินสถานะความมั่นคงด้านอาหารตามตัวชี้วัดเวทีชุมชนเพื่อประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารระดับครัวเรือนและชุมชนซึ่งทำร่วมกับทางมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ที่ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาทั่วประเทศจำนวน 50 หมู่บ้าน เป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำนวน 3 โครงการ

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ

เกิดการพัฒนาระดับกลไกและระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งกำลังพัฒนาสู่ชุดความรู้ท้องถิ่นระบบสนับสนุนการจัดการอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมภาคเหนือ” และความรู้ที่ได้จัดทำในลักษณะฐานข้อมูลเกิดพื้นที่รูปธรรมประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่เชื่อมกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ ชุมชนพื้นที่เกิดความรู้การพัฒนาโจทย์ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การประเมินสถานะความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชนวิจัยหนดและชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจความมั่นคงทางอาหารจนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติกิจการสื่อสารความรู้สู่สังคมทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิชวลและการนำเสนอผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ทุกปีเพื่อสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมนอกจากนี้ยังมีการเชื่อมงานเชิงนโยบายระดับประเทศกับภาคเหนือภาคทั้งงานวิจัยและพัฒนา

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่3 นั้น ข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้นมีทั้งลักษณะที่เป็นเชิงเนื้อหา เชิงกระบวนการ และเชิงการบริหารจัดการ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้เพื่อเป็นชุดข้อมูลสำหรับการหนุนเสริมเครือข่ายโหนดพี่เลี้ยง และพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตอบโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถจำแนกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การทบทวนข้อมูลเดิม

เนื่องจากงานกลไกกลางภาคเหนือ เคลื่อนงานต่อยอดจากงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือซึ่งขับเคลื่อนโดยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครือข่ายคณฤชงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงต้องมีการศึกษาข้อมูลการ

เคลื่อนงานที่ผ่านมาเพื่อเป็นฐานในการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ซึ่งมีการทบทวนข้อมูลเดิมในประเด็น ดังนี้

- ทบทวนพัฒนาการการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือก่อนที่จะมีกลไกกลางภาคเหนือ
- ทบทวนข้อมูลผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ปีที่ 1-2 ในเชิงประเด็นและเชิงบริหารจัดการ
- ทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการเคลื่อนเรื่องความมั่นคงทางอาหาร และการประเมินผล การสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ส่วนที่ 2 การจัดทำฐานข้อมูล

ในการพัฒนาระบบสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยคุณภาพโดยเฉพาะงานต้นน้ำ จำเป็นต้องมีฐานข้อมูลพัฒนาการทั้งหมดของโครงการวิจัยตั้งแต่เข้าพิจารณาจนถึงการอนุมัติสัญญา เพื่อให้มีข้อมูลสนับสนุนการพัฒนาระบบสนับสนุนให้สามารถขึ้นโครงการวิจัยได้ตามเป้าหมาย ซึ่งมีการจัดทำฐานข้อมูล ดังนี้

- ฐานข้อมูลการพัฒนาโครงการวิจัย ในรูปแบบของไฟล์Excel และ Word ซึ่งกลไกกลางได้ออกแบบ เพื่อเป็นข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในการพัฒนากลไกงานต้นน้ำในส่วนของพัฒนาโครงการวิจัย ทั้งนี้มีฐานข้อมูล 4 ชุด ได้แก่ 1) ฐานข้อมูลประวัติการพัฒนาโครงการ 2) ฐานข้อมูลประมวลผลการพิจารณาข้อเสนอโครงการ 3) ฐานข้อมูลข้อเสนอโครงการ และ 4) ฐานข้อมูลผู้เข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ
- ฐานข้อมูลสถานะโครงการวิจัย โดยมีการใช้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน จากงานโครงการภาคเหนือ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อคุมสภาพการเคลื่อนงานต้นน้ำ ให้เป็นไปตามเป้าหมายและระยะเวลาที่เหมาะสมในการอนุมัติโครงการวิจัย
- ฐานข้อมูลประเด็นย่อยโครงการวิจัยตั้งแต่ปี 2541-2555 โดยเพิ่มเติมช่องประเด็นย่อยในฐานข้อมูลเดิมที่ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้จัดทำไว้ซึ่งการแยกประเด็นย่อยจะทำให้ โหนด/พี่เลี้ยง สามารถพิจารณาเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในการพัฒนาโครงการในประเด็นนั้นๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนของประเด็น และเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการเรียนรู้จากโครงการวิจัยเดิมในประเด็นที่เกี่ยวข้องได้

ส่วนที่ 3 การบันทึกรายงานการประชุม

การบันทึกรายงานการประชุมต่างๆ ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และการดำเนินงานของยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการและเชิงประเด็นทั้งหมด เพื่อนำเป็นข้อมูลในการหารือและดำเนินงานต่อเนื่อง

ส่วนที่ 4 การประมวลผลข้อมูลจากการดำเนินงาน

ระบบสนับสนุนงานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ต้องมีการประมวลผลข้อมูลกระบวนการอย่างละเอียด รวมถึงข้อค้นพบ ปัญหาอุปสรรค ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่จะนำมาพิจารณาปรับปรุงระบบการสนับสนุนให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการประมวลผลข้อมูลในประเด็น ดังนี้

- ข้อมูลการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย
- ข้อมูลการทดลองพิจารณารายงานความก้าวหน้า
- ข้อมูลการติดตามหนุนเสริมโหนดพีเลียง
- ข้อมูลการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหาร
- ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE)

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในการพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ การวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหาสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

การวิเคราะห์เรื่องการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยภาพรวม ใช้กรอบตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ที่เครือข่ายโหนดพีเลียงได้ร่วมกับออกแบบขึ้นได้แก่ การบริหารจัดการโหนด/พีเลียง การขึ้น/ปิดโครงการตามสัญญา (จำนวนโครงการที่ขึ้นและปิดได้) การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (จำนวน RE) การหนุนเสริมการดำเนินของโหนด/พีเลียง (โดยวิเคราะห์จากข้อมูลวิธีการ รูปแบบ วัฒนธรรมของแต่ละโหนด และปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จไม่สำเร็จ) การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก การร่วมทุน (co - funding) การร่วมทำงาน (co - working) โครงการวิจัยสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ผลการวิจัยที่มีการเผยแพร่ต่อสื่อสาธารณะ (สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์) และการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องโดยวิเคราะห์จากวิธีการ รูปแบบ ผลการเรียนรู้ และการนำไปใช้ประโยชน์ของโหนด/พีเลียง รวมทั้งใช้กรอบแนวคิด CIPP Model (Context Input Process Product) ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ บริบทของโครงการ (Context Evaluation) ปัจจัยการผลิตเบื้องต้น/นำเข้า (Input Evaluation) กระบวนการดำเนินงานตามแผน (Process Evaluation) และผลผลิต (Output) / ผลลัพธ์ (Outcome) ทั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการประเมินสถานการณ์การก่อกองภาพรวมและการออกแบบการหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนด/พีเลียงตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการทำงานที่หลากหลายของโหนด/พีเลียง

ส่วนที่ 2 การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี

ในการทำงานกับหน่วยงานภาคี ต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์การดำเนินงานและวัฒนธรรมองค์กรของแต่ละหน่วยงานที่ทำงานร่วมกัน เพื่อกำหนดระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งในส่วนของการพัฒนาระบบร่วมกับโหนดพีเลียง และพัฒนาระบบสนับสนุนของกลไกกลางในการเชื่อมร้อยภาคีที่เกี่ยวข้องในการเคลื่อนงานประเด็นความมั่นคงทางอาหารโดยมีการใช้กรอบแนวคิด CIPP Model (Context Input Process Product) ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ บริบทของโครงการ (Context Evaluation) ปัจจัยการผลิตเบื้องต้น/นำเข้า (Input Evaluation) กระบวนการดำเนินงานตามแผน (Process Evaluation) และผลผลิต (Output) / ผลลัพธ์ (Outcome) ซึ่งมีประเด็นรายละเอียด ได้แก่ เป้าหมายขององค์กร ลักษณะการทำงาน วัฒนธรรมองค์กร จุดเชื่อมร้อยในการทำงานร่วมกัน และปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเชื่อมงาน

ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การจัดการความรู้ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาคีตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการจนสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (เรียนรู้ยกระดับปรับตัว) ของผู้เกี่ยวข้องในกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือทุกระดับ ทั้งชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โหนด/พี่เลี้ยง กลไกกลาง และสกวฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ส่วนที่ 3 การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ (1) การตอบยุทธศาสตร์ 3 ปี “การสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม” โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ตามประเด็น ได้แก่ กลไกการจัดการความมั่นคงทางอาหารของแต่ละระดับ ความรู้ที่เกิดขึ้น พื้นที่รูปธรรมที่เห็นผลชัดเจน และการเชื่อมโยงภาคี (2) การตอบโจทย์ชุมชนวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะวิเคราะห์ผลข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบกับข้อมูลจากการประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารที่ทางกลไกกลาง ได้หนุนเสริมให้ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ ที่ทำให้เห็นค่าใช้จ่ายเรื่องอาหาร และข้อมูลเชิงคุณภาพในเรื่องของการจัดการทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

โครงการการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่ 3 มีวัตถุประสงค์หลัก คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ 2) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี และ 3) เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร จากผลการดำเนินงานระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2556 – 31 มีนาคม 2556 ได้ผลการศึกษา ดังนี้

4.1 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 1 : เพื่อพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพ คือ ลักษณะหรือระดับของทุกองค์ประกอบของระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเกิดประสิทธิภาพ คือ การใช้เวลาในการทำงานที่น้อยลง เพื่อให้ได้ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่มากขึ้นรวมทั้งสามารถร่วมขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์ของภาคเหนืออย่างสอดคล้องกับภาระงานปกติของโหนด โดยผลการพัฒนาระบบสนับสนุนฯ แบ่งการสนับสนุนเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงต้นน้ำ ช่วงกลางน้ำ และช่วงปลายน้ำ

4.1.1 งานต้นน้ำ

- การทบทวนและค้นหาองค์ความรู้ บทเรียน และปัญหาอุปสรรคบทเรียนจากงานปีที่ผ่านมา

จากการวิเคราะห์ผลการหาระบบสนับสนุนงานต้นน้ำในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ยังมีความไม่ชัดเจนทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการวิจัย ข้อเสนอโครงการที่รับเข้าพิจารณามีทั้งลักษณะของเอกสารเชิงหลักการ และข้อเสนอโครงการสมบูรณ์ ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ความพร้อม และความชัดเจนในการพัฒนาโครงการของโหนดพี่เลี้ยง ในส่วนของการส่งเป็นเอกสารเชิงหลักการเข้ามา บางโหนดต้องการข้อเสนอแนะมุมมองใหม่ๆ จากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแนวทางในการกลับไปพัฒนาข้อเสนอโครงการในพื้นที่ต่อ บางโหนดเสนอเป็นข้อเสนอโครงการสมบูรณ์พร้อมแผนดำเนินการ เพื่อให้เห็นความชัดเจนตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง แต่ในการกลับไปอธิบายกับพื้นที่ต้องใช้การทำความเข้าใจค่อนข้างมาก เนื่องจากชุมชนอาจเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าทำไมข้อเสนอโครงการจึงยังไม่ผ่านการอนุมัติ

หากพิจารณาในส่วนของโจทย์วิจัย พบว่าโจทย์วิจัยส่วนใหญ่ยังเป็นโจทย์วิจัยที่เป็นโจทย์ซ้ำเดิมจากงานวิจัยเดิม ซึ่งในบางพื้นที่ที่เป็นชายขอบอาจสามารถดำเนินการได้ อย่างไรก็ตามโหนดพี่เลี้ยง ต้องดึงทุนเดิมจากงานวิจัยในพื้นที่และระดับภาค เป็นบทเรียนและแนวทางในการมองโจทย์ที่จะช่วยลดขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งประสบการณ์และบทเรียนของพื้นที่อื่น อาจมีส่วนช่วยในการที่ชุมชนใหม่แต่ทำโจทย์เรื่องเดิมไม่ต้องเริ่มต้นตั้งแต่ศูนย์ ทั้งนี้พบว่าโหนด/พี่เลี้ยงส่วนใหญ่ ขาดการทบทวนทุนเดิมงานวิจัยที่ผ่านมาทั้งในระดับพื้นที่ตนเองและระดับภาคมาไปถึงในระดับการใช้ประโยชน์ของกลไกกลางเอง ซึ่งยังไม่สามารถศึกษาข้อมูลทุนเดิมบทเรียนของงานวิจัยที่ผ่านมาได้ครอบคลุมทุกประเด็น ทำให้ในการพิจารณาข้อเสนอโครงการ จึงยังไม่สามารถหนุนให้เกิดการกลั่นกรองที่ชัดเจนและเกิดคุณภาพได้

ดังนั้น โจทย์วิจัยส่วนใหญ่จึงเป็นการพุดคุยจากสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบันและวางแผนข้างหน้า โดยไม่ได้ดึงความรู้จากอดีตของพื้นที่อื่นมาเป็นบทเรียนในการมองโจทย์ใหม่อย่างไรรก็ตาม แม้จะมีกรอบตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยที่เป็นที่รับทราบโดยทั่วกันของโหนดพี่เลี้ยงแล้ว ซึ่งเป็นกรอบในภาพรวมแต่หากพิจารณาถึงรายละเอียดของแต่ละโครงการ ก็ยังไม่สามารถพัฒนาให้เกิดคุณภาพได้

สิ่งที่กลไกกลางค้นพบและได้ดำเนินการในปีที่3 คือ (1) ฐานข้อมูลความรู้ในการวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ ในการขึ้นโจทย์ที่เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง การคลี่ประเด็นวิจัยเดิมเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับโหนดพี่เลี้ยง ในการพัฒนาโจทย์ที่ต่อยอด ยกระดับ และไม่ซ้ำโจทย์เดิม (2) การพิจารณาข้อเสนอโครงการ และ (3) การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นงาน

(1) การจัดทำฐานข้อมูลพัฒนาการของข้อเสนอโครงการ

การจัดทำฐานข้อมูลพัฒนาการของข้อเสนอโครงการ ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ทำงานกลไกกลางปีที่1 โดยแบ่งฐานข้อมูล 4 ส่วน ได้แก่ ฐานข้อมูล 1 ประวัติพัฒนาโครงการ ฐานข้อมูล 2 ประมวลข้อเสนอโครงการ ฐานข้อมูล 3 ข้อเสนอโครงการ(เอกสารเชิงหลักการConcept Paper)/ ข้อเสนอโครงการ (Project Proposal)) และฐานข้อมูล 4 ผู้เข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการโดยปีที่ 3 ฐานข้อมูล 1 ประวัติพัฒนาโครงการ ได้เพิ่มข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อเสนอแนะในแต่ละครั้ง เนื่องจากเป็นข้อมูลประกอบในการจัดทำเอกสารข้อเสนอโครงการเพื่อส่งสกว. เพื่อจัดทำสัญญาโครงการ

กระบวนการจัดทำฐานข้อมูล คือ นำข้อมูลจากกำหนดการ และผลพิจารณาข้อเสนอโครงการแต่ละครั้ง มากรอกลงฐานข้อมูลทั้ง 4 ฐาน โดยในช่วงปลายการดำเนินงานระยะที่ 1 กลไกกลางจะส่งฐานข้อมูล 1 ประวัติพัฒนาโครงการ ให้โหนดพี่เลี้ยงเก็บไว้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำเอกสารส่งทำสัญญาโครงการ

การใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลพัฒนาการข้อเสนอโครงการวิจัย คือฐานข้อมูลประวัติการพัฒนาโครงการ ทำให้สามารถทราบภาพรวมของเส้นทางการพิจารณาข้อเสนอโครงการ จนถึงการผ่านความเห็นชอบจากเวทีพิจารณาโครงการภาคเหนือส่งให้ทาง สกว. พิจารณาจัดทำเอกสารสัญญาโครงการต่อไป ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบสนับสนุนการขึ้นโครงการวิจัยให้อยู่ในระยะเวลาที่เหมาะสมคือ ไม่เกินไตรมาสที่ 3 ของปี

(2) การจัดทำฐานข้อมูลโจทย์วิจัยย่อย ตั้งแต่ปี2542-55

จากการจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการในช่วง2 ปีที่ผ่านมา กลไกกลาง พบว่ามีบางส่วนที่เป็นโจทย์วิจัยเดิมซึ่งเคยมีโครงการวิจัยในประเด็นนั้นๆ เกิดขึ้นแล้วในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่าน ประกอบกับมีความเห็นจากทาง สกว.ต่อการขึ้นโจทย์วิจัยที่ยกระดับ ไม่ซ้ำโจทย์วิจัยเดิม จากการพิจารณาข้อเสนอโครงการที่ผ่านมา กลไกกลางตั้งข้อสังเกตว่าฐานข้อมูลโครงการวิจัยตั้งแต่ปี2542-55 ซึ่งทาง สกว.จัดทำไว้มีการระบุประเด็นวิจัยหลัก เช่น ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น แต่ยังไม่มีการระบุประเด็นย่อย กลไกกลางจึงได้คลี่ประเด็นวิจัยหลักในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา เพื่อระบุประเด็นย่อยที่คล้ายคลึงกันแต่ละประเด็นหลัก

กระบวนการจัดทำฐานข้อมูลโจทย์วิจัยย่อยคือ นำฐานข้อมูลโครงการวิจัย ปี2542-55 มาพิจารณาตามชื่อโครงการทีละโครงการ เพื่อระบุประเด็นย่อยในแต่ละโครงการวิจัย โดยพิจารณาให้ระบุประเด็นย่อยที่คล้ายคลึงกันโหนดพี่เลี้ยงสามารถค้นหโดยกรองข้อมูลในไฟล์ Excel ได้ตามประเด็นที่ต้องการ

การใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลโจทย์วิจัยย่อยคือ เป็นตัวช่วยให้โหนด/พี่เลี้ยง ชวนชุมชนมองโจทย์วิจัยที่กระตือรือร้นจากเดิมได้ ในขณะเดียวกันในส่วนของกลไกกลาง สามารถนำฐานข้อมูลโจทย์วิจัยย่อยมาเป็นข้อมูลประกอบการให้ข้อเสนอแนะต่อข้อเสนอโครงการ โดยการเสนอแนะให้มีการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ในประเด็นวิจัยที่คล้ายคลึงกัน เพื่อเป็นบทเรียนและได้มุมมองต่อการคิดออกแบบงานที่กำลังพัฒนาโครงการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และไม่ซ้ำซ้อนกับโครงการวิจัยประเด็นเดิมที่ได้ทำไปแล้ว

(3) การจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย

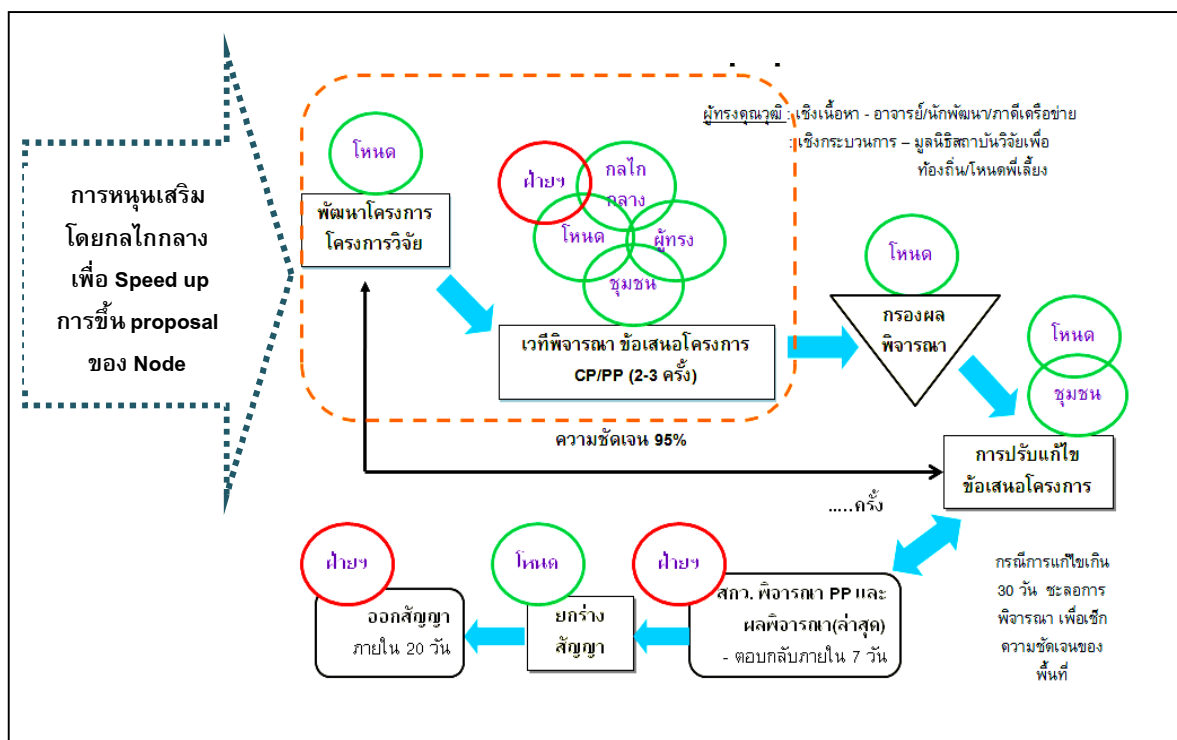
ในรายงานฉบับสมบูรณ์ของกลไกกลางภาคเหนือ ปีที่ 2 ได้นำเสนอข้อมูลบทเรียนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ ในประเด็นการพัฒนาโจทย์วิจัยการค้นหาค้น สร้างทีมวิจัยวิธีการทำความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่างข้อเสนอโครงการวิจัยแบบเอกสารเชิงหลักการและข้อเสนอโครงการเต็มรูปแบบ/เงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาโจทย์วิจัยปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อคุณภาพงานวิจัย การปรับเปลี่ยนขั้นตอนและปัจจัยเงื่อนไขที่กำหนดการยืดหยุ่นของการพัฒนาโครงการวิจัยจุดเด่นของโหนดและพี่เลี้ยง ในการพัฒนาโครงการวิจัยช่วงพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่

การดำเนินงานจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในปีที่3 จึงได้มีการพัฒนาปรับปรุงการจัดระบบการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย เนื่องจากการจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการเป็นขั้นตอนสำคัญในงานต้นน้ำซึ่งมุ่งพัฒนาคุณภาพโครงการวิจัยโดยทางกลไกกลางภาคเหนือพยายามจัดระบบให้สามารถหนุนให้เกิดโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

จากการจัดเวทีพิจารณาโครงการในช่วง3 ปีที่ผ่านมา พบว่าสามารถจัดเวทีพิจารณาโครงการได้เฉลี่ยไม่เกิน15 ครั้งต่อปี โดยในช่วงปีแรก สามารถจัดเวทีพิจารณาในช่วงไตรมาสที่-2 ได้ค่อนข้างมาก แต่ช่วง 2-3 ปีหลัง การจัดเวทีพิจารณาช่วงไตรมาสที่3-4 เริ่มมีเพิ่มขึ้น จึงอาจจะกระทบต่อระยะเวลาในการขึ้นโครงการวิจัยและเงื่อนไขเรื่องการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุน โดยมีข้อมูลรายปี ดังนี้ ปี 2554 มีการจัดเวทีพิจารณาขึ้น จำนวน4 ครั้ง โดยจัดในไตรมาสที่ 1-2 จำนวน 10 ครั้ง และไตรมาสที่3-4 จำนวน 4 ครั้ง มีข้อเสนอโครงการเข้าพิจารณา42 โครงการ อนุมัติสนับสนุนทุนวิจัย จำนวน 34 โครงการ ปี 2555 มีการจัดเวทีพิจารณาขึ้น จำนวน10 ครั้ง โดยจัดในไตรมาสที่1-2 จำนวน 7 ครั้ง และไตรมาสที่3-4 จำนวน 3 ครั้ง มีข้อเสนอโครงการเข้าพิจารณา 31 โครงการ อนุมัติสนับสนุนทุนวิจัย จำนวน 30 โครงการ ปี 2556 มีการจัดเวทีพิจารณาขึ้นจำนวน 13 ครั้ง โดยจัดในไตรมาสที่1-2 จำนวน 7 ครั้ง และไตรมาสที่3-4 จำนวน 6 ครั้ง มีข้อเสนอโครงการเข้าพิจารณา 40 โครงการ อนุมัติสนับสนุนทุนวิจัย จำนวน32 โครงการ

โดยมีทั้งเอกสารเชิงหลักการ (Concept Paper) และข้อเสนอโครงการวิจัย (Project Proposal) ซึ่งโหนด/พี่เลี้ยง ชี้แจงว่าการส่งเอกสารเชิงหลักการเข้ามาพิจารณาเบื้องต้น ทำให้เป็นการได้รับมุมมองต่อแนวคิดภาพรวมของโครงการซึ่งชุมชนสามารถทำความเข้าใจและจัดวางพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้โจทย์วิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ แต่การส่งข้อเสนอโครงการวิจัยสมบูรณ์เข้าพิจารณา หากมีข้อเสนอแนะต่อการพิจารณาทบทวนแนวคิดของโครงการใหม่ จะทำให้ชุมชนไม่เข้าใจและต้องหารือทบทวนใหม่ตั้งแต่โจทย์วิจัยจนถึงแผนปฏิบัติการ

จากการจัดระบบการพิจารณาข้อเสนอโครงการ มีกระบวนการ 3 ช่วง ดังนี้

แผนภาพที่ 4-1 ระบบการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยภาคเหนือ

ช่วงที่ 1 ก่อนจัดเวทีพิจารณาโครงการ

1. นัดหมายเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการ เฉลี่ยเดือนละ 1-2 ครั้ง โดยจะมีการนัดหมายพร้อมกับการส่งผลพิจารณาครั้งที่ผ่านมา ซึ่งเดิมกำหนดให้จัดประมาณวันศุกร์ แต่ที่ผ่านมากลไกกลางภาคเหนือพบว่า มีข้อจำกัดในเรื่องความล่าช้าของการส่งข้อเสนอโครงการจากโหนดที่เสี่ยง ซึ่งส่งผลต่อการส่งเอกสารข้อเสนอโครงการให้ผู้ทรงคุณวุฒิ เนื่องจากผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เป็นอาจารย์/นักวิชาการ ทำให้การส่งเอกสารต้องผ่านหน่วยงานหากเป็นช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ จึงไม่สามารถดำเนินการได้ ทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้รับเอกสารล่าช้าออกไป จึงเริ่มมีการปรับกำหนดวันพิจารณาข้อเสนอโครงการให้อยู่ในช่วงวันอังคาร โดยโหนด/ที่เสี่ยงต้องส่งข้อเสนอโครงการล่วงหน้า 7 วัน ซึ่งจะตรงกับช่วงวันจันทร์อังคาร โดยมีบางกรณีที่จะจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยในช่วงที่ทางกลไกกลางนัดประชุมโหนดที่เสี่ยงอยู่แล้ว เพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานและจะพยายามจัดให้ข้อเสนอโครงการวิจัยของโหนดที่เสี่ยง ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากจังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้าพิจารณาก่อน เพื่อให้โหนดที่เสี่ยง สามารถเดินทางกลับได้ทันเวลาทำให้ไม่ต้องเสียเวลาพักค้างคืนหลายวันอย่างไรก็ตาม การกำหนดวันพิจารณาจะยึดจากความพร้อมของโหนด/ที่เสี่ยงในการส่งข้อเสนอโครงการวิจัยเป็นหลักโดยจะจัดให้ข้อเสนอโครงการวิจัยประเด็นเหมือนกันหรือใกล้เคียงจัดในวันเดียวกัน เพราะสามารถเชิญผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดียวกันได้

2. ประสานโหนด/ที่เสี่ยงยืนยันการส่งข้อเสนอโครงการวิจัย ก่อนครบกำหนดส่งข้อเสนอโครงการล่วงหน้า 7 วัน ทางกลไกกลางภาคเหนือจะประสานขอการยืนยันส่งข้อเสนอโครงการวิจัย และ

ขอให้แจ้งชื่อโครงการวิจัยพร้อมประเด็นวิจัยก่อน เพื่อนำข้อมูลมาจัดทำกำหนดการและประสานผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละประเด็นล่วงหน้า

3. รับข้อเสนอโครงการวิจัย 7 วันก่อนวันพิจารณาข้อเสนอโครงการ พบว่า โหนด/พี่เลี้ยงส่วนใหญ่มีการส่งเอกสารข้อเสนอโครงการล่าช้าเฉลี่ยครั้งละ 1-2 วัน มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถส่งข้อเสนอโครงการได้ก่อนหรือตามวันเวลาที่กำหนดไว้ และมีเพียงบางกรณีที่มีการแจ้งยกเลิกการส่งข้อเสนอโครงการวิจัยหลังจากผ่านวันครบกำหนดส่งข้อเสนอโครงการมาแล้ว 2 วัน ทำให้กลไกกลางต้องปรับแก้ไขกำหนดการ และแจ้งให้ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านที่ประสานล่วงหน้าไว้ได้ทราบ

4. การสรรหาและประสานผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อได้รับข้อเสนอโครงการแล้ว กลไกกลางจะประสานเชิญผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะจำนวน 2-3 ท่านต่อโครงการวิจัยและส่วนใหญ่จะประสานผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดิมในการให้ข้อเสนอแนะต่อข้อเสนอโครงการวิจัยเดิมที่เข้าพิจารณาในครั้งที่ 2-3 มีเพียงบางกรณีที่หากผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดิมไม่สะดวก ก็จะมีการสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิท่านใหม่ โดยการสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิมี 2 ลักษณะ ได้แก่

- ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหา กลไกกลางจะสอบถามที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อทောင်းถามภาคเหนือว่ามีผู้ทรงคุณวุฒิท่านใดบ้างที่สามารถให้ข้อเสนอแนะในประเด็นนั้นๆ ได้ โดยจะเน้นการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ซึ่งสามารถเดินทางมาร่วมเวทีพิจารณาโครงการได้สะดวก ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิมีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจต่องานวิจัยเพื่อทောင်းถาม และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการที่ไม่เคยรู้จักงานวิจัยเพื่อทောင်းถามมาก่อนแต่มีความสนใจงานเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น กรณีนี้ทางกลไกกลางจะเข้าไปติดต่อขอพบเพื่อชี้แจงที่ไปที่มาและภาพรวมกระบวนการของการจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นอาจารย์นักวิชาการ จำนวน 15 คน ประชาชนชาวบ้านผู้รู้ จำนวน 3 คน

- ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวนการ กลไกกลางเชิญผู้มีประสบการณ์งานวิจัยเพื่อทောင်းถามเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะในเชิงกระบวนการงานวิจัยเพื่อทောင်းถาม มีทั้งหมดจำนวน 10 คน ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อทောင်းถามและอดีตนักวิจัยเพื่อทောင်းถามที่สามารถให้มุมมองข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการทำงานวิจัยเพื่อทောင်းถามให้กับโหนดพี่เลี้ยงตัวแทนชุมชนที่เข้ามาเสนอโครงการ

5. การส่งเอกสารให้ผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อกลไกกลางได้รับข้อเสนอโครงการวิจัยแล้ว จะทำการส่งจดหมายเชิญและแนบเอกสารข้อเสนอโครงการให้ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่าน โดยผ่านหลายช่องทางตามความสะดวกของผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์(อีเมล) ทางไปรษณีย์ และรับเป็นเอกสารฉบับจริง โดยส่วนใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิต้องการให้ทางกลไกกลางภาคเหนือจัดส่งเอกสารฉบับจริงให้เนื่องจากสะดวกในการศึกษามากกว่าการรับผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์(อีเมล) โดยทางกลไกกลางภาคเหนือ จะประสานสอบถามยืนยันการได้รับเอกสาร และแจ้งย้ำสำหรับการนัดหมายเข้าร่วมเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการอีกครั้ง ทั้งนี้ เอกสารที่ทางกลไกกลางภาคเหนือ จะจัดส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่

- ข้อเสนอโครงการวิจัย (เอกสารเชิงหลักกาขข้อเสนอโครงการวิจัย)
- เส้นทางพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย
- ความเห็นต่อข้อเสนอโครงการวิจัยของโหนดพี่เลี้ยง
- ผลการพิจารณาครั้งที่ผ่านมา (กรณีข้อเสนอโครงการที่เข้าพิจารณาครั้งที่ขึ้นไป)

- กรอบประเด็นการให้ข้อเสนอแนะต่อข้อเสนอโครงการวิจัยภาคเหนือ (กรณีผู้ทรงคุณวุฒิที่ยังไม่เคยเข้าร่วมเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการมาก่อน)

ช่วงที่ 2 การจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการ

โหนด/พี่เลี้ยง ต้องส่งข้อเสนอโครงการวิจัยเข้าพิจารณา 2-3 ครั้ง โดยมีบางกรณีที่เป็นกรเข้าพิจารณาครั้งที่ 2-3 แต่มีการยกเลิกเวทีพิจารณาโครงการ จึงจะใช้การพิจารณาผ่านช่องทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (อีเมล) โดยกลไกกลางจะส่งข้อเสนอโครงการให้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดิมพิจารณาให้ข้อเสนอแนะเป็นไฟล์เอกสารผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์กลับมา แล้วทำการประมวลผลพิจารณาส่งให้โหนด/พี่เลี้ยง และสำเนา สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต่อไป ทั้งนี้ ในภาพรวมส่วนใหญ่ยังสามารถจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการได้เดือนละ 1-2 ครั้ง โดยมีผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. กระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ มีขั้นตอน ดังนี้

- ผู้ดำเนินรายการ ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลไกกลางภาคเหนือ กล่าวชี้แจงกำหนดการ แนะนำผู้เข้าร่วมเวที ประกอบด้วย กลไกกลางภาคเหนือ โหนด/พี่เลี้ยง ตัวแทนชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิ (อาจารย์/นักวิชาการนักวิจัยชาวบ้าน นักพัฒนาภาคประชาสังคม) และสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการเข้าร่วม) และขั้นตอนกระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ
- โหนด/พี่เลี้ยงตัวแทนชุมชน นำเสนอที่มาของข้อเสนอโครงการสถานการณ์ปัญหา ความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ชุมชนอยากจะดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปช่วยแก้ไขปัญหาหรือทำให้ชุมชนดีขึ้น
- โหนด/พี่เลี้ยง และผู้ทรงคุณวุฒิซักถามเพิ่มเติม และให้ข้อเสนอแนะโดยมีทีมกลไกกลางภาคเหนือ บันทึกผลการพิจารณา
- ผู้ดำเนินรายการ ประมวลสรุปผลการพิจารณา และข้อสรุปการอนุมัติผ่านหรือต้องเข้าพิจารณาครั้งต่อไป

2. ผลการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิจะให้ข้อเสนอแนะตามความถนัดของแต่ละท่าน ซึ่งส่วนใหญ่ก็อยู่ภายในกรอบประเด็นการให้ข้อเสนอแนะที่ทางกลไกกลางและโหนด/พี่เลี้ยง ได้กำหนดไว้ แต่จะมีความแตกต่างของน้ำหนักการให้ข้อเสนอแนะตามลักษณะของเอกสารข้อเสนอโครงการได้แก่

- หากเป็นเอกสารเชิงหลักการ (Concept Paper) เนื่องจากเป็นเอกสารเชิงหลักการเบื้องต้นที่ยังขาดแผนปฏิบัติการและงบประมาณในการดำเนินงาน ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่จึงให้น้ำหนักการมองภาพรวมสิ่งที่ชุมชนอยากจะทำ คำถาม/โจทย์และวัตถุประสงค์การวิจัย กรณีโครงการกึ่งวิชาการจะมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องข้อความเป็นมา/ความสำคัญ การออกแบบกิจกรรม ผลที่คาดว่าจะได้รับ และองค์ประกอบผู้เกี่ยวข้อง
- หากเป็นข้อเสนอโครงการ (Project Proposal) เนื่องจากเป็นเอกสารข้อเสนอโครงการสมบูรณ์มีแผนปฏิบัติการและรายละเอียดงบประมาณ ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ก็จะครอบคลุมประเด็นตามกรอบที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ ภาพรวมโครงการ คำถาม/โจทย์และวัตถุประสงค์

การวิจัย (กรณีโครงการกึ่งวิชาการควรมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง) ความเป็นมา/ความสำคัญ การออกแบบกิจกรรม ผลที่คาดว่าจะได้รับ องค์ประกอบของทีมนักวิจัย การบริหารจัดการ และ ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของโหนด/พี่เลี้ยง

ช่วงที่ 3 หลังจัดเวทีพิจารณาโครงการ

1. การประมวลผลพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเมื่อสิ้นสุดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยทางกลไกกลางภาคเหนือ จะทำการประมวลผลการพิจารณาโดยใช้กรอบการพิจารณาให้ข้อเสนอแนะของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือซึ่งต้องจัดส่งผลการพิจารณาข้อเสนอแนะให้โหนดพี่เลี้ยง สำนาคถึงสภามหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใน 3 วัน โดยจะมีกาจัดกรองข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินขอบเขตของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะดำเนินการได้ตัดทอนออก เพื่อไม่ให้โหนดพี่เลี้ยงตัวแทนชุมชน เกิดความสับสนและกังวลต่อความยุ่งยากในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งนี้ ทางโหนดพี่เลี้ยงจะทำการกลั่นกรอง ปรับภาษาเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกับทางชุมชนต่อไป

ในกรณีการพิจารณาข้อเสนอโครงการครั้งที่ 2-3 ผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดิมบางท่านไม่สามารถเข้าร่วมในเวทีได้ก็จะส่งเป็นข้อเสนอแนะมาให้ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (อีเมล) ทางกลไกกลางจะเป็นตัวแทนในการให้ข้อเสนอแนะแทนผู้ทรงคุณวุฒิ และนำข้อเสนอแนะดังกล่าวประมวลรวมกับข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นที่เข้าร่วมในเวทีด้วย

2. การปรับแก้ไขข้อเสนอโครงการวิจัยเมื่อโหนดพี่เลี้ยงได้รับผลการพิจารณาแล้ว จะทำการกลั่นกรองทำความเข้าใจอีกครั้งก่อนสื่อสารกับทางชุมชนเนื่องจากผลพิจารณาเป็นข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพิจารณาจากเอกสารหรือบางครั้งอาจมีตัวแทนชุมชนมาบอกเล่าสื่อสารโดยตรงในเวที แต่ก็อาจไม่ครอบคลุมสิ่งที่ชุมชนคิดอยากจะทำทั้งหมด ดังนั้น จึงขอให้ทางชุมชนพิจารณาเลือกปรับหรือไม่ปรับตามผลการพิจารณา ซึ่งต้องชี้แจงเหตุผลในการปรับไม่ปรับตามข้อเสนอแนะไว้ในความเห็นของพี่เลี้ยงที่จะแนบมาพร้อมกับข้อเสนอโครงการวิจัยที่จะส่งเข้าเวทีพิจารณาโครงการหรือสภามหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่นตามข้อสรุปของผลการพิจารณาต่อไป

ข้อค้นพบ : การจัดระบบสนับสนุนการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยภาคเหนือ

ในการจัดระบบการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญในช่วงงานต้นน้ำภาคการดำเนินงานที่ผ่านมา กลไกกลางมีข้อค้นพบ ดังนี้

(1) การจัดระบบสนับสนุนให้เกิดการขึ้นโครงการภายในไตรมาสที่ 3 กลไกกลาง ยังไม่สามารถจัดระบบให้เกิดการพิจารณาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้สามารถผ่านเข้าสู่การจัดทำสัญญาโครงการได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ภายในไตรมาสที่ 3 ของปี ซึ่งเป็นช่วงท้ายของการอนุมัติโครงการ ทั้งนี้จะเป็นความเชื่อมโยงกับการจัดระบบการหนุนเสริมให้โหนดพี่เลี้ยง ให้สามารถขึ้นโครงการและนำเข้าสู่เวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการในช่วงไตรมาสที่ 1-3 ของปีงบประมาณได้ ซึ่งส่งผลต่อความถี่ในการจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการ จากเดิมเดือนละ 2 ครั้ง ประมาณช่วงอาทิตย์ที่ 2 และ 4 ของทุกเดือนปรับเปลี่ยนเป็นเดือนละ 2 ครั้งเช่นเดิม แต่จัดเวทีพิจารณาในช่วงอาทิตย์ที่ 4 ของเดือน ติดต่อกันเป็นเวลา 2 วัน มีข้อเสนอโครงการเข้าพิจารณาเฉลี่ยวันละ 5-6 โครงการ

(2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กรณีผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่นอกแวดวงของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถให้ความรู้ในเชิงเนื้อหาเฉพาะเรื่องและมีประสบการณ์จากพื้นที่อื่น ๆ นอกเหนือจากพื้นที่งานวิจัยนำมาแลกเปลี่ยนให้ทราบ ซึ่งทำให้โหนดพีเลี้ยวตัวแทนชุมชน มีความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ ในเชิงวิชาการที่ชัดเจนขึ้น เช่น การรวมกลุ่มของผู้ประกอบการโรงแรมต่างๆ องค์ประกอบของขยะ หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(3) การสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิ กลไกกลางภาคเหนือมีระยะเวลาในการประสานผู้ทรงคุณวุฒิในเวลา 7 วัน ก่อนจัดเวทีพิจารณาโครงการ โดยจะประสานภายหลังได้รับข้อเสนอโครงการจากโหนดพีเลี้ยวที่ส่งมา ซึ่งทุกครั้งจะมีบางโครงการที่ส่งเข้ามาล่าช้า ยิ่งทำให้การประสานงานมีระยะเวลายาวนาน ในขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่มีภารกิจประจำค่อนข้างมาก และมีตารางงานล่วงหน้า 1-2 เดือน และบางครั้งผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านยังไม่สามารถตอบรับได้ทันทีแต่จะติดต่อกลับในอีก 2-3 ต่อมา ซึ่งก็ใกล้ถึงกำหนดเวทีพิจารณาโครงการเข้าไปทุกที ซึ่งกลไกกลางร่วมกับโหนดพีเลี้ยว ควรต้องมีการพิจารณาเรื่องระยะเวลาในการส่งข้อเสนอโครงการอีกครั้ง

(4) มีความเสี่ยงในการก่อกวนกระบวนการพิจารณาโครงการทั้งระบบ เนื่องจากมีบางกรณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนดไว้ ทำให้การดำเนินการเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการทั้งระบบต้องขยับปรับเปลี่ยน ส่งผลให้โหนดพีเลี้ยวตัวแทนชุมชน ต้องใช้เวลาในการรอผู้ทรงคุณวุฒิมากขึ้น หรือต้องเบียดเวลาผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านที่มาตรงเวลาตามกำหนดการ ซึ่งหากเกิดขึ้นบ่อยครั้งอาจส่งผลต่อการยอมรับและการตัดสินใจของผู้ทรงคุณวุฒิที่จะตกลงเข้าร่วมให้ข้อเสนอแนะในเวที เนื่องจากไม่สามารถควบคุมเวลาให้เป็นไปตามกำหนดการได้

(5) โหนดพีเลี้ยวตัวแทนชุมชน เกิดการฝึกในเรื่องการนำเสนอสิ่งที่อยากทำได้ตรงประเด็น และการเปิดมุมมองความเข้าใจต่อโจทย์วิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหากมีตัวแทนชุมชนเข้าร่วมนำเสนอ ก็จะสามารถแลกเปลี่ยนซักถามข้อสงสัยจากผู้ทรงคุณวุฒิได้ทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างโหนดพีเลี้ยวตัวแทนชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิ

ความรู้: การจัดระบบสนับสนุนการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยภาคเหนือ

(1) ความรู้ในการพัฒนาโจทย์วิจัยของโหนดพีเลี้ยว

โหนดพีเลี้ยว สามารถสร้างคุณภาพของข้อเสนอโครงการวิจัย และโจทย์ประเด็นที่คมชัดได้แตกต่างกันตามทักษะ ประสบการณ์ และปัจจัยเอื้อทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ จากการที่กลไกกลางได้จัดกระบวนการในการถอดบทเรียนการพัฒนาโจทย์วิจัยของโหนดพีเลี้ยว เพื่อพัฒนาคุณภาพงานต้นน้ำ ให้ได้โจทย์ที่คมชัด และข้อเสนอโครงการที่มีคุณภาพ พบความรู้สำคัญในการพัฒนาโจทย์วิจัยของโหนดพีเลี้ยว ดังนี้

การพัฒนาโจทย์วิจัย(โจทย์คมชัด ตรงปัญหา)

จากการประมวลการถอดบทเรียนการพัฒนาโครงการวิจัยของโหนดพีเลี้ยว สามารถถอดขั้นตอนการพัฒนาโจทย์วิจัย ได้แก่

1. การประเมินความเป็นไปได้ของพื้นที่ โดยเป็นการแลกเปลี่ยนภายในของพีเลี้ยว ในกรณีที่เป็นงานวิจัยร่วมกับสถานบันการศึกษา จะมีการแลกเปลี่ยนร่วมกับทีมหลักซึ่งเป็นทีมอาจารย์ที่จะมาร่วมพัฒนาโครงการวิจัย

2. การลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชาวบ้าน มีการแลกเปลี่ยน ซึ่งแจ้งทำความเข้าใจ เลือกลำดับความสำคัญของปัญหาที่ต้องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาจัดการแก้ไข
 3. วิธีการทำความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(ฐานคิด ความเข้าใจ)
 - 3.1 เวทีแลกเปลี่ยนเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านการชมวิดิทัศน์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เอกสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตัวอย่างกรณีศึกษาพื้นที่รูปธรรม และจากการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเวทีของโหนด
 - 3.2 การศึกษาดูงาน ผ่านกิจกรรมที่โหนดหรือเครือข่ายจัดขึ้น เพื่อเรียนรู้จากชุมชนวิจัย
 - 3.3 การสร้างศรัทธาจากตัวของพี่เลี้ยง โดยชี้ให้เห็นกระบวนการเรียนรู้และผลที่เกิดขึ้นของพื้นที่รูปธรรม
 4. ตัวแทนชุมชน นำเสนอสิ่งที่อยากทำ ผ่านเวทีหลายลักษณะ ได้แก่
 - 4.1 เวทีของโหนด เช่น โหนดลำปาง มีเมื่อวันที่10 ของทุกเดือน
 - 4.2 เวทีภายในของโหนด โดยมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาของโหนด คณะกรรมการสถาบันฯ เข้าร่วมพิจารณา
 5. ทำความเข้าใจ เติมแนวคิดเชิงประเด็น เช่น ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความมั่นคงด้านอาหาร
 6. การวิเคราะห์สถานการณ์ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อปรับแก้ไข สร้างความเข้าใจ และเลือกโจทย์ที่คมชัด
 7. ร่างข้อเสนอโครงการและนำเข้าสู่เวทีพิจารณาโครงการภาคเหนือ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยให้ออกข้อเสนอแนะ
 8. เวทีปรับข้อเสนอโครงการในพื้นที่ กรณีชุดโครงการวิจัยจันจว้า พี่เลี้ยงเข้าไปฝังตัวเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน หาข้อเท็จจริง จัดเวทีแลกเปลี่ยน และจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่
- การค้นหาคณะ สร้างทีมวิจัย (เพื่อสร้างความเข้าใจและแบ่งบทบาทหน้าที่)**

1. ลำดับการสร้างคน ทีมวิจัย

- 1.1 เกิดโจทย์วิจัยก่อน แล้วจึงสร้างคนทีมวิจัย
 - โจทย์วิจัย ตามยุทธศาสตร์ หรือสถานการณ์ปัญหา
 - โจทย์วิจัย ตามความสนใจของนักวิชาการ
- 1.2 เกิดคน ทีมวิจัย แล้วแสวงหาพื้นที่ จากนั้นจัดการพัฒนาโจทย์วิจัย

มีการทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการพัฒนาโจทย์วิจัยของชุมชนซึ่งสามารถเริ่มต้นได้ในหลายลักษณะ ได้แก่

 - ลักษณะที่ 1 เริ่มจากตัวต่อ (หาประเด็นและพื้นที่) แล้วหาทีมเพิ่ม
 - ลักษณะที่ 2 เริ่มจากนักวิจัยหลัก (นักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงาน) แล้วหานักวิจัยชุมชนเพิ่มเติม
 - ลักษณะที่ 3 เริ่มจากทีมวิจัย แล้วหาคนหนุนเพิ่ม (ที่ปรึกษานักวิชาการ)
 - ลักษณะที่ 4 เริ่มจากทีมพัฒนาตนเอง แล้วแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานกับคนในทีมวิจัย

2. วิธีการ

- 2.1 พี่เลี้ยงหนุนเสริมเจ้าหน้าที่หน่วยงานลงพื้นที่ร่วมกันเช่น โครงการหลวง บริษัทปูนซีเมนต์ไทย(ลำปาง)จำกัด เป็นต้น
- 2.2 ลงพื้นที่แสวงหาคน (พี่เลี้ยงหาทีมในพื้นที่)
- 2.3 พี่เลี้ยงหนุนอาจารย์ นักวิชาการ ลงพื้นที่แสวงหาคนในพื้นที่

3. รูปแบบการขึ้นโครงการวิจัย

- 3.1 การสร้างทีมชุมชน พื้นที่ (กรณีไหนดพื้นที่)
 - การเชื่อมภาคีเครือข่าย ภาคีทำหน้าที่เสนอพื้นที่ให้พี่เลี้ยง แต่บางครั้งพบปัญหาเรื่องความพร้อม
 - การพบปะแลกเปลี่ยนในเวทีต่างๆ เห็นความพร้อม ขยายความคืบหน้าวิจัยเพื่อท้องถิ่น หาตัวต่อ หาพื้นที่คน
- 3.2 การทำงานเชิงโครงสร้าง (กรณีไหนดสถาบันฯ)
 - สร้างคนในหน่วยงาน เช่น สถาบันการศึกษา เทศบาล เป็นต้น
 - การเชื่อมสหวิชาการหลากหลายสาขามาทำงานวิจัยร่วมกัน
- 3.3 การทำงานตามยุทธศาสตร์ (กรณีไหนดชุดโครงการไหนดเชิงประเด็น)
 - แสวงหาพื้นที่ พร้อมกับการประเมินศักยภาพพื้นที่เบื้องต้น
 - แลกเปลี่ยนพูดคุยกับพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - พัฒนาคนและสร้างทีมวิจัย
 - ประกาศโจทย์วิจัย เพื่อหาคน หาทีมวิจัย (กรณีสถาบันการท่งเกี่ยวข้องโดยชุมชน)

4. จุดเด่นในการพัฒนาโจทย์วิจัย

การวิเคราะห์จุดเด่นการพัฒนาโจทย์วิจัยของไหนดพี่เลี้ยง โดยวิเคราะห์จากลักษณะของโจทย์วิจัยที่เสนอเข้ามา ทำให้เห็นจุดเด่นของแต่ละไหนดซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบให้เกิดการหนุนเสริมการทำงานแบบข้ามไหนด และเป็นความรู้สำคัญที่จะนำไปสู่การสังเคราะห์ความรู้จากการดำเนินงานของแต่ละไหนด

ตารางที่ 4-1 จุดเด่นของไหนด/ พี่เลี้ยง ในการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่

ไหนด/ พี่เลี้ยง	จุดเด่นในการพัฒนาโจทย์วิจัย
1. ไหนด ม.เชียงใหม่	- กระบวนการสร้าง “โจทย์ร่วม” ของชุมชนและนักวิชาการ - ประเด็นวิจัยหลากหลายขึ้นอยู่กับความต้องการของพื้นที่ และความสอดคล้องกับสาขาวิชาของอาจารย์
2. ไหนดลำปาง	- กระบวนการสร้าง “โจทย์ร่วม” ของชุมชนและนักวิชาการ - กลไกการพิจารณาเวทีระดับจังหวัด (เวทีวันที่0) เวทีสาธารณะ - ประเด็นวิจัยหลากหลายขึ้นอยู่กับความต้องการของพื้นที่ และความสอดคล้องกับสาขาวิชาของอาจารย์
3. ไหนดแม่ฮ่องสอน	- การขึ้นโจทย์วิจัยยกระดับเชิงพื้นที่ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน และ

โหนด/ ฟีลด์	จุดเด่นในการพัฒนาโจทย์วิจัย
	ความมั่นคงทางอาหาร
4. โหนดลำพูน	- การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับอปท - ประเด็นวิจัยหลากหลายขึ้นอยู่กับความต้องการของพื้นที่ และความสอดคล้องกับสาขาวิชาของอาจารย์พระนิสิต
5. โหนดน่าน	- ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การจัดการทรัพยากร และการบริหารจัดการท้องถิ่น - กลไกการพิจารณาข้อเสนอโครงการระดับจังหวัด
6. สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- การขึ้นโจทย์ระดับของโหนดเชิงประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหาร การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับอปท
7. ฟีลด์ลำปาง	- ประเด็นการจัดการทรัพยากร - การขึ้นโครงการวิจัยร่วมกับบริษัทเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ
8. ชุดโครงการวิจัยจันจว้า	- การพัฒนาชุดโครงการวิจัยร่วมกับนักวิชาการ

5. เงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาโจทย์วิจัย

5.1 โหนด/ฟีลด์ ต้องมีการเติมความรู้ เนื้อหาให้กับตนเองและทีมวิจัย เพื่อสามารถวิเคราะห์โจทย์ระดับได้

5.2 ที่มาของโจทย์วิจัย

- กำหนดโดยยุทธศาสตร์ของโหนด/ ประเด็น ชุดโครงการ เช่น ประเด็นท่องเที่ยว ความมั่นคงทางอาหาร จันจว้า เป็นต้น
- เกิดความสนใจตรงตามศาสตร์สาขานักวิจัย ตามเป้าหมายขององค์กรเช่น อาจารย์ เจ้าหน้าที่ในองค์กร เป็นต้น
- ตอบสนองความต้องการของพื้นที่/ ชุมชน โดยการสะท้อนข้อมูลผ่านเวทีแลกเปลี่ยนในพื้นที่มีการวิเคราะห์สถานการณ์ เชื่อมงาน ต่อยอดงาน และเชื่อมโยงคน (โหนดลงพื้นที่โดยตรง หรือบางกรณีตัวแทนพื้นที่เข้ามาติดต่อโหนด)

5.3 ลักษณะโจทย์วิจัย

- โจทย์ตอบสนองความต้องการของชุมชน
- โจทย์พื้นฐาน หรือโจทย์ยกระดับขึ้นกับบริบทพื้นที่ ควรพิจารณาให้กว้างขึ้น เห็นความเปลี่ยนแปลง และอาจเชื่อมโยงสู่ระดับนโยบาย ทั้งในแนวราบ คือ ขยายผล สาธารณะ และแนวดิ่งเข้าสู่ นโยบาย

6. ปัจจัย/ เงื่อนไข ที่มีผลต่อคุณภาพงานวิจัย

6.1 พื้นที่

- สภาพพื้นที่ ระยะทาง ความเสี่ยงในการคมนาคม เช่น มีระยะทางห่างไกล ส่งผลต่อความถี่ในการติดตาม ต้องใช้เวลาในการเดินทางค่อนข้างนาน
- สถานการณ์ปัญหาของพื้นที่รวมถึงความขัดแย้งภายในชุมชน

- ขอบเขตพื้นที่การทำงานหากกว้างมากเกินไป ทำให้งานขาดความต่อเนื่อง และล่าช้าได้

6.2 พี่เลี้ยง

- การเติมทักษะ เครื่องมือในการทำงานของพี่เลี้ยงให้สามารถทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้
- มีความชำนาญเฉพาะด้าน จึงมีความชัดเจนต่อมุมมองเชิงเนื้อหาและเชิงประเด็น หากมีการเปลี่ยนคนทำงาน ต้องมีระยะเวลาในการสั่งสมประสบการณ์พอสมควร
- ภาระงานทั้งในส่วนของงานประจำ และการร่วมงานของภาคีเครือข่าย
- ศักยภาพของพี่เลี้ยง เช่น ความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ เป็นต้น

6.3 นักวิจัย

- นักวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ พบปัญหาเรื่องการสื่อสารและการทำความเข้าใจ
- ความเข้มข้นของความสนใจ ความเข้าใจ และความมุ่งมั่นในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- เวลาของนักวิจัย ซึ่งมีภาระงานหลัก โดยเฉพาะชาวบ้าน มีช่วงฤดูกาลประกอบอาชีพที่ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ และการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับพิธีกรรม ความเชื่อ การทำงานต้องเป็นช่วงว่างเว้นจากกิจกรรมของชุมชนและการประกอบอาชีพหลัก
- เครือข่าย หากมีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่าย จะทำให้นักวิจัยได้เพิ่มเติมความรู้
- การเลือกโจทย์วิจัยที่คมชัด มีพลัง เชื้อจูงใจร่วมที่ชุมชนส่วนใหญ่ต้องการแก้ไขอย่างแท้จริง
- การทำงานของนักวิจัย ทั้งในเชิงกระบวนการและเชิงเนื้อหา รวมถึงการบริหารจัดการงานเอกสาร
- นักวิจัยยึดติดพี่เลี้ยง ทำให้ขยับงานในพื้นที่เองไม่ได้ และการแบ่งบทบาทการทำงานให้ชัดเจนระหว่างนักวิจัยกับพี่เลี้ยง และสามารถดำเนินการได้จริง

6.4 กระบวนการ

- การเลือกพื้นที่เพื่อหาคน ทีมวิจัย ศึกษาสถานการณ์พื้นที่ และหาโจทย์วิจัย
- เครื่องมือการเข้าหาชุมชนใช้การชี้แจงทำความเข้าใจ และตัวอย่างพื้นที่รูปธรรมในการทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- เวทีสร้างความเข้าใจ เช่น เวทีวันที่ 10 ของหนองลำปาง
- การเติมทักษะ จากการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการเรียนรู้ผ่านการฝึกฝนในพื้นที่จริง

6.5 ฝ่าวยวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีนโยบายการสนับสนุนที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งระยะเวลาและงบประมาณ

(2) ความรู้ในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

จากผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิที่ผ่านมา พบว่าประเด็นหลักที่มีการให้ข้อเสนอแนะในทุกโครงการ คือ ความชัดเจนของความสำคัญของปัญหาการลำดับความสำคัญของเนื้อหาข้อมูล การออกแบบกิจกรรมให้สามารถตอบคำถามการวิจัย องค์ประกอบของทีมนักวิจัยรวมทั้งการตั้งชื่อโครงการที่ชัดเจน โดยการร่างข้อเสนอโครงการวิจัยมีทั้งแบบเอกสารเชิงหลักการและข้อเสนอโครงการเต็มรูปแบบ ซึ่งพบความรู้สำคัญ คือ

คณยกร่างข้อเสนอโครงการ

1. นักวิจัยเขียนข้อเสนอโครงการ มีหลายลักษณะ ทั้งนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการ นักศึกษา และนักวิจัยชาวบ้าน
2. พี่เลี้ยงช่วยยกร่างข้อเสนอโครงการ โดยการนำข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนในเวทีมาช่วยยกร่างข้อเสนอโครงการให้ จากนั้นให้ชุมชนเช็ตความถูกต้องในสิ่งที่อยากทำ กรณีลักษณะนี้มักเกิดในกรณีการพัฒนาโครงการวิจัยกับชุมชนที่เป็นชาติพันธุ์ หรือ การทำงานกับพี่เลี้ยงจากองค์กรต่าง ๆ เช่น โครงการหลวง บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด เป็นต้น

วิธีการเขียนข้อเสนอโครงการ

1. นำข้อมูลจากเวทีแลกเปลี่ยน มายกร่างข้อเสนอโครงการ แล้วให้ช่วยกันเติมเต็มในเวที
2. นักวิจัยยกร่างข้อเสนอโครงการ แล้วนำมาเสนอในเวทีของหนอง

จากข้อเสนอโครงการวิจัยที่ส่งเข้ามา ในส่วนของกรอบการเขียนข้อเสนอโครงการพบว่า

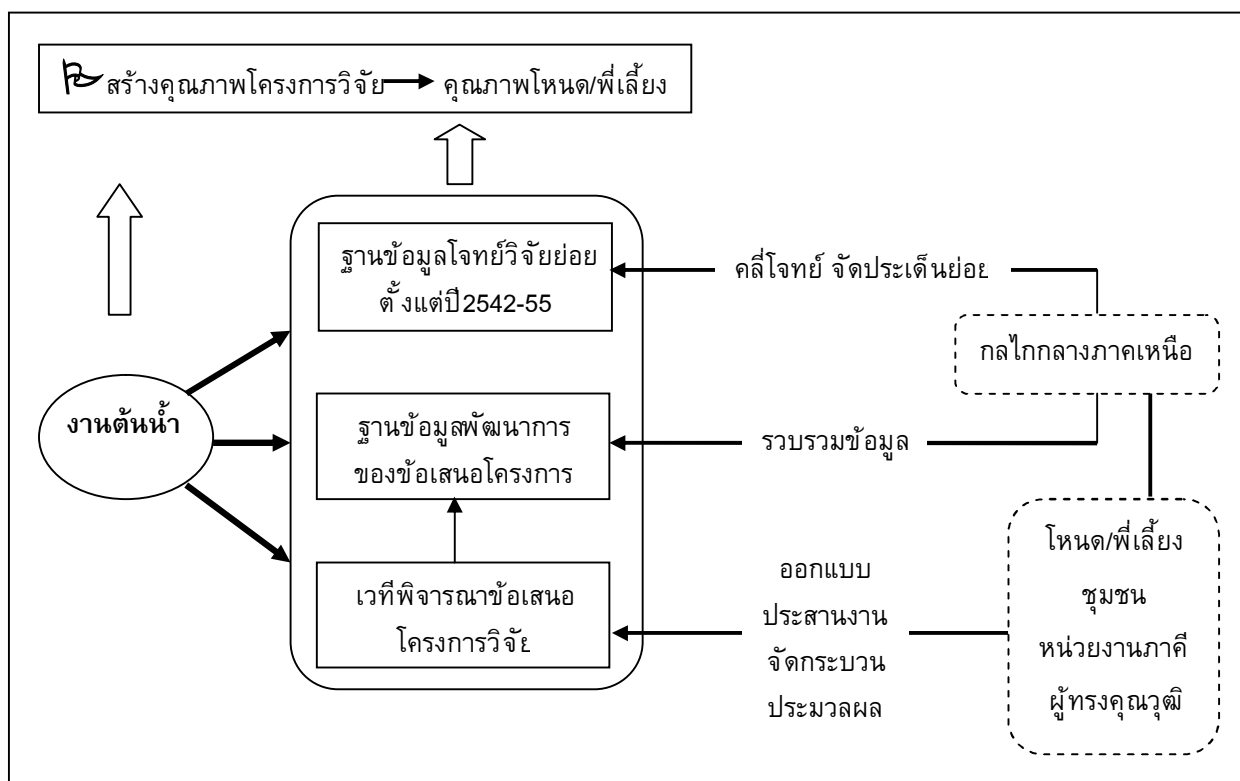
- มีกรอบประเด็นหลักที่ควรมีเนื้อหาครบถ้วนอยู่ 4 ย่อหน้า แต่ความตื้นลึกของเนื้อหานั้นขึ้นอยู่กับภาระหนักเบาเรื่องการเขียนข้อเสนอโครงการของหนองผึ่ง พี่เลี้ยง ที่มีต่อชุมชน
- กรณีเป็นโครงการวิจัยที่ทำร่วมกับหน่วยงานองค์กรสถาบันการศึกษา จะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนข้อมูลสถานการณ์ระดับภาค/ประเทศที่มีแหล่งที่มาอ้างอิงชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงสถิติและแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 4-2 กรอบการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย

ประเด็นวิจัย	ลำดับประเด็นเนื้อหาในหลักการและเหตุผล
ความมั่นคงทางอาหาร	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ และทุนเดิมของดีในพื้นที่เกี่ยวกับฐานความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ การผลิต ทรัพยากร การซื้อขาย และการแบ่งปัน <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหารในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ชุมชนได้รับ โดยเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นที่จะเป็นจุดเน้นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา (ทั้งโดยชุมชน และจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง) <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการดำเนินงานวิจัย รวมทั้งสิ่งที่จะเกิดขึ้น

ประเด็นวิจัย	ลำดับประเด็นเนื้อหาในหลักการและเหตุผล
	หากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้
การจัดการทรัพยากร	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ และทุนเดิมทรัพยากรในพื้นที่ <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรในพื้นที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ชุมชนได้รับ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนการแก้ไขปัญหามา (ทั้งโดยชุมชน และจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง) <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการทำงานวิจัย รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นหากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้
เกษตรกรรมยั่งยืน	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ และทุนเดิมของดีในพื้นที่ <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์ปัญหาด้านการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ชุมชนได้รับโดยเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นที่จะเป็นจุดเน้นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนการแก้ไขปัญหามา (ทั้งโดยชุมชน และจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง) <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการทำงานวิจัยรวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นหากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ และทุนเดิมของดีในพื้นที่ที่จะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ การทำงานเชื่อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกับงานวิจัยครั้งนี้ <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการทำงานวิจัย รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นหากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้
ศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ และทุนเดิมของดีในพื้นที่ เน้นวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อภูมิปัญญาของชุมชน <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ชุมชนได้รับ โดยเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นที่จะเป็นจุดเน้นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนการแก้ไขปัญหามา (ทั้งโดยชุมชน และจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง) <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการทำงานวิจัย รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นหากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้
สุขภาพ หมอเมือง	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ โดยเน้นข้อมูลเกี่ยวกับวิถีและการดูแล

ประเด็นวิจัย	ลำดับประเด็นเนื้อหาในหลักการและเหตุผล
สมุนไพรร	สุขภาพทั้งจากความเชื่อภูมิปัญญา และการรักษาตามสถานบริกของรัฐ <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์ปัญหาด้านการดูแลสุขภาพของคนในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ชุมชนได้รับ โดยเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นที่จะเป็นจุดเน้นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา (ทั้งโดยชุมชน และจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง) <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการทำงานวิจัย รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้น หากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้
การบริหารจัดการท้องถิ่น	<u>ย่อหน้าที่ 1</u> ข้อมูลบริบทของพื้นที่ และทุนเดิมของดีในพื้นที่ <u>ย่อหน้าที่ 2</u> สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ชุมชนได้รับ โดยเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นที่จะเป็นจุดเน้นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ <u>ย่อหน้าที่ 3</u> บทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา (ทั้งโดยชุมชน และจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง) <u>ย่อหน้าที่ 4</u> ความจำเป็น และสิ่งที่จะได้จากการทำงานวิจัย รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้น หากไม่ทำงานวิจัยครั้งนี้

แผนภาพที่ 4-2 กลไกระบบสนับสนุนงานต้นน้ำ

งานต้นน้ำ เน้นกระบวนการพิจารณาโครงการวิจัยทั้งระบบ โดยมีการจัดทำฐานข้อมูลพัฒนาการข้อเสนอโครงการวิจัย และโจทย์วิจัยย่อย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโจทย์ พัฒนาคุณภาพงานวิจัย ตั้งแต่ต้นน้ำ โดยทางกลไกกลางทำหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้ มีโหนดพี่เลี้ยง ตัวแทนชุมชนที่เสนอโครงการวิจัย เข้าร่วมเรียนรู้และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในเชิงเนื้อหาและวิชาการ ซึ่งมีทีมงานโครงการภาคเหนือ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้าร่วมเรียนรู้ในบางเวที

4.1.2 งานกลางน้ำ

- การทบทวนและค้นหาคำตอบความรู้ บทเรียน และปัญหาอุปสรรคบทเรียนจากงานปีที่ผ่านมา

การดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือช่วงปีที่ 1-2 เป็นการเริ่มต้นทดลองจัดระบบการหนุนเสริม การดำเนินงานของโหนด/พี่เลี้ยงภาคเหนือ น้ำหนักของงานจึงเป็นการจัดระบบงานต้นน้ำเพื่อให้เกิดการขึ้นโครงการวิจัย การหนุนเสริมให้เกิดคุณภาพงานวิจัยจึงยังไม่มีรูปแบบชัดเจนนัก การหนุนเสริมจึงใช้ลักษณะของการหนุนผ่านงานยุทธศาสตร์สร้างพื้นที่รูปธรรมความมั่นคงทางอาหารเป็นหลัก ซึ่งเป็นโจทย์วิจัยประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ นอกจากนี้ยังพบว่าโหนดพี่เลี้ยง มีการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) ค่อนข้างน้อย ซึ่งโหนด/พี่เลี้ยง สะท้อนเหตุที่ไม่มีการส่งบทความ RE เนื่องจากบางประเด็นไม่แน่ใจว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยหรือไม่ บางโหนดไม่ได้ติดตามความต่อเนื่องของโครงการวิจัยที่สิ้นสุดไปแล้ว ในขณะที่งานวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ก็ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และบางโหนด มีประเด็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยแต่ยังไม่ได้ลงมือเขียน

งานหนุนเสริมกลางน้ำในปีที่ 3 กลไกกลางภาคเหนือได้วางระบบสนับสนุนงานกลางน้ำ ในเรื่องของการติดตามหนุนเสริมโครงการ การติดตามการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องและการกุ่มสภาพการเคลื่อนยุทธศาสตร์โดยมีผลการพัฒนาระบบสนับสนุนงานกลางน้ำ ดังนี้

(1) การติดตามหนุนเสริมโหนด/พี่เลี้ยง

ในช่วงปี พ.ศ.2554-56 การทำงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคเหนือมี 7 โหนด 1 พี่เลี้ยง และ 1 ชุดโครงการวิจัย จำนวนบุคลากรรวม 30 คน แต่ละโหนดได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานชัดเจนขึ้น ผ่านการวิเคราะห์พื้นที่ สถานการณ์ และพูดคุยกับกลไก และฝ่ายฯ จึงเริ่มเห็นจุดเด่นในการทำงานของแต่ละโหนด เช่น โหนดแม่ฮ่องสอน เป็นโหนดเชิงพื้นที่ มีความโดดเด่นในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้งมีการเชื่อมประสานกับภาคประชาสังคมในจังหวัดได้เป็นอย่างดี โหนดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโหนดลำปาง มีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษา และหน่วยงานในพื้นที่ โหนดลำพูน มีความโดดเด่นในเรื่องของการทำงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แะเริ่มขยายประเด็นเชิงพุทธธรรม โหนดน่าน เด่นในเรื่องการจัดการทรัพยากร ส่วนกลไกในการจัดตั้งศูนย์ประสานงานในภาคเหนือตอนล่างโดดเด่นในเรื่องของประสานภาคีหน่วยงานองค์กร และพี่เลี้ยงลำปาง เด่นในเรื่องของงานวิจัยท้องถิ่นที่กำกับองค์กรเอกชน คือ บริษัทปูนซิเมนต์ไทย(ลำปาง)จำกัด หรือ SCG โดยในเชิงประเด็น สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเนื้อหาที่เด่นชัดในเชิงประเด็น และมีการขยายงานเชื่อมโยงได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในและนอกประเทศ

ขั้นตอนที่1 การวิเคราะห์แบ่งกลุ่มโหนด

แนวคิดในการวิเคราะห์โหนด/ พีเลียง คือการจัดกระบวนการให้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง วิธีการใช้ 2 แบบ ได้แก่ 1) การลงพื้นที่ของทีมกลไกกลางและโหนดที่สนใจ เพื่อไปถอดองค์ความรู้ในการจัดการตนเอง จัดการโครงการวิจัย ของทุกโหนด โดยถอดในประเด็นที่ได้ผล (Best practice) เป็นหลัก และ2) การจัดเวทีเครือข่ายคนหนุนงานวิจัย (RC ภาค) เพื่อให้ทุกกลุ่มโหนด ได้ทบทวนตนเองอีกครั้งหนึ่ง ตามประเด็นที่กำหนด

กลไกได้แบ่งโหนดออกเป็น 3 กลุ่ม และ 1 ชุดโครงการวิจัย โดยแบ่งตามตามลักษณะของโหนด มีรายละเอียดในตารางที่

ตารางที่ 4-3 การแบ่งกลุ่มโหนด/ พีเลียง ตามลักษณะการทำงาน

กลุ่ม	โหนด/พีเลียง	จุดเด่นการดำเนินงาน
กลุ่มที่ 1 โหนดที่เน้นการทำงานกับหน่วยงาน	- โหนดม.เชียงใหม่ - โหนดลำปาง - พีเลียงลำปาง	พลังในการขับเคลื่อนที่ชัดเจนทั้งในระดับพื้นที่ ระดับภาคและระดับนโยบายที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการนำเครื่องมือ/กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงาน
กลุ่มที่ 2 โหนดประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน - โหนดภาคเหนือตอนล่าง	การติดตั้งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่การใช้ประโยชน์กับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการขึ้นโจทย์ที่ยกระดับ
กลุ่มที่ 3 โหนดพื้นที่เน้นการจัดการความรู้เชิงประเด็น/ จังหวัด	- โหนดน่าน - โหนดลำพูน - โหนดแม่ฮ่องสอน	เป็นหน่วยจัดการความรู้ในพื้นที่ สร้างกลไกการจัดการความรู้ และเชื่อมร้อยภาคีสนับสนุนสู่การแก้ปัญหาท้องถิ่น
กลุ่มที่ 4 งานวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำ	- ชุดโครงการเวียงหนองล่อง - ต.จันจรัฯ เชียงราย	การบริหารจัดการชุดโครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในภาวะขัดแย้งสูง

ขั้นตอนที่2 การกำหนดตัวชี้วัดโหนดคุณภาพ และโครงการวิจัยคุณภาพ

กลไกกลางภาคเหนือ ร่วมกับโหนด/พีเลียง ได้กำหนดตัวชี้วัดคุณภาพโครงการวิจัย ทั้งในส่วนของโหนดคุณภาพ และโครงการวิจัยคุณภาพ รวมทั้งการกำหนดตัวชี้วัดระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เพื่อตอบโจทย์ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในภาพรวม

• การพิจารณาภาพรวมของคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ตารางที่ 4-4 ประเด็นการพิจารณาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

สิ่งที่ควรพิจารณา	ผลที่เกิดขึ้น
1.คน	1. มีการวิเคราะห์คน ทีมวิจัย มีใจ มีแว่มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรม 2. คนเก่งขึ้น (กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น คิดวิเคราะห์เป็น) 3. เกิดกลุ่มคน เครือข่าย 4. คนมีความเชื่อมั่นในความรู้ กระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง 5. เปลี่ยนแปลงวิธีคิด
2.ความรู้	1. ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ 2. ตอบเป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (คาถา 3 ข้อ) 3. เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย(RE) **ความรู้มี 2 แบบ ความรู้เชิงเนื้อหา และ ความรู้เชิงวิธีวิทยา เช่น กระบวนการ ออกจากนี้ กระบวนการสร้างข่ายระดับอำเภอเป็นวิธีการที่จะให้เกิดสิ่งต่างๆ ส่วนใหญ่โครงการวิจัยคือการค้นหาการจัดการ เป็นความรู้เชิงกระบวนการวิธี วิทยาต้องมีความชัดเจนส่วนความรู้เชิงเนื้อหาส่วนใหญ่ นักวิชาการจะทำแล้วถ้า เห็นเป็นแบบแผนก็จะหยิบยกขึ้นมาเป็นเป็นวิธีวิทยา
3.พื้นที่	1. งานวิจัยช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
4. การบริหาร โครงการ	1. บริหารตามหลักธรรมาภิบาล 2. ทีมวิจัยต้องรับรู้การบริหารจัดการร่วมกัน
5.โหนด/พี่เลี้ยง	1. เกณฑ์วัดการทำงานของพี่เลี้ยง 2. ออกแบบเครื่องมือการทำงานเพื่อพัฒนานักวิจัยและการทำงานในพื้นที่

• ตัวชี้วัดระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ตารางที่ 4-5 ตัวชี้วัดระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

กลไก	โหนด/พี่เลี้ยง	โครงการ
ตอบ ยุทธศาสตร์ ภาคเหนือ	การขึ้น/ ปิดโครงการตามสัญญา (จำนวนโครงการที่ขึ้นและปิดได้)	องค์ประกอบของทีมวิจัยครอบคลุม ผู้เกี่ยวข้อง
	การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (จำนวน RE)	การบริหารจัดการโครงการ การบริหารทีม วิจัย กระบวนการทำงานวิจัย ต่อเนื่องไป ตามขั้นตอน
	การออกแบบ/ การหนุนเสริม	เกิดองค์ความรู้ใหม่/ ผสมผสานใหม่-เก่า
	ความสัมพันธ์พี่เลี้ยงโครงการ	เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

กลไก	โหนด/พี่เลี้ยง	โครงการ
		ตอบเป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น * ความรู้/ เครือข่าย/ การเปลี่ยนแปลง
	มีงานโครงการวิจัยความร่วมมือกับ หน่วยงานภายนอก การร่วมทุน (co - funding) การร่วมทำงาน (co - working)) เป็นลายลักษณ์อักษร	
	โครงการวิจัยสามารถพัฒนาเป็นแหล่ง เรียนรู้ได้	
	ผลการวิจัยที่มีการเผยแพร่ต่อสื่อ สาธารณะ (สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์) Node รวบรวม	
	มีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพ ผู้เกี่ยวข้อง	
	การเข้าร่วมประชุมเครือข่ายงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นภาคเหนือ	

• ตัวชี้วัดคุณภาพระดับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ตารางที่ 4-6 ตัวชี้วัดคุณภาพระดับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ตัวชี้วัดระดับโครงการ	รายละเอียด	ข้อเสนอแนะ
ทีมวิจัยและ องค์ประกอบของทีม	• ครบถ้วนตามผู้เกี่ยวข้อง/ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย • มีการวิเคราะห์และคัดเลือกคนที่เหมาะสมกับ บทบาทและจิตอาสา	วัดการเปลี่ยนแปลง/ก่อน: หลัง ร่วมโครงการ เปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง อย่างไร
การบริหารจัดการ โครงการ/การบริหาร จัดการทีม	• มีความต่อเนื่อง/ ไม่เกิดความล่าช้า • ความโปร่งใสของการบริหารงบประมาณ (พร้อมให้ตรวจสอบ)	สร้างมาตรการควบคุมการเงิน
องค์ความรู้	• เกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือเกิดการผสมผสาน ความรู้เก่าใหม่ร่วมกัน • ความรู้เชิงกระบวนการถูกนำไปปรับใช้กับ สถานการณ์ปัญหาอื่นๆ	น้ำหนักต่างกันตามราย โครงการขึ้นกับโจทย์วิจัยและ วัตถุประสงค์วิจัย
การใช้ประโยชน์จาก	• มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE)	

ตัวชี้วัดระดับโครงการ	รายละเอียด	ข้อเสนอแนะ
งานวิจัย		
ตอบเป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	• ตอบวัตถุประสงค์โครงการที่กำหนดไว้ • เกิดการสร้างคนให้มีศักยภาพ • เกิดการสร้างความรู้ • เกิดกลุ่ม และเครือข่าย • เห็นพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่	
ความยั่งยืน	• การขยายผลหรือการต่อยอดในชุมชนและหน่วยงาน • เกิดพื้นที่รูปธรรม และได้วิธีวิทยา	
พี่เลี้ยง	• การเติมทักษะเครื่องมือ ให้กับทีมวิจัย • การวิเคราะห์คนในทีมวิจัย/ ความสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงกับโครงการ	เชื่อมโยง สอดแทรกเข้าสู่งานพัฒนาศักยภาพ

ขั้นตอนที่3 การจัดกลุ่มโหนด (ตามลักษณะการทำงาน)

การดำเนินงานในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา โหนด/พี่เลี้ยง ได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานที่ชัดเจน ทำให้เกิดรูปธรรมของการทำงานที่มีความโดดเด่น ทางกลไกกลาง จึงได้จัดกลุ่มโหนดตามลักษณะการทำงาน เพื่อประโยชน์ในการออกแบบการหนุนเสริม โดยเน้นการใช้ศักยภาพของโหนดพี่เลี้ยง ให้สร้างกระบวนการเรียนรู้ข้ามโหนด

ตารางที่ 4-7 การจัดกลุ่มโหนดและจุดเด่นในการดำเนินงาน

กลุ่ม	โหนด/พี่เลี้ยง	จุดเด่น
<u>กลุ่มที่1</u> โหนดที่เน้นการทำงานกับหน่วยงาน	1. โหนดม.เชียงใหม่ 2. โหนดลำปาง 3. พี่เลี้ยงลำปาง	• การติดตั้งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์กับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง • พลังในการขับเคลื่อนที่ชัดเจนทั้งในระดับพื้นที่ ระดับภาคและระดับนโยบายที่เกี่ยวข้อง
<u>กลุ่มที่ 2</u> โหนดประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน	1. สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. โหนดภาคเหนือตอนล่าง	• การติดตั้งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์กับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง • พลังในการขับเคลื่อนที่ชัดเจนทั้ง

กลุ่ม	โหนด/พีเลียง	จุดเด่น
		ในระดับพื้นที่ ระดับภาคีและระดับนโยบายที่เกี่ยวข้อง
กลุ่มที่ 3 โหนดพื้นที่เน้นการจัดการความรู้เชิงประเด็น/จังหวัด	1. โหนดน่าน 2. โหนดลำพูน 3. โหนดแม่ฮ่องสอน	● เป็นหน่วยจัดการความรู้ในพื้นที่สร้างกลไกการจัดการความรู้และเชื่อมร้อยภาคีสนับสนุน
กลุ่มที่ 4 งานวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำ	1. ชุดโครงการเวียงหนองล่อง ต.จันจรัญ.เชียงราย	● การบริหารจัดการชุดโครงการและการสร้างการมีส่วนร่วมในภาวะขัดแย้งสูง

ขั้นตอนที่ 4 ออกแบบการหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนด/พีเลียง

ในภาพรวมของการหนุนเสริมโหนด/พีเลียง ยังไม่สามารถจัดระบบสนับสนุนการดำเนินงานของโหนด/พีเลียงตามลักษณะกลุ่มที่จัดแบ่งไว้ ซึ่งอยู่ในช่วงของการวิเคราะห์ศักยภาพของโหนด/พีเลียง และทดลองจัดระบบการสนับสนุนในหลายเรื่อง การหนุนเสริมจึงเป็นการสนับสนุนบนเงื่อนไขของยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง และจากการร้องขอการหนุนเสริมของบางโหนด/พีเลียง ซึ่งในระยะต่อไปจะพัฒนาระบบสนับสนุนที่รองรับการเคลื่อนงานของแต่ละกลุ่มโหนด/พีเลียง ตั้งแต่ช่วงต้นน้ำถึงปลายน้ำ ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ที่ผ่านมากลไกกลางได้จัดระบบการสนับสนุนใน 2 ลักษณะ ได้แก่

(1) การหนุนเสริมการดำเนินงานให้บรรลุยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ กลไกกลางได้ออกแบบการหนุนเสริมให้กับโหนดที่มีประเด็นวิจัยเรื่องความมั่นคงทางอาหารในการสร้างพื้นที่รูปธรรมความมั่นคงทางอาหารดังนี้

- ออกแบบกรอบการเคลื่อนงานความมั่นคงทางอาหารทั้งระดับอำเภอ จังหวัดและภาคเหนือ เพื่อให้เกิดกลไกการจัดการ พื้นที่รูปธรรมการจัดการ ภาคีความร่วมมือและการสื่อสารสาธารณะ
- การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนของโครงการวิจัยในประเด็นความมั่นคงทางอาหารแบบเรียนรู้ข้ามโหนด
- การเรียนรู้เรื่องการหาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารร่วมกับมูลนิธิสถาบันเกษตรกรรมยั่งยืน ประเทศไทย โดยมีการทำงานร่วมกับโหนด/พีเลียงโดยมีการประสานกับภาคีเครือข่ายของมูลนิธิสถาบันเกษตรกรรมยั่งยืน ประเทศไทย ในการศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารใน 50 ชุมชนทั่วประเทศ กลไกกลางภาคเหนือได้ประสานพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 4 พื้นที่ ได้มีโอกาสเก็บข้อมูลเพื่อหาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารด้วยชุมชนเอง
- ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ทีมวิจัยรู้จักเครื่องมือประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน ทางทีมวิจัยมีบทบาทในการเก็บข้อมูล โหนด/พีเลียง กรอกรวบรวมข้อมูล โดยมีกลไกกลางประมวลผลสรุป แล้วนำคืนข้อมูลให้ชุมชน

(2) การหนุนเสริมการดำเนินงานตามการร้องขอ

ในกรณีของโหนดที่ขาดความพร้อม ขาดทีมอบรม หรือต้องการข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน กลไกกลางได้หนุนเสริมเรียนรู้กับโหนดพี่เลี้ยง ดังนี้

- การทำความเข้าใจการบริหารจัดการงานวิจัยให้กับเจ้าหน้าที่รุ่นใหม่ เช่น กรณีพี่เลี้ยงลำปาง มีคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยงาน ทางพี่เลี้ยงประสานมายังกลไกกลางเพื่อขอให้ช่วยทำความเข้าใจเรื่องการทำงานให้กับคนทำงานรุ่นใหม่ประเด็นทำความเข้าใจ ได้แก่ ภาพรวมแนวคิดและการบริหารจัดการงานวิจัยในบทบาทโหนดพี่เลี้ยงการทำงานร่วมกับกลไกกลาง การอบรมเรื่องการจัดทำสัญญา และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
- การหนุนช่วยในการเป็นทีมวิทยากรกระบวนการ กรณีที่โหนดจัดอบรมหรือจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับโครงการวิจัยหน่วยงานภาคี แต่ขาดทีมวิทยากรกระบวนการ ทางกลไกกลาง หนุนเสริมในการร่วมออกแบบกระบวนการในเวที และร่วมเป็นผู้รับผิดชอบในบทบาทต่าง ๆ เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ผู้จับประเด็น วิทยากรกลุ่มย่อย เป็นต้น นอกจากนี้กลไกกลางยังทำหน้าที่เชื่อมประสานโหนด/พี่เลี้ยงอื่น เข้ามาร่วมเป็นทีมวิทยากรกระบวนการด้วยในงานที่ต้องการทีมวิทยากรกระบวนการรับผิดชอบหลายส่วน

จากภาพรวมของผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของโหนดพี่เลี้ยง และจากการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำร่วมเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือ แต่ละโหนด/พี่เลี้ยงมีจุดเด่นในการเคลื่อนงาน แต่ก็มีจุดอ่อนที่ต้องการการหนุนเสริมได้แก่

- กรณีโหนดน่าน และพี่เลี้ยงลำปาง ต้องการการหนุนเสริมในการอบรมพัฒนาศักยภาพให้กับนักวิจัย เนื่องจากโหนดพี่เลี้ยง ขาดความพร้อมและศักยภาพในการจัดอบรมให้กับนักวิจัยได้เอง จึงอยากให้กลไกกลางจัดกระบวนการเรียนรู้ให้
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน โหนดม.เชียงใหม่ ต้องการการหนุนเสริมในการเป็นทีมวิทยากรร่วม ทั้งในการจัดอบรมที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับโครงการวิจัย และการจัดอบรมให้กับหน่วยงานภาคีที่ประสานเข้ามา

(1.2) สิ่งที่ไม่สามารถจัดระบบการหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนดพี่เลี้ยงได้

ผลการดำเนินงานจัดระบบการติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนดพี่เลี้ยงที่ผ่านมาสามารถทำได้เพียงบางส่วนดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ยังคงมีหลายเรื่องที่ยังไม่สามารถดำเนินการจัดระบบหนุนเสริมการดำเนินงานได้ ได้แก่

- การหนุนเสริมให้โหนดพี่เลี้ยง สามารถพัฒนาโครงการวิจัยเข้าพิจารณาได้ภายในไตรมาสที่ 3 (เดือนมกราคม-มีนาคม) ซึ่งหากผ่านไตรมาสที่ 3 ไปจะประสบปัญหาเรื่องความเป็นไปได้ในการได้รับทุนสนับสนุน และความล่าช้าในการดำเนินการจัดทำสัญญา โดยกลไกกลางได้จัดเวทีพิจารณาโครงการทุกไตรมาส เฉลี่ยเดือนละ 1 ครั้ง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนข้อเสนอโครงการที่ส่งเข้ามา หากเดือนไหนมีข้อเสนอโครงการเข้ามามากก็จะจัดเดือนละ 2 ครั้ง เงื่อนไขสำคัญพบว่า เกิดความล่าช้าในการจัดระบบการพัฒนาโครงการวิจัยของโหนด ซึ่งมีภาระงานจัดการงานขาลง งานล่าช้า งานเครือข่ายต่างๆ และการวางแผนงานต้นน้ำไม่รัดกุม ส่งผลต่อการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อให้ทันไตรมาสที่-2 กลไกกลางจึง

ยังไม่สามารถจัดระบบสนับสนุนให้โหนดสามารถพัฒนาโครงการวิจัยเป็นทุนไวรอตได้ตั้งแต่ไตรมาสสี่ เพื่อเสนอรับทุนในปีงบประมาณต่อไปได้ทันที

- การจัดระบบทุนเสริมโหนดพีเลี้ยวอย่างเป็นระบบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งที่ผ่านมาสามารถรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลการทำงานของโหนดพีเลี้ยว แต่การหนุนเสริมยังเป็นไปตามโอกาสที่เอื้ออำนวย และการร้องขอในบางกรณี ซึ่งกลไกกลางควรมีการจัดระบบทุนเสริมใน 2 ส่วน ได้แก่ (1) การหนุนเสริมที่เป็นเนื้อหาส่วนกลางที่โหนดพีเลี้ยวทุกคนควรได้รับการพัฒนาศักยภาพ เพิ่มเติมความรู้ทักษะเทคนิคการทำงาน ซึ่งกลไกกลางสามารถประมวลข้อมูลจากสถานการณ์การทำงาน และทิศทางกระแสสังคม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำงานในพื้นที่ขอโหนด/พีเลี้ยว (2) การหนุนเสริมที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละโหนด/พีเลี้ยวซึ่งอาจมีเพียงบางกรณีที่ต้องการการหนุนเสริมเป็นกรณีพิเศษ หากพีเลี้ยวไม่พร้อมหรือไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ โดยกลไกกลางจะไม่ลงทำให้ทั้งหมด แต่จะออกแบบให้โหนด/พีเลี้ยวได้เข้ามามีบทบาทในการจัดกระบวนการให้กับนักวิจัยด้วยตนเอง เป็นการฝึกปฏิบัติผ่านการเรียนรู้จริง และสามารถดำเนินการได้เองในครั้งต่อไป

- การหนุนเสริมให้โหนด/พีเลี้ยว ถอดความรู้แล้วสื่อสารเป็นเอกสาร หนังสือถอดประสบการณ์งานวิจัย ซึ่งหากกลไกกลางสามารถจัดระบบทุนเสริมในส่วนนี้ได้ จะช่วยแบ่งเบาภาระของงานจัดการความรู้ของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ ประกอบกับในช่วง ปีที่ผ่านมา ไม่สามารถหนุนเสริมให้โหนด/พีเลี้ยว ถอดชุดความรู้จากโครงการวิจัยออกมาได้ ซึ่งข้อมูลความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนวิจัย และการขยายผลไปยังชุมชนอื่นได้สะดวกขึ้น เพราะมีข้อมูลในเชิงลายลักษณ์อักษรที่แสดงให้เห็นรูปธรรมของพื้นที่ อีกทั้งสามารถเป็นข้อมูลในการเผยแพร่สื่อสารไปในวงกว้างได้อีกหาแม้ทักษะการเขียนจะเป็นทักษะเฉพาะแต่หากมีกรอบเนื้อหาในการถอดชุดความรู้ที่ชัดเจน ก็สามารถดึงข้อมูลออกมาได้ ส่วนเรื่องเทคนิค การใช้ภาษา ฯลฯ เป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนได้ โดยมีทางกลไกกลาง และงานจัดการความรู้ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะทำหน้าที่ให้คำแนะนำและเรียบเรียงให้เกิดความเรียบร้อยต่อไป

ความรู้: การติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนด/พีเลี้ยว

(1) การเรียนรู้วัฒนธรรมการดำเนินงานและบุคลิกลักษณะนิสัยของโหนด/พีเลี้ยว

สิ่งสำคัญของการจัดระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ กลไกกลางต้องเรียนรู้ตัวตน และวัฒนธรรมการดำเนินงานของโหนด/พีเลี้ยว เนื่องจากกลไกกลางเป็นแกนหลักในการหนุนเสริมโหนด และเชื่อมประสานโหนดกับทาสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการทำงานกับกลุ่มคซึ่งหากสามารถจัดระบบสนับสนุนให้คนทำงานมีศักยภาพในการพัฒนางานในพื้นที่ โครงการวิจัยที่เกิดขึ้นก็จะมีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผลบรรลุค่าตามการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยในการเรียนรู้วัฒนธรรมการดำเนินงานและบุคลิกลักษณะนิสัยของโหนด/พีเลี้ยวมีดังนี้

ในบทบาทของกลไกกลางที่ต้องประสานการทำงานกับโหนด/พีเลี้ยวเป็นหลัก คณะทำงานกลไกมีทุนเดิมความสัมพันธ์ที่ดีกับโหนด/พีเลี้ยวอยู่แล้ว ทำให้มีข้อมูลเบื้องต้นในการติดต่อเข้าหาโหนด/พีเลี้ยวแต่ละคน แต่ยังคงต้องทำความรู้จักและเรียนรู้บุคลิกลักษณะนิสัยของโหนด/พีเลี้ยว ทุกคนเก่าและคนใหม่เพิ่มเติม ซึ่งอาจส่วนมีพัฒนาการ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์การทำงาน ปัจจัยเงื่อนไขภายในของแต่ละคน กลไกกลางจะพิจารณาจากเนื้อหาที่ต้องประสานงานว่าเหมาะสมที่จะประสานกับเจ้าหน้าที่โหนด/พีเลี้ยวคนใด เพราะโดยปกติโหนดจะมีการแบ่งบทบาทการทำงานที่ชัดเจน มีคนดูแลภาพรวมยุทธศาสตร์และกำหนดทิศทางโหนด คนดูแลงานบริหารจัดการ ซึ่งในการประสานงานกับคนที่

หลากหลายลักษณะนิสัย การสื่อสารที่ชัดเจนและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ด้วยท่าทีและน้ำเสียงอันเป็นมิตร เป็นส่วนสำคัญในการทำให้การติดต่อประสานงานเป็นไปด้วยดี เน้นการประสานงานเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและการเคลื่อนยุทธศาสตร์ เป็นหลัก ส่วนการประสานงานเรื่องการบริหารจัดการมีบ้างบางกรณี เพราะส่วนใหญ่จะเป็นการที่โหนดพีเลียง ประสานกับทางสกวฯ ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการทำงานที่ให้อิสระให้การออกแบบการดำเนินงาน และการจัดระบบบริหารภายในโหนดพีเลียง ทำให้โหนดพีเลียงมีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน จากการลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริมการทำงานของโหนดพีเลียง การเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้งรื้อฟื้นความเป็นที่มหาวิทยาลัยกระบวนกรในการอบรมต่าง ๆ ทำให้กลไกกลางได้เรียนรู้วัฒนธรรมการทำงานของแต่ละโหนด ซึ่งมีความลุ่มลึก ละเอียดยรอบคอบ และความยืดหยุ่นแตกต่างกัน ซึ่งเชื่อมโยงกับบุคลิกและฐานประสบการณ์ ตลอดจนสถานการณ์แวดล้อม การทำความเข้าใจความแตกต่างในการทำงานของโหนดพีเลียง ทำให้เห็นช่องทางในการเชื่อมประสานงานภายใต้ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ตารางที่ 4-8 การติดต่อประสานงานโหนดพีเลียง

โหนด/พีเลียง	การประสานเรื่อง เนื้อหา/ยุทธศาสตร์	การประสานเรื่อง การบริหารจัดการ	หมายเหตุ
โหนด แม่ฮ่องสอน	คุณธนชัย มุ่งจิต คุณกิตติศัพท์ วันทา	คุณนิยม กมลวันเลิศ คุณกิตติศัพท์ วันทา	มีปัญหาด้านการติดต่อสื่อสาร - สัญญาณอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ไม่ดี ทำให้ไม่สามารถติดต่อได้ - มีการแบ่งโซนทำงาน กลไกกลางจึงต้องประสาน เรื่องเนื้อหาและงานบริหาร จัดการ กับผู้รับผิดชอบแต่ละ โซน
โหนดลำพูน	คุณวันเพ็ญ พรินทรากุล คุณศิริขวัญ อุทา	คุณจิตตานันท์ ประเสริฐศฤกษ คุณศิริขวัญ อุทา	-
โหนด ม.เชียงใหม่	คุณสุภาพรณ ไกรฤกษ์	คุณเสาวดี ศรีพี	-
โหนดลำปาง	คุณภัทรา มาน้อย	คุณอัญมณี แสงแก้ว	-
โหนดน่าน	คุณสุทธิรา อุดใจ คุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ	คุณสุทธิรา อุดใจ	มีปัญหาด้านการติดต่อสื่อสาร - สัญญาณอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ไม่ดี ทำให้ไม่สามารถติดต่อได้ - มีการแบ่งโซนทำงาน กลไกกลางจึงต้องประสาน เรื่องเนื้อหาและงานบริหาร จัดการ กับผู้รับผิดชอบแต่ละ

โหนด/พี่เลี้ยง	การประสานเรื่อง หน่วยงาน/ยุทธศาสตร์	การประสานเรื่อง การบริหารจัดการ	หมายเหตุ
			โซน
โหนด ภาคเหนือ ตอนล่าง	ผศ.ชูลีรัตน์ จันทรเชื้อ	คุณกมลรัตน์ บุญอาจ	-
สถาบันการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	คุณสุภาวิณี ทรงพร พาณิชย์ คุณวรพงษ์ ผูกภู	คุณวรพงษ์ ผูกภู คุณอนุวัตร อินทะนา	-
พี่เลี้ยงลำปาง	คุณชาญ อุทธิยะ	คุณเอกลักษณ์ สมเสียง	- มีปัญหาด้านกา ติดต่อสื่อสารเนื่องจากพี่เลี้ยง ไม่สะดวกในการใช้ อินเทอร์เน็ตในการรับส่งงาน กลไกกลางจึงประสานผ่าน ผู้ช่วยฯ โดยต้องโทรศัพท์ ชี้แจงเรื่องที่ส่งทางอีเมลให้ ทางพี่เลี้ยง และทางผู้ช่วย ได้รับทราบทั้ง 2 ฝ่าย - ผู้ช่วยพี่เลี้ยง เพิ่งเริ่มงาน ใหม่ จึงยังไม่มี ความเข้าใจต่อ ระบบการบริหารจัดการ กลไกกลางจึงต้องอธิบายทำ ความเข้าใจเรื่องที่สื่อสารใน ทุกครั้ง
ชุดโครงการ พื้นที่เวียง หนองหล่ม จ.เชียงราย	ผศ.ดร.สินธุ์ สโรบล คุณสุชาครีย์ ศรีรัตน์	คุณสุชาครีย์ ศรีรัตน์	- มีปัญหาด้านกา ติดต่อสื่อสารเรื่องสัญญา โทรศัพท์และการส่งงานทาง อีเมล

(2) จัดวางบทบาท “กลไก” บนความสัมพันธ์ฉันพี่น้องญาติมิตร

บุคลิกของคนทำงานโหนดพี่เลี้ยงภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีบุคลิกที่เรียบง่าย นุ่มนวล รักความสงบ หลีกเลี่ยงการปะทะหรือการอยู่ท่ามกลางภาวะความขัดแย้ง การทำงานร่วมกันกลไกกลางจึงต้องจัดวาง บทบาทบนความสัมพันธ์ฉันพี่น้องญาติมิตร ไม่ใช่ผู้ดูแลระบบสนับสนุนเพียงอย่างเดียวของงาน สิ่งทีเื่อต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี คือ

- การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ในลักษณะของการหารือไม่ใช่การสั่งการ การพูดคุยด้วยภาวะอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นปกติ แม้จะมีความขุ่นเคืองหรือไม่เข้าใจในบางประเด็น ต้องมีการซักถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน
- ต้องมีความเข้าใจงานเขางานเรา เป็นฐาน แม้จะไม่เข้าใจรายละเอียดหรือข้อจำกัดของการทำงานทั้งหมด แต่ก็ช่วยให้กลไกกลางเปิดใจ และเข้าใจโหนดพี่เลี้ยงได้
- สร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสบการณ์ของการได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น การประชุมคณะงานกลไกกลาง การประชุมเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การเรียนรู้ข้ามพื้นที่ และงานนำเสนอประจำปี เป็นเสมือนพื้นที่สร้างความสัมพันธ์ของคนทำงาน นอกเหนือจากการปฏิสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานปกติของโหนด/พี่เลี้ยง

(2) การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง

เข้าสู่ปีที่ 3 ของการจัดระบบสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือเกิดบทเรียนในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโหนดพี่เลี้ยง และนักวิจัย โดยสามารถสรุปบทเรียนการจัดระบบสนับสนุนในการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

พัฒนาการ: การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา

• การพัฒนาศักยภาพปีที่ 1 (2554)

ปีแรกมีการวิเคราะห์คนทำงาน 3 รุ่นตามอายุการทำงาน คือ รุ่นน้อง: ทำงาน 0-1 ปี รุ่นกลางทำงาน: 1-3 ปี และรุ่นพี่ทำงาน: 3 ปีขึ้นไป กระบวนการหลักใช้การอบรม 3 เดือน/ครั้ง โดยมีการสอบถามความต้องการพัฒนาศักยภาพในเรื่องที่ยังขาด ซึ่งจัดเป็นชุดหลักสูตรใหม่ เรื่องใหญ่ คือ หลักสูตรพื้นฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (หลักสูตรต่อเนื่องcoaching) หลักสูตรเสริมทักษะเครื่องมือคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และหลักสูตรเชิงประเด็นลักษณะการพัฒนาศักยภาพเป็น 2 ลักษณะ คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการพัฒนาระบบการทำงานข้ามโหนด (กระบวนการพัฒนาโครงการ กระบวนการติดตามโครงการ กระบวนการสรุปบทเรียน) โดยเป็น 1) การพัฒนาศักยภาพในเชิงเนื้อหาได้แก่ การเรียนรู้จากเวทีพิจารณาโครงการ การลงพื้นที่ร่วมกันเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเวทีสัมมนาวิชาการประจำปีของภาคเหนือ 2) การพัฒนาศักยภาพในเชิงการจัดกระบวนการมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ คือ การแลกเปลี่ยน ลงพื้นที่เรียนรู้ข้ามโหนด ช่วยในเวทีประชุมของโหนดอื่นเพื่อเรียนรู้ในเชิงกระบวนการ เช่น เวทีพัฒนาโครงกรวิจัยการอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องปีแรก ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์จัดกลุ่มตามอายุการทำงาน เพื่อจัดกลุ่มประเด็นความต้องการพัฒนาศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เปิดรับตามความสมัครใจ แต่กรณีคนทำงานใหม่ต้องให้เข้ารับการอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เข้มข้นกว่ารุ่นพี่ที่มีประสบการณ์การทำงานมาบ้างแล้วโดยกลไกกลางจะประสานวิทยากร และสร้างพื้นที่ให้โหนด/พี่เลี้ยง ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น

● การพัฒนาศักยภาพปีที่ 2 (2555)

การดำเนินงานยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ปีที่ 2 เป็นการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องในเชิงความรู้ เทคนิคและทักษะการทำงานหนุนเสริมชุมชนวิจัยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นที่เอื้อประโยชน์ต่อการปรับใช้ในการทำงานจริงของโหนดพีเลี้ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยมีการพัฒนาศักยภาพในเชิงเนื้อหา 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการได้แก่ การคิดอย่างเป็นระบบ (Systems Thinking)/ การวิจัยเพื่อสร้างความทรงจำร่วมของชุมชน เวทีวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องและบทบาทโครงการความร่วมมือการปรับใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่โครงการหลวง/ การเขียนกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) และ AEC กับการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 2) เรียนรู้การหนุนเสริมชุมชนวิจัยแบบเชื่อมงานข้ามโหนด 3) เติมความรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารในส่วนของพัฒนาศักยภาพในเชิงกระบวนการมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทั้งในส่วนของภารกิจหลักของโหนดพีเลี้ยว และกิจกรรมของยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ได้แก่ เวทีสัมมนาวิชาการวิจัยท้องถิ่น เส้นทางสู่ความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมภาคเหนือ และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การขับเคลื่อนงานวิชาการเพื่อท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน

ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องปีที่สองมีกลไกการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการตอบสนองความต้องการการใช้ประโยชน์ของโหนด/พีเลี้ยว ผ่านการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพของตนเองว่ายังขาดเรื่องใด แล้วสรุปประเด็นที่ต้องการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมร่วมกันและใช้โอกาสของการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือโดยทางกลไกกลางจะประสานวิทยากรและสนับสนุนข้อมูลกลุ่มผู้เข้าร่วมให้ทางวิทยากรได้รับทราบ และเข้าใจถึงเป้าหมายของการจัดอบรมในแต่ละครั้ง

● การพัฒนาศักยภาพปีที่ 3 (2556)

การจัดระบบการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องปีที่ 3 ได้ประมวลหมวดหมู่ของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพที่ผ่านมาได้ 3 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านแนวคิด(ชุดความรู้)ได้แก่ การวิเคราะห์คนในพื้นที่พื้นที่ของหน่วยงาน หลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุดความรู้ของโหนด การบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการปรับกระบวนการทัศน์
- 2) ด้านทักษะ(ชุดความรู้และวิธีการ)ได้แก่ การคิดเชิงระบบการวิเคราะห์สังเคราะห์ ประวัติศาสตร์ชุมชน การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง การเขียนกรอบแนวคิด AEC กับการพัฒนาโจทย์วิจัย การเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย การเรียนรู้ข้ามโหนด และการเรียนรู้จากการถอดบทเรียน
- 3) ด้านการบรรลุตัวชี้วัด (ทำอย่างไร How to) ได้แก่ คุณภาพโครงการวิจัย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิต พฤติกรรม และการเปลี่ยนแปลงในเชิงของการพัฒนา การติดตามโครงการ และการจัดการโครงการล่าช้า

ในช่วงการดำเนินงานปีที่ 3 ระยะที่ 1 มีการจัดอบรมการพัฒนาศักยภาพในด้านทักษะ(ชุดความรู้และวิธีการ) และด้านการบรรลุตัวชี้วัดโดยใช้กลไกการจัดการในหลายลักษณะ ดังนี้

การพัฒนาศักยภาพด้านแนวคิด(ชุดความรู้)

- การบรรยายพิเศษ การเคลื่อนย้ายของคนจีนระลอกใหม่อิทธิพลจีนกับข้อสังเกตต่อชีวิตทางสังคมชายแดนไทย เนื่องจาก ในวันที่ 7-9 มกราคม 2556 มีการจัดประชุมเวทีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงจัดให้โหนดพีเลียง ได้รับฟังการบรรยายพิเศษเพื่อเพิ่มเติมความรู้ใหม่ ในประเด็นหัวข้อการเคลื่อนย้ายของคนจีนระลอกใหม่อิทธิพลจีนกับข้อสังเกตต่อชีวิตทางสังคมชายแดนไทย โดยมีวิทยากรพิเศษ คือ อาจารย์อรรณูญา ศิริผล ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งมีการบรรยายในหัวข้อ ดังนี้) รูปแบบของการเคลื่อนย้ายในกลุ่มคนจีนระลอกใหม่หลังทศวรรษ 1990 บริเวณชายแดน (แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ) 2) เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของChinese migrants 3) การเปลี่ยนแปลง/ผลกระทบต่อชีวิตชุมชนสังคมชายแดนไทย

นอกจากนี้ ผลกระทบของการค้าท้องถิ่นชายแดนทางเหนือของไทยในอนาคตอันใกล้ ได้แก่

- การก่อรูปวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจชายแดนในรูปแบบใหม่ ผ่านเครือข่ายทางสังคมชายแดน (border guanxi network) สร้างความสำเร็จทางการค้าแก่คนจีนระลอกใหม่
 - ผลกระทบต่อการค้าชายแดน (ผู้ค้าท้องถิ่น การค้าท้องถิ่น) ที่เคยอยู่บนฐานความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเดิมของสองฟากฝั่ง อาจเกิดผลต่ออัมกับแม่ค้าไทยลาว
 - ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม ชายแดน ที่ต้องแลกกับการพัฒนาทางการค้า GMS/ASEAN
 - ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเกษตรอันหลากหลายไปสู่สวนยาง
- ซึ่งในหลายพื้นที่การทำงานของโหนด/พีเลียงกำลังประสบกับกระแสของการเปิดอาเซียน และเรื่องพืชเชิงเดี่ยว อันกระทบกับความมั่นคงทางอาหารซึ่งเป็น theme หลักของยุทธศาสตร์ภาคเหนือ

การพัฒนาศักยภาพด้านทักษะ(ชุดความรู้และวิธีการ)

- การอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรการคิดเชิงระบบ(ST: System Thinking) ระหว่างวันที่ 21-22 กุมภาพันธ์ 2556 ณ โรงแรมคุ้มภูคำ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ เป็นวิทยากร กลไกกลางใช้กลไกการจัดการเดิมของการเปิดการอบรมของทางมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้ทางโหนดพีเลียงและผู้เกี่ยวข้องในโครงการวิจัยที่สนใจเข้าร่วมการอบรม โดยทางกลไกกลางดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทั้งหมดโดยผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกันในเชิงเหตุผลสามารถนำมาปรับใช้กับวิธีการคิดในชีวิตประจำวันและการทำความเข้าใจบริบทของชุมชนสังคมที่เป็นอยู่ รวมทั้งในการตั้งคำถามชวนชาวบ้านคิดแลกเปลี่ยนในช่วงการพัฒนาโจทย์วิจัย

- การอบรมหลักสูตรการคิดอย่างเป็นระบบเพื่อการตัดสินใจ(FFA: Force Field Analysis) ระหว่างวันที่ 23-24 กุมภาพันธ์ 2556 ณ โรงแรมคุ้มภูคำ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ เป็นวิทยากร ใช้กลไกการจัดการเดิมของการเปิดการอบรมของทางมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้ทางโหนดพีเลียง และผู้เกี่ยวข้องในโครงการวิจัยที่สนใจเข้าร่วมการอบรม โดยทางกลไกกลางดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทั้งหมด โดยในการอบรมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้วิธีการคิดอย่างเป็นระบบในการเลือก/ทำความเข้าใจต่อข้อมูลในการตัดสินใจ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับการทำงานที่ต้องการ

การตัดสินใจให้ได้ข้อสรุปที่เน้นการมีส่วนร่วมและมีข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจที่ทุกคนให้การยอมรับร่วมกัน

การพัฒนาศักยภาพด้านการบรรลุตัวชี้วัด

- การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย RE: Research Exploitation ทางกลไกกลาง ได้ประสานทางงานจัดการความรู้ของ สกว ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดการอบรมให้โหนด/พี่เลี้ยง และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเติมความรู้เรื่องการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และกรอบการถอดบทเรียนประสบการณ์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบรรลุตัวชี้วัดของการทำงาน และได้ชุดความรู้จากการดำเนินงานของโหนดและโครงการวิจัย ซึ่งในเวทีโหนดพี่เลี้ยง ได้แจ้งหัวข้อบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย แล้วฝึกปฏิบัติเขียนพร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากคุณญจวรรณ วงศ์คำ เจ้าหน้าที่งานจัดการความรู้ซึ่งทำให้โหนดพี่เลี้ยง มีความเข้าใจต่อการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยมากขึ้นภายหลังการอบรม ทางกลไกกลาง ได้จัดระบบการติดตามหนุนเสริมโดยการแจ้งเตือนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเป็นระยะ

สรุปผลภาพรวมของการจัดระบบสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องในปีที่3 ทำให้เกิดการเรียนรู้ในด้านแนวคิด ได้รับความรู้ใหม่ที่เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง ด้าทักษะ(ชุดความรู้และวิธีการ) ในประเด็นใหม่ๆ จากนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาเฉพาะด้านรวมทั้งความรู้ในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งโหนด/พี่เลี้ยงได้รับความรู้ใหม่และการลงมือปฏิบัติจริงผ่านการหนุนโครงการวิจัยชุมชน นอกจากนี้ มีกลไกในการจัดการโดยประสานกับทางมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและหน่วยงานองค์กรที่สนใจทำงานกับชุมชน ทางกลไกกลาง จึงเปิดโอกาสให้โหนดพี่เลี้ยง และผู้เกี่ยวข้อง เข้าร่วมการอบรมด้วยความสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังดำเนินการไม่ได้ในส่วนของพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องที่ผ่านมา คือ ยังขาดกลไกการติดตามผลภายหลังจากการพัฒนาศักยภาพแล้ว ที่ผ่านมาเป็นเพียงการติดตามผลจากการให้โหนด/พี่เลี้ยง สะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้และบทเรียนจากการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งผลจากการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากการนำไปปรับใช้กับงานที่ทำ การลองผิดลองถูกของโหนด/พี่เลี้ยง ซึ่งอาจต้องใช้เวลาพอสมควรในการติดตามผล ทั้งนี้ การติดตามผลอาจสามารถดำเนินการได้เมื่อโหนดพี่เลี้ยงได้นำกลับไปปรับใช้จริงก่อน แล้วจึงถอดบทเรียนการเรียนรู้ของโหนดพี่เลี้ยง ในการนำความรู้จากการเข้ารับการพัฒนาศักยภาพมาแนะนำเรื่องใดไปปรับใช้ มีการปรับใช้อย่างไร และผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอย่างไรจากนั้นจึงจะสามารถวิเคราะห์ผลได้ว่าการจัดระบบสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพในแต่ละด้านนั้น เกิดผลรูปธรรมหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการนำไปปรับใช้ ซึ่งการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องระยะที่ทางกลไกกลางจะดำเนินการติดตามผลการเรียนรู้โหนดพี่เลี้ยง ต่อไป

ความรู้: การจัดระบบสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง

ในการจัดระบบสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งหมายถึงโหนดพี่เลี้ยงและผู้เกี่ยวข้องในการทำงาน เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทักษะความรู้ของคนหนูนงานวิจัย ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างคุณภาพงานวิจัย และการบริหารจัดการงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลไกกลางมีข้อค้นพบจากการดำเนินงาน ดังนี้

(1) คนทำงานต้อง “เรียนรู้ ยกระดับ และปรับตัว” โหนด/พีเลียง และผู้เกี่ยวข้อง ต้องได้รับการเติมความรู้ในประเด็นใหม่ๆ เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจและเตรียมพร้อมกับสถานการณ์ใหม่ๆ ของสังคมและชุมชนได้ โดยอาจมีทั้งประเด็นที่เป็นความสนใจส่วนตัว และประเด็นที่จำเป็นต้องใช้เพื่อทำความเข้าใจกับงานที่ทำอยู่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คนที่มีฐานความรู้เดิมอยู่แล้วจากประสบการณ์การทำงานก็จะเป็นการต่อยอดความรู้เดิม ในขณะที่คนที่ไม่มีฐานความรู้ในเรื่องนั้นๆ ก็จะเป็นการเปิดมุมมองใหม่ แล้วสามารถหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการศึกษาค้นคว้าจากผู้รู้หรือสื่อที่หลากหลาย

(2) ต้องจัดวางน้ำหนักของการพัฒนาศักยภาพทั้งในเชิงวิชาการและกระบวนการการมีความรู้รอบในเชิงวิชาการ ข้อมูล สถานการณ์ต่างๆ จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งหากคนหนึ่งจึยสามารถหยิบยกความรู้เหล่านั้นมาเอื้อประโยชน์ต่อกระบวนการหนุนงานวิจัยในพื้นที่ การถ่ายทอดเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลสำคัญให้กับชุมชนเป็นสิ่งที่โหนด/พีเลียง ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลง ชุมชนต้องปรับตัวด้วยความรู้ภูมิปัญญาผสมผสานกับความรู้ภายนอก โหนด/พีเลียง จึงควรมองภาพรวมของสิ่งที่กำลังคืบคลานเข้าหาชุมชนในระดับที่เหนือกว่าที่ชุมชนรับรู้ จึงจะสามารถหนุนเสริมให้ชุมชนคิดโจทย์ และออกแบบกระบวนการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นตรงจุดได้อย่างแท้จริง

(3) การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบข้ามโหนด สามารถดำเนินการได้ มี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ในประเด็นที่ทุกโหนด/พีเลียง สามารถนำไปปรับใช้กับการทำงานได้ และการเรียนรู้ข้ามโหนดในเชิงประเด็นร่วมของบางโหนด เช่น กรณีการแลกเปลี่ยนของโหนด/พีเลียงที่มีการเคลื่อนงานประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรรมยั่งยืน หรือการเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมายังไม่ได้รับการตอบรับในการเข้าร่วมเรียนรู้มากนัก ซึ่งโหนด/พีเลียง สามารถพิจารณาเข้าร่วมตามประเด็นที่สนใจและมีความเกี่ยวข้องกับการกิจหลักของโหนดทั้งการเรียนรู้ข้ามโหนดในภาคและข้ามภาค เพื่อเรียนรู้การบริหารจัดการงานวิจัย พร้อมเรียนรู้จากพื้นที่รูปธรรมจากการทำงานวิจัยนี้ โหนด/พีเลียงมีข้อจำกัดในเรื่องเวลาที่อาจซ้อนทับกับกิจกรรมของโหนดซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับภาระงานของชุมชนและภาคีเครือข่าย ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมเรียนรู้ข้ามโหนดได้ ซึ่งการจัดกระบวนการเรียนรู้ข้ามโหนด

(3) ระบบการทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้า

ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เสนอให้ทางกลไกกลาง ทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัยเพื่อหากลไกการจัดการของภาคเหนือในการจัดระบบให้เกิดเวทีพิจารณารายงานโครงการวิจัย โดยทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เสนอให้ทดลองพิจารณารายงานชุดโครงการวิจัยเนื่องจากชุดโครงการวิจัยมีระยะเวลาการดำเนินงานที่กำหนดไว้พร้อมกัน และต้องมีการสรุปการดำเนินงานจัดทำรายงานส่งพร้อมกัน จึงจะสามารถอนุมัติการดำเนินงานระยะที่ 2 ได้

ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลไกกลางภาคเหนือ จึงได้ทดลองจัดเวทีพิจารณาชุดโครงการเรื่อง “การบริหารจัดการงานวิจัยเชิงสังเคราะห์องค์ความรู้งานวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจฐานชีวภาพ ทรัพยากรน้ำและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ชุมชนน้ำเวียงหนองล่อง ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย โดยมี ผศ.ดร.สินธุ์ สโรบล เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย และมีโครงการวิจัยย่อยภายใต้โครงการสังเคราะห์ จำนวน ๖ โครงการ ได้แก่

- โครงการแนวทางการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

- โครงการการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจฐานชีวภาพเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง เขตตำบลจันจว้า และตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
- โครงการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องพื้นที่ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

กระบวนการทดลองจัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัย

กระบวนการทดลองจัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัย สามารถแบ่งกระบวนการได้ 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ก่อนการจัดเวทีทดลองพิจารณารายงานฯ

1. การรับรายงานความก้าวหน้า

โหนด/พี่เลี้ยง ส่งรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยให้กลไกกลางภาคเหนือ โครงการละ 2 เล่ม ส่งให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการละ 2 เล่ม กรณีที่เป็นชุดโครงการวิจัยต้องมีรายงานความก้าวหน้าของโครงการสังเคราะห์ และโครงการย่อย อย่างละ 2 เล่ม อย่างไรก็ตาม ในส่วนของชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการงานวิจัยเชิงสังเคราะห์องค์ความรู้งานวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานชีวภาพ ทรัพยากรน้ำและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ยังขาดส่งรายงานการสังเคราะห์ของโครงการบริหารจัดการฯ โดยคาดว่าหัวหน้าโครงการวิจัยจะสามารถดำเนินการส่งรายงานให้กลไกกลางได้ แต่สุดท้ายก็ไม่สามารถดำเนินการได้

2. การออกแบบกระบวนการ

ในเบื้องต้น ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชี้แจงในเวทีประชุมเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เมื่อวันที่ 7-9 มกราคม 2556 ว่าการออกแบบกระบวนการขึ้นอยู่กับการวางแผนของโครงการวิจัยว่าต้องการอะไร อาจเป็นการจัดเวทีเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยตรง หรือจะจัดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่ ซึ่งสุดท้ายโหนดพี่เลี้ยง กลไกกลาง และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ออกแบบกระบวนการร่วมกัน

การทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าครั้งแรกของชุดโครงการพื้นที่เวียงหนองล่อง ทีมวิจัยได้กำหนดวันที่ 28 มกราคม 2556 เนื่องจากใกล้ถึงวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลกในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ของทุกปี ทางทีมวิจัยจึงอยากจัดร่วมกับภาคีเครือข่ายที่ทำงานในพื้นที่ร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดเวที คือ 1) เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยชุดโครงการพื้นที่เวียงหนองล่อง 2) เพื่อนำเสนอชุดข้อมูลให้กับหน่วยงานภาคีตลอดจนผู้เข้าร่วมเวทีได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องการฟื้นฟูเศรษฐกิจจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องรวมทั้งแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องรองรับการเปิดประชาคมอาเซียน) เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญและเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าวและ 4) เพื่อร่วมรณรงค์เนื่องในวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลกร่วมกับโครงการสานเสวนาเพื่อการจัดการน้ำของประเทศในภูมิภาคสุ่มโขง เพื่อให้ทุกภาคส่วนในสังคมได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ และร่วมมือกันอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องและพื้นที่ชุ่มน้ำอื่นๆ อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนต่อไป

3. การประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิ

ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เสนอผู้ทรงคุณวุฒิในการให้ข้อเสนอแนะต่อรายงานโครงการวิจัย โดยพิจารณาเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการในสถาบันการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะประเด็นที่ตรงกับโครงการวิจัย โดยมีการประสานผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิหลักจำนวน 1 คน (ให้ข้อเสนอแนะและร่วมแลกเปลี่ยนในพื้นที่) ให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการสังเคราะห์ และโครงการย่อยทั้งหมด

ผู้ทรงคุณวุฒิรอง จำนวน 2 คน (ให้ข้อเสนอแนะต่อเอกสารรายงานโครงการวิจัยแต่ไม่สามารถร่วมแลกเปลี่ยนในพื้นที่ได้) ผู้ทรงคุณวุฒิท่านแรกให้ข้อเสนอแนะต่อรายงานโครงการวิจัยประเด็นการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำอย่าง และการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจฐานชีวภาพ ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่สอง ให้ข้อเสนอแนะต่อรายงานโครงการวิจัยประเด็นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

กรณีผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่คุ้นเคยกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทางกลไกกลาง ได้เข้าพบเพื่อชี้แจงแนวคิดเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กรอบการให้ข้อเสนอแนะจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกำหนดระยะเวลาในการให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งมีเวลา 20 วันหลังจากวันที่ได้รับรายงานโครงการวิจัย โดยคาดหวังได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนวันจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้า แต่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่สามารถดำเนินการในเวลาที่กำหนดได้ โดยขอเพิ่มระยะเวลาเป็นไม่เกินภายใน 30 วัน

ช่วงที่ 2 การจัดเวทีทดลองพิจารณารายงานฯ

1. รูปแบบกระบวนการจัดเวที

เนื่องจากเป้าหมายการจัดเวทีที่ต้องการนำเสนอผลการดำเนินงาน รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ และสร้างการแลกเปลี่ยนกับภาคีเครือข่ายจึงได้จัดเวทีภายใต้ชื่อ “เวทีสาธารณะนำเสนอผลการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยการฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานชีวภาพ ทรัพยากรน้ำและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง เพื่อมุ่งสู่การใช้ประโยชน์ทางพื้นที่ ชุ่มน้ำของชุมชน และร่วมรณรงค์ในวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลกร่วมกับโครงการสานเสวนาเพื่อการจัดการน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงวันที่ 28 มกราคม 2556 ณ หอประชุมหนองมนโรจน์สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลจันทน์ใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยทีมวิจัยชุดโครงการฯ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลไกกลางภาคเหนือ โหนด/พี่เลี้ยงที่สนใจ ผู้ทรงคุณวุฒิ และหน่วยงานภาคีต่างๆ

กระบวนการแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 นำเสนอผลการดำเนินงานวิจัย ช่วงที่ 2 ลงพื้นที่พาผู้ทรงคุณวุฒิและภาคีเครือข่าย ลงพื้นที่จริง ช่วงที่ 3 การรับฟังข้อเสนอแนะและเปิดประเด็นแลกเปลี่ยนร่วมกัน โดยมีทีมกลไกกลางบันทึกข้อมูลการแลกเปลี่ยนในเวที เพื่อนำไปประกอบกับข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยของผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

ภาพรวมของการจัดเวทีทดลองการพิจารณารายงานความก้าวหน้าชุดโครงการเวียงหนองล่องพบว่ายังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ทั้งหมด สามารถตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ เกิดการนำเสนอผลการดำเนินงานของชุดโครงการวิจัยและข้อ 2 เกิดการนำเสนอชุดข้อมูลให้กับหน่วยงานภาคีตลอดจนผู้เข้าร่วมเวทีได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องฯ แต่ในส่วนที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายคือ วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญและเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าว เนื่องจากผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบรรยากาศการแลกเปลี่ยนในเวทีแล้วพบว่ามีประเด็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม ทำให้มีประเด็นแลกเปลี่ยนที่มีน้ำหนักกับงานพัฒนาในเชิงกลไกอื่นเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชน ดังนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิจึงให้ข้อเสนอแนะในภาพรวมต่อการเน้นย้ำให้เห็นว่าพื้นที่ชุมชนเป็นสมบัติของชาติ (West Land) ไม่ใช่เพียงสมบัติชุมชน ต้องมีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้ทุกคนเข้าใจและเห็นร่วมกันในการดูแลสมบัติร่วมของชุมชน และได้แนะนำให้มองประวัติศาสตร์ในมุมมองที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์อื่นๆ เพื่อสร้างพลังข้อมูลในการต่อรองกับนายทุน ส่วนวัตถุประสงค์ที่ ๔ เพื่อร่วมรณรงค์เนื่องในวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลกร่วมกับโครงการสานเสวนาเพื่อการจัดการน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อให้ทุกภาคส่วนในสังคมได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ และร่วมมือกันอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องและพื้นที่ชุ่มน้ำอื่นๆ อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนต่อไป ซึ่งผลการแลกเปลี่ยนในเวทียังไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการรณรงค์วันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก

2. การบริหารจัดการ

ทางทีมวิจัยและพี่เลี้ยงชุดโครงการฯ ดูแลรับผิดชอบเรื่องความเรียบร้อยของสถานที่ประชุม อุปกรณ์ในการประชุม ประสานคนในชุมชนและภาคีเครือข่ายเข้าร่วม และการจัดเตรียมอาหารสำหรับผู้เข้าร่วม ในส่วนของกลไกกลางภาคเหนือ ดูแลรับผิดชอบผู้ทรงคุณวุฒิ และโหนด/พี่เลี้ยงอื่นที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้ ถือเป็นการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ และเตรียมพร้อมสำหรับการพิจารณารายงานโครงการวิจัยครั้งต่อไปขอโหนด/พี่เลี้ยงอื่นๆ

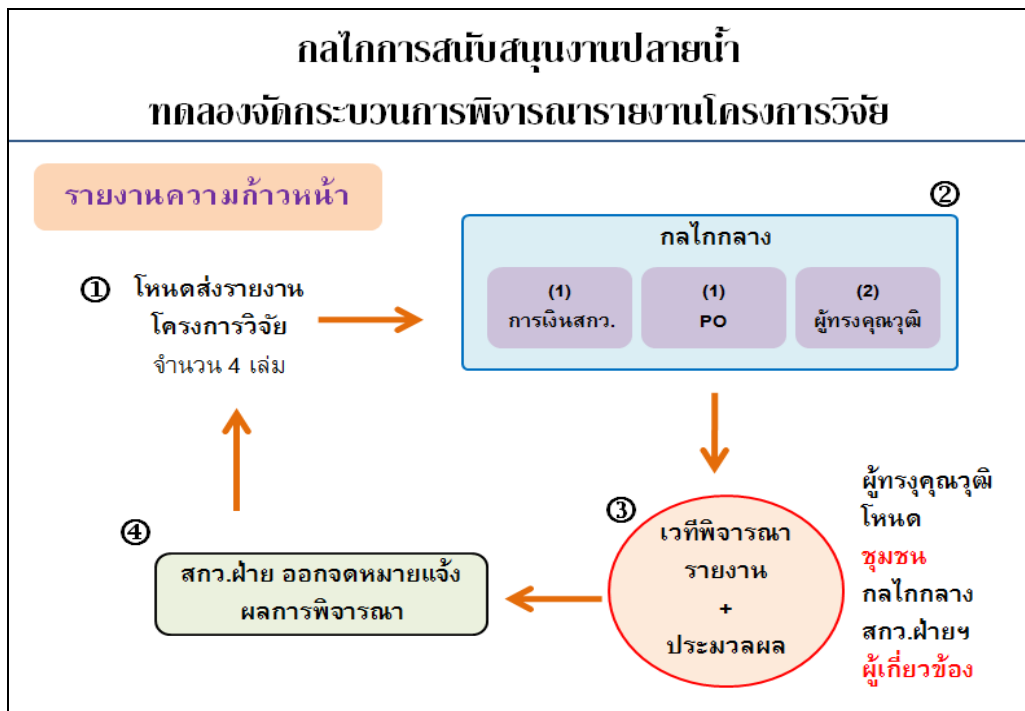
ช่วงที่ 3 หลังการจัดเวทีทดลองพิจารณารายงานฯ

1. รวบรวมข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ทางกลไกกลางภาคเหนือ จะประสานผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางโทรศัพท์และทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อติดตามผลการให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับมา มี 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิ พิมพ์ส่งเป็นไฟล์เอกสาร Word ให้เรียบร้อย 2) ผู้ทรงคุณวุฒิ ประสานขอกรอบการพิจารณา แล้วเขียนด้วยลายมือลงในเอกสารตามกรอบผลการให้ข้อเสนอแนะที่ทางกลไกกลางนำไปให้ กรณีนี้ทางกลไกกลางจะนำเอกสารที่ได้รับมาจัดพิมพ์ในไฟล์ Word ต่อไป

2. จัดส่งผลการให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย

ทางกลไกกลาง และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะร่วมกันประมวลผลการให้ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำเสนอให้ทางโหนดพี่เลี้ยง และโครงการวิจัย ได้รับทราบต่อไปเพื่อปรับแก้ไข แล้วนำเสนอให้สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พิจารณาเห็นชอบไม่เห็นชอบ ต่อการดำเนินงานระยะที่ 2 ต่อไป

แผนภาพที่ 4-4 กลไกการทดลองจัดกระบวนการพิจารณาโครงการวิจัย

ผลการทดลองการจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการงานวิจัยเชิงสังเคราะห์องค์ความรู้งานวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานชีวภาพทรัพยากรน้ำและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ตำบลจันจว้าตำบลจันจว้าได้และตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายโดยขณะนี้ ยังอยู่ระหว่างการดำเนินการ เนื่องจากมีความล่าช้าใน 2 เรื่อง ได้แก่

- หัวหน้าชุดโครงการวิจัย ยังไม่สามารถส่งรายงานความก้าวหน้าได้
- กลไกกลางยังไม่สามารถติดตามข้อเสนอแนะต่อรายงานโครงการวิจัย จากผู้ทรงคุณวุฒิหลักได้ แต่ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิอีก 2 ท่านเรียบร้อยแล้ว

ข้อค้นพบ: การจัดระบบการสนับสนุนการทดลองพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย

(1) การมีเป้าหมายที่หลากหลาย ทำให้มีผู้เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน หากไม่สามารถกมสภาพประเด็นในการแลกเปลี่ยนได้ ก็จะไม่สามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการแลกเปลี่ยนที่วางไว้ได้ แม้ว่าจะเป็นการทำงานวิจัยควบคู่ไปกับงานพัฒนา แต่การให้น้ำหนักกับงานวิจัยก็ควรต้องให้ความสำคัญ เพราะเป็นการทำงานบนฐานข้อมูลความรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แล้วค่อยหาจังหวะของการต่อยอดจากงานพัฒนาในบางประเด็นตามความสูกงอมของประเด็นและความพร้อมของชุมชน หากเร่งขยับงานเชิงพัฒนาซึ่งเน้นการเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง อาจทำให้เสียกระบวนการมีส่วนร่วม และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่ลุกลามใหญ่โตได้

(2) หากจะมีการกำหนดวันทดลองการพิจารณารายงานได้ ก็ต่อเมื่อกลไกกลาง ได้รับรายงานโครงการวิจัยทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว เพราะจากบทเรียนที่ผ่านมาทำให้เกิดความล่าช้าของกระบวนการประมวลผลพิจารณาข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีชุดโครงการ หากโครงการใหญ่ที่

เป็นงานสังเคราะห์ชุดโครงการ ยังไม่ผ่านการพิจารณา โครงการวิจัยย่อยอื่นๆ ทั้งหมด ก็ไม่สามารถได้รับการพิจารณาเพื่ออนุมัติให้ดำเนินงานต่อในระยะที่ 2 ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดความล่าช้าของการทำงานในพื้นที่ และกลายเป็นโครงการที่อยู่ในสถานะโครงการล่าช้าไปโดยปริยาย

(3) การไม่สามารถติดตามผลการให้ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิได้ ยังไม่มีการแก้ไขปัญห เฉพาะหน้าในส่วนนี้ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีชื่อเสียง มีผลงานเป็นที่ยอมรับในวงกว้างมีภารกิจจำนวนมากจนไม่สามารถดำเนินการได้ตามเวลาที่กำหนดไว้จากภาพรวมการรับข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถสรุประยะเวลาได้ดังนี้

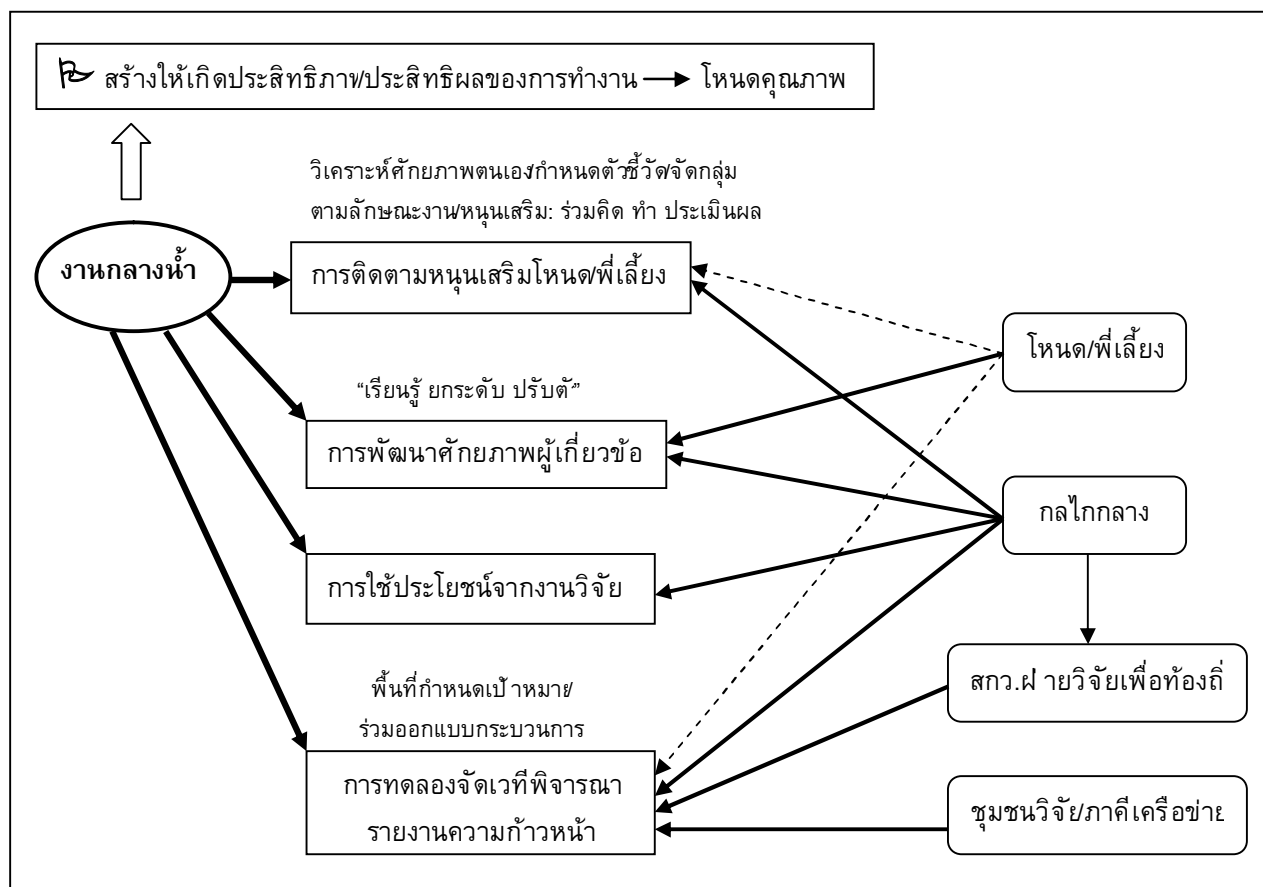
- ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 (รายงาน 3 โครงการ + การลงพื้นที่วิจัย) กลไกจัดส่งเอกสารรายงานพร้อมกรอบการให้ข้อเสนอแนะให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้วยตนเอง เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2556 ผู้ทรงคุณวุฒิลงพื้นที่ให้ข้อเสนอแนะในเวทีเพียงบางส่วน โดยจะจัดส่งข้อเสนอแนะให้กลไกกลางภายหลังทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ แต่ขณะนี้กลไกกลางยังไม่ได้รับผลการให้ข้อเสนอแนะดังกล่าว
- ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2 (รายงาน 2 โครงการ) กลไกจัดส่งเอกสารรายงานพร้อมกรอบการให้ข้อเสนอแนะให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้วยตนเอง เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2556 ผู้ทรงคุณวุฒิส่งข้อเสนอแนะโดยเขียนด้วยลายมือลงในเอกสารกรอบการให้ข้อเสนอแนะกลไกกลางได้รับเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 56
- ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3 (รายงาน 1 โครงการ) กลไกกลางจัดส่งเอกสารทางไปรษณีย์เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2556 ผู้ทรงคุณวุฒิได้รับเอกสารรายงาน เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2556 ผู้ทรงคุณวุฒิส่งข้อเสนอแนะทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2556

ความรู้: การจัดระบบการสนับสนุนการทดลองพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย

กลไกกลาง ร่วมกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดำเนินการทดลองจัดระบบสนับสนุนการทดลองพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย บนเงื่อนไขของความไม่พร้อมทั้งในเชิงเอกสารและความกระชั้นชิดของระยะเวลาจัดเวที แม้จะเป็นเพียงการทดลองครั้งแรก กลไกกลางพบความรู้ในการทดลองจัดระบบ ดังนี้

- (1) **ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจจากการเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจของคนภายนอก** การได้นำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับฟังพร้อมได้รับการชื่นชมและเติมความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการมองงานในพื้นที่ให้ชัดเจนขึ้น ทำให้ทีมวิจัยชาวบ้านเกิดกำลังใจ ซึ่งไหนด/พีเลี้ยงได้รับการสะท้อนจากทีมวิจัยหลังจัดเวทีทดลองฯ ที่ยังกล่าวถึงคำพูดหรือเรื่องราวในการลงพื้นที่ของผู้ทรงคุณวุฒิและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิอาจแปรผันตามสถานการณ์ และบรรยากาศของการเวทีพูดคุย รวมทั้งเป้าหมายที่อยากเห็นในแต่ละเวทีทดลองฯ
- (2) **เกิดการเรียนรู้การออกแบบกระบวนการ และการกุ่มสภาพให้การดำเนินงานเป็นไปตามที่** ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งอาจมีการปรับกระบวนการได้ตามสถานการณ์ ณ ขณะนี้ทีมสกว. กลไกกลาง ไหนด/พีเลี้ยง และทีมวิจัย ได้เรียนรู้กระบวนการทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานโครงการวิจัย ทีมวิจัยและพีเลี้ยง มีการเตรียมความพร้อมทั้งเนื้อหาการนำเสนอ และสถานที่จัดประชุม และการลงพื้นที่บางจุดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับใช้

ในพื้นที่ได้หากต้องมีการประมวลข้อมูลเพื่อนำเสนอให้กับหน่วยงานองค์กรภายนอกที่เข้ามา
เชื่อมประสานกับชุมชน

แผนภาพที่ 4-5 กลไกระบบสนับสนุนงานกลางน้ำ

ในภาพรวมการหนุนงานกลางน้ำ เน้นเรื่องการติดตามหนุนเสริม และการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง โดยมีสร้างให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานโหนด/พี่เลี้ยง อันจะส่งผลต่อคุณภาพของโครงการวิจัยต่อไป ทั้งนี้ กลไกจัดสรรหลักเป็น กลไกกลางภาคเหนือ แต่ในบางส่วนมีการเชื่อมประสานกับทางงานเครือข่ายความรู้ในการจัดระบบการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และการเชื่อมกับงานโครงการภาคเหนือ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อทดลองจัดระบบเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย ซึ่งการจัดระบบสนับสนุนงานกลางน้ำ เริ่มเห็นโครงรูปแบบในช่วงปีที่ 3 ของการดำเนินงานกลไกกลางภาคเหนือ โดยมีการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของโหนดพี่เลี้ยง เพื่อออกแบบระบบสนับสนุนให้เกิดคนหนุนที่มีคุณภาพจนสามารถสร้างงานวิจัยที่มีคุณภาพได้ในระยะต่อไป

4.1.3 งานปลายน้ำ

● การทบทวนและค้นหาคำขอความรู้ บทเรียน และปัญหาอุปสรรคบทเรียนจากงานปีที่ผ่านมา

สถานการณ์ที่ผ่านมาพบว่า โหนดพีเลียงภาคเหนือ ยังมีการดำเนินงานในส่วนนี้ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะในส่วนของการจัดการความรู้ งานสื่อสารสู่สาธารณะ รวมทั้งการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ซึ่งสามารถดำเนินการได้ตั้งแต่ในช่วงงานกลางน้ำดังที่ได้กล่าวไปแล้ว โหนดพีเลียงให้ความสำคัญกับงานต้นน้ำและกลางน้ำเป็นหลัก ซึ่งยังไม่สามารถก่อกองสภาพงานให้มีโครงการขึ้นได้ภายใต้ไตรมาสที่ 2 เพื่อให้ทันต้องงบประมาณการสนับสนุนจากแหล่งทุนทำให้มีภาระงานปกติที่ต้องพัฒนาโครงการในลักษณะปีต่อปี และในส่วนของการจัดการความรู้การถอดประสบการณ์งานวิจัยหรือที่เรียกว่าหนังสือเล่มเล็กนั้น เดิมมีทางสกวรับผิดชอบดำเนินการให้ทั้งหมด โหนดพีเลียงส่วนใหญ่จึงยังไม่เคยเขียนหนังสือเล่มเล็กมาก่อน ไม่รู้วิธีการในการเขียนเล่มเล็กมาก่อน

โดยสรุปแล้ว งานปลายน้ำ บทบาทหลักในการก่อกองสภาพคุณภาพโครงการวิจัย คือ โหนดพีเลียงในการจัดการกับโครงการขาลงปกติ โครงการล่าช้า และโครงการผิดสัญญา ให้เรียบร้อย โดยมีทางสกว ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลไกกลางภาคเหนือ หนุนเสริมฐานข้อมูลสถานะโครงการวิจัย และในกรณีโครงการวิจัยที่เกินกำลังการจัดการของโหนดพีเลียง ทางสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลไกกลางภาคเหนือ จะมีการลงพื้นที่ร่วมกับโหนดพีเลียง เพื่อหาแนวทางการจัดการให้เรียบร้อย

นอกจากนี้ การจัดระบบการสนับสนุนงานปลายน้ำของกลไกกลางภาคเหนือ พิจารณาความสอดคล้องกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร จึงมีการกำหนดเนื้อหาของงานปลายน้ำ ดังนี้ การผลักดันงานเชิงยุทธศาสตร์ การเชื่อมโยงและรวบรวมองค์ความรู้ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การรวบรวมความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษาและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (มีการดำเนินงานจัดระบบสนับสนุนตั้งแต่งานกลางน้ำจนถึงงานปลายน้ำ)

จากการดำเนินงานระยะที่ 1 ของกลไกกลางภาคเหนือปีที่ 3 มีการหารือการสนับสนุนงานปลายน้ำในประเด็นที่นอกเหนือจากงานยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหาร ดังนี้

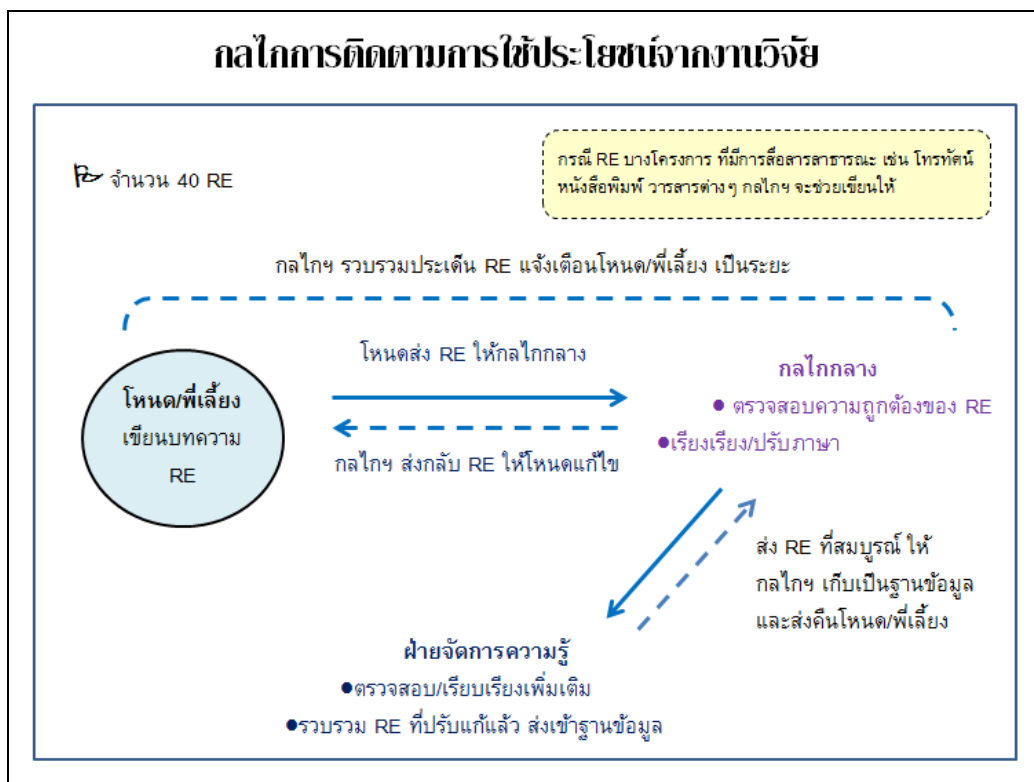
(1) ระบบสนับสนุนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (RE)

จากความเข้าใจเดิมของโหนดพีเลียง ต่อการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ซึ่งนิยมเขียนในช่วงงานปลายน้ำเมื่อเกิดมรรคผลของการทำงาน แต่แท้จริงแล้วสามารถเขียนได้ทั้งงานกลางน้ำและปลายน้ำ แต่ส่วนใหญ่จะเกิดกับงานปลายน้ำ เมื่อโครงการวิจัยเกิดมรรคผลเป็นรูปธรรม จึงเริ่มมีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในด้านต่างๆ โดยความสำคัญของบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในด้านที่เป็นตัวชี้วัดสำคัญของคุณภาพโครงการวิจัย กลไกกลางภาคเหนือ กลไกกลางจึงจัดระบบการติดตามการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

กระบวนการติดตามการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

กลไกกลางได้จัดระบบกลไกการติดตามการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยภาคเหนือ ดังนี้

1. กลไกกลาง แจ้งการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้กับโหนดพีเลียง ได้รับทราบเนื่องจากโหนดพีเลียง ได้แจ้งประเด็นการเขียนไว้ แต่ก็สามารถเขียนเพิ่มเติมจากที่แจ้งไว้ได้
2. โหนดพีเลียง เขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย แล้วนำเสนอให้ทางกลไกกลาง
3. กลไกกลาง รวบรวมบทความที่โหนดพีเลียงส่งเข้ามา แล้วพิจารณาเบื้องต้นในเรื่องความถูกต้องของประเด็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย การเรียบเรียงเนื้อหา การใช้ภาษาที่เหมาะสม ความสมบูรณ์ของบทความ (ประเด็นหลักที่ต้องเขียนครบถ้วน พร้อมภาพประกอบ) หากบทความใดยังไม่ถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ก็จะส่งกลับพร้อมชี้แจงให้โหนดทราบว่าจะเพราะเหตุใด หรือ หากบทความใดยังขาดรายละเอียดเนื้อหาบางประเด็น ทางกลไกกลางก็จะส่งกลับให้โหนดพีเลียง เขียนเพิ่มเติมกรณีที่เพิ่มเติมไม่มาก กลไกกลางจะโทรศัพท์ประสานเพื่อขอข้อมูลแล้วนำมาเขียนเพิ่มเติมให้ เพื่อความรวดเร็วและประหยัดเวลา
4. กลไกกลาง รวบรวมบทความรายเดือน ส่งให้ทางงานจัดการความรู้ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พิจารณาต่อไป
5. งานจัดการความรู้ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พิจารณาความถูกต้อง หากเรียบร้อยจะจัดส่งเข้าฐานข้อมูล โดยส่งไฟล์บทความที่มีการจัดเข้าฐานข้อมูล ให้ทางกลไกกลางรวบรวมไว้ด้วย

แผนภาพที่ 4-6 กลไกการติดตามการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ผลที่เกิดขึ้นจากการทดลองจัดระบบการติดตามส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยภาคเหนือพบว่า โหนดพีเลียงภาคเหนือสามารถส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ได้ 38 บทความ จาก 26 โครงการวิจัย ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้จำนวน 40 บทความ ซึ่งต้องปรับระบบสนับสนุนให้เกิดการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้ได้ตามเป้าหมายในปีต่อไป

ข้อค้นพบ: การจัดระบบสนับสนุนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

โหนด/พีเลียง เห็นความสำคัญของการรวบรวมประเด็นที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตั้งแต่กลางน้ำถึงปลายน้ำ นอกจากเป็นข้อมูลที่บ่งบอกถึงดอกผลของการดำเนินงานโครงการวิจัย ยังเป็นตัวชี้วัดสำคัญของคุณภาพการทำงานของโหนด/พีเลียง ทั้งนี้ จากการทดลองจัดระบบสนับสนุนการส่งบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยของภาคเหนือ มีข้อค้นพบ ดังนี้

(1) ควรสร้างเงื่อนไขในการให้โหนด/พีเลียง ได้พบปะและเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยร่วมกัน ซึ่งจากการอบรมการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย โดยฝ่ายงานจัดการความรู้ของสกว. ร่วมกับทางกลไกกลาง พบว่าในการให้โหนด/พีเลียง ได้สะท้อนประเด็นที่เป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และมีการแลกเปลี่ยนร่วมกัน ทำให้ทุกคนเกิดความเข้าใจต่อเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยมากขึ้น และที่สำคัญการให้ลงมือมีปฏิบัติลองเขียนบทความส่งพร้อมกันทำให้ได้บทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยภายในเวลาที่กำหนด แต่หากใช้การแจ้งย้ำผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือการโทรศัพท์ประสานแจ้งให้ส่งบทความ ยังไม่สามารถกระตุ้นให้โหนด/พีเลียง ส่งบทความได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ อาจมีข้อจำกัดในแง่ของการทุ่มเทกับการพัฒนาโครงการและการติดตามโครงการวิจัย จึงทำให้ไม่สามารถจัดสรรเวลาเพื่อเขียนบทความส่งได้ตามที่แจ้งประเด็นไว้

(2) กรณีที่มีประเด็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านการใช้ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ เช่น เรื่องราวของโครงการวิจัยได้รับการเผยแพร่ในโทรทัศน์หรือการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ เป็นต้น โดยทางโหนด/พีเลียง มีบทความที่ต้องดำเนินการเขียนหลายเรื่อง ทางกลไกกลางจะหนุนเสริมช่วยแบ่งเบาในการเขียนบทความแทนโหนด/พีเลียง โดยกลไกกลางจะค้นหาข้อมูลจากสื่อดังกล่าว เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการเขียนบทความ หรือขอข้อมูลเพิ่มเติมจากโหนด/พีเลียงได้ แต่กรณีที่เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในด้านอื่นๆ กลไกกลางไม่สามารถดำเนินการหนุนช่วยเรื่องการเขียนได้ เนื่องจากไม่มีข้อมูลเพียงพอและไม่ได้ทราบความเคลื่อนไหวในพื้นที่ได้เท่าโหนด/พีเลียง

(3) การสนับสนุนให้นักวิจัยได้ทำความเข้าใจและเรียนรู้การเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย จะช่วยให้สามารถรวบรวมข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำงานวิจัย และสามารถนำเสนอหรือบอกเล่าการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้คนในชุมชนและคนภายนอกได้รับทราบ ทั้งนี้ โหนด/พีเลียง ควรพิจารณาคัดเลือกนักวิจัยที่มีพื้นฐานในการสื่อสารเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้รวดเร็ว และมีทักษะการเขียนการจัดทำข้อมูล ซึ่งจะทำให้สามารถทำความเข้าใจประเด็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และมีช่องทางในการค้นคว้าข้อมูลประกอบการเขียนบทความได้ นอกจากนี้ นักวิจัยที่มีประสบการณ์ในการเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยได้ จะสามารถช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำกับนักวิจัยคนอื่น ๆ ที่สนใจเขียนบทความได้อีกทางหนึ่ง

(2) การจัดทำหนังสือถอดประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือหนังสือเล่มเล็ก

โดยทางงานจัดการความรู้ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นชี้แจงความสำคัญ และกระบวนการเขียนเล่มเล็ก โดยมีโหนด/พีเลียง ที่แจ้งความต้องการจัดทำหนังสือเล่มเล็ก ได้แก่

- โหนดลำพูน: โครงการนวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน

- โหนดแม่ฮ่องสอน: โครงการการศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถี "ปากาเกอญอ" บ้านแม่อุคหลอง ตำบลแม่อุค อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- โหนดลำปาง: โครงการรูปแบบการจัดการศูนย์เรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม โดยความร่วมมือร่วมชุมชนบ้านปงสนุก อ.เมือง จ.ลำปาง

พบว่า ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งทางกลไกกลางยังขาดการหนุนเสริมให้เกิดการถอดความรู้ และยกย่องเนื้อหาประสบการณ์จากงานวิจัย ให้กับทางงานจัดการความรู้ของสกว.ประกอบกับทาง โหนด/พี่เลี้ยง ที่แจ้งความจำเป็นในการเขียนหนังสือเล่มเล็ก ให้นำหนักกับการบริหารจัดการงานวิจัยทั้งการ ขึ้นโครงการวิจัย และการจัดการโครงการล่าช้า รวมทั้งการเขียน RRE จึงส่งผลกระทบต่อวางแผนงานในการถอด ประสบการณ์งานวิจัยเพื่อถ่ายทอดเป็นเอกสารเล่มเล็ก

(3) การจัดเวทีเตรียมความพร้อมเรื่องเตรียมเอกสารวิชาการรับใช้สังคมครั้งที่ 1

ทางกลไกกลางภาคเหนือ ได้ประสานนักวิจัยที่เป็นอาจารย์จากสถาบันการศึกษา เข้าร่วมการ เตรียมความพร้อมเรื่องเตรียมเอกสารวิชาการรับใช้สังคม ครั้งที่ เมื่อวันอังคารที่ 30 กรกฎาคม 2556 ณ ห้องประชุมพระยาศรีวิสารวาจา สำนักงานมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีผู้บริหารและ คณาจารย์ จำนวน 41 คน จาก 8 สถาบันเข้าร่วมประชุม ได้แก่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชชมกลล้านนาภาคพายัพเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยเนชั่น มหาวิทยาลัยอินเตอร์เทคโนโลยีและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ ประชุมเห็นชอบให้ จัดทำโครงการนรอง โดยเชิญชวนคณาจารย์ที่สมัครใจขอตำแหน่งทางวิชาการ จากแต่ละคณะ/มหาวิทยาลัย ได้เริ่มเตรียมผลงาน มีการขอตำแหน่งทางวิชาการก่อน เพื่อให้เห็น ภาพร่วมกัน จนถึงขณะนี้ มีประกาศ ก.พ.อ. อยู่ทั้งหมด 10 ฉบับ โดยผลงานวิชาการรับใช้สังคม จัดอยู่ใน ฉบับที่ 9 โดยงานวิชาการรับใช้สังคมมุ่งเน้นที่การนำความรู้ความเชี่ยวชาญไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือผลกระทบในทางบวกต่อชุมชนหรือสังคม ในการประชุม รศ.ดร.อรรณ โอภาสพัฒน์กิจ ให้ข้อมูล เพิ่มเติมเกี่ยวกับ “ผลงานวิชาการรับใช้สังคม” สำหรับใช้เสนอประกอบการพิจารณาตำแหน่งทาง วิชาการต่อไป

(4) การจัดทำหนังสือ “ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น...กลไกเสริมพลังการรับใช้สังคม ของมหาวิทยาลัย(CBR Center...A Mechanism to Strengthen Community Engagement for USR)”

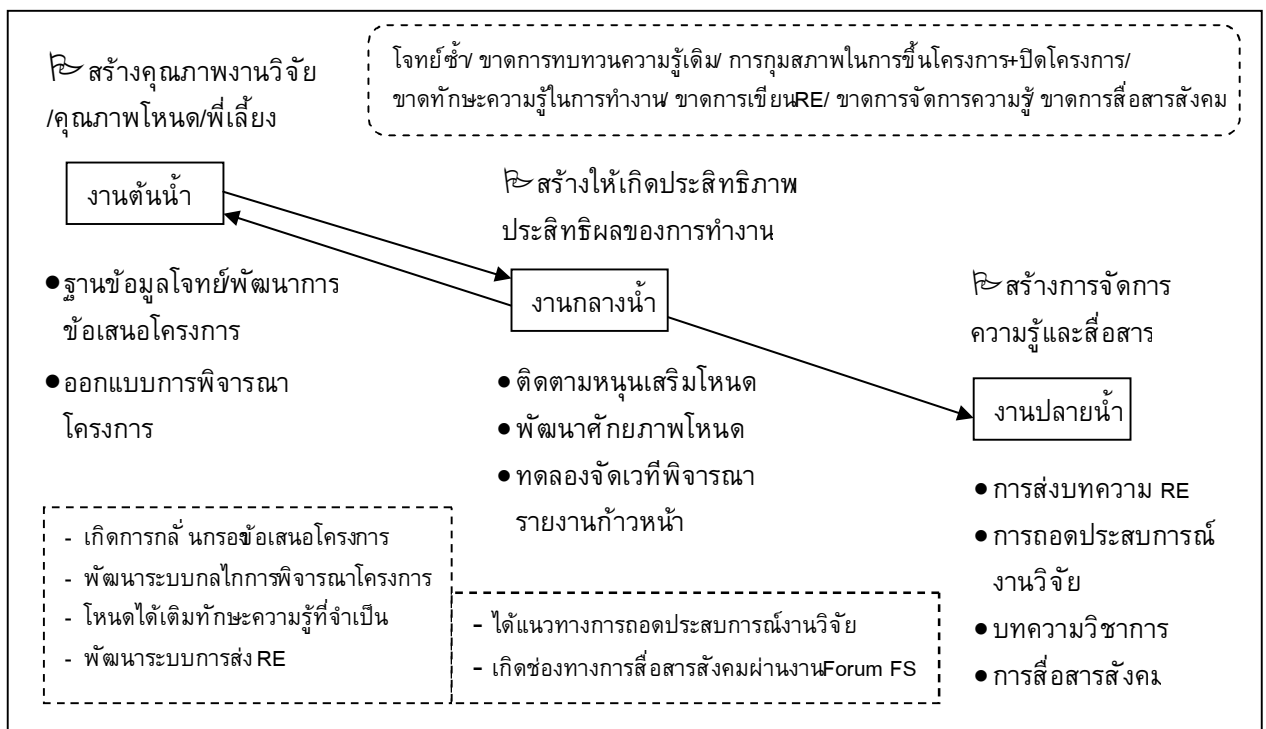
การจัดทำเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรที่แสดงผลงานวิจัยรับใช้สังคม สถาบันการศึกษา ต้องการมีตัวช่วยในการทำงานวิจัยรับใช้สังคม ซึ่งอาจเป็นคู่มือหรือเอกสารอ้างอิงสำหรับการทำงานโดย ผศ.ดร.บุญธร แก้วส่อง ผู้อำนวยการ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้กล่าวไว้ว่า “จุดเด่นของงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น คือ ระบบหนุนเสริมของโหนดพี่เลี้ยง หากมหาวิทยาลัยจะหนุนนักวิจัยนักศึกษา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีบทเรียนจากโหนดต่างๆ ที่ทำงานอยู่แล้ว ในประเทศไทยไม่มีแหล่งทุนใดที่มีฝ่ายที่ทำหน้าที่เหมือนโหนดพี่ เลี้ยง”

ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะจากเวทีเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือต่อการจัดทำหนังสือ “ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น...กลไกเสริมพลังการรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัย ดังนี้

- ควรมีชุดความรู้เกี่ยวกับวิธีวิทยาเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อให้เห็นที่มาของโจทย์วิจัย และนักวิจัย

- การอธิบายว่าปฏิบัติการทางสังคม(Social Action) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ทำอย่างไร
- หนังสือเล่มนี้จะประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) แนวคิด พัฒนาการ ส่วนที่ 2) แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ เป็นการเขียนทฤษฎีบนฐานข้อมูล ส่วนที่ 3) การบริหารจัดการ ส่วนที่ 4) กรณีศึกษา โดยมีการจัดอบรมการเขียนงานเป็นระยะ แล้วเขียนทีละบท แบ่งเนื้อหาให้แต่ละ โหนด/พีเลี่ยมรับผิดชอบเขียน
- ในเบื้องต้น โหนด/พีเลี่ยม ควรเริ่มงานสังเคราะห์ความรู้จากงานที่ทำมา อาจจะใช้คำว่า “Community base Research in Thailand ภายใต้แนวคิด Theory Practice Management and User Guide”

งานปลายน้ำ ในส่วนของการผลักดันงานเชิงยุทธศาสตร์ การเชื่อมโยงและรวบรวมองค์ความรู้ ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร และการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหาร จะมีการอธิบายถึงกลไกการขับเคลื่อนงานภายใต้การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ ตาม ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร (วัตถุประสงค์ที่ 8) ในหัวข้อต่อไป

แผนภาพ 4-7 ภาพรวมการหนุนเสริมงานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

ในภาพรวมของระบบสนับสนุนงานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กลไกกลางตั้งเป้าหมายในการสร้างคุณภาพงานวิจัย โดยต้องมีโหนด/พีเลี่ยมที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพในทักษะความรู้ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถพัฒนาโครงการวิจัยที่เป็นความรู้ใหม่ของชุมชน และสามารถหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในชุมชนจนเกิดผลสำเร็จเป็นรูปธรรม ซึ่งกลไกกลางจะหนุนเสริมการดำเนินงานในแต่ละช่วงงาน อย่างไรก็ตาม ในส่วนของงานปลายน้ำซึ่งเป็นเนื้องานสำคัญที่จะหนุนช่วยให้โหนด/พีเลี่ยมสามารถ

ถอดความรู้จากประสบการณ์ของพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยได้ ทั้งในลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชุมชนดำเนินการเอง และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชุมชนดำเนินการร่วมกับหน่วยงานองค์กรสถาบันการศึกษา รวมทั้งหาช่องทางในการสื่อสารสังคม ให้ผลของการเรียนรู้ได้สร้างการรับรู้ในวงกว้างขึ้น

4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 2 : เพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีการเชื่อมร้อยภาคี/ ประเด็น สู่การหนุนงานความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ ปี 2554-56

เนื่องจากงานเรื่องความมั่นคงด้านอาหารมีลักษณะเป็น“สหวิทยาการ” เกี่ยวเนื่องกับหลายศาสตร์ ลำพังการทำงานผ่านกระบวนการและเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ หรือหากได้ คงยากมาก เพราะตลอดห่วงโซ่ของระบบอาหาร ต้องอาศัยข้อมูลความรู้และคนขับเคลื่อนหลากหลาย รวมถึงการร้อยคน ร้อยข่ายให้มาทำงานร่วมกัน หรือที่เรียกว่าการทำงานแบบบูรณาการ ซึ่งต้องหาเจ้าภาพที่เหมาะสมให้ได้ในทุกระดับ

ดังนั้นตั้งแต่การทำงานTheme ในปีที่ 1 จนถึงปัจจุบัน สกสว. ได้พยายามเชื่อมประสาน ภาคีความร่วมมือทุกระดับ ทั้งระดับโครงการวิจัย (ทำร่วมกับโหนด) ระดับโหนด และระดับภาค (ทำร่วมกับฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) กระบวนการเชื่อมงานแก่กัน “เน้นให้เป็นไปตามธรรมชาติ และจังหวะ เวลา ที่เหมาะสม” ที่มีลักษณะประสานประโยชน์ ในแง่ของผลที่เกิดขึ้นกับองค์กรและกลุ่มเป้าหมายในลักษณะwin-win ภาคีที่ได้เชื่อมร้อย และเนื้อหา สาระ ที่ใช้ในการเชื่อมงานกันมีดังนี้

ภาคีด้านวิชาการ

เป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนงาน ที่เหนือชุมชนขึ้นไป เป็นงานความรู้ เครื่องมือ (ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร) ที่สามารถใช้ในการยกระดับงาน สู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายได้ ภาคีที่ร่วม มีดังนี้

1) สกว.ฝ่ายอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1) สกว.ฝ่ายเกษตร (ฝ่าย 2) ที่มีชุดโครงการ“ความมั่นคงด้านอาหาร เชื่อมโดย เชิญอาจารย์ประภาพร ผู้ประสานงานชุดโครงการมาร่วมเสวนา ในเวทีวิชาการฯ ที่จัดขึ้นในปีที่ 1 เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2554 ซึ่งได้แลกเปลี่ยนโครงการวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือของชุดโครงการ และต่อมาในปี 2555 ทางฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีวงหารือการเชื่อมงานกันอย่างต่อเนื่อง 2 ครั้งและเชื่อมไปสู่เวทีนำเสนอผลงานของคณะกรรมการอาหารในวันที่ 9 ตุลาคม 2555

1.2) สกว.ชุด ABC มีงานในภาคเหนือหลายโครงการ การเชื่อมงานทำในระดับพื้นที่ คือที่อำเภอปาย จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อให้เห็นงานซึ่งกันและกัน มีประชุม เปิดเวทีร่วมกัน 1 ครั้ง และโหนดร่วมไปพัฒนาโครงการกับ ABC 1 ครั้ง แต่ ทำได้เพียงนำข้อมูลเชิงพื้นที่จากABC มาต่อยอดขึ้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่เท่านั้น

2) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ เชื่อมกับคณะอาจารย์ 4 ท่าน ที่เป็นทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร และเกษตรกรรมยั่งยืน และอาจารย์ 3 ท่าน เป็นนักวิจัยชุด

ความมั่นคงทางอาหารอีกด้วย เนื้อหาในงานของทีมาจารย์สามารถนำมาปรับใช้ในงานของกลไก ฯ ได้ อีกทั้งคณะอาจารย์ยังเป็นที่ปรึกษาทางความมั่นคงทางอาหารของกลไก ฯ เป็นการเชื่อมงานกันอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง

3) มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผ่านวิทยาลัยบริหารศาสตร์ โดยมี ดร.สมคิด แก้วพิทย์ และ ดร.ชมชวน บุญระหงส์ เป็นตัวต่อหลักในงานหลักหลักคือการจัดงาน Asia Today ซึ่งเป็นเวทีนานาชาติ เรื่อง“เกษตรอินทรีย์” จัดขึ้นเมื่อ วันที่ 13-16 ธันวาคม 2555 และจะจัดอีกครั้งในกลางปี 2556 นี้ กลไก ฯ เข้าร่วมเป็นกรรมการ และเจ้าภาพในการจัดงาน ถือว่าเป็นการเปิดโลกสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน(AEC) และในครั้งที่ 2 คาดหวังว่าจะมีงานชุดความมั่นคงทางอาหารนำเสนอในเวที

ภาคีขับเคลื่อนสังคม(งาน Movement)

ภาคีหลักได้แก่ภาคีที่ขับเคลื่อนประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ที่เป็นฐานสำคัญ หรือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งองค์กรเหล่านี้มักเน้นงานระดับมหภาค (ประเทศ และภาค) แต่ก็มีงานระดับชุมชนร่วมด้วยซึ่งต้องเชื่อมร้อยกับองค์กร กลุ่ม/ เครือข่าย ที่ทำงานในระดับพื้นที่ ดังนั้นโหนดกลไกกลางภาคเหนือในพื้นที่จึงเชื่อมงานได้โดย“การทำงานในกิจกรรม โครงการ” ต่าง ๆ เพราะมีวิถีคิด วิธีการทำงาน และเป้าหมายงาน ไม่แตกต่างกัน และยังเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันด้วย เพราะให้น้ำหนักกับกลุ่มเป้าหมายในการขับเคลื่อนที่แตกต่างกัน แต่สามารถสอดประสานต่อยอดงานซึ่งกันและกันได้ องค์กรที่กลไก ฯ ได้ประสาน หรือทำงานร่วมกันแล้ว มี ดังนี้

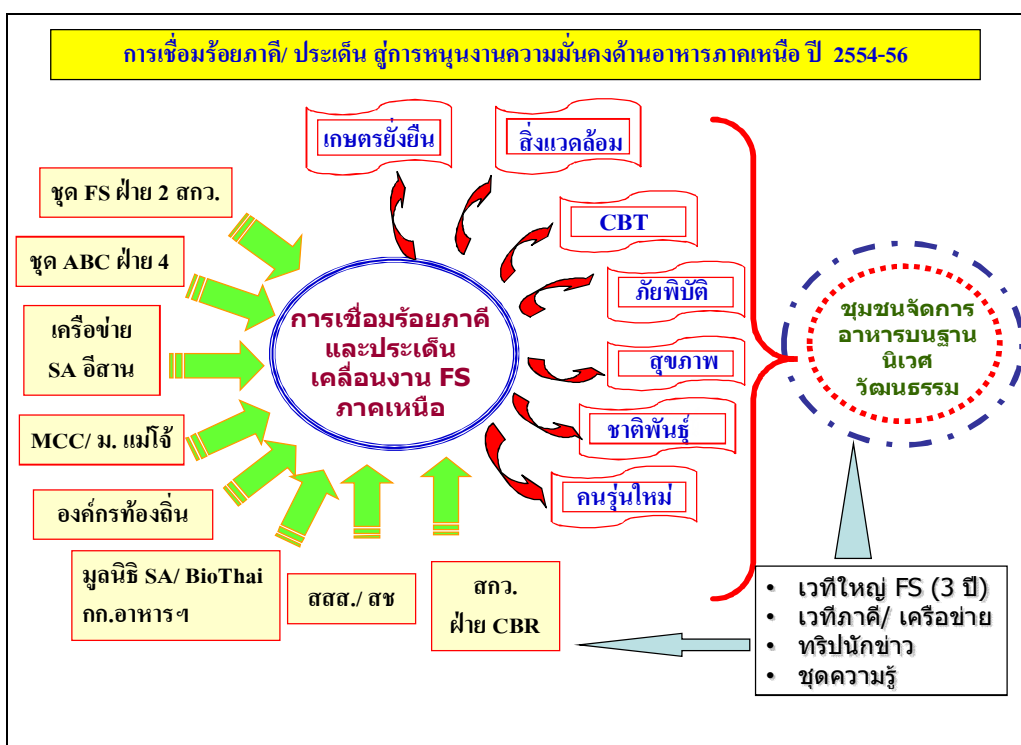
- 1) มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มีการทำงานร่วมกันมายาวนานก่อนมีกลไกเชื่อมประสาน ผ่านประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน งานที่เชื่อมและทำร่วมกันได้แก่ การศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร การประเมินสถานะแนวโน้มความมั่นคงด้านอาหาร โครงการขยายผลเกษตรกรรมยั่งยืน และผ่านกลไกงานนำเสนองานยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ (Forum –FS) ทั้ง 3 ปี ทั้งเป็นภาคีร่วมจัด ที่ปรึกษา และวิทยากร
- 2) ไปโอไทย ส่วนใหญ่จะทำงานผ่านงานโครงการที่ทำร่วมกับมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน และงานโครงการที่สนับสนุนโดย สสส. ทั้งนี้ กลไก ฯ ประเมินว่า องค์กรนี้มีความชำนาญในงานขับเคลื่อนทางนโยบาย จึงใช้ข้อมูลความรู้จากองค์กรนี้มาขับเคลื่อนงาน และเชิญมาเป็นวิทยากรในเวที Forum ปีที่ 2 วันที่ 12 กันยายน 2555
- 3) โครงการแม่น้ำเพื่อชีวิต ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีขององค์กร“นำเสนอผลงานวิจัยไทบ้านลุ่มน้ำโขง” ในปี 2554 พบว่าเป็นงานวิจัยที่น่าสนใจ คล้ายกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแต่เน้นเพื่อใช้งาน Movement จึงได้เชิญมาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาโครงการ และร่วมเวที Forum ปีที่ 2 วันที่ 12 กันยายน 2555

ภาคีขับเคลื่อนนโยบายและสื่อสารสาธารณะ

ด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีเป้าหมายในการเสริมพลังอำนาจของชุมชน (กลุ่มเป้าหมาย) และงานด้านข้อมูลความรู้ มากกว่าเรื่องอื่น ๆ ซึ่ง 2 เรื่องนี้เป็นเรื่องยากอยู่แล้วในระดับโครงการวิจัย ดังนั้นการยกระดับ ความรู้ หรือคนรู้ ตลอดจนพื้นที่รูปธรรมสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย จึงเป็นหน้าที่ของโหนดและพี่เลี้ยง เป็นหลัก โดยอาจมีการหนุนช่วยจากกลไก หรือฝ่าย ในบางกิจกรรม ดังนั้นการเชื่อมภาคีเหล่านี้

จึงอยู่ในระดับไหนเป็นสิ่งสำคัญ เช่น โหนดแม่ฮ่องสอน เชื่อมกับโครงการแม่ฮ่องสอนเมืองสุขภาวะ ที่ได้รับการสนับสนุนทุนจาก สสส. เพื่อต่อยอดความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสื่อสารสาธารณะในรูปแบบและสื่อต่าง ๆ และยังได้ทำงานกับกลไก สมัชชาสุขภาพระดับจังหวัด ที่เป็นช่องทางสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ผ่าน “กระบวนการนโยบายสาธารณะ” ที่มีตัวอย่างให้เรียนรู้หลายพื้นที่และประเด็น

นอกจากนี้แล้วยังมีภาคีที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงในระดับโครงการวิจัยและระดับโหนด โดยมีตัวอย่างให้เห็นหลายที่ ที่เด่น ได้แก่โหนดลำพูนที่สามารถนำความรู้จากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปขับเคลื่อนเป็นงานพัฒนาต่อเนื่องได้ โดยนำส่งงานยุทธศาสตร์ ของ อบจ.ลำพูน เมืองอาหารปลอดภัยได้ รวมถึงภาคีภาครัฐ เช่น ศูนย์วิจัยข้าว เกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานจังหวัด พัฒนาที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมงานและเรียนรู้ข้ามภาคี ระหว่าง ภาคเหนือและอีสานอีกด้วย

แผนภาพที่ 4-8 การเชื่อมโยงภาคี/ ประเด็น สู่การหนุนงานความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ ปี2554-56

ความรู้: ระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี

(1) การหาสมดุลในการทำงานร่วมกัน เนื่องจากแต่ละหน่วยงานองค์กร มีเป้าหมาย ความเชี่ยวชาญ ต้นทุน และลักษณะการทำงานที่แตกต่างกัน การทำงานจึงต้องหาจุดสมดุลในการจัดวางทำที่ปฏิสัมพันธ์ และสร้างการมีส่วนร่วมโดยยึดเป้าหมายใหญ่เรื่องความมั่นคงทางอาหารร่วมกัน

(2) กระบวนการเชื่อมงาน กับภาคีทั้ง 3 ภาคส่วน ได้แก่ภาคีวิชาการ ภาคีการขับเคลื่อนทาสังคม และภาคีขับเคลื่อนนโยบาย/สื่อสารสาธารณะ มีกระบวนการที่เหมือนกัน ดังนี้

1. ศึกษาองค์การภาคี ให้เข้าใจธรรมชาติขององค์กร งานที่ทำ ระบบบริหารจัดการ ผลงาน ความรู้ ผู้รู้ ทั้งนี้โดยเริ่มจากองค์กรที่มีความสัมพันธ์อยู่แล้ว หรือมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันอยู่บ้างแล้วก่อน
2. ร่วมในกิจกรรมของภาคี โดยไปร่วมเป็นกรรมการ เป็นคณะทำงาน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นวิทยากร หรือ ติดต่อนักวิจัย ทีมวิจัย โหนด พี่เลี้ยง และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ไปร่วมกิจกรรมภาคี ตามการร้องขอ
3. เชิญผู้รู้จากภาคีต่าง ๆ มาร่วมกิจกรรมของกลไก โดยกลไกจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ สามารถร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ได้แบ่งปันความรู้ ได้ความรู้เพิ่ม) และยังสามารถเก็วยร้อยภาคีใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย“ทั้งภาคีเกี่ยวเรา และเราเกี่ยวภาคีแล้วแต่กรณี
4. บริการข้อมูลความรู้อย่างสม่ำเสมอ ตามคำร้องขอของภาคี

นอกจากนี้ยังมีกระบวนการที่แตกต่าง เช่น กรณีภาคีวิชาการ ให้ความสำคัญไม่ถนัดงานชุมชน แต่มีความรู้เชิงแนวคิด ทฤษฎี หรือวิชาการ(วิจัยวิชาการ) กลไกสามารถเติมเต็มงานระดับชุมชน ที่เป็นพื้นที่รูปธรรม ศูนย์เรียนรู้ และผู้รู้ท้องถิ่น แก่ทีมนักวิชาการได้ เช่น การศึกษาดูงานในพื้นที่ การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อเนื่อง ในขณะที่ได้เชิญภาคีวิชาการมาเป็นวิทยากรเชิงเนื้อหา เติมเต็มความรู้ เป็นต้น

กรณีภาคีนโยบาย ที่ชัดเจนที่สุดคือ สมัชชาสุขภาพในระดับภาคเหนือตอนบน มีกลไก”สมัชชาสุขภาพล้านนา” ซึ่งมีประเด็นสาธารณะเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร เช่น ประเด็นสุขภาวะชาวนาไทย ทั้งนี้มีแม่ฮ่องสอนเป็นแกนหลักของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าร่วม ในนามของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เป็นกลไกหลักในพื้นที่

กลไกการจัดการระดับภาคในภาคีนั้น มีผู้เชื่อมหลักในโครงสร้างกลไกคือ คุณอรุณี เวียงแสง ที่เชื่อมกับภาคีต่าง ๆ มากกว่า 10 ปี ในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ที่ต่อมาได้ยกระดับเป็นประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร และได้สนับสนุนให้ทีมกลไกคนอื่น ๆ เข้าร่วมด้วย เช่น คุณสุภาวดี ทองพรพาณิชย์ และคุณปวีณา ราชสีห์ และทีมโหนด 3 พื้นที่ ได้แก่ แม่ฮ่องสอน ลำพูนและน่าน

4.3 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 3 : เพื่อดันหาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

4.3.1 สรุปภาพรวมผลการดำเนินงาน 3 ปี (ปี 2554-56)

ความรู้ “ระบบสนับสนุนสู่งานความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ

การดำเนินงานของโครงการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ มีเป้าหมายหลักในการดันหาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ(ผ่านกระบวนการและวิธีการทำงานร่วมกันของกลไกโหนด ฝาย และผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ) และสร้างพลังขับเคลื่อนเชิงประเด็น“งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร เพื่อตอบปัญหาสังคมภาคเหนือ”นี้ จึงต้องมีการสร้างรูปธรรมของพื้นที่วิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ประเด็นการจัดการทรัพยากร ประเด็นการพึ่งพิงโดยชุมชน และประเด็นการศึกษา โดยในส่วนของประเด็นการศึกษา อาจไม่ตอบโจทย์เรื่องความมั่นคงทางอาหารโดยตรง แต่เป็นการหนุนเสริมการเรียนรู้ให้ชุมชนทางอ้อม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน และเป็นการสร้าง

การเรียนรู้ให้กับคณะอาจารย์ในสถาบันการศึกษา ที่ได้มีโอกาสเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพร้อมกับชุมชนวิจัย

ระบบสนับสนุนที่ทดลองใช้นั้นมีทีมกลไกกลางๆ เป็นผู้กุมสภาพหลัก (Key Actor) โดยเอื้ออำนวยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความสนใจ ในเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร โดยการทบทวนความรู้เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้องใน 4 ประเด็นหลักข้างต้นกลไกได้ทดลองระบบสนับสนุน ในช่วง 3 ปี ดังนี้

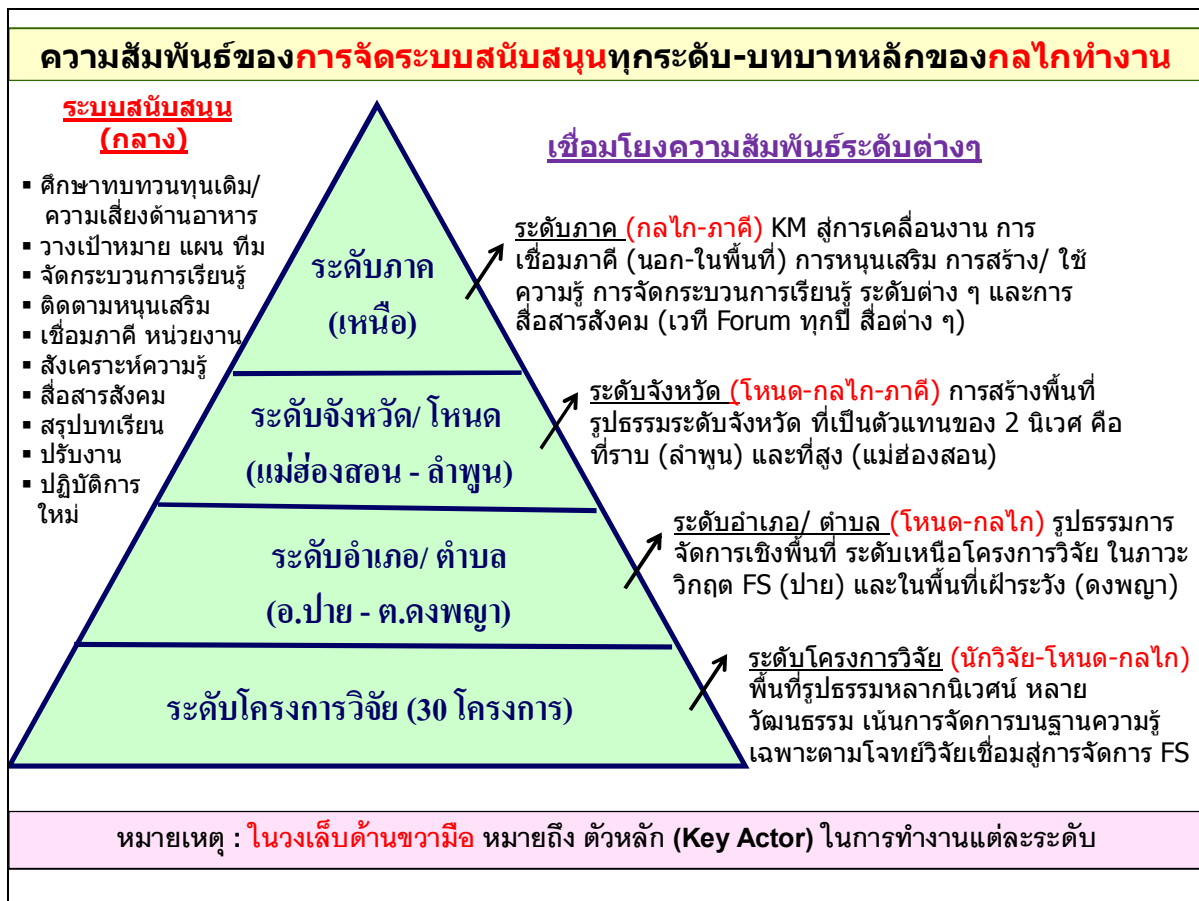
ปีที่ 1 ได้ดำเนินการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เชิงประเด็นที่พิจารณาว่าจะเป็นฐานสำคัญสู่การขับเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหาร (4 ประเด็น) การทบทวนความรู้ กลไกการจัดการ พื้นที่รูปธรรม โดยใช้ประเด็นเป็นฐาน วิเคราะห์ความรู้ที่ขาด สร้างความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารให้ผู้เกี่ยวข้อง การเชื่อมภาคี การสื่อสารสังคม (จัดเวทีวิชาการประจำปี สื่อ 5 วิธีดี เวทีภาคี)

ปีที่ 2 ร่วมกันกำหนดเป้าหมายพื้นที่รูปธรรม คือระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด จากนั้นก็พัฒนาโครงการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ หรือแสวงหาเครือข่ายเพิ่มเติม การสื่อสารสังคม (จัดเวทีวิชาการประจำปี สื่อ IT วิธีดี เวทีภาคี สื่อวิทยุ และพาส์ลงพื้นที่โครงการวิจัย)

ปีที่ 3 สนับสนุนโครงการวิจัยต่อเนื่อง ติดตามงานระดับไหน โครงการวิจัย เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ กำหนดประเด็นสังเคราะห์งานกับพื้นที่เป้าหมาย สังเคราะห์งานเพื่อกำหนดทิศทางการทำงานต่อเนื่องและเผยแพร่ (หนังสือเล่มเล็ก) สรุปความรู้เชิงวิจัย และการสื่อสารสาธารณะ (จัดเวทีวิชาการประจำปี สื่อ IT วิธีดี เวทีภาคี พาส์ลงพื้นที่โครงการวิจัย)

ทั้งนี้มีการแบ่งบทบาทที่ชัดเจนระหว่างกลไก ไหนด โครงการวิจัย และภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งตามระดับการดำเนินงาน ซึ่งเป็นการจัดความสัมพันธ์ของระบบสนับสนุนทุกระดับ เพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรม ที่ถือว่าเป็นฐานของการสร้างความรู้ ความร่วมมือกับภาคี และการสื่อสารสังคม ตามกรอบเนื้อหางานขับเคลื่อนที่ได้วางไว้ในปีที่ 1 ทั้งนี้การวางบทบาทหลักของงานแต่ละระดับ คือ

- ระดับโครงการวิจัย มีนักวิจัยเป็นผู้ดำเนินการหลัก มีไหนดเป็นพี่เลี้ยงที่คอยหนุนเสริมสู่โครงการวิจัยคุณภาพ มีกลไกภาค คอยหนุนเสริมและถอดองค์ความรู้ โดยมีโครงการวิจัย รวม 20 โครงการ เพื่อเป็นตัวแทนของพื้นที่รูปธรรมหลากหลายวัฒนธรรม เน้นการจัดการบนฐานความรู้เฉพาะตามโจทย์วิจัย แล้วหาตัวร่วมสังเคราะห์ความรู้เชื่อมสู่การจัดความมั่นคงทางอาหาร
- ระดับอำเภอ/ตำบล มีไหนดเป็นหลักในการดำเนินงาน มีกลไกคอยติดตามหนุนเสริม หรือร่วมปฏิบัติ เป็นการสร้างรูปธรรมการจัดการเชิงพื้นที่ ในระดับเหนือโครงการวิจัย โดยทำที่ อำเภอ ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ที่เป็นตัวแทนของการจัดการความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤต และในพื้นที่เฝ้าระวัง ตำบลดงพญา อ.บ่อเกลือ จ.น่าน
- ระดับจังหวัด มีไหนดและกลไก เป็นหลัก มีภาคีที่เกี่ยวข้องหนุนเสริม เป็นการสร้างพื้นที่รูปธรรมระดับจังหวัด ที่เป็นตัวแทนของ 2 นิเวศ คือที่ราบ (ลำพูน) และที่สูง (แม่ฮ่องสอน)
- ระดับภาค มีกลไกเป็นหลัก เป็นการจัดการความรู้สู่การเคลื่อนงาน การเชื่อมภาคี (นอกในพื้นที่) สู่การหนุนเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมระหว่างกัน การสร้างและใช้ความรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ระดับต่าง ๆ และการสื่อสารสังคม

แผนภาพที่ 4-9 ความสัมพันธ์ของการจัดระบบสนับสนุนทุกระดับบทบาทหลักของกลไกทำงาน

ทั้งนี้งานทุกระดับจะเชื่อมกับงานยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ (คุณภาพงานวิจัย พัฒนาศักยภาพการทำงานกับหน่วยงาน และการสื่อสารสังคม) ซึ่งมีโหนดต่าง ๆ รับผิดชอบร่วมด้วยรวมถึงยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ที่ทำต่อเนื่องทั้ง 3 ปี ก็จะได้ข้อมูล ทุนความรู้ กลุ่ม/ เครือข่าย ที่เป็นประโยชน์ในการสานต่อจากจุดที่มีศักยภาพ และเข้มแข็ง หรือเพื่อให้ได้โจทย์ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อน

ส่วนระบบสนับสนุนตรงกลาง (งานระดับภาค) มีบทบาทหลัก ดังนี้

- 1) ศึกษาทบทวนทุนเดิมเชิงประเด็น เนื้อหาประเด็นความมั่นคงทางอาหาร
- 2) วางเป้าหมาย แผนงาน วางบทบาททีม และผู้เกี่ยวข้อง
- 3) จัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับภาค เช่น เวทีเครือข่ายคนหนุนงานวิจัย(RC) เวทีถอดบทเรียน ประชุมประจำเดือน อบรมพัฒนาศักยภาพ ดูนาน เรียนรู้ข้ามโหนด ข้ามภาค ฯลฯ
- 4) ติดตามหนุนเสริม ทั้งระดับโครงการวิจัย โหนด เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจ กระตุ้นการเรียนรู้ การปฏิบัติ และเติมความรู้เหนือพื้นที่ เป็นต้น
- 5) เชื่อมภาคี หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความมั่นคงด้านอาหาร ทั้งภาควิชาการ ท้องถิ่น ประชาสังคม และภาครัฐ

- 6) การแก้ไขปัญหาก็เชื่อมกับการสื่อสาร เพื่อความเข้าใจร่วมกันหรือทางเนื้อหา ทางเทคนิค ทางทักษะงาน ทางกระบวนการทำงาน
- 7) สื่อสารสังคม เชื่อมกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฝ่าย 2 สกว ฝ ABC และภาคี จัดเวทีทั้งระดับ ภาค ประเทศ และท้องถิ่น รวมถึงนำนักข่าวลงพื้นที่รูปธรรม
- 8) สรุปความรู้ ทุกระยะของการทำงาน เพื่อจัดทำชุดความรู้ในปีที่3
- 9) ปรับปรุงงาน ตามแนวทางของ“องค์กรแห่งการเรียนรู้” ที่มีการวิเคราะห์งาน ตนเอง ภาคี และ สถานการณ์อยู่เสมอ แล้วนำมาปรับปรุงงาน

สำหรับกลไกการจัดการในแต่ละระดับที่ได้ผล พบว่าระดับภาค กลไกต้องยืดหยุ่น ไม่มีโครงสร้างตายตัว มีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงาน ร่วมกับกลไก การทำงานผ่านกลไกเชิงประเด็นที่เด่นชัด ได้แก่ประเด็นเกษตรกรรมทางเลือก สามารถรวมองค์กรและเครือข่ายเดิม มายกระดับงานจากประเด็นเกษตรฯ เป็นความมั่นคงด้านอาหารได้ เพราะทุกองค์กรมีแผนงาน โครงการที่สามารถยกระดับสู่ความมั่นคงด้านอาหารอยู่แล้ว โดย “ใช้ประเด็นเป็นฐาน” ได้ความมั่นคงด้านอาหารเป็นผล”

ระดับจังหวัด การทำงานผ่านกลไกเชิงประเด็นที่เด่นชัดในแต่ละพื้นที่ (คล้ายระดับภาค) เป็นรูปแบบที่ได้ผล ลงทุนน้อย ไม่ต้องสร้างกลไกซับซ้อนขึ้นมาใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดการผ่านกลไกการจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนของโหนดแม่ฮ่องสอน และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำพูน ผ่านเครือข่ายเกษตรยั่งยืนจังหวัดลำพูน และโหนดลำพูน เป็นต้น ทั้งนี้ ชี้ให้เห็นความเข้มแข็งของสถาบันและองค์กรในพื้นที่

ระดับอำเภอและตำบล เป็นระดับที่ยังแสวงหาคำตอบอยู่ แต่คาดว่าเป็นระดับที่เหมาะสม ในการตั้งเป้าหมายเฉพาะที่ชัดเจน ทำงานง่ายกว่า 2 ระดับข้างต้น โดยเฉพาะ ตำบลดงพญา อ.บ่อเกลือ ที่กำลังร่วมกันสร้าง “ดงพญาโมเดล” ที่สามารถเชื่อมร้อย อบต. และหน่วยงานในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

ระดับโครงการวิจัย แม้ว่ากลไก จะสามารถสนับสนุนโครงการวิจัยได้ จำนวน 42 โครงการ แต่หลายโครงการอยู่นอกพื้นที่เป้าหมาย จึงมีโครงการที่พื้นที่เห็นว่าสามารถสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมได้จำนวน 20 โครงการ (มีความชัดเจนเชิงประเด็นย่อย ความรู้ มีศักยภาพของพื้นที่ และคน) แต่ทั้ง 20 โครงการ มีระยะเวลาโครงการแตกต่างกัน งานสังเคราะห์ความรู้จากโครงการวิจัย ระดับโครงการเดียว เป็นหน้าที่ของโหนดและพี่เลี้ยง เพื่อตอบคำถามทั้งของโครงการ ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด ส่วนงานสังเคราะห์ภาพรวมภาค ทั้ง 20 โครงการ เป็นงานของอนาคต (ยุทธศาสตร์ใหม่ อีก 3 ปี ข้างหน้า ปี 57-59) ซึ่งควรทำเป็นโครงการวิจัยเพื่อสังเคราะห์งานนี้โดยเฉพาะ

กระบวนการทำงาน 3 ปี

กระบวนการค้นหาความรู้และขับเคลื่อนงานพื้นที่รูปธรรม “ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสู่การขับเคลื่อนความมั่นคงด้านอาหารกระบวนการทำงาน สรุปได้ ดังนี้

- 1) ทบทวนสถานการณ์ “ความมั่นคงด้านอาหาร และบทบาทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- 2) การสร้างความเข้าใจเรื่องงานความมั่นคงด้านอาหารของผู้เกี่ยวข้อง
- 3) ทบทวนทุนเดิมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงด้านอาหาร

- 4) การบูรณาการยุทธศาสตร์และกำหนดเนื้อหาช่วยในการขับเคลื่อน
- 5) การกำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่เพื่อสถาปนาองค์ความรู้ความมั่นคงด้านทางอาหาร
- 6) การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และติดตามหนุนเสริมโหนด/ โครงการวิจัย
- 7) งานสังเคราะห์ความรู้สู่การยกระดับเป็นพื้นที่รูปธรรม
- 8) การเชื่อมงานภาคีความร่วมมือ
- 9) การนำเครื่องมือประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร(FSI) มาปรับใช้ เพื่อเชื่อมประเด็นวิจัยสู่ความมั่นคงด้านอาหาร
- 10) การสื่อสารสาธารณะ

ซึ่งมีรายละเอียดของกระบวนการทำงาน ผลที่เกิดขึ้นทั้งเชิงวิจัยและพัฒนา ดัง ข้อที่ 4.3.2

4.3.2 กระบวนการทำงานและผลการดำเนินงาน3 ปี

(1) ทบทวนสถานการณ์ “ความมั่นคงด้านอาหาร และบทบาท CBR ภาคเหนือ

เบื้องหลังความคิด

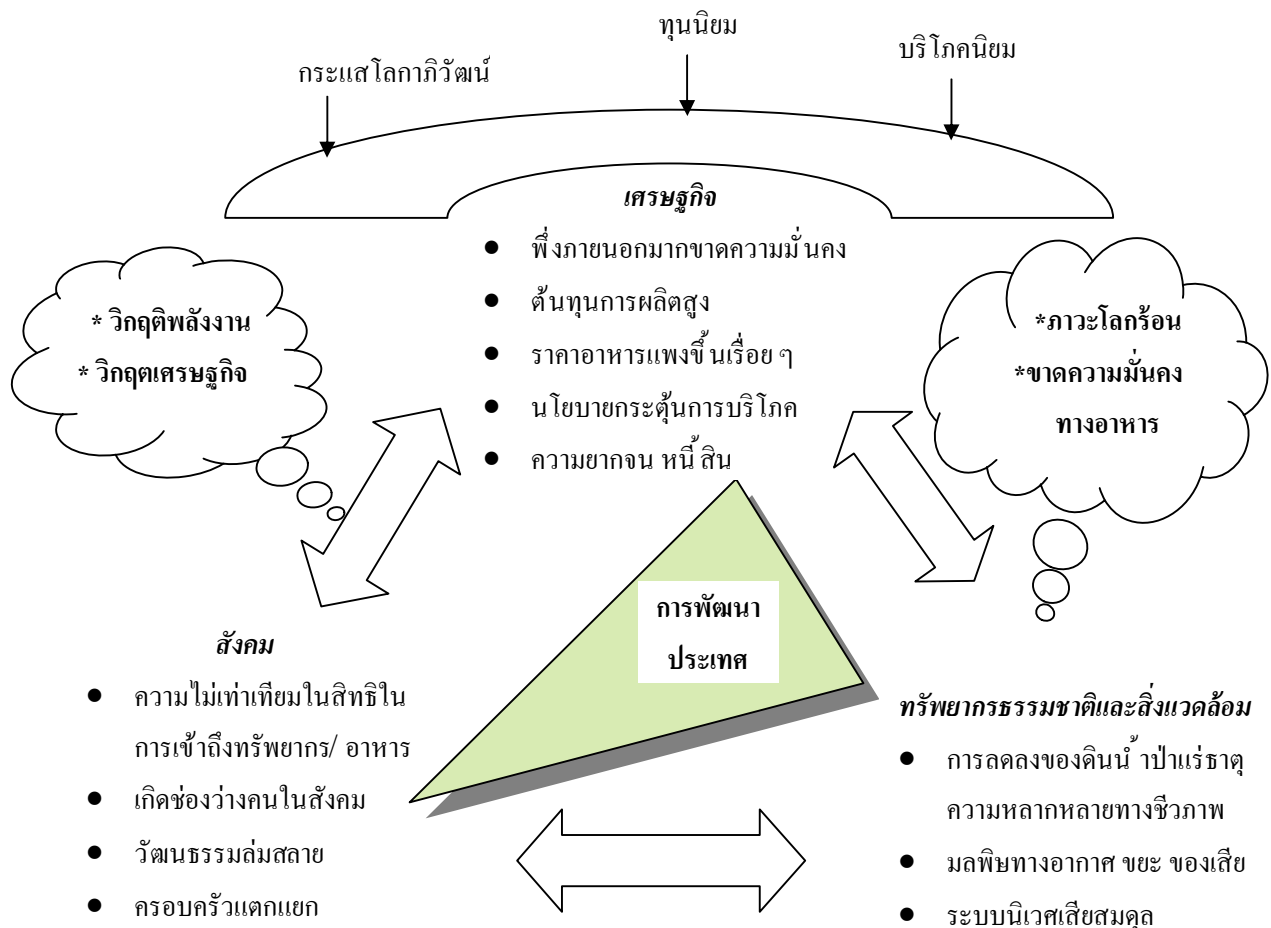
เป็นกระบวนการ “จัดทำยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554-56 ในปลายปี 2553 และเป็นกระบวนการได้มาซึ่งงานจุดเน้นเชิงประเด็น (Theme) ว่าทำไมจึงเป็นเรื่อง “ความมั่นคงด้านอาหาร” จากการวิเคราะห์ร่วมกันพบว่า ความไม่มั่นคงด้านอาหารเป็นปัญหาร่วมของสังคมภาคเหนือจริง และมีความวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหลายประเด็นที่ตอบปัญหาเรื่องนี้อยู่แล้ว สามารถเป็นฐานในการยกให้เห็นชัดขึ้น (สถาปนา) สู่เรื่องราวของความมั่นคงด้านอาหารได้ อีกทั้งเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (ย้ายสเกล.ภาคไปอยู่ กทม.) ทำให้โหนดไม่มั่นคงในอนาคตขององค์กร จึงมองอนาคตให้ยาวขึ้นแทนการทำงานปีต่อปี ที่ยังจะส่งผลสู่การมีเป้าหมายเชิงประเด็น ที่จะนำไปสู่โจทย์ยกระดับ ที่สามารถตอบปัญหาสังคมภาคเหนือได้มากขึ้น

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงเนื้อหา”

จากปี 2550 จนถึงปัจจุบัน โลกเกิดวิกฤตมากมายเริ่มจาก*วิกฤตพลังงาน* ที่ได้ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตในภาคการลงทุน และภาคการเกษตร ซึ่งเป็นแหล่งการค้าและอาหารของโลก ต่อมาคือผลกระทบที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ของ*ภาวะโลกร้อน*ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบการผลิตอย่างรุนแรง ทั้งการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ความรุนแรงของภัยธรรมชาติ การพัฒนาตนเองของโรค แผลงศัตรูพืช ทำให้ชาวโลกกำลังจะสูญเสียสิ่งที่สำคัญที่สุดไป นั่นคือ*ความมั่นคงทางอาหาร*สองสิ่งนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจจืดจาง ผู้คนต้องจับจ่ายสินค้าในราคาแพงขึ้น และตกอยู่ในวังวนหนี้สินไม่มีที่สิ้นสุด*วิกฤตเศรษฐกิจ*” จึงเป็นปัญหาของโลกก็เพิ่มมาอีกและรุนแรงมาตั้งแต่ปี2551 จนถึงปัจจุบันและที่สำคัญที่สุดอย่างประการหนึ่งคือ การพัฒนาตามกระแสทุนนิยมที่เกิดผล

ข้อสรุปจากแผนพัฒนาประเทศในช่วงนั้นคือ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญห การพัฒนาไม่ยั่งยืนจึงมีการปรับทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยปรับการจัดทำแผนฯ ให้มีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมมากขึ้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่8-10 (ปี 2544-2554) แต่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม บริโภคนิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์และแนวทางการพัฒนาตามตะวันตกของประเทศไทย การกำหนดแผนพัฒนาประเทศ แม้ว่าจะมีทิศทางและหลักการที่ดี แต่ก็ยากยิ่งในการแปลงแผนสู่การปฏิบัติ ผ่านการจัดการโดยภาครัฐ ที่ยังเป็นแบบ

แยกส่วน มีระบบการจัดการงบประมาณและตัวชี้วัดผลงานไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาประเทศแผน ๆ กอปรกับระบบการเมือง“แบบตัวแทน” ที่วุ่นวายไม่รู้จบ ที่มุ่งประโยชน์ตน กลุ่มตนมากกว่าประโยชน์ร่วมของชาติเป็นสาเหตุสำคัญของวิกฤตประเทศไทย

แผนภาพที่ 4-10 วิกฤตปัญหาและผลกระทบด้านต่าง ๆ จากการพัฒนาตามกระแสทุนนิยม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (ปี 255๕-๕9) ระบุอย่างชัดเจน ผ่านยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้ความสำคัญกับ 1) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน 2) การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร 3) การสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต 4) การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร 5) การสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือนและชุมชน 6) การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานชีวภาพเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและความเข้มแข็งภาคเกษตร และ 7) การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน¹

จากแผนดังกล่าว ประเด็นขับเคลื่อนงานนี้ สอดคล้องกับแผนชาติ อีกทั้งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การสนับสนุนงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 2553-56 “สนับสนุนการวิจัยใน

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

ประเด็นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การวิจัยด้านอาหารและโภชนาการ โดยเน้นที่ความมั่นคงด้านอาหาร ความปลอดภัยและการเพิ่มมูลค่า การจัดการทรัพยากรน้ำโดยเน้นการจัดการเชิงพื้นที่ การเตรียมความพร้อมเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน เรื่องของพลังงานและสิ่งแวดล้อม²

จากการจัดงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่า พลัง สุข เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2551 พบว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือภายใต้การทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือมีประเด็นยุทธศาสตร์ในการทำงานเพื่อตอบโจทย์ของสังคมภาคเหนือ ได้แก่ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจ อาหาร พลังงาน และ ทรัพยากร” จากการประมวลสถานการณ์การสนับสนุนงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการช่วยกอบกู้วิกฤติและได้เข้ามามีบทบาทในการแก้ไขวิกฤตเหล่านี้ผ่านโครงการวิจัยที่ว่าด้วยเรื่องปัญหาทรัพยากร ด้านการเกษตร ยั่งยืน และด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมจำนวน 162 โครงการ 10 ปี ของการขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อรับมือกับปัญหาต่างๆ ของชุมชน ได้สร้างรูปธรรมในหลายมิติ ทั้งการรื้อฟื้นองค์ความรู้ท้องถิ่น การสืบทอดจิตสำนึกในคุณค่าแห่งธรรมชาติ การปรับแผนการดำรงชีวิต การยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การยอมรับและประสานความร่วมมือ และการสร้างรายได้จากการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงและส่งผลดีต่อกาอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการรับมือกับวิกฤติโลกร้อน วิกฤติพลังงาน วิกฤติความมั่นคงทางอาหารและวิกฤตเศรษฐกิจดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 4-11 พลังชุมชนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการฟื้นวิกฤตเศรษฐกิจ พลังงาน และความมั่นคงทางอาหาร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวประกอบกับต้นทุนคน ความรู้และโครงการวิจัยที่มีทำให้เครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 3 ปี (ปี 2554-56)

² สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2554. รายงานประจำปี 2553

³ เรียบเรียงจาก “10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่า พลัง สุข บทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ วันที่ 17 ธันวาคม 2551 ณ ห้องประชุมเอราวัณโรงแรมเชียงใหม่ภูคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

เป็น “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร เพื่อการสร้างและขยายผลอย่างต่อเนื่องใน 10 ปี
หลังจากนี้ และเนื่องจาก “ความมั่นคงด้านอาหาร เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายประเด็น หลายศาสตร์
เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้กำหนดยุทธศาสตร์เชิงประเด็น เพื่อสร้างพลังและการขับเคลื่อน
ในเชิงรูปธรรม 4 ประเด็น ดังตาราง

ตารางที่ 4-9 ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและผู้รับผิดชอบ ระหว่างปี 2554-56

ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น	ผู้รับผิดชอบหลัก	Node/พี่เลี้ยง
1. เกษตรกรรมยั่งยืน	คุณอรุณี เวียงแสง	แม่ฮ่องสอน / ลำพูน / ม.เชียงใหม่ / ลำปาง
2. การจัดการทรัพยากร	คุณวันเพ็ญ พรินทรากุล	ลำพูน / แสลงผญา/ น่าน
3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน	คุณพจนนา สวนศรี	สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน แม่ฮ่องสอน / ม.เชียงใหม่ / ลำปาง
4. การศึกษา	รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน	ลำปาง / ม.เชียงใหม่

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการ”

กระบวนการศึกษาประมวลในขั้นตอนนี้ นั้น ทำในปีที่ 1 โดยเป็นบทบาทของกลไกกลาง ซึ่งมีผู้ร่วม
ทำยุทธศาสตร์คือ โหนด/ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เกี่ยวข้อง มีการทบทวนกระบวนการจัดทำ
ยุทธศาสตร์ของโหนดภาคเหนือระหว่างปี 2551-53 พบว่า เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ มียุทธศาสตร์เดิม
คืออยู่แล้ว แต่ขาดการลงมือปฏิบัติการในพื้นที่ เพราะทุกยุทธศาสตร์ได้วางบทบาทให้โหนดเป็นหลักในการ
ทำงาน จึงเป็นไปได้ยากเพราะโหนดมีภารกิจหลักมากอยู่แล้ว

ช่วงปี 2551-52 ยังมีการสังเคราะห์เชิงประเด็นเพื่อจัดงาน 10 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปี 2552 มีผล
การสังเคราะห์ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน หันสิ้น เศรษฐกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และประเด็น
การศึกษา ที่ เป็นความรู้อยู่แล้ว ที่เป็นต้นทุนสำคัญในการดำเนินงานต่อ

ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือ นั้น มีการสังเคราะห์สู่
งาน 10 ปี มาแล้ว กลไกจึงเรียบเรียงให้กระชับและศึกษาเอกสารมือ 2 จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ให้เห็นความ
ไม่มั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือ ซึ่งจัดเป็นฐานข้อมูลเพื่อการใช้งานตามสถานการณ์

(2) การสร้างความเข้าใจในยุทธศาสตร์การเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหาร

แนวคิดเบื้องต้น

“ความมั่นคงด้านอาหาร เป็นวาทะกรรมใหม่ ที่หลายส่วนยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นการ
สร้างความเข้าใจร่วม ต่อนิยาม ความหมาย ให้สอดคล้องกัน จึงเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้น ซึ่งในภาคประชา
สังคมที่ขับเคลื่อนงานนี้อยู่ ส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรที่เคลื่อนงานเกษตรกรรมยั่งยืนอยู่แล้ว โดยมีมูลนิธิ
เกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิชีววิถี และสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ (สช.) มีองค์กรสนับสนุนทุน คือ
สสส. ปี 2553 โหนดแม่ฮ่องสอน ร่วมกับเครือข่ายเหล่านี้ ศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน
และครัวเรือน ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ทำทั่วประเทศ จึงเกิดความเข้าใจ นิยามความหมาย ในบริบทของทั้งกระแส
ใหญ่ (ประเทศ โลก) และในบริบทของชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้น กลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้ใช้นิยามความหมายความมั่นคงทางอาหารจากข้อสรุปของเครือข่ายเป็นหลัก ที่คำนึงถึงบริบทที่แตกต่างในเชิงพื้นที่ (นิเวศ) และความหลากหลายของเผ่าพันธุ์ ที่มีฐานคิด วิธีปฏิบัติ ในการจัดการอาหารที่แตกต่างกัน (วัฒนธรรม) เป็นตัวจำแนกหลักในการเคลื่อนงานเบื้องต้น

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงเนื้อหา”

(2.1) ความมั่นคงด้านอาหารไม่ใช่เรื่องใหม่

“เรื่องอาหาร” เป็นเรื่องความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน เป็นหนึ่งในปัจจัย เป็นวิถีปฏิบัติของทุกชุมชนที่มีการจัดการอยู่แล้ว ตลอดห่วงโซ่ของระบบอาหารท้องถิ่น ตั้งแต่) การจัดการทรัพยากรการผลิต (ดิน น้ำ ป่า ไม้) 2) การจัดการผลิต การแปรรูป (ปัจจัยการผลิต ทุน แรงงาน เงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ ปุ๋ย ยา ฯลฯ) 3) การตลาดและการกระจาย จนถึง 4) การบริโภคและสุขภาพ (ตำรับอาหาร อาหารเป็นยา คุณค่า โภชนาการ ฯลฯ) ดังนั้นจึงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์การจัดการอาหารในภาวะต่าง ๆ แฝงฝังอยู่ตลอดห่วงโซ่ของระบบอาหาร ที่แตกต่างหลากหลายตามภูมิสังคมนั้น ๆ และการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากจุดเริ่มจนถึงปี 2553 ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องทั้ง 4 เรื่อง ดังตารางล่างมี “ผล” ต่อความมั่นคงด้านอาหารทั้งสิ้น มากน้อยขึ้นอยู่กับประเด็นและโจทย์วิจัยเป็นสำคัญ ดังนั้นการสังเคราะห์งานวิจัยเดิมในประเด็นที่กำหนดจึงเป็นงานแรกของขับเคลื่อนงานสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ

(2.2) สร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องหลัก “ปักธงร่วม”

เมื่อมีประเด็นร่วม(Theme) ในการทำยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ในช่วง 3 ปี (ปี 2554-56) แล้ว ในช่วงต้นปีงบประมาณ 2554 เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบ ตั้งแต่คนหนุ่มวิจัยในภาคเหนือทั้งหมด 8 โหนด และ 1 พี่เลี้ยงงานวิจัย (จำนวน 29 คน) ภาคีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ผ่านเวทีต่าง ๆ ทั้งที่จัดขึ้นเอง และเวทีภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ทีมหนุ่มวิจัยได้มีการทบทวนเป้าหมายและเนื้อหาในธงของประเด็นร่วม เพื่อให้มีกรอบในการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น

เป้าหมายหลักคือ อยากให้เกิดความมั่นคงทางอาหารหรือพื้นที่รูปธรรมในระดับต่าง ๆ ที่เป็นผลจากทั้งที่ผ่านจากงานวิจัยและงานพัฒนา โดยมีองค์ประกอบเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ มีเป้าหมาย เพื่อสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชนเป็นหลัก และให้มีกลไกการจัดการร่วมด้วยเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนี้

ระดับที่ 1 จะเป็นเรื่องการได้มาซึ่งอาหาร สิทธิและการเข้าถึงอาหาร(Availability & Accessibility) ซึ่งมาจาก 4 แหล่งหรือฐาน เพื่อให้ทุกคนได้เห็นภาพได้แก่

- 1) ฐานการผลิต สามารถปลูก หรือเลี้ยงพืชและสัตว์อาหารได้ด้วยตนเอง
- 2) ฐานทรัพยากร สามารถเก็บหาอาหารตามธรรมชาติได้ จากป่า จากแม่น้ำ จากดิน
- 3) ฐานวัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันอาหาร เป็นความมั่นคงในระดับชุมชน
- 4) ฐานเศรษฐกิจ สามารถหาซื้ออาหารได้ (มีเงินซื้อ มีแหล่งซื้อ เข้าถึงตลาดอย่างเป็นธรรม)

สรุปคือ ผลิตได้ หาได้ แลกเปลี่ยนแบ่งปันได้ และหาซื้อได้ โดยจะดูที่ความพอเพียงต่อความต้องการบริโภคในครัวเรือนและชุมชน การเข้าถึงเป็นสำคัญ รวมถึงการมีสำรองอาหารเพื่ออนาคตร่วมด้วย

ระดับที่ 2 คุณภาพของอาหาร (Quality) ดูที่ความหลากหลาย ดูโภชนาการ ดูความปลอดภัย ดูระบบการผลิตที่สอดคล้อง มีความรู้ในการเลือกซื้ออาหารหรือบริโภคอาหาร ฯลฯ

ระดับที่ 3 ความเสี่ยงและความเปราะบาง (Risk) จะเป็นตัวสำคัญที่สะท้อนถึงความมั่นคงด้านอาหารในระดับที่ใหญ่ขึ้นตั้งแต่ระดับชุมชนขึ้นไป โดยเฉพาะความเสี่ยงด้านอาหาร ที่ปัจเจก หรือ ครัวเรือนไม่สามารถจัดการได้โดยลำพัง เพราะเป็นปัญหา ในระดับโครงสร้าง เช่น ระบบบริโภคนิยม เกษตรพันธะสัญญา นโยบาย กฎหมาย มาตรการที่มีอิทธิพลต่อ สิทธิชุมชน การเข้าถึงอาหารอย่างเท่าเทียม และการตัดสินใจด้านอาหาร เป็นต้น

ระดับที่ 4 ศักยภาพครัวเรือน/ ชุมชน และการสนับสนุน (Support) เป็นองค์ประกอบสำคัญ เป็นฐานในการสร้างความมั่นคงด้านอาหารระดับต่าง ๆ เพราะประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกอาหาร ทำให้ยากที่จะเข้าใจว่า ทำไมเรื่องนี้จึงสำคัญ ดังนั้นความรู้ ในการจัดการอาหาร ทั้งรู้เท่าทันความเสี่ยง ความเปราะบาง จะสามารถให้ชุมชน เท่าทัน เพื่อตั้งรับและปรับตัวต่อภัยคุกคามระบบอาหารท้องถิ่นได้ รวมถึงมีการรวมกลุ่ม เครือข่าย มีกลไกจัดการด้านอาหารทั้งในภาวะปกติ และวิกฤติจะมีการสนับสนุนจากภาคีที่เกี่ยวข้องอย่างเข้าใจ

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการ”

กระบวนการสร้างความเข้าใจ ทำโดยกลไกกลาง โดยตั้งเป้าหมายว่า ใครคือกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งใจงาน (โหนด/ พี่เลี้ยง โครงการวิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องตามลำดับ) กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้เข้าใจถึงความมั่นคงทางอาหารเพียงใด กำหนดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจ เช่น การแลกเปลี่ยนข้ามภาค ข้ามโหนด การส่งข้อมูลที่ควรรู้ทางอีเมลโดยตรง การให้ไปร่วมเวทีเครือข่าย การมอบหมายบทบาทให้นำเสนอความรู้ ผลงานผ่านเวทีต่าง ๆ รวมถึงการทำสื่อนำเสนอผลงานตามความเหมาะสม เป็นต้น

กระบวนการสร้างความเข้าใจต้องทำอย่างต่อเนื่อง ตามธรรมชาติ โดยกลไกจะสังเกตถึงความเข้าใจงานของผู้เกี่ยวข้องผ่านพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การตั้งคำถาม การให้ข้อเสนอแนะ การทำงานร่วมกัน การนำเสนอผลงาน เพื่อประเมินว่าจะเติมความรู้อะไร กับใคร ในสถานการณ์ใด โดยมีการเติมความรู้เป็นระยะ

(3) ทบทวนทุนเดิมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงด้านอาหาร

แนวคิดเบื้องต้น

“ประเด็นเคลื่อนเป็นฐาน ความมั่นคงด้านอาหารเป็นผล” เป็นคำพูดที่ได้จากการพูดคุยเรื่อง ความมั่นคงด้านอาหาร ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั่วประเทศ เป็นการสะท้อนความจริงของความมั่นคงทางอาหารที่เกี่ยวข้องกับหลายเรื่องตลอดห่วงโซ่ของระบบอาหาร (ฐานทรัพยากร การผลิต/ แปรรูป การตลาด/ การกระจาย และ การบริโภค/ สุขภาพ) ซึ่งโจทย์วิจัยตลอดช่วง 10 ปี ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไม่มีโจทย์เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารโดยตรง แต่มีโจทย์เกี่ยวกับเรื่องราวในห่วงโซ่ระบบอาหารท้องถิ่นอยู่มาก กลไกจึงได้กำหนดประเด็นหลัก 4 ประเด็น เพื่อสังเคราะห์ความรู้ เพื่อหาแนวทางไต่ถามระดับงาน เชื่อมไปสู่การจัดการให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร

⁴ปรับปรุงจากเอกสารประกอบเวทีสัมมนาวิชาการ “วิจัยเพื่อท้องถิ่น เส้นทางสู่ความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม ภาคเหนือ วันที่ 12 กันยายน 2555 เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงเนื้อหา”

โดยบทบทวนจาก 4 ประเด็นหลักที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการทรัพยากร และด้านการศึกษา ที่มีประเด็นงานเชื่อมสู่ความมั่นคงด้านอาหาร มีเพียง 3 ประเด็นแรกเท่านั้นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารอย่างชัดเจน โดยจะหยิบยกผลการสังเคราะห์ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนและประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวอย่างดังนี้

เกษตรกรรมยั่งยืน

ผลการสังเคราะห์เบื้องต้น พบว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรกรรมยั่งยืนภาคเหนือ ระหว่างปี 2542-52 ทั้ง 15 ประเด็นย่อย มีจำนวน 41 โครงการ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหารทั้งสิ้น โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 4 องค์ประกอบ ในเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร ดังนี้

1) ความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภค (Availability)

เกษตรกรรมยั่งยืน สามารถเชื่อมกับฐานการได้มาซึ่งอาหาร ที่เป็นความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภค ทั้ง 4 ฐาน ได้แก่

- ฐานการผลิต เป็นการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภคในครัวเรือนงานวิจัยในระยะแรกส่วนใหญ่จะเป็นการค้นหา เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม สามารถทดแทนสารเคมีเกษตรได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ปุ๋ย ยา อื่น ๆ เช่น โครงการกระเทียมคุณภาพ MO กับ การยอมรับของเกษตรกร, การค้นหาศักยภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ที่เหมาะสมกับข้าวโพด เป็นต้น
- ฐานทรัพยากร เกษตรกรยั่งยืนเป็นวิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากร ด้วยแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงมีผลต่อคุณภาพของดิน น้ำ ป่าไม้ ทำให้แหล่งอาหารธรรมชาติไม่ถูกทำลายโดยสารเคมีเกษตร และระบบเกษตรเชิงเดี่ยวในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาไม่มีโครงการเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในระบบเกษตรกรยั่งยืนโดยตรงแต่ในกิจกรรมปฏิบัติการของทุกโครงการฯ ส่งผลทางอ้อมต่อคุณภาพทรัพยากรที่ได้รับการใส่ใจเพิ่มมากขึ้น
- ฐานวัฒนธรรม ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นชุมชนเกษตรที่เชื่อในประเพณี วัฒนธรรม และประเพณี ปฏิบัติผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเอามื้อเอารัน (ลงแขก) ประเพณีเกี่ยวกับข้าวที่หลากหลายของชนเผ่าต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนและจัดการข้าวของชุมชน และในระบบเครือญาติ เป็นต้น งานวิจัยทุกเรื่องพยายามค้นหา และใช้ประโยชน์จากทุนเดิมเหล่านี้ในกิจกรรมปฏิบัติการวิจัย
- ฐานการค้า หรือเศรษฐกิจ การผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น มีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นอาชีพและรายได้รวมด้วย รายได้ที่มีทั้งรายได้รายวัน (พืชผัก/ ไข่/ ปลา) รายเดือน (พืชไร่/ ไม้ดอก ไม้ประดับ) รายปี (ไม้ผล/ ข้าว) ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าในระยะยาว จะสามารถจัดการเพื่อการปลดปล่อยหนี้สิน การส่งลูกเรียนและ การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้งานวิจัยด้านนี้ เช่น การจัดการไม้ผลเมืองหนานอันสันติชุมชน การจัดการตลาด

2) คุณภาพของอาหาร/ ศักยภาพในการจัดการ

ผลผลิตในระบบเกษตรกรยั่งยืน มีคุณภาพ มีความปลอดภัย มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตในรูปแบบเกษตรผสมผสาน ทำให้สามารถเข้าถึงอาหารหลากหลายชนิดที่สดใหม่ มีผลดีต่อผู้ผลิตเอง

⁵อรุณี เวียงแสง, เอกสารประกอบเวทีสัมมนาวิชาการ “หลากหลายเขต หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร ตัวตนคนภาคเหนือ” วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลดควิว กรีนแลนด์รีสอร์ท อ.เมือเชียงใหม่

รวมถึงกลุ่มผู้บริโภคที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยในกลุ่มนี้เชื่อมโยงได้เกือบทุกโครงการ ในส่วนของการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต การตลาดทางเลือก มาตรฐานและผู้บริโภค ซึ่งเป็นประเด็นที่มีงานวิจัยมากที่สุดในกลุ่มนี้

นอกจากระบบเกษตรยั่งยืนจะสามารถสนองตอบเกี่ยวกับความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภคแล้ว ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนยังเกาะเกี่ยวกันเป็นกลุ่มและเครือข่าย ที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจากระดับหมู่บ้าน – อำเภอ – จังหวัด – ภาค – ประเทศ – ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นชุมพลังสำคัญที่สามารถจัดการตนเอง และจัดการกลุ่มข่าย เพื่อเป็นฐานในการจัดการด้านความมั่นคงด้านอาหารได้ในอนาคต

3) ความเสี่ยง หรือความเปราะบางต่อความมั่นคงด้านอาหาร

ความเสี่ยงสำคัญที่มีการวิเคราะห์ร่วมกัน ทั้งจากงานวิจัยเกษตรยั่งยืน งานพัฒนา พบว่า ผู้เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับความเสี่ยงบนฐานการผลิตทางการเกษตรกระแสหลัก (เกษตรเคมี) เริ่มตั้งแต่คนทำเกษตรมีอายุเฉลี่ยมากขึ้น ลูกหลานไม่สนใจทำเกษตรต่อจากพ่อแม่ ปัจจัยการผลิตราคาแพง มีการผูกขาดในระบบการค้าทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เคมี ดินเสื่อมคุณภาพ กรรมสิทธิ์ในที่ดินไม่มี น้ำวิกฤตทั้งท่วมและแล้ง ผลจากโลกร้อน ระบบเกษตรพันธสัญญาที่เกษตรกรถูกเอาเปรียบ ฯลฯ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นส่วนใหญ่ จะประเมินความเสี่ยงพวกนี้ ในช่วงวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของระบบเกษตรกระแสหลัก ตามมุมมองที่ล่อกับโจทย์วิจัยแต่ละเรื่องมีเพียงบางโจทย์เท่านั้นที่ วิเคราะห์ความเสี่ยง และจัดการกับความเสี่ยงนั้นโดยชุมชน

กล่าวได้ว่าโครงการวิจัยส่วนใหญ่กล่าวถึงความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร ในประเด็นย่อยภายใต้โจทย์วิจัยที่กำหนด ในขอบเขตของพื้นที่วิจัย ที่จะเป็นระดับหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ยังขาดโจทย์ชี้ชัดเชิงสังเคราะห์ให้เห็นภาพความเสี่ยงในระดับเหนือชุมชน หรือลงลึกในรายละเอียดของความเสี่ยง ที่อยู่ในภาวะวิกฤต เช่น ระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เกษตรพันธสัญญา ระบบอาหารชุมชนที่เปลี่ยนไปตามกระแสบริโภคนิยม และกระบวนการ/วิธีการสื่อสารสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะ ในความเสี่ยงข้างต้น

4) ศักยภาพและการสนับสนุนจากภายนอก

กล่าวได้ว่า ขณะนี้สาธารณะ นโยบายระดับต่าง ๆ หรือแม้แต่คนทำงานด้านเกษตรยั่งยืนเอง ให้นิยามความหมายเรื่อง “ความมั่นคงด้านอาหาร” แตกต่างกันไปมาก ส่วนใหญ่จะมองอยู่แค่ “การพึ่งตนเองด้านอาหาร” คือ ในระดับของความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภค เท่านั้น ละเลยการมองในระดับ ความเป็นธรรมในระบบอาหาร และความเสี่ยงในอนาคต

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมามีโจทย์ในระดับใหญ่ (Macro) ที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในระบบอาหารของประเทศ ของภาค และสร้างการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาคีสนับสนุนเกษตรยั่งยืน หรือดีขึ้น แต่ในส่วนของงานภาคี มีการกำหนดประเด็น “ความมั่นคงด้านอาหาร ในการจัดทำเป็นข้อเสนอทางนโยบาย ในปี 2552-53 โดยมี สข. เป็นแกนหลัก ผ่านมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน และในปี 2554 นี้เป็นปีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น เพราะ สกว. ทั้งส่วนกลาง (สำนักประสานวิจัยและพัฒนาความมั่นคงด้านอาหาร ฝ่ายเกษตร) และส่วนท้องถิ่น (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ได้กำหนดประเด็นนี้ เป็นยุทธศาสตร์ขององค์กร

บทสรุป

ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่เรื่องความมั่นคงด้านอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตอบโจทย์การได้มาซึ่งอาหารบนฐานการผลิต ที่บวกเรื่องคุณภาพของอาหารและทรัพยากรร่วมด้วย และยังสามารถเป็นอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ในการซื้ออาหารอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เอง และวิถีเกษตร ยั่งยืน ไม่ได้้อย่างโดดเดี่ยว แต่จะทำผ่านกระบวนการกลุ่ม เครือข่าย ที่ไม่ได้เน้นเพียงการผลิต และ การตลาด เท่านั้น แต่ถือเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่ได้กลับกระแสหลัก ที่จะร่วมกันสร้างความเป็นธรรมในระบบอาหาร และการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ท้า 41 โครงการ เป็นฐานพลังสำคัญในการพัฒนาระดับ สู่การจัดการความมั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน โดยอาจใช้กระบวนการสังเคราะห์ การพัฒนาโจทย์ต่อยอด เพื่อสร้างรูปธรรมการจัดการโดยชุมชน สู่ความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามโจทย์ในระดับมหภาค ที่จะตอบคำถามระดับ อำเภอ จังหวัด ลุ่มน้ำ หรือภาค จะต้อง เชื่อมงานของภาคที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัย งานพัฒนา ภาควิชาการ ภาคประชาชน ภาครัฐ ฯลฯ เพื่อวิเคราะห์ สถานการณ์ กำหนดเป้าหมายร่วม วางบทบาท โดยอาจเริ่มจากภาคที่ทำงานร่วมกันอยู่แล้ว และที่สำคัญต้อง สร้างกลไกการจัดการร่วม เพื่อให้สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายต่อไปได้

ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน⁶

มีจำนวนโครงการประเด็นความมั่นคงทางอาหารในภาคเหนือระหว่างปี 2542-53 จำนวน 68 โครงการ ครอบคลุมพื้นที่ 13 จังหวัด“การท่องเที่ยวโดยชุมชน” เป็นกระบวนการที่เน้นให้มีการพัฒนา ศักยภาพของบุคลากรในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้อยู่ใน กระบวนการของการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่การร่วมศึกษาสถานการณ์และสภาพพื้นที่แหล่ง ท่องเที่ยว การร่วมวางแผนดำเนินการ การร่วมปฏิบัติตามแผนงานการร่วมตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ การร่วมสรุปและประเมินผลโครงการ รวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์ โดยคำนึงถึงความสามารถในการ รองรับของธรรมชาติและชุมชนเป็นสำคัญ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนคือการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนด้วยคนในชุมชนเองและการ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการจัดการและพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การจัดการ ทรัพยากร การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และ การจัดการตัวเองอย่างรู้เท่าทัน

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการ ท่องเที่ยวกับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็น ตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

ดังนั้นการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ จากกรณีศึกษาชุมชนวิจัยการท่องเที่ยวแต่ละชุมชนท้องถิ่นนั้น มีวิธีการ ในการดูแลรักษาจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนด้วยกันทุกชุมชน โดยส่วนมากจะเป็นการดูแล รักษาและจัดการ

⁶ สุภาวดี ทองพรวณชัย, เอกสารประกอบเวทีสัมมนาวิชาการ “หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ” วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลดควีน กรีนเลคส์รีสอร์ท อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ทรัพยากรธรรมชาติผ่านจารีต ประเพณี พิธีกรรมของแต่ละชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสามารถอธิบายเงื่อนไขสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่ 1 การจัดการทรัพยากรบนฐานการเรียนรู้และการจัดการโดยชุมชนเป็นการนำองค์ความรู้จากภายในท้องถิ่น ประกอบกับองค์ความรู้จากภายนอกเข้ามาจัดระบบ สร้างกลไกในการจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น บ้านแม่กำปอง และบ้านแม่ละนา

กลุ่มที่ 2 การจัดการทรัพยากรบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการจัดการทรัพยากรที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษตามคตินิยม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น กรณีของชุมชนปกากะญอ บ้านแม่กลางหลวง และบ้านผาหมอน

กลุ่มที่ 3 การจัดการทรัพยากรบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชน

การวิเคราะห์พื้นที่เป้าหมายในการทำงาน

- 1) พื้นที่วิกฤติด้านอาหารและสถานการณ์การท่องเที่ยว (เชิงแก้ปัญหา) ได้แก่ พื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) พื้นที่คาดการณ์ว่าอนาคตจะวิกฤติทั้งสถานการณ์การท่องเที่ยวและความมั่นคงทางอาหาร (เชิงตั้งรับและป้องกัน) ได้แก่ พื้นที่จังหวัดน่าน
- 3) พื้นที่ทำงานในเชิงขยายผลความร่วมมือกับองค์กร ได้แก่ พื้นที่ทำงานร่วมกับโครงการหลวง : พื้นที่ บ้านดอยมดตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการ”

กระบวนการสังเคราะห์ความรู้เชิงประเด็น ใช้กลไกการขับเคลื่อนเชิงประเด็น (เป็นยุทธศาสตร์ภาค 3 ปี) เป็นผู้ดำเนินการ โดยมีผู้รับผิดชอบหลักอยู่แล้ว ใน 2 ประเด็น (เกษตรยั่งยืนและความมั่นคงด้านอาหาร) มีการทำงานในระดับภาค ประเทศมาอย่างต่อเนื่อง มีทุนในการสังเคราะห์งานอยู่ก่อนแล้ว จึงสามารถดำเนินการต่อเนื่องได้ แต่ประเด็นทรัพยากรไม่มีเครือข่ายที่ชัดเจนในระดับภาค จึงให้มีการจัดจ้างบุคคลที่มีความชัดเจนในเรื่องนี้สังเคราะห์งาน โดยเลือก โครงการวิจัย 10 โครงการ เพื่อสังเคราะห์ความรู้ซึ่งได้นำเสนอเป็นเอกสารประกอบเวทีวิชาการประเด็นความมั่นคงทางอาหารปีที่ 1 (22 ก.ย. 2554) กระบวนการสังเคราะห์ประเด็นการศึกษาทำผ่าน 2 โหนด (เชียงใหม่และลำปาง) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์โหนดด้วย และได้ปรับประเด็นนี้ ออกไปเป็นยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง

(4) การบูรณาการยุทธศาสตร์และกำหนดเนื้อหาย่อยในการขับเคลื่อน

แนวคิดเบื้องต้น

กระบวนการดำเนินงานจากข้อ (1) – (3) เป็นงานหลักของปีที่ 1 (2554) ซึ่งทำให้เห็นสถานการณ์เรื่องความไม่มั่นคงด้านอาหารในระดับภาค เห็นศักยภาพ ทุนเดิม ในประเด็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการเคลื่อนงานปีที่ 2 จะต้องมีความชัดเจนร่วมกันว่า กระบวนการสถาปนา ความมั่นคงทางอาหาร นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ที่วางไว้อย่างไรจะบูรณาการยุทธศาสตร์ ทั้ง 2 ด้านอย่างไร (เชิงบริหารจัดการและเชิงประเด็น)

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงเนื้อหา”

หลังจากทบทวนทุนเดิมเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารที่อิงอยู่ในประเด็นอื่นๆ ได้มีการทบทวนเพิ่มเติมเพื่อหาเป้าหมายการขับเคลื่อนงานที่ชัดเจน เป้าหมายของงานคือ การสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม โดยทำให้เกิด “กลไกการจัดการความมั่นคงด้านอาหารระดับต่างๆ” ทั้งระดับชุมชน (ผ่านโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับตำบล อำเภอ จังหวัดและภาค (ผ่านการจัดการความรู้ของโหนดและกลไกภาค) ภายใต้การขับเคลื่อนงานระดับภาคผ่านยุทธศาสตร์ทั้ง 2 ด้าน คือยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ และยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

งานขับเคลื่อนฯ มีประเด็นย่อย 4 เรื่องได้แก่

- 1) งานด้านความรู้ โดยทบทวนความรู้เดิม บนฐานยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และการสร้างความรู้ใหม่ที่จำเป็น และยังขาด (สนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น)
- 2) การสร้างพื้นที่รูปธรรม การจัดการความมั่นคงด้านอาหารในหลายบริบท บนฐานนิเวศที่แตกต่างกัน (ที่ราบ ที่ดอน ที่สูง) และบนฐานวัฒนธรรม (เผ่าพันธุ์ที่หลากหลาย)
- 3) การทำงานร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐ วิชาการ ประชาสังคม กลุ่ม และเครือข่าย เพราะประเด็นความมั่นคงด้านอาหารเป็นเรื่องใหญ่ การขับเคลื่อนเกี่ยวข้องกับหลายศาสตร์ หลายองค์กร หลายระดับ
- 4) การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงและสร้างความเข้าใจความมั่นคงด้านอาหาร แก่ทุกภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากทีมขับเคลื่อนที่เป็นคนหนุนวิจัยก่อน

แผนภาพที่ 4-12 บูรณาการประเด็นร่วม (Theme) กับยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในช่วง 3 ปี (2554-2556)

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการ”

กระบวนการ เชื่อมยุทธศาสตร์ทั้งหมด ร้อยสู่งานประเด็นร่วมที่มีผลออกมาดังภาพข้างต้นนั้น เกิดความชัดเจนขึ้นในปีที่ 2 โดยมีกลไกเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ การตั้งคำถามเพื่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ร่วมกัน ผ่านกิจกรรมหลายอย่างได้แก่ เวทีเครือข่ายคนหนุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2 ครั้ง เวทีวิชาการ เวทีประชุมทีมวิจัย และการหารืออย่างไม่เป็นทางการกับนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่

(5) การกำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่เพื่อสถาปนาองค์ความรู้ความมั่นคงด้านทางอาหาร

แนวคิดเบื้องต้น

ด้วยลักษณะเฉพาะของประเด็นเคลื่อน ที่เป็นเรื่องใหญ่ และยากที่จะสร้างความเข้าใจ ดังนั้น “ฉันทะ” ของคนขับเคลื่อนจึงมีความสำคัญสูงสุด โหนดต้องอยากทำและเป็นยุทธศาสตร์ของโหนดที่อยากขับเคลื่อนอยู่แล้ว เป็นหลักการสำคัญในการเลือกพื้นที่เป้าหมายระดับต่างๆ แต่จะทำระดับไหน (โครงการวิจัย ตำบล อำเภอ จังหวัด) จะต้องหาความเป็นไปได้อื่น ๆ เช่น เป็นปัญหาที่พื้นที่อยากจัดการ มีทุนเดิมอยู่แล้ว มีคน เครือข่ายพร้อมเคลื่อนงานร่วมกัน จึงจะสามารถเคลื่อนงานได้ดี

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงเนื้อหา”

การวางกรอบเป้าหมายและการสังเคราะห์เนื้อหาและกระบวนการ มีความชัดเจนในปลายปีที่ 2 ปีแรกจะเน้นการสร้างความรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารให้กับผู้เกี่ยวข้อง และพัฒนาโครงการในระดับโหนดเป็นสำคัญ จนถึงปลายปีที่ 2 มีโหนดหลักที่เข้าร่วมงานความมั่นคงด้านอาหารได้แก่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน น่าน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน พี่เลี้ยงลำปาง โหนดลำปาง ตามลำดับ

เป้าหมายงานความมั่นคงด้านอาหาร เป็นการหาความรู้ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสู่ความมั่นคงทางอาหาร โดยมีผลในเชิงงานพัฒนา คือ พื้นที่รูปธรรม โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

3.1) ระดับภาค เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกโหนดที่มียุทธศาสตร์ที่สอดคล้อง สามารถขึ้นโครงการวิจัยฯ ที่เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารได้อย่างอิสระ ที่อิงงานร่วมของภาค คือ “ชุมชนจัดการอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม” โดยมีโหนดที่ขึ้นโครงการที่เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารและเกษตรกรรมยั่งยืน ในปี 2554-56 รวมทั้งสิ้น 42 โครงการ

3.2) ระดับจังหวัด มี 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เป็นตัวแทนของที่สูง ซึ่งมีวัฒนธรรมที่หลากหลายประมาณ 7 เผ่า และเป็นยุทธศาสตร์ของโหนดที่จะขับเคลื่อนเรื่องนี้ด้วย จังหวัดที่ 2 คือ ลำพูน ที่มีโครงการด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ทรัพยากร เป็นฐาน ซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่ราบ

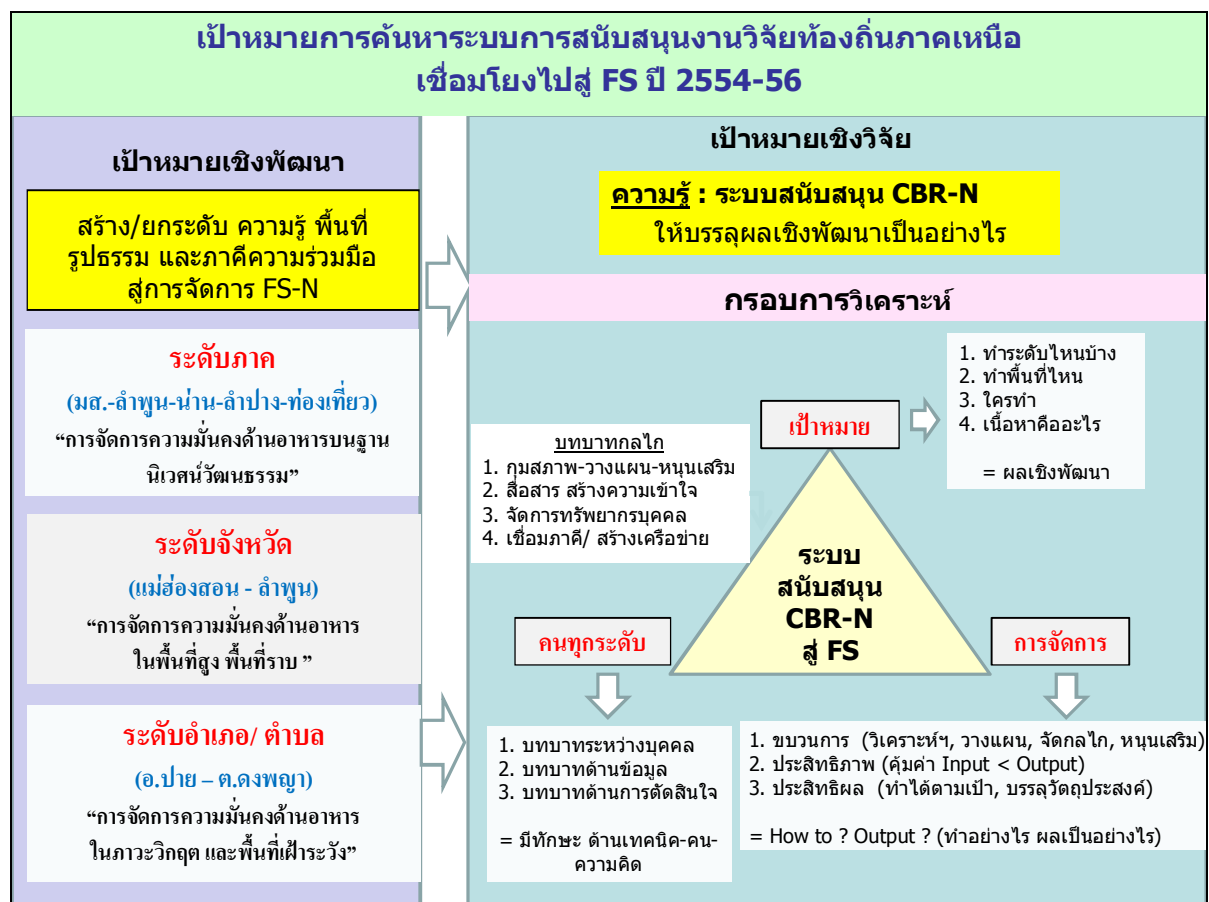
3.3) ระดับอำเภอ ได้แก่

อำเภอปาย จ.แม่ฮ่องสอน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ประสบวิกฤติด้านอาหารของคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว มีงานวิจัยของ สกว.ฝ่ายอื่นๆ 3 โครงการ และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยบ้านห้วยปาย (มุเซอแดง-ชายขอบ) ที่บ้านสันติชล (จันยูนาในกล่เมือง) และโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ตำบลแม่ปิง (ปากาเกอญอ ในเมือง) โดยภาพรวมพื้นที่ปายเป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคม มีเครือข่ายของหมอ มีกลุ่มภาคประชาสังคมที่พยายามเคลื่อนไหวไม่ให้อำเภอปาย ล่มสลายสิ่งที่ทำลายคือจะชวนคนเหล่านี้มาพูดคุยถึงโจทย์วิจัยใหญ่ได้อย่างไร

ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จ.น่าน ที่มีโครงการวิจัยด้านความมั่นคงด้านอาหาร โครงการด้านการเกษตร ด้านการจัดการทรัพยากร และด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีปัญหา/ ศักยภาพที่แตกต่างจากอำเภอปาย ที่สถานการณ์ยังไม่เกิดวิกฤต (เฉพาะในตำบลดงพญา) แต่ก็มีความเสี่ยงสูง จึงต้องสร้างพื้นที่รูปธรรมการจัดการด้านอาหารในรูปแบบการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสร้างภูมิคุ้มกันในการจัดการอาหารในระดับชุมชน และตำบล เพราะมีความชัดเจนในเรื่องเป็นพื้นที่สีเขียว ที่พืชเชิงเดี่ยวยังไม่ไปถึง

เมื่อได้เป้าหมายเชิงพื้นที่แล้ว ได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์เบื้องต้นที่เป็นเป้าหมายเชิงวิชาการทุกระบบสนับสนุน ต้องดู 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าหมาย (ทำระดับไหนบ้าง พื้นที่ไหน ใครทำ เนื้อหาย่อยคืออะไร) ซึ่งกระบวนการกำหนดเป้าหมายร่วมต้องคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ 2) การจัดการ มีการวางแผน วางกรอบข้อมูล การสร้างกลไก การควบคุม หรือโน้มนำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน 3) คนทุกระดับ (กลไก-โหนด-ภาคี-ฝ่ายฯ-โครงการวิจัย) ต้องใช้ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดการเรื่องคน ได้แก่ ทักษะ เทคนิค ความคิด บทบาท และความสัมพันธ์กับผู้อื่น

กรอบดังกล่าว เป็นกรอบเบื้องต้น เพื่อตอบโจทย์ในการค้นหากระบวนการสนับสนุนที่หลากหลายระดับ หลากหลายกระบวนการทำงาน ที่ให้อิสระต่อผู้ดำเนินงานเพื่อให้ได้กระบวนการที่แตกต่างหลากหลาย โดยมีบริบทพื้นที่เป็นตัวแปรสำคัญ

แผนภาพที่ 4-13 เป้าหมายการค้นหาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือเชื่อมโยงสู่ความมั่นคงทางอาหารปี 2554-56

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการ”

กระบวนการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย กลไกต้องวิเคราะห์โหนดให้ชัด ศึกษายุทธศาสตร์โหนด กระบวนการทำงาน และผลการดำเนินงาน จากเอกสารรายงานฉบับสมบูรณ์ของทุกโหนดก่อน อีกทั้งรู้จัก โหนดให้ลึกซึ้งขึ้น วิธีการที่ใช้คือ กระบวนการถอดบทเรียนโหนดและพี่เลี้ยงในปีที่ 2 (ปี 2555) แม้ว่า เป้าหมายหลักคือ เพื่อสร้างโหนดและงานวิจัยคุณภาพ แต่กระบวนการนี้ก็ทำให้สามารถลงพื้นที่คุยกับทุก โหนด และโหนดได้เลือกโครงการวิจัยที่จะสร้างคุณภาพ -2 โครงการ เพื่อถอดองค์ความรู้ ซึ่งโครงการส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับประเด็นที่สามารถเชื่อมสู่ความมั่นคงด้านอาหารได้ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังได้เห็นพลังของโหนดและโครงการวิจัยที่สามารถเป็นพื้นที่รูปธรรมระดับจังหวัดได้ คือ จังหวัดลำพูน ที่มีโครงการ “นวัตกรรมองค์กรเกษตรกรรมยั่งยืน” เป็นฐานในการร้อยคน ร้อยสาย ร้อย ความรู้สู่การขับเคลื่อนงานเกษตรกรรมยั่งยืนทั้งจังหวัด กลไกจึงเสนอให้ลำพูนเป็นพื้นที่รูปธรรม ผ่านการลง ไปหารือ หนุนเสริมงานเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จ.ลำพูน จำนวน 5 ครั้ง

(6) การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

แนวคิดเบื้องหลัง

การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นภารกิจหลักของโหนดและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นตัวชี้วัดสำคัญขององค์กร เมื่อได้พื้นที่รูปธรรมแล้ว กระบวนขึ้นโจทย์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้ก็ ดำเนินการในแต่ละโหนด โดยกลไกให้ความเป็นอิสระในการวิเคราะห์ตนเองของโหนด เป็นงานของพื้นที่ เป็นสำคัญ โจทย์ในพื้นที่เป้าหมายระดับจังหวัดและอำเภอของแม่ฮ่องสอน เป็นโจทย์ยกระดับเต็มรูปแบบ” โดยคิดโจทย์ในระดับจังหวัด ระดับเครือข่าย เป็นหลัก ซึ่งรวมถึงระดับตำบลลงพญา ด้วย ส่วนลำพูนยังมี 2 แบบคือโจทย์ยกระดับและโจทย์ที่เสนอจากชุมชนโดยตรง เพราะการเป็นสถาบันจัดการความรู้ในจังหวัดต้อง เชื่อมหลายเครือข่าย มีการเปิดรับโจทย์ทุกรูปแบบ

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการและเนื้อหา”

งานต้นน้ำ (การพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

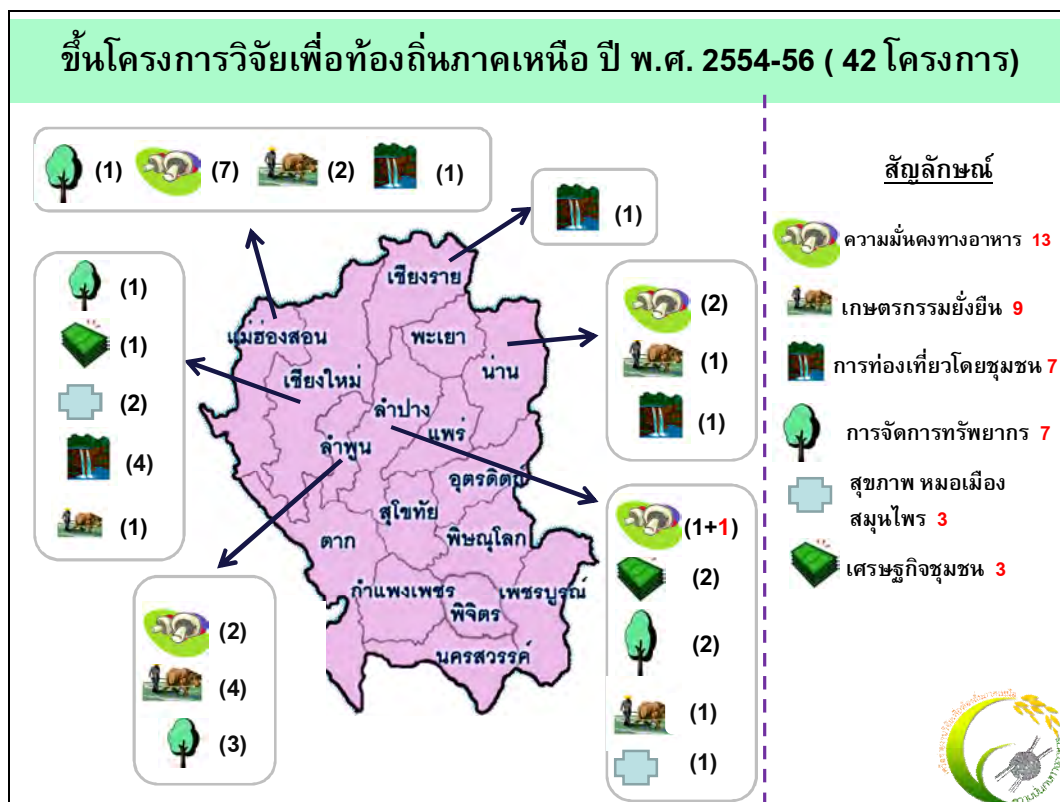
เมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนในเชิงพื้นที่แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ วิเคราะห์พื้นที่ (ทบทวนทุนเดิมที่เป็น ศักยภาพและความเสี่ยง ต่อความมั่นคงด้านอาหาร) และดำเนินงานหลักขององค์กรคือการสนับสนุนทุนวิจัย เพื่อท้องถิ่น ก็ต้องวิเคราะห์ต่อว่า เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะไปหนุนให้เกิดการลดความเสี่ยง ความ มั่นคงด้านอาหารบนฐานศักยภาพและทุนเดิมได้อย่างไร เช่น สร้างความรู้ใหม่ (หรือความรู้ที่ยังขาด) ไป ยกระดับความรู้เดิม ไปสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่าย (ที่จะเป็นกลไกการขับเคลื่อนงาน) ไปเสริม พลังชุมชน หรือสร้างการมีส่วนร่วม ไปเชื่อมร้อยภาคีมาหนุนช่วย

ผลที่เกิดขึ้นคือ กลไกฯ สามารถขึ้นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงด้าน อาหาร” ได้จำนวน 42 โครงการ (ในปี 2554-56) ในพื้นที่ 6 จังหวัด ของภาคเหนือตอนบน ได้แก่ แม่ฮ่องสอน น่าน ลำพูน เชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง

ซึ่งกระบวนการขึ้นโจทย์ใน 3 ปีนั้น ขึ้นได้มากในกลุ่มโหนดเป้าหมายที่จะสร้างพื้นที่รูปธรรมเป็น สำคัญ ได้แก่ โหนดแม่ฮ่องสอน จำนวน 11 โครงการ โหนดลำพูนจำนวน 9 โครงการ โหนดน่าน 4 โครงการ (ระดับตำบล) สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เคลื่อนงานประเด็นความมั่นคงทางอาหารขึ้นได้ 3 โครงการ (ระดับประเด็น) โดยการวิเคราะห์โจทย์ที่ยกระดับผ่านเครือข่ายเคลื่อนงานในพื้นที่ ที่เป็นกลไก

การจัดการหลัก (เครือข่ายเกษตรยั่งยืน) คือ ศึกษาระยะสถานการณ์เพื่อขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย (ปัญหา ศักยภาพ ความรู้ที่ยังขาด คนเคลื่อนงานที่ต้องหาเพิ่ม หรือพัฒนา พื้นที่รูปธรรม เป็นต้น) จนเห็น “คน พื้นที่ และประเด็น” ที่ต้องขับเคลื่อนงานที่ชัดเจน

ส่วนการขึ้นใจทย์จากไหนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เป้าหมายหนดสามารถจัดการโดยอิสระ ตามความพร้อมของประเด็นปัญหาที่สอดคล้อง ซึ่งการขึ้นโครงการแบบกระจายนี้ จะเป็นหน้าที่ของกลไก ที่จะเข้าไปสร้างความเข้าใจ หาจุดเด่นงานที่สามารถนำไปสู่การสังเคราะห์ความรู้ แยกตามห่วงโซ่ระบบอาหารท้องถิ่น และพัฒนาสู่พื้นที่รูปธรรม ต่อไป

แผนภาพที่ 4-14 การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ระหว่างปี 2554-56
งานกลางน้ำ

กลไกฯ ใช้งานความมั่นคงด้านอาหารในการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเติมเชิงเนื้อหา เพื่อพัฒนาชุดความรู้ตอบโจทย์ ทั้งของโครงการวิจัย โหนด กลไก และสังคมภาคเหนือโดยภาพรวม และสามารถตอบโจทย์คุณภาพโหนด และคุณภาพโครงการวิจัยได้ระดับหนึ่ง ที่เด่นที่สุด ได้แก่ โหนดลำพูน และโหนดน่าน ที่สามารถพัฒนางานเชิงเนื้อหาได้ดี โดยการลงติดตามหนุนเสริมของกลไกสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามโหนด ข้ามองค์กร ข้ามประเด็น และข้ามภาค ในโอกาสต่าง ๆ

(7) งานสังเคราะห์ความรู้สู่การยกระดับเป็นพื้นที่รูปธรรม

แนวคิดเบื้องต้น

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการสร้างพื้นที่รูปธรรมระดับต่าง ๆ การสังเคราะห์งานโดยคนทำงานเอง จึงเป็นเรื่องจำเป็นพื้นฐาน เพื่อถอดบทเรียนให้เห็นกระบวนการทำงาน ผลที่เกิดขึ้น เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้บรรลุหรือไม่บรรลุเป้าหมาย (วัตถุประสงค์) หรือบางระดับให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นการสังเคราะห์งานเบื้องต้น เพื่อให้เห็นทิศทางในการทำงานระยะต่อไป หากยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการยกระดับงานสู่การขับเคลื่อนทางนโยบาย หรือสู่ความเป็นวิชาการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและศักยภาพของพื้นที่ เป็นสำคัญ

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงเนื้อหา”

(7.1) ผลการสังเคราะห์งานระดับเหนือโครงการวิจัย

ผลการสังเคราะห์งาน ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับประเด็น (การท่องเที่ยวโดยชุมชน) เสร็จเรียบร้อยแล้ว และได้นำเสนอผลงานในเวทีวิชาการความมั่นคงด้านอาชีพ 3 ที่จัดขึ้น ในวันที่ 1412 กันยายน 2556 เพื่อเปิดรับความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เข้าร่วมเวที โดยในที่นี้จะนำเสนอผลการสังเคราะห์ 2 เรื่องคือ ระดับจังหวัดลำพูน และระดับประเด็น(การท่องเที่ยวโดยชุมชน) โดยมีรายละเอียดในภาคผนวก 1

ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ ต่องานที่นำเสนอ ในระดับภาค จังหวัดลำพูน อำเภอป่า และตำบลดงพญา (ระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอน และระดับประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ได้นำเสนอในเวที) สรุปประเด็นหลักที่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ ที่เสนอแนะ ได้ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะด้านวิชาการ

1.1) อ.พฤษชัย ยิมม้นตะสิริ ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร(ศวทก.) ม.เชียงใหม่

ในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร ที่สกว.ท้องนี้ภาคเหนือทำ 3 ปีนี้ใช้ตัวความมั่นคงทางอาหารเป็นตัวเคลื่อนที่จะสร้างนักวิจัยชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง มีโหนดและนักวิจัยท้องถิ่นเสนอโครงการเข้ามา คนนอกอาจจะมองไม่เห็นว่าการบูรณาการสร้างโครงการใช้เวลา ถ้าอ่านรายงานอาจจะไม่ตรงกับที่ทางวิชาการเคยเขียน แต่พอให้เขาเล่าเรื่องเขาจะเล่าได้ดี งานนี้จะได้เรื่องราวรายละเอียดมาก

ในการนำเสนอวันนี้ ได้เห็นการยกระดับการทำงานของโหนดและพื้นที่ ที่เราเรียกว่าการสร้างศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่น **สิ่งที่ท้าทาย คือ หนึ่ง ปีข้างหน้า นักวิจัยที่สร้างขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ จะสามารถขับเคลื่อน ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นสิ่งแวดล้อม ประเด็นสุขภาพ ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลกระทบต่อความเป็นอยู่ท้องถิ่น จะขับเคลื่อนได้หรือไม่**โดยเป็นตัวที่เข้าไปอำนวยความสะดวกในการสร้างโจทย์วิจัย สร้างการทำงานในพื้นที่นั้นๆ การทำงานจะต่างจาก 3 ปีที่ผ่านมา เพราะที่ผ่านมาตั้งโจทย์วิจัย เหมือนเรียนหนังสือ มีโจทย์ ความเป็นมาแล้วตั้งเป็นสมมติฐาน แต่ว่านักวิจัยมีชีวิตอยู่ในพื้นที่ ได้ฝึกการทำงานแบบนี้มาแล้ว ถ้าให้ไปคุยกับแกนนำหมู่บ้านหรือเยาวชน จะเคลื่อนได้หรือไม่ เช่น อำเภอป่าที่เป็นประเด็นเร่งด่วน เป็นประเด็นวิกฤตที่กระทบกับชีวิตของคนทั้งหมด ถ้ามีการจัดการทรัพยากร หรือการได้ปรับเปลี่ยนวิธีคิดที่ดี ก็จะมีผลกระทบในอนาคตได้ เป็นสิ่งที่ท้าทาย

ปิ่นโจทย์ คือ เรื่อง “**สถาปนาความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม**” จึงได้ไปค้นคว้าความหมายของนิเวศวัฒนธรรมและนำมาแลกเปลี่ยน ถ้าทาง สกว.ภาค ใช้งานของนิเวศวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในการทำงานเรื่องความมั่นคงทางอาหาร หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะมีหลักคิดอะไรบ้าง เพราะถ้าใช้นิเวศวัฒนธรรมต้องมียานที่จะรองรับหรือสะท้อนให้เห็นว่าเราใช้หลักคิดหรือทฤษฎีของนิเวศวัฒนธรรมเข้าไปผนวก

ความหมายของนิเวศวัฒนธรรมหมายถึง

- 1) การศึกษากระบวนการที่สังคมหนึ่งๆ ปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม (Steward, 1955. The theory of cultural change)
- 2) การปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาวะแวดล้อมทางสังคม และทางกายภาพ
 - ความสัมพันธ์กับเทคโนโลยี การปฏิบัติและองค์ความรู้ที่เกื้อหนุนให้มนุษย์อยู่รอดในสภาพแวดล้อม
 - เทคโนโลยีและวิธีการที่มนุษย์ใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
 - รูปแบบพฤติกรรมของมนุษย์ / วัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ของสภาพแวดล้อม
 - อิทธิพลของรูปแบบของพฤติกรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรม

เรื่องของการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมทางกายภาพ เป็นกระบวนการทางสังคม เน้นที่กระบวนการที่ปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม เมื่อเป็นกระบวนการมันก็ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ซึ่งถ้าไม่มีการเรียนรู้มันปรับไม่ได้ ดังนั้น เราจะเห็นว่างานวิจัยท้องถิ่นนี้ไปสร้างให้เกิดความคิดอย่างต่อเนื่องเกิดการปรับตัว คุณค่านี้สำคัญมาก ในเรื่องการเข้าไปสร้างความเข้มแข็งและศักยภาพให้คนในท้องถิ่นใช้กระบวนการวิจัยเข้าไปจัดการทุกอย่าง ทรัพยากร ความมั่นคง หรือนโยบายสาธารณะ

ในเอกสารมีเรื่องราวของเทคโนโลยี การจัดการเกษตรยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ มีการปฏิบัติ มีองค์ความรู้ซ่อนอยู่ข้างในที่เกื้อหนุนให้ชุมชนอยู่รอดภายใต้สภาพแวดล้อมนั้นได้ ตัวอย่างของน่านชัดเจนมากกว่า มีองค์ความรู้ท้องถิ่นที่ทำให้เขาอยู่ได้ท่ามกลางแรงกระแทกที่มาจากพืชเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและวิธีการที่ชุมชนใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อมหรือจากทรัพยากรธรรมชาติและในขณะเดียวกัน หากใช้นิเวศวัฒนธรรมเป็นตัวเคลื่อน เราต้องดูพฤติกรรมของคน เช่น อำเภอลำปาง พฤติกรรมของคนเปลี่ยนเมื่อมีแรงกระแทกเข้ามา บริโณคนิยมมากขึ้น

ในพื้นที่ที่เราศึกษา ถ้าแปลงออกมาเป็นเรื่องการจัดการ การจัดการนี้ ประเภท คือ **การจัดการเชิงอนุรักษ์ กับ การจัดการที่ขาดการอนุรักษ์** เป็นเรื่องระบบการผลิตของคน เช่น เอาข้าวโพดเข้าไปใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่ ธรรมชาติไม่สามารถฟื้นได้ทัน เปรียบกับการทำไร่หมุนเวียน ชุมชนเข้าไปจัดการการผลิต ปลูกพืชอาหาร ธรรมชาติปล่อยให้มันฟื้นได้ มันเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ว่าจะรองรับได้หรือไม่ว่าการจัดการที่ขาดการอนุรักษ์ ที่เราค้นพบมาแล้วว่าอย่างจังหวัดน่านในหลายๆอำเภอ ที่ทำการข้าวโพดตลอดระบบนิเวศน์ที่เป็นอยู่ไม่สามารถรองรับได้ ถ้าเป็นการจัดการเชิงอนุรักษ์ มีทั้งวัฒนธรรม ประเพณีทางด้านสังคม ประเพณีการพัฒนา มีประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม

สุดท้ายแทนที่จะเรียกขัดแย้ง ขอใช้คำว่า “พลังอำนาจและความรัก” เป็นหนังสือ (เราจะส่งมอบประเทศแบบไหนให้ลูกหลาน) “พลังอำนาจกับความรัก ในที่นี้ต้องไปด้วยกัน อำนาจในที่นี้แปลว่า อำนาจคือ ตัวพลังที่ขับเคลื่อนให้เราไปได้วัตถุประสงค์ ส่วนความรัก คือ **พลัง**ทำให้เราอยู่ร่วมกันได้ ถ้า2 ตัวนี้

มารวมกันมันก็เกิดพลังมหาศาล อตัม คาเฮน เขาจะทำเรื่องนี้ส่งมอบให้ไทย เพราะเราขัดแย้งทางการเมืองมาก แก้มได้ ถ้าไม่ใช่พลังอำนาจแห่งความรัก เขาทำสำเร็จมา 20 กว่าประเทศ

ฉะนั้น ของเราใช้ส่วนนี้ เพราะเราจัดการทรัพยากรเราต้องเจอเรื่องแบบนี้ เราจะไปว่าป้าไม่ ป้าไม่ มาว่าเรา ถ้าเป็นแบบนี้จะไม่มีทางแก้ได้ ปายทำหายมากกว่าจะใช้พลังอำนาจกับความรักเขาไปจัดการได้อย่างไร

เราไปสร้างนักวิจัยท้องถิ่นมากมาย เมื่อเสร็จสิ้นโครงการนี้แล้ว จะมีบทบาทอะไรบ้างที่จะขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารหรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง สมมติท่านเป็นนักวิจัยชุมชนทำร่วมกับโหนดนาน พอเราได้ผ่านกระบวนการนี้แล้ว เราจะขยายวิธีการความรู้ เครื่องมือต่างๆ ไปให้เพื่อนบ้าน เพื่อนในชุมชนเราได้อย่างไร โดยเฉพาะทักษะในการออกแบบการขับเคลื่อน การสนับสนุนให้มีการพูดคุยกัน และทักษะในการจัดองค์กร เพราะ 3 ตัวนี้สำคัญ เรื่องการออกแบบการขับเคลื่อน เขาใช้เครือข่าย ความรู้ คนหมู่มากจะมีการเรียนรู้ได้อย่างไร จะสร้างกลุ่มขึ้นมาได้อย่างไร มีรูปแบบอย่างไร อยากรู้เห็นต่อเนื่อง

งานต่อไปส่วนหนึ่งน่าจะมีการประเมิน เพาะ 3 ปี มีเอกสารรายงานการวิจัย มีวิธีคิด มีข้อมูลพร้อมมีผู้ทำงานชัดเจน ประเมินดูว่าการสานพลังแปลออกมาว่าคืออะไร เช่น ประเมินการตั้งรับเราอาจจะขยายได้ว่าชาวบ้านเขามีแผนที่ทางเดินอย่างไร เขามีกลยุทธ์อย่างไร มียุทธศาสตร์อย่างไร เขามีการปรับตัวอย่างไร ไปประเมินตรงนี้

จังหวัดลำพูน เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นชัดเจนว่าเป็นการทำงานของสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาชัดเจนมาก เพราะสถาบันหรือภูมูชัยกับสกว.ท้องถิ่น เข้าไปสร้างคน สร้างองค์ความรู้ มีชุมชนเข้าไปเกี่ยวข้อง อบจ.เอาด้วย ทำให้เรื่องของ “เกษตรอินทรีย์ วิถีลำพูน” เป็นจุดเน้น ควรถอดรูปแบบออกมาให้ละเอียด เพื่อให้จังหวัดอื่นเอาไปเป็นตัวอย่าง อาจจะไม่ใช่วิธีการที่ดีที่สุด แต่เป็นวิธีการที่ขับเคลื่อนไปเรื่อยๆ พัฒนาไปเรื่อยๆ

อำเภอปาย ทำให้เห็นการขยับมากกว่าความมั่นคงทางอาหาร เพราะแรงกระแทกจากภายนอก เรื่องการท่องเที่ยวหรือแหล่งทุนจากภายนอกเข้ามาแรง ฉะนั้น นักวิจัยท้องถิ่นต้องรวมตัวกันขยับ ต้องมองว่าจะปรับวิธีคิด วิธีการทำงาน เช่น มีการพูดคุยกันมากขึ้น มีประเด็น มีการบันทึกให้ละเอียด จะได้ชุดความรู้มหาศาล ทำเดือนละครั้งในการเสวนาเพื่อแก้ไขปญหาของปาย มีการเตรียมประเด็น เตรียมข้อมูล ซึ่งเหมือนกับงานวิจัยแต่ใช้วิธีแตกต่างกัน อยากให้ใช้วิธีการเสวนา และทำการบ้าน เพื่อแก้ไขปญหาเรื่องปาย เพราะมีข้อมูลที่ลึกลับ ใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาเริ่มต้นพูดคุย โดยใช้ประโยชน์จากนักวิจัยท้องถิ่น เพราะเราปญหาของปายซับซ้อน เป็นทั้งบทบาทของทุนใหญ่ และชุมชนที่ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ภายนอก

ฉะนั้น สิ่งที่ทำหายของอำเภอปาย ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการนำ Base Practice มาใส่ แต่แก้ได้ด้วยการพัฒนาให้เกิดการปฏิบัติต่อเนื่อง การใช้เครื่องมือวิจัยที่เป็นอยู่อาจจะเหมาะ ต้องใช้การเสวนาแล้วขยับไป เป็น Next Practice

ตำบลดงพญา ชัดเจนว่าเป็นการทำงานของวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง มีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ดี จะตั้งรับและปรับตัวต่อภัยคุกคามทางเศรษฐกิจได้หรือไม่อย่างไร อะไรทำให้เขาอยู่ได้ แล้วที่เขาเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติที่เขาเปลี่ยนแปลงไปปลูกข้าวโพด แต่ว่าถ้าเราใช้ข้อมูลในพื้นที่ท้องถิ่น ใช้คนข้างในท้องถิ่นให้เป็นตัวละครหลักในการทำงาน ไม่ใช่เราเป็นคนทำ นี่เป็นสิ่งที่ทำหาย

สุดท้าย พลังอำนาจ ถ้าปราศจากความรัก ความเอื้ออาทร มันเป็นการกำกับ แต่ถ้าความรักไม่มี พลังอำนาจ เป็นเรื่องของโรมันติก

1.2) อ.ประภาพร ขอไพบุลย์ ผู้ประสานงานชุดโครงการความมั่นคงอาหาร ฝ่ายเกษตร สกว.

หากมองในฐานะ สกว. เพื่อให้เห็นการเดินทางต่อ ส่วนแรก คือ โหนด ต้องถูกประเมิน กระบวนการ เป็นอย่างไรค้อย่างกันภายหลัง ความมั่นคงทางอาหาร เราจะเห็นว่าจะมีเรื่องของหลักการมากมาย แต่เมื่อเข้ามาถึงชุมชนจริงๆ แล้วควรจะมองแบบไหน ฉะนั้น ที่พูดถึงว่าการสร้างพื้นที่รูปธรรม คือ ใจ ฉะนั้นสิ่งที่เราต้องทำก่อน คือ

- 1) ต้องหาข้อมูลทั่วไป ซึ่งคิดว่าทุกพื้นที่ที่ต้องทำ ว่าพื้นที่เราเป็นอย่างไร
- 2) ปัญหาชุมชนมีอะไร ดูตั้งแต่เรื่องของสังคมวัฒนธรรม มีเรื่องความยากจนในชุมชนเกิดมาจากอะไร เราต้องรู้ถ้าไม่รู้ก็ไปหามา
- 3) เรื่องของฐานทรัพยากร เรื่องที่ดินที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอย่างไร ความเป็นเจ้าของมากน้อยแค่ไหน ป่าชุมชนมีหรือไม่ เรื่องของน้ำมีปัญหหรือไม่ ต้องประเมินความเสี่ยงให้ออก เรื่องของโลกร้อน มีผลกระทบหรือไม่ เป็นเรื่องที่เราต้องรู้
- 4) เรื่องระบบผลิตต้องดูว่าจะเพิ่มผลผลิตของเราได้อย่างไร ผลิตแบบให้มีคุณภาพมีความปลอดภัย จะต้องทำอย่างไร เรื่องการลดการสูญเสียระหว่างการเก็บเกี่ยวจะทำอย่างไร
- 5) ตลาด จะโยงถึงตลาดอย่างไร ทั้งตลาดภายในภายนอก
- 6) ราคาอาหารชุมชน มีปัญหาอะไรหรือไม่ ซึ่งจะโยงไปถึงเรื่องตลาด และโยงไปถึงระบบการผลิต
- 7) เรื่องสุขภาพชุมชน
- 8) การจัดการความเสี่ยง ภัยพิบัติ น้ำท่วม แล้ง
- 9) ผลกระทบที่จะตามมาจากการจะเปิดอาเซียน แรงงานที่จะเข้ามาจะจัดการอย่างไร

ทั้งหมดจะได้ออกมาในเชิงการเปลี่ยนแปลง พัฒนา จะเกิดการพัฒนาอะไรหรือเปล่า ซึ่งถ้าโหนดมีข้อมูลอยู่แล้วเอาเรื่องพวกนี้มาวางดู องค์ความรู้อะไรที่จะถอดออกมาได้บ้างแล้วจะสื่อสารอย่างไร

การประเมินโหนด มีนักวิจัยท้องถิ่น นักวิชาการ มีนักวิจัยชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน ภาคีร่วมมือ หน่วยงานรัฐ แต่ละคนมีบทบาทอย่างไร จะทำอะไรได้แค่ไหน ถ้าเป็น สกว.จะประเมินตรงนี้ ประเมินการทำงานของโหนดด้วยองค์ประกอบที่มีอยู่ ว่าแต่ละคนทำงานได้แค่ไหน จะพัฒนาได้อย่างไร รวมกับพื้นที่จึงพอจะเห็นอะไรบ้าง

จากประสบการณ์การทำงานเรื่องความมั่นคงทางอาหารฝ่ายเกษตร สกว. ซึ่งอยากทำงานเชื่อมโยงกับฝ่ายท้องถิ่น เพราะเราเห็นว่าบางโจทย์ที่เราออกเราทำไม่ได้ คิดว่าต้องส่งมอบงานให้กับงานท้องถิ่น เพราะงานท้องถิ่นมีคนอยู่ประจำ ฉะนั้น ถ้ามีพื้นที่เล่น เอมาลงแล้ววางข้อมูลให้ครบ อันไหนไม่ได้ ก็ไปหาวิธีทำไหม อย่งไร เพื่อออกเป็นโจทย์วิจัยต่อไปในแต่ละพื้นที่ แล้วส่งมอบงานพวกนี้ให้นำเสนอ งานท้องถิ่นซึ่งงานที่ครอบคลุมได้ดีมาก

ประเด็นสุดท้าย อีกไม่นานเปิดอาเซียน ผลกระทบของอาเซียนจะเกิดอะไรขึ้น เกษตรกรรายย่อยจะอยู่อย่างไร ถ้าเรามีข้อมูลอาจจะต้องวิเคราะห์ดู คิดว่าที่สุดแล้วเกษตรกรรายย่อยจะอยู่คล้ายๆ ประเทศญี่ปุ่น คือ ต้องสร้างอะไรที่มีคุณภาพ มีความปลอดภัย และอัตลักษณ์ของตัวเอง

2) ข้อเสนอแนะด้านงานขับเคลื่อนสังคม

โดย คุณสุภา ยะเมือง ผู้อำนวยการมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)

จากการนำเสนอ พบว่ามีความรู้หลายชุดที่น่าสนใจ ถ้าจะขึ้นประเด็นว่าสถาปนาความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศน์วัฒนธรรม อ.พฤษ์ได้ให้ประเด็นนิเวศน์วัฒนธรรมไว้ค่อนข้างดี แต่ในส่วนตัวคิดว่าถ้าเราจะขับเคลื่อนและสถาปนาจริงจัง อาจจะต้องทำความเข้าใจดังนี้

1. นิเวศน์วัฒนธรรมเปลี่ยนไปอย่างไรในภาคเหนือ จากที่อ่านและฟังเข้าใจว่าระบบนิเวศน์น่าจะเปลี่ยนไปแล้ว ณ ขณะนี้ในบางส่วน คือ ระบบนิเวศน์อาจจะไม่ได้เปลี่ยน แต่การใช้ประโยชน์ที่ดินมันเปลี่ยนไปอย่างมากในภาคเหนือ เพราะทุกจังหวัดพูดตรงกันหมดในชุดหนึ่ง ฉะนั้น ตรงนี้อาจจะต้องสังเคราะห์ให้เห็นว่า นิเวศน์มันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ชาวบ้านเวลาพูดถึงนิเวศน์เราก็จะมีเรื่องนิเวศน์ที่หลากหลาย ไม่ใช่แค่ ที่สูง ที่ดอน ที่ลุ่ม ที่ราบ แบบที่ทางวิชาการพูด ชุมชนจะมีความรู้เรื่องนี้ต่างไป ต้องมาดูว่ามันเปลี่ยนอย่างไร แล้วทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนไปด้วย คำว่าวัฒนธรรมเปลี่ยน หมายความว่า ขณะนี้เราเปลี่ยนการผลิต วัฒนธรรมการผลิตเราเปลี่ยนหรือไม่ วัฒนธรรมการบริโภคเพิ่มขึ้นหรือเปล่า เพราะจากที่ฟัง พบว่าตอนนี้ **ชุมชนไม่ได้เป็นชุมชนที่ผลิตอาหาร แต่เป็นชุมชนที่ทำการเกษตร และเป็นชุมชนบริโภค ถ้าเป็นแบบนี้การสถาปนาความมั่นคงทางอาหารบนนิเวศน์วัฒนธรรม จะสถาปนากันอย่างไรวัดว่าจะเป็นโจทย์ใหญ่**

2. จะดูความเปลี่ยนแปลงที่ไหน ดูที่ความเสี่ยง ซึ่งทุกที่พูดเหมือนกัน เป็นภาพรวมของภาคเหนือ

(ความจริงอาจจะมีรายละเอียดอ่อนกว่านี้) คือ

- ปัญหาเอกสารสิทธิ์ที่ดิน มีทั้งเรื่องขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ถูกจำกัดการทำไร่หมุนเวียน ลดรอบลง ผลผลิตตกต่ำ มีปัญหาอื่นตามมา ข้าวไม่พอกัน
- ปัญหาที่ดินที่ถูกครอบครองโดยการท่องเที่ยวเห็นได้ชัดเจนที่อำเภอปาย พื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนมือเป็นการท่องเที่ยว ซึ่งการเปลี่ยนมือของที่ดินทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินมันเปลี่ยนไป จากพื้นที่ที่เคยผลิตอาหารได้ดีก็กลายเป็นอย่างอื่น

3. สิ่งที่ยังไม่เห็น คือ ขาดจุดเด่นของภาคเหนือ เวลาพูดถึงพื้นที่ผลิตอาหารมีแต่ที่ราบ การวิเคราะห์แบบมองเชื่อมโยงนิเวศน์ว่าเป็นแหล่งอาหารยังไม่เห็น อยากให้สังเคราะห์ชุดนี้ออกมาให้ชัดเจนกับความเป็นภาคเหนือที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์และระบบนิเวศน์เข้ามาาร่วมด้วย ฉะนั้น เวลาพูดถึงความมั่นคงทางอาหารเราจะมองออกมา ไม่จำเป็นต้องมีแค่เฉพาะที่ราบลุ่มเชิงเขา แต่เราสามารถหาถิ่นได้ในป่า สอดคล้องกับงานในพื้นที่ของลำพูน ว่าเวลามองเรื่องการผลิตอาหาร เราจะไม่มองเกษตรแยกออกจากทรัพยากรสำหรับภาคเหนือ แล้วมันเชื่อมโยงต่อกันอย่างมาก นี่อาจจะเป็นหัวใจสำคัญของนิเวศน์วัฒนธรรม ถ้าดึงตรงนี้ออกมาจะทำให้ความรู้ชุดนี้ชัดเจนมากขึ้น

4. ประเด็นเรื่องอุตสาหกรรมเกษตรเปลี่ยนพื้นที่ ได้แก่ ข้าวโพด ยางพารา ต้องดูว่าจะอย่างไร ความรู้ว่าด้วยการผลิตแบบนี้ เวลาทำวิจัยแบบนี้ คนผลิตเข้าใจหรือไม่ว่าตัวเองกำลังผลิต หมายถึงว่าชุมชนที่ทำวิจัยรู้หรือไม่ว่าข้าวโพดมาอย่างไร พันธุ์มาจากไหน ข้าวโพดเดินไปไหนบ้าง เชื่อมโยงกับต่างประเทศหรือเปล่า ใช้ชุดวิเคราะห์แบบนี้ เวลาชุมชนเราทำวิจัยรอบการวิเคราะห์เราไปถึงนั้นหรือเปล่า ถ้าไปถึงน่าจะทำให้ความรู้ชุดนี้ไม่ได้มีกรอบเฉพาะชุมชน ฉะนั้นงานวิจัยท้องถิ่นไม่ได้มีกรอบเฉพาะชุมชน เพราะ

โลกมันเปลี่ยนไปแล้ว ที่เราปลูกข้าวโพดเพราะมันมีความต้องการของอุตสาหกรรมอื่น อุตสาหกรรมเลี้ยงสัตว์ และไปเชื่อมโยงกับตลาดโลก ยางพาราก็เหมือนกัน

ฉะนั้น กรอบการวิเคราะห์เกี่ยวกับการเกษตรอาจจะต้องขยายมากกว่าชุมชน อาจจะดึงตรงนี้ขึ้นมาให้เห็น ชุมชนจะจัดการอย่างไรถ้ารู้ที่มาที่ไปของมัน ถ้าราคาตกลงมาจะจัดการอย่างไร หรือชุมชนจะเข้าไปมีอำนาจมากขึ้นกับพืชเหล่านี้ได้อย่างไร

สิ่งที่แน่นอนแล้ว คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคม จากสังคมที่เคยผลิตแล้วกินเอง มีความมั่นคงทางอาหาร จัดการด้วยตนเอง กลายเป็นสังคมบริโภคมากกว่าสังคมผลิต จากตัวเลข เราผลิตเพื่อกินกับซื้ออัตราส่วนใกล้เคียงกันมาก แล้วเป็นทุกหมู่บ้านไม่ใช่แค่ภาคเหนือ คือ การพึ่งตนเองด้านอาหารมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน บางหมู่บ้านโดยเฉพาะช่วงยางราคาดี ชุมชนชาวสวนยางมีเปอร์เซ็นต์พึ่งอาหารจากข้างนอก

ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลง ในที่นี้ระบุว่า คือ ข้าวไม่พอกิน โรคระบาดเกิดมาก ภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง ใช้พันธุ์ท้องถิ่นน้อยลง ตลาดไม่ใช่ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นความเสี่ยงทั้งหมดที่มีอยู่ทุกจังหวัด ไม่พบว่ามีการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ตอนนี้อยู่เรื่องเทคนิค อาจจะต้องกลับมาจับบทบาทสำคัญมากขึ้น เพราะชุมชนเปลี่ยนไป คนไม่ยอมใช้แรงงานมาก อยากอยู่สบาย ซึ่งไม่ใช่เรื่องผิด เทคโนโลยีจะเข้ามาช่วยเพราะแรงงานขาดแคลน เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยน่าจะมาจากชาวบ้านร่วมกับนักวิชาการ คนที่จะเข้ามาช่วยกันพัฒนา ซึ่งประเทศไทยไม่ค่อยมีการสนับสนุนเรื่องแบบนี้ในงานวิจัย เราใช้แต่แทรกเตอร์ใหญ่ๆ ล้อเป็นของบริษัท แต่เทคโนโลยีของชาวบ้านไม่เคยถูกพัฒนางานวิจัยขึ้นมา ตอนนี้มีอาจารย์หลายมหาวิทยาลัยเริ่มทำเรื่องนี้ แต่ควรทำกับชาวบ้านด้วย เพราะมีหลายชุมชนเป็นช่วง

เวลามองเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีกับเกษตรยั่งยืน เกษตรยั่งยืนต้องใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม คุ่มค่า เพราะระบบทั้งระบบยังต้องการพัฒนาความรู้ ซึ่งงานวิจัยของท้องถิ่นเหมาะสมมาก เพราะเป็นงานวิจัยเล็กๆ ที่ทำกับพื้นที่ที่แตกต่างกัน เทคโนโลยีที่ต้องใช้แตกต่างกัน หลายๆ อย่างอาจจะต้องเอาความรู้จากหลายที่ที่นำมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น การทำเรื่องข้าว อาจเอาพื้นที่ที่ต่อธารความเพียงพอในเรื่องข้าวมาแลกเปลี่ยนกับพื้นที่ที่ต้องการเป้าหมายเรื่องข้าวเหมือนกัน แล้ววิเคราะห์เรื่องข้าวให้ลึกซึ้ง เป็นต้น

งานวิจัยชุดนี้ถ้ามีอยู่แล้ว น่าจะเอามาสังเคราะห์ แล้วยกระดับเป็นส่วนๆ ก่อนจะรวมกันเป็นระบบ จะเห็นว่าเกษตรอินทรีย์มีหลายแบบ ถ้าสามารถสังเคราะห์ความรู้ออกมาได้ การขับเคลื่อนจะง่ายขึ้น

เวลาพูดเรื่องการขับเคลื่อนทางสังคม ต้องมีการกำหนดว่าอยากจะแก้ไขปัญหาคืออะไร ไม่ใช่แค่ไปทำกับ อบต.เท่านั้น บางทีเราไม่ต้องการแก้ปัญหาคืออะไรใหญ่โตมาก แต่เราต้องการกลุ่มเพื่อนที่เขามาร่วมแก้ปัญหาคือการเป็นเครือข่ายทางสังคมในปี ปัจจุบันลดน้อยลง การขับเคลื่อนสังคมในระดับชุมชน ถ้าเราต้องการให้ชุมชนทำมากขึ้น ก็ต้องเอาภูมิปัญญาความรู้ที่เราทำวิจัยมาคุยกันดูว่าจะทำให้ชุมชนทำมากขึ้นได้อย่างไร ซึ่งเป้าก่อนจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอะไร อยากให้เปลี่ยนแปลงตรงไหน ถ้าต้องเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน ก็ตั้งเป้าและวางกระบวนการในการขับเคลื่อนแบบหนึ่ง แต่ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงในระดับที่ใหญ่กว่านั้น ก็ต้องใช้วิธีอื่นหนึ่ง แล้วจะเอาอะไรไปเคลื่อน คือ องค์ความรู้ที่ต้องสังเคราะห์ให้ได้ ความรู้เล็กๆ หรือความรู้ชุดใหญ่

เครื่องมือกับกระบวนการที่จะเคลื่อนไหวสังคม ตอนนี้มีชุมชนอยู่แล้ว เครื่องมือคือการพูดคุยกัน การมาร่วมวางแผนการผลิต การตลาด อีกเครื่องมือที่น่าทำกับสาธารณะ คือ อินเทอร์เน็ต เพราะเด็กรุ่นใหม่เขาสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต ขายสินค้าผ่านสังคมออนไลน์ ทำให้คนเป็นปัจเจกมากขึ้น ซึ่งเราต้องถามให้ทัน เพราะว่าทุกวันนี้มีคนชั้นกลางประมาณหนึ่งที่มีลูกเล่นอยู่ในสังคมออนไลน์ face book ระดมคนมาช่วยกันได้ เราจะต้องพิจารณาเครื่องมือเหล่านี้ เพื่อให้ความรู้ของเรากับรุ่นลูกหลานมันต่อเชื่อมกัน วิจัย

เพื่อท้องถิ่นอาจจะต้องคิดว่าจะทำอะไรถึงจะทำให้ภูมิปัญญาของชุมชนถูกสืบทอดโดยคนรุ่นใหม่ แล้วแปลงสารไปยังคนรุ่นใหม่ได้

กรณีอำเภอปาย จากงานของเรา พบว่าปายมี 2 ระบบห่วงโซ่อาหาร คือ ห่วงโซ่ที่พึ่งอาหารจากข้างนอก 100% ห่วงโซ่ที่ 2 คือ ห่วงโซ่ที่อยู่ห่างออกมาหน่อย ยังใช้อาหารท้องถิ่น มีการผลิตเพื่อกินเอง แต่มีแนวโน้มผลิตเป็นพืชขายเยอะ เราจะเอา 2 ส่วนนี้มารวมกันเพื่อบูรณาการงานวิจัยให้มันสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างไร ซึ่งต้องรู้จักปายในพื้นที่ 100% ว่าที่ดิน ทรัพยากรในปายใครเป็นเจ้าของบ้าง ถ้าเขาตั้งใจอยากไปตั้งถิ่นฐานที่ปาย ทำไร่อะไรเล็กๆ จะทำงานเพื่อเชื่อมโยงระบบอาหารร่วมกันจะได้หรือไม่ แต่ถ้าเป็นเจ้าของต่างประเทศที่มีระบบมาเฟียของการท่องเที่ยว ก็คงทำไม่ได้ อาจจะต้องวิเคราะห์ซึ่งยังมีงานอีกหลายชิ้นที่ปายต้องทำในอีก 5 ปีข้างหน้า

เข้าใจว่างานวิจัยที่ทำออกมาแล้ว จะนำไปสู่การเสนอนโยบายในพื้นที่ว่าจะจัดการพื้นที่อย่างไร อาจจะมีเวทีที่เชิญกลุ่มคนต่างๆ มาร่วมเสวนาและเคลื่อนไปข้างหน้า

จังหวัดลำพูน บทเรียนของลำพูน มีงานที่ขยายอยู่แล้ว น่าจะถอดบทเรียนออกมาว่าขยายอย่างไร มีงานระดับปัจเจก งานกลุ่ม งานทรัพยากร ถ้าเอามาสังเคราะห์รวม แล้วทำการเคลื่อนในระดับลุ่มน้ำเล็กๆ จะทำได้หรือไม่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับนี้ขึ้น แล้วมีมิติทั้งระดับของ อบจ. อบต. โรงเรียน ทั้งหมดนี้จะสังคายนาเพื่อขับเคลื่อนเป็นจังหวัดลำพูนในอนาคต ให้เป็นเสน่ห์ของลำพูน หรือให้คนลำพูนกำหนดนโยบายของตัวเองได้ถ่ายทอดต่อเนื่องไปจะดี

ประเด็นเรื่องการท่องเที่ยว มีบทเรียนเรื่องการสร้างความมั่นคงทางอาหาร พอเกิดการท่องเที่ยว จึงเกิดการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แต่การท่องเที่ยวอาจมีบทบาทในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในรูปแบบที่เกื้อกูล อาจจะคิดมิติเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้น คือ การท่องเที่ยวจะช่วยสร้างฐานอาหารทรัพยากรได้มากขึ้นอย่างไร โดยความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนกับผู้บริโภค (นักท่องเที่ยว) ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์แบบนี้อาจจะเกิดจากงานวิจัยเพื่อการท่องเที่ยวก็ได้ ไม่จำเป็นต้องทำเฉพาะเรื่องการตลาด

มิติการขับเคลื่อนสังคมหรือสาธารณะ ในงานวิจัยมีอยู่แล้ว แต่อยากให้ดึงออกมาว่าตรงไหนเป็นบทเรียนที่ชาวบ้านทำได้ ตรงไหนต้องการภาคี

3) ข้อเสนอแนะด้านงานนโยบาย

3.1) โดย รศ.ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หลายเรื่องที่คุณคุณได้ตั้งข้อสังเกตว่าทำไมถึงไม่ทำวิจัยเรื่องนั้นเรื่องนี้ เพราะว่าเราเริ่มงานวิจัยจากความสนใจของพี่น้องชาวบ้าน เพราะฉะนั้น สิ่งที่คุณวิจัยเอามาประมวล มาแยกแยะ มาจากความต้องการของพี่น้องชาวบ้านทุกคน แต่ว่าข้อเสนอแนะของคุณคุณทุกท่านเป็นประโยชน์มาก เพียงแต่ว่าโจทย์บางเรื่องให้ชาวบ้านทำเขาไม่ทำ เพราะว่าเขาจะทำในส่วนที่เขาอยากรู้ เป็นงานวิจัยที่กินได้ เขาจะเลือกทำในสิ่งที่ตัวเองใช้ได้ กินได้ แต่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ตัวเองคิดว่าเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้องนี้ เป็นที่น่าเสียดายที่อาจจะให้นักศึกษาในภาคเหนือกว่า 20 มหาวิทยาลัย ยังไม่รู้ คิดว่าส่วนหนึ่งที่จะเป็นคุณูปการให้กับอาจารย์และนักศึกษา คือ พื้นที่วิจัยทั้งหมด 2 โครงการ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ขอเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับอาจารย์ นักวิชาการในมหาวิทยาลัย

ในส่วนของผู้ประเดิมที่ชุมชนไม่ทำ นักวิชาการ นักศึกษาในมหาวิทยาลัยอาสาเข้ามาเรียนรู้ และเติมเต็มในส่วนที่เขาถนัด เช่น เรื่องเทคโนโลยี ชาวบ้านมีภูมิปัญญาแต่บางส่วนนักวิชาการสามารถเข้ามาเติมเต็มได้

ข้อเสนอต่อแหล่งทุน แม้นโยบายของผู้บริหาร สกว อาจจะมีการปรับเปลี่ยนบ้าง แต่อยากให้เกิดเงื่อนไขที่ให้นักวิชาการมาเรียนรู้กับพี่น้องชาวบ้านมากขึ้น และรับโจทย์ของชาวบ้านไปเคลื่อนต่องบประมาณส่วนหนึ่งอาจจะต้องสนับสนุนนักวิชาการมาเติมเต็มในส่วนที่ชาวบ้านไม่ถนัด

ขณะนั้นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กำลังทำศูนย์ข้าวล้านนาโดยมี รศ.ดร.ศักดิ์ จา จงแก้ววัฒนา เป็นผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยเชิงพื้นที่ อาจจะมาช่วยเติมเต็มและเรียนรู้กับชาวบ้าน เวทีนี้ทำให้นักวิชาการได้วิจัยที่จะเคลื่อนต่อได้

3.2) ผศ.ดร.บุญชร แก้วส่อง ผู้อำนวยการสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มันไม่ได้ขึ้นจากความคิดแบบรวบยอด แต่ขึ้นจากประเด็นที่ชาวบ้านคิดว่ากินได้ นักวิชาการอาจจะมองว่าสะเปะสะปะ แต่มันเป็นของจริงในพื้นที่ การสังเคราะห์แต่ละครั้ง เพียงในระดับตำบลก็เป็นปัญหา แต่เมื่อเราทำงานมาระดับหนึ่ง เราต้องกลับมาดู

วิธีการสังเคราะห์แบบท้องถิ่น คือ การหยิบสิ่งที่ทำไปแล้วขึ้นมาดูว่ามันเกิดอะไรขึ้นบ้างที่พอจะอธิบายได้ ในมิติเรื่องความมั่นคงทางอาหารความมั่นคงทางอาหารของคนที่อยู่บนเขาหน้าตาจะเป็นอย่างไร ซึ่งคนบนเขาก็มียุทธศาสตร์ คนที่อยู่กับธรรมชาติจริงๆ คนที่อยู่กับชุดโครงการที่เป็นพืชเศรษฐกิจจะอยู่อย่างไร คนที่อยู่ใกล้เมืองความมั่นคงทางอาหารเป็นอย่างไร

ฉะนั้น เวลาเรามองตัวชี้วัดรวม จะไม่สามารถบอกบางพื้นที่ได้ บางอันก็เป็นปัญหากับบางพื้นที่ เช่น คนที่อยู่กับทะเล พอถามเรื่องที่ดินทำกินไม่ใช่เรื่องความมั่นคงทางอาหารของเขาเลย แต่ความสมบูรณ์ทางทะเล ชาวบ้านเข้าถึงทะเลหรือไม่ คือความมั่นคงทางอาหารของเขา ทะเลถูกคนอื่นครอบครองหรือเปล่า แต่พื้นที่ที่มองเรื่องสิทธิเป็นของตัวเอง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ บางพื้นที่มองเรื่องระบบการผลิต การเข้าถึงเทคโนโลยี เราจะเห็นว่านาน ไร่หมุนเวียนจำกัดลง ข้างหน้าจะยิ่งจำกัดมากกว่านี้ การสืบสวนพื้นที่ที่น้อยลง พันธุ์ที่เหมาะสมคืออะไร เครื่องมือที่เหมาะสมคืออะไร

งานวิจัยแบบนี้ลงชั้บในพื้นที่ที่ทำได้ โจทย์ที่อาจารย์ประภาพรพูดถึงเรื่องภาวะอากาศเปลี่ยนแปลง ตอนนี้พันธุ์มีไม่กี่พันธุ์ แต่ถ้ามองย้อนไปอาจจะมีพันธุ์ข้าวที่แล้งก็ปลูกได้ น้ำท่วมก็ปลูกได้ ต้องไปรื้อฟื้นกันใหม่

การวิจัยทางเทคโนโลยีก็น่าสนใจ ฝากท้าทายให้กขยกับการสร้างเทคโนโลยีของชาวบ้านขึ้นมา ต้องทำร่วมกับมหาวิทยาลัย เพราะชาวบ้านเวลาออกมาเทคโนโลยีไม่ค่อยไปไกล ถ้ามีนักวิชาการเข้าไปเสริม จะทำให้ความรู้ถูกขยายขึ้นมา นี่เป็นชุดความรู้ที่ต้องเติม เพราะข้างหน้าเราอาศัยทรัพยากรธรรมชาติอย่างเดียวไม่พอ อาศัยการผลิตแบบพื้นฐานอย่างเดียวไม่พอ แต่ต้องอาศัยเทคโนโลยี และต้องเป็นเทคโนโลยีที่ชาวบ้านเข้าถึง โดยไม่สนับสนุนให้เศรษฐกิจต่างๆ หลุดมือไปสู่กลุ่มอื่นฝ่ายเดียว ต้องมีโอกาสให้ชาวบ้านได้ประโยชน์ร่วม นี่คือนโยบายที่เราอยากเห็น

แนวทางที่เราจะทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัย อยากให้เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเคยทำวิจัยมาก่อนแล้ว หรือทำวิจัยไปแล้ว เอานักวิชาการไปเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยร่วม ชาวบ้านจะมีอำนาจในการต่อรอง

ไม่อย่างนั้นนักวิชาการจะไปครอบงำชาวบ้านโดยธรรมชาติ ถ้าเริ่มต้นจากพื้นที่ที่ชาวบ้านมีประสบการณ์ทำวิจัยแล้วจะเป็นจุดที่ทำได้ดี ยิ่งเป็นเรื่องที่ต่อยอด มันจะขยับต่อไปเรื่อยๆ

ในพื้นที่ความรู้ที่เข้ามาแลกเปลี่ยนยากมาก หวังฟุ้งให้พี่เลี้ยงช่วยเอาความรู้เหล่านี้ไปแลกกับนักวิจัย ถ้ามีนักวิชาการไปช่วยเติมงานวิจัยบ้างตัว ไปช่วยยกระดับวิชาการ การยกระดับมีหลายระดับ คือในระดับกลุ่มชาวบ้านเอง เรายกระดับต้องไล่โจทย์ให้ชัดว่าโจทย์จริงๆ ของชาวบ้านคืออะไร คนที่จะช่วยคุยโจทย์ ดึงโจทย์มันจะเป็นพี่เลี้ยง ช่วยให้ชาวบ้านคิดมากขึ้นถึงโจทย์ ไล่หาความรู้ เพื่อหาทางหาความรู้ แก่ จะได้ความรู้ที่ลึกขึ้นไปเรื่อยๆ กระบวนการนี้อาจจะเอานักวิชาการไปเติมนักวิจัย หรือไม่ก็ร่วมวิจัยผล ช่วยยกระดับความรู้ทางวิชาการ เป็นความรู้ทางวิชาการที่ท้าทายไว้ ว่างานวิจัยท้องถิ่นจะยกระดับทางวิชาการได้หรือไม่ เช่น

- วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านล้านนา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เป็นความรู้ที่มาจากงานวิจัยชาวบ้าน แล้วถูกยกระดับไปเรื่อยๆ จนกลายมาเป็นหลักสูตรสอนปริญญาตรี
- การท่องเที่ยวชุมชน จะยกระดับไปเป็นวิชาการท่องเที่ยวแทนการท่องเที่ยวและการโรงแรมได้หรือไม่ เรียนจบแล้วไปทำการท่องเที่ยวในชุมชน ผสมผสานกันระหว่างความรู้ชาวบ้านกับความรู้ที่สร้างขึ้นใหม่
- ตั้งคณะกรรมการย่อย ยั่งยืน หรือคณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน เปิด เทคโนโลยีพื้นบ้าน ทำการผลิตในพื้นที่ เป็นการท้าทายให้ความรู้ท้องถิ่นกับการยกระดับทางวิชาการ แล้วสถาปนาเข้าไปในสถาบัน

ความรู้ที่อยากเห็น คือ ความรู้ที่แก้ปัญหาชาวบ้านได้ ซึ่งความรู้ที่มีจะเป็นประโยชน์กับหมู่บ้านอื่นได้อย่างไร

(7.1) ผลการสังเคราะห์งานระดับโครงการวิจัย

นอกจากการสังเคราะห์เชิงเนื้อหาทั้งระดับภาค จังหวัด อำเภอ และตำบลแล้ว กลไกได้วางเป้าหมายการสังเคราะห์งานพื้นที่รูปธรรมระดับโครงการวิจัยร่วมด้วย เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกโหนดมีโอกาสร่วมในกระบวนการขับเคลื่อน การคัดเลือกพื้นที่มองเรื่องการเป็นตัวแทนของนิเวศและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เป็นสำคัญ ตามแนวคิด “การสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม โดยได้ร่วมกับโหนดเลือกโครงการวิจัยที่สังเคราะห์งาน จำนวน 20 โครงการ ครอบคลุม 6 จังหวัด ดังตาราง

ตารางที่ 4-10 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่จะสังเคราะห์สู่การพัฒนาเป็นพื้นที่รูปธรรมฯ สนับสนุนทุนวิจัยระหว่างปี 2554-56

ที่	ชื่อโครงการ	จังหวัด รหัส	ประเด็น/นิเวศ/เผ่า	ระยะเวลาโครงการ
	<u>งานวิจัยฐานทรัพยากร</u>			
1	การศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถี"ปากาเกอญอ"บ้านแม่อุคหลวง ตำบลแม่อุค อำเภอนายูง	แม่ฮ่องสอน RDG54N0010	- ทรัพยากร - ที่สูง - ปากาเกอญอ	1 มีนาคม 2554 ถึง 31 สิงหาคม 2555
2	แนวทางการฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของ	น่าน DG55N0008	- ความมั่นคงอาหาร - ที่สูง	1 ธันวาคม 2554 ถึง 31 มีนาคม 2556

ที่	ชื่อโครงการ	จังหวัด รหัส	ประเด็น/นิเวศ/เฝ้า	ระยะเวลาโครงการ
	ชุมชนลัวะ บ้านห้วยหมี่ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ		■ ลัวะ	
3	แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่สะแงะ หมู่ 15 ตำบลทาगत อำเภอมะนัง	ลำพูน RDG54N0021	■ ทรัพยากร ■ ที่สูง ■ ปากาเกอญอ (กะเหรี่ยงโป)	1 มิถุนายน 2555 ถึง 31 พฤศจิกายน 2556
4	กลยุทธ์การสร้างการเรียนรู้เพื่อขยายผลการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านแม่เชียงรายลุ่ม อำเภอมะนัง	ลำปาง RDG54N0028	■ ทรัพยากร ■ ที่ราบ ■ คนเมือง	1 กรกฎาคม 2554 ถึง 31 ธันวาคม 2555
5	แนวทางการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ต้นน้ำลี้ ต.ตะเคียนปม โดยความร่วมมือร่วมของเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำลี้และหน่วยงานในพื้นที่ อ.ทุ่งหัวช้าง	ลำพูน RDG53N0016	■ ทรัพยากร ■ ที่สูง ■ หลายเฝ้า	1 กันยายน 2553 ถึง 31 สิงหาคม 2554
6	ชุดโครงการการบริหารจัดการงานวิจัยเชิงสังเคราะห์องค์ความรู้ งานวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานชีวภาพ ทรัพยากรน้ำและ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ต.จันจว้า ต.จันจว้าใต้ และต.ท่าข้าวเปลือก อ.แม่จัน	เชียงราย RDG54N0031-34	■ ชุดโครงการพื้นที่ชุ่มน้ำ (4 โครงการ) ■ ที่ราบ คนเมือง	15 กันยายน 2554 ถึง 31 มีนาคม 2556
	งานวิจัย“การผลิต การแปรรูป”			
7	การศึกษาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กับการเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรมของเกษตรกร จ.แม่ฮ่องสอน	แม่ฮ่องสอน PDG56N0015	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่สูง ระดับจังหวัด	1 กรกฎาคม 2555 ถึง 30 มิถุนายน 2556
8	การจัดการข้าวที่สูงสู่ความมั่นคงด้านอาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน	แม่ฮ่องสอน RDG56N0015	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่สูง ระดับจังหวัด	1 มิถุนายน 2556 ถึง 30 พฤศจิกายน 2557
9	การศึกษาและอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นปากาเกอญอ กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนไทยพม่า บ้านท่าตาฬิ่ ง.ตม.ยวม อ.แม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน RDG55N0027	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่สูง ■ ปากาเกอญอ	1 กรกฎาคม 2555 ถึง 31 สิงหาคม 2556

ที่	ชื่อโครงการ	จังหวัด รหัส	ประเด็น/นิเวศ/เฝ้า	ระยะเวลาโครงการ
10	แนวทางการพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงห่าง ตำบลอุ้มงค์ อ.เมือง จ.ลำพูน ให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง โดยการมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลอุ้มงค์และชุมชน	ลำพูน RDG53N0015	■ เกษตรยั่งยืน ■ ที่ราบ ■ คนเมือง	1 มีนาคม 2553 ถึง 30 เมษายน 2556
11	แนวทางการจัดการปัญหาข้าวไผ่เพียงพอดต่อการบริโภคในครัวเรือนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ.สว่าใต้ ต.ดงพญา อ.บ่อเกลือ	น่าน RDG53N0005	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่สูง ■ ลีละ	1 สิงหาคม 2553 ถึง 31 กรกฎาคม 2554
	งานวิจัย“ตลาดทางเลือก”			
12	การจัดการระบบการผลิตและตลาดทางเลือก ของเครือข่ายเกษตรทางเลือก อำเภอแม่สะเรียง	แม่ฮ่องสอน RDG54N0016	■ เกษตรกรรมยั่งยืน ■ ระดับอำเภอ	1 พฤษภาคม 2554 ถึง 31 สิงหาคม 2555
13	นวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน	ลำพูน RDG54N0011	■ เกษตรกรรมยั่งยืน ■ ระดับจังหวัด	1 มีนาคม 2554 ถึง 31 ตุลาคม 2555
	งานวิจัย“การบริโภคและสุขภาพ”			
14	การเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารกับระบบอาหารท้องถิ่น และ โภชนาการของชุมชนไทยใหญ่บ้านปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง	แม่ฮ่องสอน RDG54N0015	■ ที่ราบ ที่ดอน ■ ไทยใหญ่	1 เมษายน 2554 ถึง 30 กันยายน 2555
15	การดูแลสุขภาพด้วยอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านสันตติ์ตำบลอำเภอบ้านโฮ่ง	ลำพูน RDG54N0026	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่ราบ ■ คนเมือง	1 มิถุนายน 2554 ถึง 30 กันยายน 2555
16	กระบวนการฟื้นฟูอาหารพื้นบ้านมอญสู่การเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชน องค์ความรู้ท้องถิ่นและความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบ้านหนองคูบ่อควา ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง	ลำพูน RDG55N0014	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่ราบ ■ มอญ	1 กุมภาพันธ์ 2555 ถึง 31 พฤษภาคม 2556
17	การฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีการบริโภคอย่างยั่งยืน บ้านแป้นใต้	ลำปาง งบประมาณ	■ ความมั่นคงอาหาร ■ ที่ราบ	20 กรกฎาคม 2554 ถึง

ที่	ชื่อโครงการ	จังหวัด รหัส	ประเด็น/นิเวศ/เฝ้า	ระยะเวลาโครงการ
	ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม	จาก SCG	■ คนเมือง	20 มิถุนายน 2555
	งานวิจัย“การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับFS”			
18	พึ่งตนเองบนฐานเกษตรวิถีรวม เฝ้า: บ้านแพมบก อ.ปาย	แม่ฮ่องสอน RDG55NO011	■ CBT ที่สูง ■ ไต รวมเฝ้า	1 กุมภาพันธ์ 2555 ถึง 31 พฤษภาคม 2556
19	พึ่งตนเองบนฐานวัฒนธรรมวิถีลา หู่: บ้านดอยมด อ.เวียงป่าเป้า	เชียงราย RDG55NO012	■ CBT ที่สูง ■ ลาหู่	1 กุมภาพันธ์ 2555 ถึง 31 พฤษภาคม 2556
20	พึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรวิถีคน เมือง: บ้านหัวทุ่ง อ.เชียงดาว	เชียงใหม่ RDG55NO021	■ CBT ที่ราบ ■ คนเมือง	1 พฤษภาคม 2555 ถึง 31 มีนาคม 2556

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการ”

กระบวนการสังเคราะห์ เริ่มจากการกำหนดเป้าหมายการสังเคราะห์ร่วมกัน กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ประโยชน์ กำหนดผู้สังเคราะห์ แดกประเด็นการสังเคราะห์ โดยหารือรายโหนดและจัดเวทีกับผู้เกี่ยวข้องใน(วันที่ 7 ต.ค. 55) แล้วลงมือปฏิบัติการตามแผน สรุปเป็นเอกสาร จัดเวทีนำเสนอผลงาน(วันที่ 11 กย.56) เพื่อเปิดรับความคิดเห็น นำข้อคิดเห็นไปปรับเอกสาร และจัดพิมพ์เผยแพร่ (หนังสือเล่มเล็ก : จัดพิมพ์ในปีงบประมาณ 2557)

ส่วนการสังเคราะห์ระดับโครงการวิจัยนั้น โหนดจะทำการสังเคราะห์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการยกระดับเป็นพื้นที่รูปธรรม และการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง ส่วนระดับภาคอาจพัฒนาขึ้นเป็นโครงการวิจัยเพื่อสังเคราะห์งานในปี 2557-58 ต่อไป เพราะหลายโครงการจะสิ้นสุดงานในปี 2557

(8) การนำเครื่องมือตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร(FSI) มาปรับใช้ เพื่อเชื่อมประเด็นวิจัยสู่ความมั่นคงด้านอาหาร

แนวคิดเบื้องต้น

เพื่อประเมินสถานะความมั่นคงด้านอาหารระดับชุมชนให้เกิดความชัดเจนทุกด้านสามารถเชื่อมประเด็นวิจัยกับความมั่นคงทางอาหาร เพื่อเป็นเครื่องมือในการเริ่มพัฒนาโจทย์วิจัย เมื่อเห็นสถานะทั้ง 4 ด้านแล้วสามารถขึ้นโจทย์ที่ลดความเสี่ยง หรือ เพิ่มศักยภาพในการจัดการอาหารของชุมชน สร้างรูปธรรม และเพื่อประเมินผลงานหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการและเนื้อหา”

ในปี 2553 มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้จัดทำโครงการ การศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในบริบทสังคมไทย ในชุมชนเป้าหมายทั่วประเทศ จำนวน 26 ชุมชน และในภาคเหนือได้เลือกพื้นที่ศึกษาครอบคลุม 4 จังหวัด 9 ชุมชน ได้แก่ แม่ฮ่องสอน (4 ชุมชน) เชียงใหม่ (3 ชุมชน) เชียงราย (1 ชุมชน) และน่าน (1 ชุมชน) หลังจากนั้นทีมงานก็ได้ร่วมกันพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคง

ด้านอาหารต่อเนื่อง โดยการพัฒนาเครื่องมือ และกระบวนการ เพื่อนำไปวัด กับชุมชน 50 ชุมชน ทั่วประเทศ

กลไกฯ ได้มีส่วนร่วมในการคัดเลือกชุมชนเป้าหมาย ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ในจังหวัด แม่ฮ่องสอน (3 ชุมชน) ได้แก่ บ้านหลวง ต.ต่อแพ อ.ขุนยวม บ้านแม่โป่ง อ.ปาย และบ้านบ่อไคร้ อ.ปางมะผ้า จังหวัดน่าน (2 ชุมชน) ได้แก่ บ้านห้วยหมี่ และบ้านสปัน อ.บ่อเกลือ และจังหวัดลำพูน (1 ชุมชน) แก่ บ้านส ตับเต่า อ.บ้านโฮ้ง

กลไกฯ และทีมโหนดลำพูน ได้ร่วมไปสังเกตการณ์ การจัดกระบวนการเพื่อประเมินสถานะความ มั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน (FSI) ในพื้นที่บ้านสันตติเต่า จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2556 พบว่า เครื่องมือนี้ มีประโยชน์ในการเปิดประเด็นการพูดคุยกับชุมชน ให้เกิดความเข้าใจ ให้เห็นสัดส่วนที่มาของ อาหารจากทั้ง 4 แหล่ง (ผลิตเอง หามาจากรัฐชาติ แลกเปลี่ยน และซื้อ) และประเมินศักยภาพและความ เสี่ยงด้านอาหารได้ โดยตัวของชุมชนเอง ที่ใช้เวลาไม่นานเพียงครึ่งวันก็สามารถสร้างความเข้าใจได้ และมี แบบสำรวจระดับครัวเรือน ที่สุ่มตัวอย่างสำรวจ 40% ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยให้ทีมชุมชน อาสาสมัครเป็นผู้สำรวจเอง โดยมีทีมมูลนิธิ และโหนดลำพูน เป็นผู้รวบรวมแบบสอบถาม กลับไป ประมวลผล ได้ผลประมวลแล้วจึงกลับมาจัดเวทีคืนข้อมูล เพื่อจัดทำรายงานผลและใช้ประโยชน์ต่อไป (รายละเอียดมีในภาคผนวก 3)

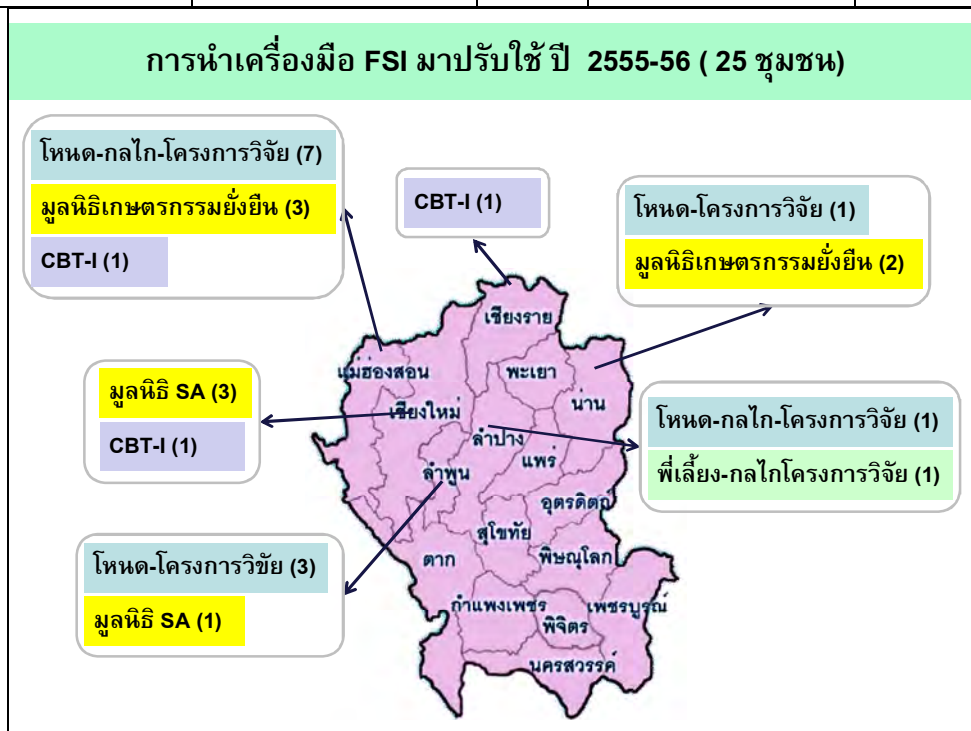
กลไกฯ ร่วมกับโหนดเป้าหมาย ได้ใช้เครื่องมือนี้ ในการประเมินสถานะความม ั่นคงด้านอาหารใน ระดับชุมชนวิจัย ที่จะสร้างให้เป็นพื้นที่รูปธรรม โดยทำเพิ่มเติมจาก ที่มูลนิธิทำไว้แล้ว (รวมทุกแหล่ง จำนวน 25 หมู่บ้าน ดังตาราง และแผนภาพ

ตารางที่ 4-11 หมู่บ้านเป้าหมายประเมินสถานะความม ั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน(FSI) ในระดับครัวเรือน และชุมชน ระหว่างปี 2555-56

ลำดับ	จังหวัด/ ผู้ดำเนินการ	ชื่อหมู่บ้าน / ตำบล / อำเภอ	หลังคา เรือน	ลักษณะภูมิสังคม (ชาติพันธุ์นิเวศ)	ผู้ประสานในพื้นที่ เบอร์โทรศัพท์
1	แม่ฮ่องสอน (วิจัยข้าวกลไก- โหนด)	บ้านแม่อุคหลวง ต. แม่อุค อ.ขุนยวม	123	ปกากะญอ ที่สูง และที่ราบหุบเขา	พนา ชอบขุนเขา 087-6571012
2	แม่ฮ่องสอน (วิจัยข้าว)	บ้านปางคามน้อย อ. ปางมะผ้า	43	มุเซอแดง ที่ดอน ที่สูง	วาสนา ไสสว่าง 089-4318593
3	แม่ฮ่องสอน (วิจัยข้าว)	บ้านแมริดป่าห้วย ต. แม่เหาะ อ. แม่สะเรียง	29	ปกากะญอ ที่สูง และที่ราบหุบเขา	ชูชัย ศรีทราธรรม 084-7402429
4	แม่ฮ่องสอน (วิจัยข้าวกลไก- โหนด)	บ้านห้วยปาย ต. เวียงเหนือ อ. ปาย	29	ลาหู่แดง ที่สูง (พื้นที่ชายขอบ)	วาสนา ไสสว่าง 089-4318593
5	แม่ฮ่องสอน (วิจัยพันธุ์กรรม กลไก-โหนด)	บ้านท่าตาฬิ ต.แม่สามแลบ อ. แม่สะเรียง	83	ปกากะญอ ริมน้ำสาละวิน ที่ดอน ที่สูง พื้นที่ชายขอบ	นิยม เลิศวนากมล 089-9513663

ลำดับ	จังหวัด/ ผู้ดำเนินการ	ชื่อหมู่บ้าน / ตำบล / อำเภอ	หลังคา เรือน	ลักษณะภูมิสังคม (ชาติพันธุ์นิเวศ)	ผู้ประสานในพื้นที่ เบอร์โทรศัพท์
6	แม่ฮ่องสอน (วิจัยอาหาร โหนด)	บ้านปางหมู ต. ปางหมู อ. เมือง	605	ไทยใหญ่ ที่ราบ-ที่ดอนใกล้เมือง	นรารรรถ ภาสวรโรจน์ กุล 081-1120938
7	แม่ฮ่องสอน (วิจัยFS-โหนด)	บ้านปางคอง ต.ไม้ซางหนาม อ.ปางมะผ้า	39	ไทใหญ่-มูเซอแดง หมู่บ้านยามชายแดน พื้นที่ชายขอบ	ธนันชัย มุ่งจิต 086-9225539
8	แม่ฮ่องสอน (CBT-I-กลไก)	บ้านแพมบก ม.6 ต.ทุ่งยาว อ.ปาย	77	ไทยใหญ่ 90% และ กระเหรี่ยง 10% ที่สูงและที่ราบหุบเขา	สุวรรณ แก่น้อย (ผู้ใหญ่บ้าน) 081-0231944
9	แม่ฮ่องสอน (มูลนิธิ SA)	บ้านแม่ปิง ต.แม่ธิ อ.ปาย	63	กระเหรี่ยง ที่ดอน ที่ราบหุบเขา	อำพัน ปรีชญาวิชัยกุล 081-9606676
10	แม่ฮ่องสอน (มูลนิธิ SA)	บ้านหลวง (ต่อแพ) ม.8 ต.แม่เงา อ.ขุนยวม	150	ไทยใหญ่ ที่ดอน ที่ราบหุบเขา	วณิชยา กันทะยวง (พี่หลิว) 086-1876371
11	แม่ฮ่องสอน (มูลนิธิ SA)	บ้านบ่อไคร้ อ.ปางมะผ้า	68	ชาติพันธุ์ลาหู่แดง ที่สูง และที่ราบหุบเขา	นายศรชัย ไพเรนติ ธรรม 080-6775794
12	เชียงใหม่ (มูลนิธิ SA)	บ้านห้วยหอย ต.แม่วิน อ.แม่วาง	100	ปกากะญอ พื้นที่สูง ใกล้เขตพื้นที่ ต้นน้ำชั้น 1	คุณดี 081-0339443
13	เชียงใหม่ (มูลนิธิ SA)	บ้านห้วยอีค่าง ต.แม่วิน อ.แม่วาง	160	ปกากะญอ ที่สูงและที่ราบหุบเขา	คุณจี 080-6804832
14	เชียงใหม่ (มูลนิธิ SA)	บ้านแม่ชะปู้ อ.สะเมิง	50	ปกากะญอ ที่สูงและที่ราบหุบเขา	คุณเหนก 082-1841406
15	เชียงใหม่ (CBT- I-วิจัย4กลไก)	บ้านหัวทุ่ง อ.เชียงดาว		คนเมือง ที่ราบ – ที่ดอน	วรพงศ์ ผูกภู
16	เชียงราย (CBT- I-วิจัย4-กลไก)	บ้านดอยมด ต.แม่เจดีย์ ใหม่ อ.เวียงป่าเป้า	34	ลาหู่ ที่สูง และที่ราบหุบเขา	วรพงศ์ ผูกภู
17	น่าน (มูลนิธิ SA- โหนด)	บ้านห้วยหมี่ ต.ดงพญา อ.บ่อเกลือ	72	กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ที่สูง พื้นที่ชายขอบ	นายอุดมชัย วัฒนธ กุล (ผู้ใหญ่ขาว) 085-723-3601
18	น่าน (มูลนิธิ SA- โหนด)	บ้านน้ำแคะ ต.ดงพญา อ.บ่อเกลือ	102	กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ที่สูง พื้นที่ชายขอบ	นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ 081-7967736

ลำดับ	จังหวัด/ ผู้ดำเนินการ	ชื่อหมู่บ้าน / ตำบล / อำเภอ	หลังคา เรือน	ลักษณะภูมิสังคม (ชาติพันธุ์นิเวศ)	ผู้ประสานในพื้นที่ เบอร์โทรศัพท์
19	น่าน (วิจัยฟื้นฟู ทรัพยากร- โหนด)	บ้านสะปัว ต.ดงพญา อ.บ่อเกลือ	301	กลุ่มคนเมือง ที่สูง ที่ราบหุบเขา ริม แม่น้ำ	นายเมธวัฒน์ พุทธิ ธาดากุล (นายเกษอน) 081-031-6062
20	ลำพูน (วิจัย วัฒนธรรม- โหนด)	บ้านแม่สะแงะ	80	ปกากะญอ ลักษณะพื้นที่สูง	นายทวี สูงพนา 083-8923887
21	ลำพูน (วิจัยเชิง พุทธ-โหนด)	บ้านพระบาทห้วยต้ม	247	ปกากะญอ ลักษณะพื้นที่ราบ	นางสาวอาภากร ปัญญ์ 089-8532612
22	ลำพูน (วิจัยอาหาร มอญ)	บ้านหนองต๋อ-ปอขาว	283	มอญ ลักษณะพื้นที่ราบ	นายจันทร์ เขียวพันธ์ 081-1793315
23	ลำพูน (มูลนิธิ SA-โหนดลำพูน- กลไก)	บ้านสันตติบเต่า	234	คนเมือง ลักษณะพื้นที่ราบ	นางมาลัย วงศ์อำนาจ 083-2066921
24	ลำปาง (วิจัยฯ-พี เลี้ยง-กลไก)	บ้านแป้นใต้ ต.บ้านสา อ.แจ้ห่ม	130	คนเมือง พื้นที่ราบ	แม่หลวงเล็ก
25	ลำปาง (วิจัยฯ โหนด-กลไก)	บ้านแม่เชียงรายลุ่ม		คนเมือง พื้นที่ราบ	คุณภัทรา มาน้อย 081-6723433

แผนภาพที่ 4-15 แผนที่หมู่บ้านที่ได้นำเครื่องมือ FSI มาปรับใช้ ระหว่างปี 2555-56 ภาคเหนือ

(9) การเชื่อมร้อยภาคีความร่วมมือ

แนวคิดเบื้องต้น

เนื่องจากงานเรื่องความมั่นคงด้านอาหารมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ เกี่ยวเนื่องกับหลายศาสตร์ ลำพังการทำงานผ่านกระบวนการและเครื่องมือ CBR ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ หรือหากได้ คงยากมาก เพราะตลอดห่วงโซ่ของระบบอาหาร ต้องอาศัยข้อมูลความรู้และคนขับเคลื่อนหลากหลาย รวมถึงการร้อยคน ร้อยข่ายให้มาทำงานร่วมกัน หรือที่เรียกว่าการทำงานแบบบูรณาการ ซึ่งต้องหาเจ้าภาพที่เหมาะสมให้ได้ในทุกระดับ

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการและเนื้อหา”

ตั้งแต่การทำงานประเด็นร่วม (Theme) ในปีที่ 1 จนถึงปัจจุบัน กลไกฯ ได้พยายามเชื่อมประสานภาคีความร่วมมือทุกระดับ ทั้งระดับโครงการวิจัย (ทำร่วมกับโหนด) ระดับโหนด และระดับภาค (ทำร่วมกับฝ่ายงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นกระบวนการเชื่อมงานแก่กัน **“เห็นให้เป็นไปตามธรรมชาติ และจังหวะ เวลาที่เหมาะสม”** ที่มีลักษณะประสานประโยชน์ ในแง่ของผลที่เกิดขึ้นกับองค์กรและกลุ่มเป้าหมายในลักษณะ win-win โดยนำจุดแข็งของแต่ละองค์กรมาจัดจุดอ่อนของกันและกัน เช่น เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือเก่งงานชุมชน งานกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ก็เน้นการสร้างความรู้และพื้นที่รูปธรรมระดับชุมชน โดยภาคีวิชาการจะมาหนุนความรู้ที่เป็นเชิงวิชาการ ภาคีขับเคลื่อนสังคม และนโยบายก็มาต่อยอดงานพื้นที่ หรือทำงานร่วมกันในการยกระดับงาน เครือข่ายฯ สู่การสื่อสาร สร้างนโยบายสาธารณะ หรือขยายผลขับเคลื่อนงานสู่การแก้ปัญหาในระดับที่กว้างขึ้น ซึ่งมีตัวอย่างอยู่หลายโหนด ทั้ง ลำพูน แม่ฮ่องสอน ลำปาง และน่าน รายละเอียดของภาคีที่ได้เชื่อมร้อย และเนื้อหา สาระ ที่ใช้ในการเชื่อมงานกัน มีรายละเอียดในรายงานวัตถุประสงค์ที่ 2 หน้า 101-104

(10) งานสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดเบื้องต้น

งานสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ถือเป็นเรื่องสำคัญจนในการทำงานกลไกในปีที่-2 กำหนดให้เป็นโจทย์วิจัยข้อหนึ่ง “งานสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง และกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการของกลไกร่วมด้วย แต่ขาดกำลังในการจัดการอย่างต่อเนื่อง ในปีที่ 3 จึงไม่มีงานนี้ในวัตถุประสงค์งานกลไก เพราะที่ผ่านมา 2 ปี งานสื่อสาร ทำเฉพาะงานจุดเน้นเชิงประเด็น (Theme) เป็นหลัก เช่น การค้นหาจุดเด่นของโครงการ FS ร่วมกับโหนด ทำข้อมูลโครงการเพื่อการสังเคราะห์ ร่วมกับฝ่ายพานักข่าวสื่อมวลชนในพื้นที่รูปธรรม จัดทำสื่อ VCD เตรียมเวทีวิชาการ ทำสื่อ IT เป็นต้น

ผลที่ได้ “ความรู้เชิงกระบวนการและเนื้อหา”

กระบวนการและกิจกรรมในงานสื่อสารจะเชื่อมกับงานสร้างความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารร่วมด้วย งานที่ทำ 3 ปี มีดังนี้

1. จัดเวที FS-Forum ทุกปี (เดือนกันยายน)
2. สร้างความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารฉบับที่มโหนด (ดูงานข้ามภาค – แลกเปลี่ยน)
3. ประมวลจุดเด่นของโครงการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่จะสื่อสารสาธารณะ
4. ร่วมกับฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดทริปสื่อมวลชนลงพื้นที่ปี (ปี 2 และ 3)

5. ทำ VCD เพื่อนำเสนอในงาน FS-CBR ทุกปี
6. จัดเวทีแลกเปลี่ยน โหนด โครงการวิจัย และศึกษาดูงานข้ามโหนด/ ภาค
7. กำลังจัดทำชุดความรู้ กระบวนการทำงาน และผลที่เกิดขึ้นทุกระดับ ตามเป้าหมาย

กระบวนการและกิจกรรมที่เป็นแกนหลักที่เป็นตัวเชื่อมร้อยอีกหลายกระบวนการและกิจกรรม คือ ข้อ 1 ดังนั้นขอเสนอรายละเอียดด้านกระบวนการทำงานและผลเชิงเนื้อหาเฉพาะข้อนี้เท่านั้น ส่วนข้ออื่นๆ ได้สรุปกระจายลงในกระบวนการและขั้นตอนการทำงานส่วนอื่น ๆ ไปแล้ว

จัดเวทีวิชาการในช่วงปลายปีที่ 1-3 มีรายละเอียด ดังนี้

จัดเวทีวิชาการปีที่ 1 (22 กันยายน 2554)⁷

กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้จัดเวทีสัมมนาวิชาการปีที่ 1 เมื่อ 22 กันยายน 2554 “**หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร ตัวตน คนภาคเหนือ**” สามารถประมวลเนื้อหาสาระที่เป็นทั้งความท้าทายและเป็นโจทย์ ได้ 5 ประเด็น และในการขับเคลื่อนงาน ประเด็นเรื่องความมั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือ นั้น ไม่ได้ขับเคลื่อนเฉพาะชุมชนวิจัยที่เรียนรู้ผ่านงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นเท่านั้น แต่มีการเคลื่อนงานร่วมกับภาคีเครือข่ายหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในภาคเหนือ ที่มีเป้าหมายในการดำเนินงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน โดยมีอาสาสมัครเป็นภาคีร่วมในการสร้างกลไกการขับเคลื่อนระดับภาค จำนวน 16 องค์กร โดยในระยะแรกนี้ที่มกลไกจะเป็นหลักในการสื่อสารเพื่อพัฒนา กลไกความร่วมมือในการจัดการความมั่นคงด้านอาหารในระดับภาคต่อไป

จากเวทีสัมมนาข้างต้น ทางคณะทำงานยังได้ประมวลโจทย์ และความท้าทายที่จะสถาปนาความ มั่นคงทางอาหารได้ 5 ประเด็น สรุปได้ ดังนี้

1. ส่งผ่านความรู้และการปฏิบัติดีไปสู่ชุมชนอื่นๆ และคนรุ่นหลัง (97 คะแนน)
 - เกษตรกรรมยั่งยืนการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน การศึกษาทางเลือก ฯลฯ
2. ค้นหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อลดความเปราะบางด้านอาหาร (58 คะแนน)
 - การปรับระบบการผลิตเพื่อให้หลากหลาย ยืดหยุ่น ปรับตัวได้ ลดการพึ่งพิง ฯลฯ บนฐานคิดว่าเราไม่สามารถขยายพื้นที่ได้แล้ว
 - การเปลี่ยนผ่านจากการเกษตรที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไปเป็นการเกษตรแบบเข้มข้นที่ยั่งยืน โดยที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตสำหรับเกษตรกรรายย่อย
3. สร้างความร่วมมือให้การผลิตอาหารเป็นงานหลักของการพัฒนา (39 คะแนน)
 - การพัฒนาศาสตร์และปฏิบัติการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - การประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง (การพัฒนาเชิงสถาบัน)
4. สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเกษตรและอาหารในระดับภาค (25 คะแนน)
 - การพัฒนาระบบอาหารท้องถิ่นในด้านการเข้าถึงให้สามารถเข้าถึงได้ ราคาที่เป็นธรรม และถูกต้องตามโภชนาการ
 - การขยายระบบอาหารสู่โรงเรียน โรงพยาบาล

⁷ เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ, สรุปที่สัมมนาวิชาการ “หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ” วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลควิว กรีนแลนด์รีสอร์ท อ.เมือง จ.เชียงใหม่

- สร้างความมั่นคงให้กับตลาดชุมชนและผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบ
- การสร้างกลไกเพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบและพฤติกรรมผู้บริโภค

5. พัฒนาประเด็นซึ่งนโยบายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร(2 คะแนน)

- วิเคราะห์และประเมินผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- บรรลุภารกิจเกษตรและอาหารครอบคลุมส่วนแบ่งตลาดตั้งแต่ยื่นจนถึงการค้าปลีก
- ระบบเกษตรพันธสัญญาที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพเกษตรกร
- ผนวกมิติด้านสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจด้านอาหาร

กลไกมีข้อสรุปร่วมกันว่า งานTheme “ความมั่นคงด้านอาหาร และยุทธศาสตร์เชิงประเด็นจะต้องขับเคลื่อนต่อเนื่องไปอีก 2 ปี ตามยุทธศาสตร์การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ เพราะจะสามารถมีประเด็นหลักที่จะเคลื่อนร่วมกัน เพื่อตอบปัญหาภาคเหนือและประเทศ โดยให้สามารถรื้อการทำงานกับยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

จัดเวทีวิชาการปีที่ 2 (12 กันยายน 2555)⁸

กำหนดจุดเน้น คือ “วิจัยท้องถิ่น เส้นทางสู่ความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมภาคเหนือ” โดยจัดขึ้นในวันที่ 12 กันยายน 2555 ณ ห้องประชุมสุวรรณโลก โรงแรมคุ้มภูคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นการนำเสนอผลงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 4 โครงการ และผลงานของภาคีเพิ่มจากปีที่ 1 รวม 4 ภาคี เพื่อจะได้เห็นทิศทางการดำเนินงานในปีที่ 3 ร่วมกัน และมีแนวทางการเชื่อมงานระหว่างกัน

ประเด็นสำคัญจากเวทีสรุปได้ ดังนี้

ประเด็นสำคัญที่นำเสนอในเวทีแบ่งออกเป็น 3 ช่วงหลัก ได้แก่ ช่วงแรก ปาฐกถาพิเศษ ช่วงที่ 2 เป็นการเสวนาชุมชนวิจัย และช่วงที่ 3 การเสวนาภาคีเครือข่าย

ช่วงแรก ปาฐกถาพิเศษ องค์ปาฐก (อาจารย์สมพร) ได้ฉายภาพให้เห็นภาพรวมและประเด็นสำคัญของความมั่นคงทางอาหารในบริบทของสังคมโลก ที่มีสัญญาณเตือนสู่ภาวะวิกฤต ได้นำเสนอไว้ว่า เรื่องที่สำคัญที่สะท้อนถึงความไม่มั่นคงด้านอาหาร คือ ความไม่มีเสถียรภาพในเรื่องของราคาอาหารที่ความผันผวน และมีแนวโน้มที่แพงขึ้น ความแปรปรวนของสภาวะภูมิอากาศ การขยายตัวของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเพิ่มขึ้นของความต้องการทางด้านพลังงาน มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้พืชอาหารไปแปรูปเป็นพืชพลังงานมากขึ้น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรชน ก่อให้เกิดระบบการใช้พืช GMO มากขึ้น ในกรณีถั่วเหลือง ตัวสุดท้ายก็คือการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งก็ทำให้เกิดปรากฏการณ์ในเรื่องของความอดอยากหิวโหย สิ่งนี้คือภาพสัญญาณเตือนในระดับโลก

ส่วนความมั่นคงทางอาหารในบริบทสังคมไทยพบว่า ประเทศไทยอยู่ในสองสถานะด้วยกันคือ สถานะของการเป็นผู้ผลิตแล้วก็ส่งออกวัตถุดิบอาหารไปสู่สังคมโลก เป็นผู้ผลิตและส่งออกรายสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องข้าว และพืชอาหารอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็อยู่ในฐานะผู้ผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคภายในประเทศ ซึ่งทั้งหมดมีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ AEC ที่จะเข้ามาส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้าข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ รวมไปถึงกลไก

⁸ เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ, สรุปที่สัมมนาวิชาการ “วิจัยท้องถิ่น เส้นทางสู่ความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมภาคเหนือ” วันที่ 12 กันยายน 2555 ณ ห้องประชุมสุวรรณโลก โรงแรมคุ้มภูคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

อำนาจในการควบคุมอาหารในมือของกลุ่มทุนต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิต ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ การเกษตร การลดลงของความหลากหลายในพืชอาหาร ตัวเกษตรกรเอง ที่มีต้นทุนการผลิตกลับสูงขึ้น ทำให้ผู้ผลิตอาหารต้องกลายเป็นผู้ที่ขาดเสถียรภาพความมั่นคงทางอาหารเสียเอง

ช่วงที่ 2 การเสวนาชุมชนวิจัย เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลของอาจารย์สมพรเชื่อมโยงมาถึงการจัดการความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่รูปธรรม เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่ากลไกภาคีความร่วมมือในการทำงานระดับชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดผลคือ **ประการที่ 1** ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายความเข้าใจเรื่องของความมั่นคงทางอาหารได้ชัดเจนขึ้นเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ในระดับพื้นที่ **ประการที่ 2** เกิดนวัตกรรมหรือว่าตัวต้นแบบที่สำคัญในพื้นที่ **ประการที่ 3** เป็นฐานในการเชื่อมโยงไปสู่นโยบายในระดับสูงกว่าท้องถิ่น เช่นการเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้ในระดับจังหวัด หรือมีการตอบโต้กับสิ่งที่ทำให้ชุมชนขาดความมั่นคงทางอาหาร

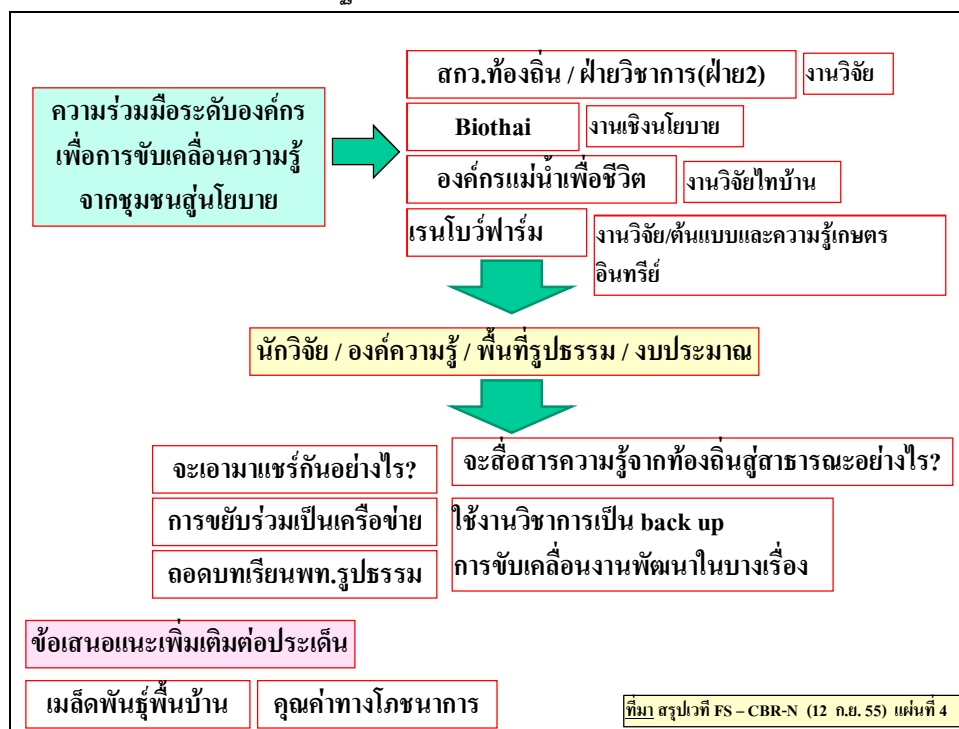
จากการนำเสนอของทั้ง 4 โครงการวิจัย พบว่ามีการจัดการอยู่ 3 ช่วงเวลา คือ **ต้นทาง** ได้ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์โจทย์ให้มีความแหลมคม สามารถแก้ปัญหาในระดับชุมชนได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องให้มีเป้าหมายของการที่จะยับยั้งหรือเชื่อมโยงไปสู่ระดับปัญหาที่เหนือกว่าชุมชนขึ้นไปได้ด้วย ซึ่งกลไกที่จะทำหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ในการหนุนเสริมพื้นที่คือ โหนดและพี่เลี้ยงในพื้นที่ และมีข้อเสนอว่าจะต้องเป็นการทำงานเชื่อมกันระหว่างโหนดให้มากขึ้น เพื่อยกระดับงานให้มีพลังสู่การแก้ปัญหาและการเปลี่ยนแปลง ระดับที่สอง คือ **ระหว่างทาง** ที่เน้นการหนุนเสริมและเชื่อมภาคีความร่วมมือ เสริมพลังกลไกการจัดการความรู้ในชุมชน โดยวิเคราะห์จากฐาน (หรือแหล่งที่มา) ของอาหารในชุมชน พบว่าบางส่วนเป็นเรื่องของการจัดการฐานทรัพยากร ซึ่งชุมชนเดียวไม่สามารถที่จะจัดการได้ด้วยตนเองจะต้องเชื่อมระหว่างชุมชนให้เกิดภาคีความร่วมมือ มาจัดการทรัพยากรร่วมกัน เช่น ที่แม่คอกหลวงหรือน่าน

แผนภาพที่ 4-16 กลไกและภาคีความร่วมมือเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนหรือโครงการวิจัย

ในระหว่างทำงานยังพบว่าความร่วมมือของหน่วยงานในระดับท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความตระหนัก ขยายผล และนำไปใช้ประโยชน์ต่อเนื่องในระดับโครงการวิจัย เช่น ที่บ้านแป้นใต้ จ.ลำปาง มี SCG เข้ามาหนุนเสริมทั้งในเรื่องของกระบวนการและงบประมาณ และมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาช่วยชี้แนะเอาผลการตรวจสอบเคมีในเลือดว่ามึนมีผลอย่างไร เกิดการสร้างความรู้ความตระหนักของคนในพื้นที่ ที่ จ.น่าน โครงการสาหร่ายไก่อ ใช้สถาบันการศึกษา (มช.) เข้ามายืนยันผ่านงานวิจัยว่า ไก่ไม่สามารถนำไปขยายหรือว่าไปแพร่ที่อื่นได้ มีเฉพาะที่นี้เท่านั้น เป็นข้อมูลในเชิงประจักษ์ที่ทำให้คนในพื้นที่ได้ตระหนักว่านี่เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องมีการอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นตัวอย่างการใช้ข้อมูลใช้ความน่าเชื่อถือของหน่วยงานเข้ามาช่วย รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในบางเรื่อง และระดับที่ 3 คือการจัดการปลายทางสำคัญ ที่สุด คือ ความร่วมมือระหว่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานวิจัยวิชาการ เพราะจะสามารถเชื่อมโยงงานวิจัยท้องถิ่นหรือว่าความรู้จากท้องถิ่นไปสู่นโยบาย บางทีอาจจะต้องใช้งานวิชาการมาช่วยเป็นตัวเชื่อมโยง ซึ่งอาจเชื่อมระหว่างสกว.ฝ่ายท้องถิ่นกับสกว.ฝ่ายวิชาการ รวมไปถึงกับภาคเอกชน หรือ สถาบันวิชาการอื่น ๆ รายละเอียด ดังภาพที่ 4-15

ช่วงสุดท้าย การเสวนาองค์กรภาคีเครือข่าย ในเรื่องความร่วมมือระดับองค์กรที่ได้มีการแลกเปลี่ยนกัน พบว่า ส่วนสำคัญคือ ฐานของงานวิจัยท้องถิ่น (สร้างพื้นที่รูปธรรมวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระดับต่าง ๆ สนับสนุนชุมชนวิจัย สังเคราะห์ความรู้) กับงานวิจัยฝ่ายวิชาการหรือสกว.ฝ่าย 2 ชุดความมั่นคงด้านอาหาร (สร้างเครื่องมือในการประเมินสถานะความมั่นคงด้านอาหาร ระดับต่าง ๆ) ซึ่งสนับสนุนโครงการไปได้จำนวน 42 โครงการ เป็นฐานในการเดินทางเรื่องความมั่นคงทางอาหารต่อเนื่องได้

แผนภาพที่ 4-17 ความร่วมมือภาคีในการขับเคลื่อนความรู้สู่นโยบาย

ในส่วนที่สองคือ ไปโอไทย เน้นงานการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เป็นพลังในการขับเคลื่อนเชื่อมต่อกับความรู้ท้องถิ่นกับทางนโยบายได้อย่างเด่นชัด ในขณะที่องค์กรแม่ข่ายเพื่อชีวิต เน้นการทำงานงานวิจัยไต่บ้าน (สนับสนุนงานวิจัยเชิงเคลื่อนไหว Movement) ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งคือเรนโบว์ฟาร์ม ก็มีการทำงาน

วิจัยด้วยตัวขององค์กรเอง รวมไปถึงมีพื้นที่ต้นแบบและความรู้ในเรื่องเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการเพิ่มมูลค่า และการค้าขาย

สิ่งสำคัญคือการเชื่อมกันระหว่างตัวนักวิจัยที่เกิดขึ้นจากฐานการทำงานทั้งหมดกับตัวองค์ความรู้ หรือว่าพื้นที่รูปธรรมของแต่ละส่วนที่สร้างเอาไว้ จะเอามาแลกเปลี่ยนกันได้อย่างไร จะขยับงานร่วมกันเป็น เครือข่ายได้อย่างไร รวมถึงการถอดบทเรียนจากพื้นที่รูปธรรม ซึ่งอาจจะต้องถอดบทเรียนจากพื้นที่รูปธรรม ต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยน เพื่อที่จะสื่อสารความรู้จากท้องถิ่นสู่สาธารณะ รวมถึงการใช้งานทางวิชาการเป็น Back up งานพัฒนาในบางเรื่องเพื่อให้สามารถเชื่อมโยงไปสู่งานนโยบายได้เร็วขึ้น รายละเอียด ดังภาพที่ 4-16

จัดเวทีวิชาการปีที่ 3 (12 กันยายน 2556)

เพื่อนำเสนอผลงานขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ 3 ปี และหาทิศทางในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่อเนื่อง อีก 4 ปี 2557-60 ในประเด็นนี้ รวมถึงการเติมความรู้เหนือชุมชน ทั้งภัยคุกคาม และกระบวนการ เครื่องมือ ในการขับเคลื่อนงาน รวมถึงการนำเสนอผลงานโครงการวิจัย และผลงานภาคี โดยแยกตามห่วงโซ่ระบบ อาหาร โดยมีจุดเน้นในการจัดงานปีที่ 3 คือ **“สานพลัง ตั้งรับและปรับตัวกับภัยคุกคามระบบอาหาร ท้องถิ่นภาคเหนือ”** ในวันที่ 11-12 กันยายน 2556 ณ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เนื่องจากการเป็นนำเสนอผลงาน 3 ปี จึงมีผลงานนำเสนอมาก และต้องหาทิศทางการทำงาน ต่อเนื่อง ในระยะต่อไปร่วมด้วยจึงได้ออกแบบงานเป็น 2 วัน โดย วันแรก จะเป็นการนำเสนอผลการ สังเคราะห์งานเบื้องต้น (ร่าง) ความรู้ “ระบบสนับสนุนให้เกิดพื้นที่รูปธรรมในระดับเหนือชุมชน” และการ พัฒนา “การสถาปนาพื้นที่รูปธรรมความมั่นคงอาหารในระดับภาค จังหวัด (แม่ฮ่องสอนลำพูน) อำเภอบ่อ (ปาย) ตำบล (ดงพญา) และประเด็น (การท่องเที่ยวโดยชุมชน) ซึ่งมีการสื่อสารทั้งในรูป (ร่าง) เอกสาร และการนำเสนอ แล้วเปิดรับความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับปรุงงานและพิมพ์เผยแพร่ ต่อไป

จากนั้นก็ระดมความคิดจากผู้เข้าร่วมต่อแนวทางการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ประเด็นความมั่นคงด้านอาหารต่อไปในระยะต่อไป (ปี 2557-59)

กระบวนการเตรียมการก่อนจัดงาน มีรายละเอียดในภาคผนวก 2 การจัดทำชุดความรู้มีรายละเอียด ในข้อ (7) และภาคผนวก 1 ส่วนการจัดทำVCD มีรายละเอียดในภาคผนวก 2

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่ 3 ดำเนินงานภายใต้คำถามการวิจัย “กระบวนการพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้ ควรเป็นอย่างไร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี และเพื่อค้นหากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหารโดยมีเป้าหมายในการตอบโจทย์ 2 ด้าน คือ ด้านการพัฒนากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ (Process) และเกิดคุณภาพในผลงาน (output) ตลอดเส้นทางการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) และด้านการบรรลุผลเชิงเนื้อหางานที่ตอบปัญหาสังคมภาคเหนือ ซึ่งมีประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เป็นจุดเน้นที่เชื่อมกับประเด็นที่เกี่ยวข้อง

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่ 3 สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

(1) การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

งานต้นน้ำ การออกแบบระบบสนับสนุนงานต้นน้ำเกิดขึ้นจากการหารือร่วมกันของคณะทำงานกลไกกลาง โหนด/พี่เลี้ยง และมี สกว ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ร่วมรับฟังและให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งในระหว่างทดลองจัดระบบสนับสนุน ทีมกลไกกลางต้องประมวลข้อมูลวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงปรับระบบให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และเกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน โดยมี (1) การรวบรวมองค์ความรู้เพื่อสร้างและพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลของโครงการวิจัยประเด็นย่อย การใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลชุดนี้ในส่วนของโหนด/พี่เลี้ยง ยังไม่เห็นชัดเจน เนื่องจากเพิ่งได้รับข้อมูล อีกทั้งอาจยังไม่ได้ถูกคิดต่อเรือธารทบทวนโครงการวิจัยเดิมที่เป็นทุนเดิมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ทางกลไกกลางจึงมีการใช้ประโยชน์จากการทบทวนข้อมูลโครงการวิจัยประเด็นย่อยในการให้ข้อเสนอแนะต่อการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย ทั้งนี้ ยังขาดการทบทวนแนวคิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะดำเนินการในระยะที่ 2 เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่จะสนับสนุนการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้กับโครงการวิจัยที่มีการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา อีกส่วน คือ ฐานข้อมูลการพัฒนาข้อเสนอโครงการ ข้อมูลชุดนี้กลไกกลางและโหนด/พี่เลี้ยง เกิดการใช้ประโยชน์ได้จริง เนื่องจากเป็นข้อมูลสำคัญประกอบการจัดทำเอกสารโครงการเพื่อจัดทำสัญญา เช่น รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละครั้ง เป็นต้น (2) การพิจารณาข้อเสนอโครงการกลไกการบริหารจัดการสามารถดำเนินการได้ตามกระบวนการที่วางไว้ ทั้งในการออกแบบ ประสานงาน จัดกระบวนการ และประมวลผลภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ แต่ในส่วนที่ทางโหนด/พี่เลี้ยง ปรับแก้ไขกับทางพื้นที่ บางโครงการอาจมีระยะเวลาไม่เท่ากัน ทั้งนี้มีข้อจำกัดทั้งในเชิงความชัดเจนของพื้นที่ และทักษะการเขียนของว่าที่นักวิจัย จึงทำให้โหนด/พี่เลี้ยง แต่ละแห่งมีกระบวนการชวนคิดชวนปรับแก้ไขข้อเสนอ

โครงการเพื่อเข้าสู่เวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการครั้งต่อไป หรือนำเข้าพิจารณาจัดทำสัญญานั้น มีระยะเวลาสั้นนานไม่เท่ากัน เกิดความรู้การจัดระบบสนับสนุนการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยภาคเหนือ ในการพัฒนาโจทย์วิจัยของโหนดพีเลี้ยง และการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

งานกลางน้ำ โดยเนื่องงานเป็นการติดตามหนุนเสริม และการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งในการติดตามหนุนเสริมนั้น กลไกกลางยังคงเน้นการหนุนเสริมติดตามผ่าน 2 ลักษณะ คือ (1) การหนุนผ่านเนื้อหาทางยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ ซึ่งมีหลายโหนดที่ดำเนินการประเด็นนี้และการหนุนผ่านการร้องขอจากโหนดพีเลี้ยงเป็นระยะในการสร้างความเข้าใจ การสรุปบทเรียน ฯลฯ ซึ่งกลไกกลางภาคเหนือเชื่อมั่น ในศักยภาพการดำเนินงานของโหนดพีเลี้ยงแต่ละแห่ง ซึ่งมีเทคนิค และวัฒนธรรมการดำเนินงานตามการสั่งสมประสบการณ์ และบริบทพื้นที่กลุ่มคน (2) การหนุนเสริมการดำเนินงานตามการร้องขอ ได้แก่ การทำความเข้าใจการบริหารจัดการงานวิจัยให้กับเจ้าหน้าที่รุ่นใหม่และการหนุนช่วยในการเป็นที่ปรึกษาการกระบวนการส่วนการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง มีลักษณะของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการซึ่งไม่เน้นการจัดกระบวนการเอง แต่ใช้กระบวนการผ่านมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งมีการจัดอบรมเป็นระยะ หรือการประสานวิทยากรภายนอก เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ และมีการพัฒนาศักยภาพโดยการรับฟังการบรรยายพิเศษจากนักวิชาการเพื่อเปิดมุมมองโลกทัศน์ใหม่ในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในพื้นที่ พบว่าโหนดพีเลี้ยง ได้เรียนรู้กระบวนการและความรู้ใหม่ๆ และมีความพยายามในการนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานทั้งต้นน้ำและกลางน้ำในพื้นที่ ซึ่งไม่ได้ประสบผลสำเร็จหรือกระบวนการดีไหลตั้งแต่ครั้งแรกที่ลองทำ แต่ได้รับบทเรียนและเกิดมโนใจสำหรับการนำไปใช้ในกาสนครั้งต่อไป

งานปลายน้ำ ในส่วนของงานปลายน้ำ เป็นปีแรกที่มีการทดลองจัดเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย ซึ่งยังไม่สามารถสรุปได้ว่ามีระบบสนับสนุนที่เหมาะสมอย่างไร เนื่องจากยังเป็นการทดลองครั้งแรก และในภาพรวมยังไม่บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งในการทดลองสำหรับการพิจารณารายงานครั้งต่อไปต้องมีการออกแบบกระบวนการให้รัดกุมและเช็คความพร้อมของพื้นที่ให้ชัดเจน เพื่อให้การจัดกระบวนการเกิดประโยชน์กับผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ในส่วนของการสื่อสารสังคม กลไกกลางภาคเหนือเน้นการสื่อสารผ่านงานนำเสนอประจำปี หรือที่เรียกว่า Forum ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจัดต่อเนื่องมา 3 ปี เพื่อนำเสนอประเด็นในแต่ละปี ซึ่งในปีที่ 3 ของยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหาร สามารถสรุปชุดความรู้ และพื้นที่รูปธรรม รวมทั้งเห็นการเชื่อมประสานภาคีเครือข่ายที่เคลื่อนงานเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

(2) การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี

การดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือ ได้มีการเชื่อมประสานภาคีเครือข่ายความมือทุกระดับ โดยมีประเด็นความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นหลักในการเคลื่อนงานเชื่อมกับภาคีเครือข่าย ภายใต้หลักคิด “เน้นให้เป็นไปตามธรรมชาติ และจังหวะ เวลา ที่เหมาะสม” เนื่องจากภาคีเครือข่ายแต่ละระดับมีเป้าหมาย ยุทธศาสตร์การทำงาน ลักษณะการเคลื่อนงาน รวมทั้งวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน การทำความเข้าใจความต่าง และหาจุดร่วมในการเคลื่อนงานจึงเป็นสิ่งที่กลไกกลางภาคเหนือพิจารณาเพื่อจัดวางบทบาทให้เกิดการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของในเนื้องานทุกระดับ เป็นลักษณะของการประสานประโยชน์ร่วมกัน โดยภาคีเครือข่ายที่มีการเชื่อมประสานสามารถแบ่งได้ 3 ส่วน ได้แก่ ภาคีด้านวิชาการ เป็นงานความรู้ เครื่องมือ (ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร) ที่สามารถใช้ในการยกระดับงานสู่การจัดทำ

ข้อเสนอเชิงนโยบายได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการที่มีผลงานวิจัย และบางส่วนได้ร่วมทำงานกันมาหลายงานจนคุ้นเคยและมีแนวคิดต่อการมองเรื่องความมั่นคงทางอาหารในมุมมองที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ภาควิชาเคลื่อนไหวสังคมเป็นภาคีที่มีบทบาทและรูปธรรมพื้นที่การทำงานที่ชัดเจนโดยเฉพาะการเคลื่อนไหวประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน เน้นงานระดับมหภาค (ประเทศ และภาค) แต่ก็มีงานระดับชุมชนร่วมด้วย ภาควิชาขับเคลื่อนนโยบายและสื่อสารสาธารณะ การผลักดันให้เกิดการสื่อสารสาธารณะ จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายได้ นั้น ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคีที่มีบทบาทด้านนี้โดยตรง ซึ่งมีความพร้อมในนโยบายการสนับสนุนและประสบการณ์ในการสื่อสารสาธารณะที่ได้ผล อันจะเป็นการต่อยอดความรู้ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดความรู้ต้นทางในการวิเคราะห์โจทย์ที่มีความชัดเจนระดับชุมชนเหนือชุมชน ความรู้ระหว่างทางในการหนุนเสริมกลไกการจัดการความรู้ในชุมชน(พื้นที่รูปธรรม) และความรู้ปลายทางในการยกระดับการแก้ปัญหาสู่การตอบคำถามระดับเหนือชุมชน

(3) การพัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

ในการดำเนินงานกลไกกลางปีที่ 3 ในส่วนของการเคลื่อนงาน Theme ความมั่นคงทางอาหาร มีเป้าหมายในการสังเคราะห์จัดทำชุดความรู้“ระบบสนับสนุนงาน Theme ที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ” ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีการทบทวนงานและวางกรอบการสังเคราะห์ร่วมกับโหนด เพื่อค้นหาความรู้ “ระบบสนับสนุนสูงงานความมั่นคงด้านอาหารและกำหนดกรอบเนื้อหาในการสังเคราะห์ การหารือภาคีเพื่อเตรียมงานนำเสนอประจำปี (FS-Forum) ปีที่ 3 การนำเครื่องมือประเมินผลตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารของมูลนิธิสถาบันเกษตรกรรมยั่งยืน ประเทศไทยมาใช้ เพื่อเชื่อมประเด็นวิจัยสู่ความมั่นคงด้านอาหาร การติดตามหนุนเสริมโหนด/ พี่เลี้ยง ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เป้าหมายและการเชื่อมร้อยภาคีความร่วมมือทั้งนี้จากการดำเนินงานให้เกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือในช่วงปีที่ผ่านมา เกิดโครงการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารจำนวน 5 โครงการ ซึ่งกลไกกลางภาคเหนือได้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้หลายพื้นที่ที่มีการเคลื่อนงานที่สามารถต่อยอดกับภาคีในพื้นที่ได้เอง รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งเป็นบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมเติมกำลังใจให้คนทำงาน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ในภาพรวมการดำเนินงานพัฒนาระบบสนับสนุนการดำเนินงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายของโครงการวิจัย คือ การสร้างกระบวนการพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามอาจไม่บรรลุเป้าหมายในเชิงปริมาณโครงการฯ ขึ้น คือ ตั้งเป้าหมายไว้ 2 โครงการ ดำเนินการได้ 36 โครงการ ได้แก่ RDG 32 โครงการ PDG 1 โครงการ และ PUG 3 โครงการ รวม 36 โครงการ โดยในช่วงปลายไตรมาสที่ 4 มีชุดโครงการวิจัยอำเภอกัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ 5 โครงการ) และชุดโรงเรียนขนาดเล็ก (6 โครงการ) ซึ่งดำเนินการพัฒนาโครงการโดย สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้ง 46 โครงการ ในส่วนของบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ได้ 38 บทความ จาก 26 โครงการวิจัย ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้จำนวน 40 บทความ ทั้งนี้ ในเชิงคุณภาพก็แสดงผลการดำเนินงานที่สร้างกระบวนการพัฒนากลไกและเสริมสร้างระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ในหลายประเด็น ดังนี้

การดำเนินงานในปีที่ 1 (พฤศจิกายน 2553-กันยายน 2554) เป็นการตั้งต้นพบทวนทุนเดิม และเริ่มออกแบบระบบการสนับสนุน ได้แก่ การพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย การพัฒนาตัวชี้วัดระดับภาค ระดับโหนด และระดับโครงการวิจัย รวมทั้งเริ่มสร้างพื้นที่วิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหาร โดยต่อยอดมาจากงานสังเคราะห์ความรู้วิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสู่การจัดงาน 10 ปี สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กำหนดเป็นประเด็นหลักในการเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือกระบวนการดำเนินงานในปีที่ 2 (ตุลาคม 2554-กันยายน 2555) เน้นการพัฒนาและจัดระบบสนับสนุนงาน เน้นงานต้นน้ำและงานกลางน้ำ มีการศึกษาวิเคราะห์โหนด (กระบวนการทำงาน ศักยภาพ/ ข้อจำกัด ผลงาน) หลังจากนั้นได้แบ่งโหนดออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะงาน แบ่งที่มกลางเพื่อติดตาม เรียนรู้ร่วม และหนุนเสริมโหนด ตามความถนัดทักษะ ประสบการณ์ การลงพื้นที่โหนดและโครงการวิจัย เพื่อถอดบทเรียน“การจัดการโหนดและการสนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ และเพื่อเสริมพลังในการทำงาน โดยใช้วิธีการเชิงบวก นำจุดเด่นหรือความภาคภูมิใจของโหนดเป็นตัวเปิดสู่การเรียนรู้ รวมทั้งจัดกระบวนการถอดบทเรียนเป็นการเรียนรู้ข้ามโหนดร่วมด้วย และกระบวนการดำเนินงานในปีที่ 3 (ตุลาคม 2555-กันยายน 2556) เริ่มได้ระบบและรูปแบบที่ชัดเจนในบางเรื่อง จึงเป็นช่วงที่คัดกรอง ปรับปรุง และประมวลผลการศึกษาและพัฒนาระบบสนับสนุนโดยในการสร้างคุณภาพงานวิจัย สามารถดำเนินการได้ภายใต้กรอบตัวชี้วัดที่มีการออกแบบร่วมกันไว้ แต่ความชัดเจนต้นลึกในเชิงเนื้อหาต้องอาศัยฐานความรู้เดิมและการสังสมประสบการณ์ให้เพิ่มเติม ซึ่งกรณีโหนดเชิงประเด็นหรือชุดโครงการจะมีความเชี่ยวชาญลึกในเชิงเนื้อหา กรณีโหนดเชิงพื้นที่จะขาดความลึกในเชิงเนื้อหาแต่มีเทคนิคกระบวนการที่ได้เรียนรู้จากการทำงานกับหลายพื้นที่หลายกลุ่มคน ส่วนกรณีโหนดที่ทำงานกับหน่วยงาน/สถาบันการศึกษา จะมีความเชี่ยวชาญในเชิงกระบวนการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าสู่หน่วยงาน/สถาบันการศึกษา แต่ความลึกในเชิงเนื้อหาต้องอาศัยการค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม

กลไกกลางได้ออกแบบให้เกิดการมีส่วนร่วมของโหนด/พี่เลี้ยง ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน ในการดำเนินงานของกลไกกลางทุกขั้นตอนภายใต้แนวคิดการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ สร้างประเด็นความมั่นคงทางอาหารให้เป็นTheme หลักของการเคลื่อนงาน เพื่อสนับสนุนให้เกิดการรวมพลังของสมาชิกที่มีความคาดหวังต่อความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าต่อไปภายใต้จุดมุ่งหมายเดียวกันของโหนด/พี่เลี้ยง และชุมชนวิจัย โหนดพี่เลี้ยงได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการประยุกต์ใช้ความรู้ของแต่ละคนนั้นต้องอาศัยฐานประสบการณ์การทำงาน รวมทั้งทักษะวิธีคิดในการดำเนินชีวิต เป็นตัวช่วยหนุนเสริมให้เกิดการปรับใช้ได้ถูกทางโดยในการเรียนรู้ของโหนด/พี่เลี้ยง มีการเรียนรู้ข้ามโหนด การเรียนรู้จากผู้รู้ภายนอกองค์กร และที่สำคัญเรียนรู้จากบทเรียนที่ได้ดำเนินการมาแล้วสามารถสรุปบทเรียน ปรับปรุงพัฒนาตนเอง และการดำเนินงานในพื้นที่ได้

ในส่วนของการพัฒนาระบบสนับสนุนของคณะทำงานหลักกลไกกลางนั้น เป็นตัวหลักในการจัดระบบออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และผู้เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่าง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และโหนดพี่เลี้ยงภาคเหนือ กลไกกลางได้ดำเนินงานเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ 3 ข้อ ทั้งในเชิงของการพัฒนาระบบสนับสนุนสร้างคุณภาพงานวิจัย การพัฒนาระบบสนับสนุนการเชื่อมโยงหน่วยงานภาคี และการพัฒนาระบบสนับสนุนเพื่อเคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งได้ประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะเพื่อปรับปรุงพัฒนากลไกการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของโหนด/พี่เลี้ยงโดยใช้กรอบการประเมินผลตาม CIPP Model ซึ่งกลไกกลางจะสรุปข้อค้นพบ ข้อสังเกต และบทเรียนจากการดำเนินงานในแต่ละครั้ง เพื่อประมวลเป็นความรู้จากการดำเนินงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นข้อมูลบริบทแวดล้อมจากการจำแนกวิเคราะห์

ลักษณะการทำงานของโหนด เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้าที่จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง และพัฒนาคุณภาพงานวิจัย เช่น การพัฒนาศักยภาพ ประเด็นในการติดตามหนุนเสริมรายโหนดที่เลี้ยงลักษณะการสื่อสาร เป็นต้น โดยมีการสรุปผลการดำเนินงานเป็นระยะ ทั้งในเชิงปริมาณงานและคุณภาพงาน ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันจำนวนโครงการและคุณภาพงานที่เกิดขึ้นสะท้อนผลการดำเนินงานของโหนดที่เลี้ยง และการจัดระบบสนับสนุนของกลไกกลางที่ต้องหาวิธีการสื่อสารทำความเข้าใจ และการสนับสนุนที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมการทำงานของโหนดที่เลี้ยงแต่ละแห่ง

อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงาน 3 ปีที่ผ่านมา ได้ความรู้ในการสร้างระบบสนับสนุนให้เกิดคนและงานที่มีคุณภาพในระดับหนึ่ง เกิดทิศทางการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่หน่วยงานองค์กรเพิ่มขึ้น รวมทั้งเกิดประเด็นงานวิจัยความมั่นคงทางอาหารที่สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่โน้มเอียงเข้าสู่เศรษฐกิจนิตยภัตอย่างเต็มขั้น กลไกกลางได้พยายามหาเติมความรู้ให้โหนดที่เลี้ยง เพื่อให้รับรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องและกระทบต่อชุมชนภาคเหนือ หากพิจารณาจากข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือตอนบน จะพบว่าภาคเหนือเป็นชุมชนที่เสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า เกี่ยวโยงถึงความมั่นคงของระบบอาหารของชุมชนที่เริ่มสั่นคลอน จากความจำเป็นของการมุ่งหารายได้เลี้ยงชีพ จนเกิดภาวะการเสี่ยงสิทธิในการถือครองที่ดิน ที่ดินเสื่อมโทรมเพราะการปลูกพืชเชิงเดี่ยวการละเลยภูมิปัญญาของชุมชน และในอนาคตชุมชนอาจได้รับผลกระทบจากการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน การทะลักเข้ามาของพืชเศรษฐกิจ สินค้าอุปโภคบริโภค และแรงงาน ชุมชนต้องมีวิธีตั้งรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ความพยายามในการสร้างฐานชุมชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นอีกหนึ่งทางรอดที่จะทำให้ชุมชนสามารถใช้ข้อมูลในการตั้งรับปรับตัวกับภัยคุกคามต่างๆ โหนดที่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นส่วนสำคัญที่จะหนุนสร้างกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นวิจัยต่างๆ ที่ชุมชนสามารถเรียนรู้การค้นหาข้อมูล วิเคราะห์ และปรับใช้กับการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยกลไกกลางทำหน้าที่ในการพัฒนาระบบสนับสนุนโหนดที่เลี้ยง ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้สามารถหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

5.3 ข้อค้นพบของงานวิจัย

- ระบบสนับสนุนงาน ก่อร่างด้วยการตั้งต้นทบทวนทุนเดิมของการศึกษานโยบายศาสตร์ภาคเหนือ ซึ่งทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และโหนดที่เลี้ยง ได้ร่วมกันคิดร่างไว้ พร้อมกับการออกแบบกระบวนการสนับสนุนเน้นทั้งงานคุณภาพต้นน้ำ และการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องก่อน ภายใต้ความเชื่อว่าพลังของโครงการวิจัย จะแอบอิงกับพลังของโหนดเป็นสำคัญ เมื่อตั้งต้นทบทวนทุนความรู้เดิมแล้วจึงจัดระบบ เกิดรูปแบบที่เห็นผลชัดเจน ทั้งกระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ การหนุนเสริมติดตาม กลไกการเชื่อมประสานระหว่างโหนด กลไก และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในช่วงปีสุดท้ายจึงต้องคัดกรองระบบกลไกที่ได้ผล ปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น และประมวลผลภาพรวมของการจัดระบบสนับสนุนเพื่อตอบคำถามการวิจัย ซึ่งการค้นหา “ระบบสนับสนุน” เป็นเรื่องเชิงกระบวนการที่ต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเกี่ยวเนื่องกับคน” และ “การจัดการ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหน่วยจัดการที่ขาดเสถียรภาพของคนทำงานอย่าง โหนด/ ที่เลี้ยงของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงไม่มีแรงจูงใจเชิงวัตถุและรายได้สำหรับคนทำงานทำให้คนเปลี่ยน (ออกจากองค์กรอย่างต่อเนื่อง) เพราะมีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า (กรณีคนที่ไม่พร้อมทางเศรษฐกิจมีภาระครอบครัวพ่อแม่อยากให้งานที่ดีกว่าฯลฯ) คนที่อยู่ได้นานส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีความพร้อมเชิงเศรษฐกิจ มีความคิด

อยากแบ่งปันและเชื่อมั่นในกระบวนการ SBR จะเป็นทางเลือกสู่ทางออกจากปัญหาอย่างยั่งยืนได้ ดังนั้นเมื่อคนเปลี่ยนบ่อยจึงต้องเริ่มต้นพัฒนาศักยภาพกันใหม่ เริ่มกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ที่ต้องจนาคัยเวลาทั้งสิ้นเพราะงานนี้ต้องเรียนรู้ผ่านการลงมือทำเองเท่านั้นจึงจะเข้าใจได้ส่วนคนที่อยู่นานก็มีข้อจำกัดในเชิงการเรียนรู้ที่อาจจะรู้สึกเบื่อ เพราะปัญหาวนเวียนอยู่กับเรื่องเดิม (loop) ซึ่งบางครั้งในบางเรื่อง ก็เป็นวงจรแบบยังไม่อยู่ ซึ่งสอดคล้องกับระบบการจัดการที่ต้องไปรวมกันเป็นขบวนเริ่มจากชุมชนวิจัย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น การ slow ของระบบการบริหารจัดการของทั้งสามส่วนมีผลต่อระบบสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด และเป็นจุดสำคัญของปัญหาระบบสนับสนุนที่ไม่ถูกแก้ไข ดังนั้นข้อค้นพบของการจัดการก็คือ ต้องเรียนรู้และเข้าใจ คนหนุนวิจัยทุกระดับ ทั้งศักยภาพ/ ข้อจำกัด ความสนใจในการเรียนรู้ เพื่อเป็นฐานในการจัดความสัมพันธ์ที่ดี และการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสม นอกจากนี้ยังมีประเด็นการสื่อสารในเชิงเป้าหมายที่มีมุมมองแตกต่างกัน ซึ่งบางครั้งต้องหาความสมดุลร่วมกันอย่างสม่ำเสมอในเรื่อง “คุณภาพและปริมาณ” และ “Input Vs Product” ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของบรรยากาศการทำงานที่ยังมองต่างมุม และต้องทำให้เกิดความชัดเจนให้ได้

- ความรู้และการปรับใช้ความรู้ แม้ว่าในกระบวนการพัฒนาศักยภาพได้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้มีการฝึกปฏิบัติ หรือบางกิจกรรมให้ไปดูปฏิบัติการจริงก็ตามการนำไปประยุกต์ใช้ได้เพียงบางประเด็นซึ่งในเชิงของการติดตามประเมินผลการเรียนรู้ กลไกกลางยังไม่ได้ดำเนินการออกแบบการประเมินผลในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เป็นเพียงสรุปความจากการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งนอกจากนี้ยังพบว่าความรู้เชิงเนื้อหาในแต่ละประเด็นสำหรับโหนดที่ยังไม่มีการจัดการความรู้เชิงประเด็นจะยังอ่อน เลยยังไม่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์และหาโจทย์ที่คมชัด ยกระดับได้ สำหรับโหนดที่ยังขึ้นโครงการได้ทุกประเด็นให้เหตุผลว่า เป็นกฎเกณฑ์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่โจทย์ต้องเป็นของชุมชน เป็นปัญหาของชุมชน หากยกระดับโจทย์อาจกระทบการทำงาน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นกระบวนการพัฒนาโจทย์ยกระดับจะต้องมีการถกเถียงต่อเนื่องเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสม ยอมรับได้ของทุกฝ่ายต่อไป

- การขับเคลื่อนในเชิงขบวนของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ นั้น หากจะให้มีการขับเคลื่อนร่วมเชิงขบวนได้เป็นจริงนั้นพบว่า จำเป็นต้องมี theme เชิงประเด็นที่จะร้อย “ระบบ” การทำงานของร่วมของเครือข่าย ซึ่งการวิเคราะห์และกำหนด Theme นั้นจำเป็นต้องสร้างกระเสและการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมภาคเหนือเป็นหลัก อาจไม่จำเป็นต้องมีหลาย Theme แต่ควรเป็น Theme ที่ร้อยเรียงทุกประเด็นของงานวิจัยเข้าด้วยกัน มุ่งเป้าสู่การตอบโจทย์สังคมภาคเหนือและเชื่อมโยงระดับชาติ และให้ความสำคัญกับการจัดรูปขบวน โดยการเชื่อมโยงงานวิจัย (Research) งานพัฒนา (Development) และงานเคลื่อนไหว (Movement) เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างพลังอย่างแท้จริง ภาคเหนือมีการเคลื่อนไหวงานยุทธศาสตร์ประเด็นความมั่นคงทางอาหารกำหนดให้เป็นงานหน้าห่ม (งานร่วมของภาค) ที่ร้อยโหนด/พี่เลี้ยง และนักวิจัยชุมชน มาเรียนรู้กระบวนการทำงานและเติมความรู้ต่อสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารที่หลายชุมชนได้รับผลกระทบ เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับนิเวศวัฒนธรรมของแต่ละบริบทพื้นที่งานนี้ “กระบวนการสร้างความเข้าใจ” เป็นความจำเป็นที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับผู้เกี่ยวข้องใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เพราะเรื่องความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องเข้าใจยาก รวมถึงบทบาทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต่อประเด็นนี้ ว่าควรมีตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) อยู่ส่วนไหน ในการขับเคลื่อนงานทั้งระบบ นอกจากนั้นแล้ว เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือยังใช้ระบบ” การทำงานร่วมผ่าน Theme เป็นการพัฒนาศักยภาพคนทำงานในลักษณะ Learning by Doing

5.4 จุดแข็ง จุดอ่อนในการดำเนินงาน

จุดแข็งในการดำเนินงาน

- การทำงานบนความสัมพันธ์พื้นฐานที่พี่น้องญาติมิตรมีการหารือพูดคุยทั้งในเชิงเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในลักษณะของการหารือข้อคิดเห็นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และมีความยืดหยุ่นในการทำงานร่วมกัน เพราะแต่ละโหนด/พี่เลี้ยง มีศักยภาพ ความพร้อม และจังหวะโอกาสที่ไม่เท่ากัน จึงต้องมีความเข้าใจงานเขา-งานเรา เป็นฐาน ทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบทั้งงานของโหนดและงานผลิตภัณฑ์ยุทธศาสตร์ภาคเหนือ โดยต้องให้โหนดพี่เลี้ยง วิเคราะห์ศักยภาพในการมีส่วนร่วมในการทำงาน หนุนนำ ตามกำลังและความสนใจของโหนดพี่เลี้ยง ทั้งนี้วิธีการทำงานของกลไกต้องใช้รูปแบบการเสริมพลัง” หรือ “Empower” เช่นเดียวกับที่โหนดใช้กับโครงการวิจัย โดยใช้พลังบวกเป็นจุดเชื่อมสู่การแก้ไขปัญหา หรือ ยกระดับงานพร้อมกับสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เป็นในเชิงสร้างสรรค์

- การเรียนรู้ ปรับตัว และสรุปบทเรียนเป็นระยะ ในการดำเนินงานของกลไกกลาง ต้องปฏิสัมพันธ์กับโหนดพี่เลี้ยง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และหน่วยงานภาคีเครือข่าย จึงต้องมีการสร้างการเรียนรู้ในหลายลักษณะ ซึ่งไม่มีคำตอบตายตัวว่าลักษณะไหนดีที่สุด ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดและโอกาสในแต่ละช่วงเวลา การดำเนินงานนั้นๆ แต่การสรุปบทเรียนการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ทำให้สามารถนำข้อติขัดหรือจุดบกพร่องที่ควรได้รับการแก้ไข นำมาวิเคราะห์หาทางปรับปรุงพัฒนาในดีขึ้น มีทั้งส่วนที่สามารถดำเนินการได้ทันทีที่สามารถประสานหาหรือผู้เกี่ยวข้องดำเนินการได้ แต่ส่วนที่ต้องอาศัยจังหวะเวลา และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมทั้งปัจจัยภายนอกที่เหนือการควบคุม ก็สามารถหาหรือเป็นแนวทางการแก้ไขไว้ได้แล้ว ค่อยดำเนินการ กลไกกลางได้ดำเนินการสรุปบทเรียนการดำเนินงานของทุกโหนดพี่เลี้ยง เพื่อชวนโหนดพี่เลี้ยงได้ทบทวนเป้าหมาย ผลที่เกิดขึ้น ข้อติขัด และความต้องการหนุนเสริมจากกลไกกลาง เพื่อให้เกิดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบระบบสนับสนุนงานต่อไป

- จำนวนโหนดพี่เลี้ยงไม่มากเกินไป ทำให้เป็นขบวนที่สามารถเคลื่อนได้ไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้กลไกกลางสามารถทำความเข้าใจลักษณะงานและวัฒนธรรมการทำงานของแต่ละแห่ง และติดต่อประสานงานได้ทั่วถึง ทำให้เกิดการสื่อสารเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำในการพัฒนางานของโหนดพี่เลี้ยง และการเคลื่อนงานหน้าหมู่บ้านประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

จุดอ่อนในการดำเนินงาน

- การกุ่มสภาพการพัฒนาโครงการวิจัยฯขึ้น ยังไม่สามารถดำเนินการได้ภายในไตรมาสที่ ๓ ทั้งนี้เชื่อมโยงกับการออกแบบระบบสนับสนุนให้โหนดพี่เลี้ยง สามารถจัดกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยให้สามารถส่งโครงการเข้าพิจารณาได้ทันในไตรมาสที่ 3

- การหนุนเสริมการดำเนินงานของโหนด ยังไม่เป็นระบบ การดำเนินงาน 3 ปีที่ผ่านมาทำได้เพียงการวิเคราะห์โหนดพี่เลี้ยง จัดกลุ่มตามลักษณะงานทำให้เกิดการหนุนเสริมตามการร้องขอ และการหนุนเสริมในโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การเคลื่อนงานภาคเหนือประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งควรมีการออกแบบการหนุนเสริมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อให้โหนดพี่เลี้ยง สามารถหนุนสร้างคน และงานที่มีคุณภาพได้

- การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ยังเป็นภาพรวมการพัฒนาศักยภาพที่ผ่านมามีทั้งการพัฒนาในเชิงแนวคิด ทักษะเทคนิคการทำงาน และการบรรลุตัวชี้วัด อีกทั้งขาดการประเมินผลการเรียนรู้ในกาประยุกต์ใช้ความรู้ของคนทำงาน ที่สำคัญ เกิดคนทำงานรุ่นใหม่ ที่ต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพของการเป็นพี่เลี้ยงทั้งระบบตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ และรุ่นใหญ่ที่มีประสบการณ์แล้วก็ควรได้รับการพัฒนาในเชิงการยกระดับความรู้และกระบวนการทำงาน

5.5 ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

(1) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัย ควรมีการคัดกรองต้นแบบข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพในแต่ละประเด็นเพื่อเป็นตัวอย่างในเชิงเอกสารหลักการ ควรมีการจัดระบบการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ควรมีการออกแบบการติดตามหนุนเสริมที่เป็นระบบ

(2) ควรมีการจัดระบบงานจัดการความรู้และการสื่อสารสาธารณะ เนื่องจากที่ผ่านมายังขาดการดำเนินการในส่วนนี้ งานรูปธรรมจากพื้นที่วิจัยและความรู้ในการเคลื่อนงานของโหนดพี่เลี้ยง ควรมีการถอดประสบการณ์ความรู้จากการทำงานวิจัย เพื่อเป็นบทเรียนเพื่อปรับปรุงพัฒนางาน เพื่อสื่อสารให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ในวงกว้าง ซึ่งจะเป็นวิทยาทานให้กับผู้ที่สนใจเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(3) กลไกล่างและสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรมีการทำความเข้าใจภาพรวมของการออกแบบระบบสนับสนุนงานของกลไกกลางภาคเหนือ เพื่อให้เกิดการเชื่อมประสานการทำงาน และเกิดความเข้าใจต่อการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน

(4) ควรมีการพัฒนาหลักสูตรหรือคู่มือ ที่ใช้ความรู้จากกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ตั้งแต่งานต้นน้ำ งานกลางน้ำ และงานปลายน้ำ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่โหนดและพี่เลี้ยงภาคเหนือมีประจำอยู่แล้ว แต่อาจแตกต่างกันเพราะกลุ่มเป้าหมาย (ชุมชนวิจัย) แตกต่างกัน (อาจารย์ คนทำงาน ชาวบ้าน ชาวเขา) ซึ่งหากวางกระบวนการจัดทำหลักสูตรหรือคู่มือแบบมีส่วนร่วม โหนด/ พี่เลี้ยง ก็จะมีการพัฒนาตัวเอง จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียนระหว่างกัน เพื่อสร้างความรู้ใหม่ให้เท่าทันสถานการณ์ร่วมด้วย

(5) งานจุดเน้นเชิงประเด็น “ความมั่นคงทางอาหาร สิ้นสุดลงในปีงบประมาณ 2556 (ตามยุทธศาสตร์ 3 ปี 2554-56) แต่การขับเคลื่อนงานยังต้องทำต่อเนื่อง จากข้อสรุปของผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือและภาคี ดังนั้นในปี 2557 กลไกฯ ต้องประเมินความต้องการสนับสนุนจากพื้นที่รูปธรรมระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะระดับชุมชนวิจัย 20 แห่ง จะมีกลไกและระบบสนับสนุนอย่างไร

ทิศทางการเคลื่อนงานกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จากกระบวนการเรียนรู้ที่กลไกกลางภาคเหนือ ได้เรียนรู้ทั้งการจัดระบบกลไกการสนับสนุนงานเชิงเนื้อหา กระบวนการ และงานบริหารจัดการส่วนกลาง เรียนรู้การจัดระบบความสัมพันธ์กับโหนด/พี่เลี้ยงและผู้เกี่ยวข้อง เรียนรู้การจัดระบบการเชื่อมประสานหน่วยงานภาคี และเรียนรู้การขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์ ประเด็นสำคัญ คือคุณภาพโครงการวิจัยซึ่งเป็นพื้นที่รูปธรรมที่สะท้อนให้เห็นการสร้างคน ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งการเกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพนั้นพบว่า กลไกสำคัญ คือ โหนดพี่เลี้ยงที่มีบทบาทในการสร้างและหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงทักษะ เครื่องมือ ความรู้ที่จำเป็นต่อความเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน และการสังเคราะห์ชุดความรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ดังนั้น แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาคเหนือปี 2557 ยังคงมุ่งเป้าหมายในการ“สร้างคุณภาพงานวิจัย” โดยส่วนหนึ่งเป็นการสานต่อระบบสนับสนุนที่ทำได้แล้วก่อนหน้านี้ ขณะเดียวกันก็จะค้นหาและพัฒนาแบบและกลไกใหม่ๆ ที่จะช่วยเสริมหรือยกระดับคุณภาพงานวิจัย โดยเฉพาะ“กลไกพี่เลี้ยง” ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญลำดับต้นๆ ของการสร้างงานวิจัยคุณภาพ จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพ ส่วนการขับเคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่สำเร็จลุล่วงและถูกยกระดับการขับเคลื่อนไปสู่ภาพใหญ่แล้ว นอกจากการเข้าไปมีส่วนในการขับเคลื่อนต่อ (โดยเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ อาจเป็นเพียงส่วนหนึ่ง) ก็จะเป็นช่วงของการค้นหาและพัฒนางานที่จะพัฒนาเป็นงานเชิงยกระดับต่อไป สุดท้ายในส่วนของงานความรู้นั้นจะมีการสนับสนุนให้เกิดการผลิตชุดความรู้จากการทำงานวิจัยของภาคเหนือเพื่อสื่อสารสู่สาธารณะให้มากขึ้น

โดยเนื้องานหลัก ได้แก่ (1) การพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยง โดยทบทวนบทเรียนการพัฒนาศักยภาพที่ผ่านมาและประเมินศักยภาพ(ทุนเดิม)ของพี่เลี้ยงปัจจุบันเพื่อนำมาวิเคราะห์และออกแบบการพัฒนา (2) การพัฒนาระบบสร้างงานคุณภาพงานวิจัย เป็นการสานต่อการพัฒนาให้เกิดงานวิจัยคุณภาพที่เคยทำมา โดยสื่อสารไปยังพี่เลี้ยงในเป้าหมายร่วมเรื่องการสร้างงานวิจัยเชิงคุณภาพ โหนด 1 โครงการเด่น” (3) การพัฒนางานเชิงยกระดับเป็นการค้นหาประเด็นหรือความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคเหนือที่สั่งสมไว้มากพอ หรือมีความเหมาะสมกับสถานการณ์สังคม ณ ขณะนั้น เพื่อพัฒนาให้เกิดการทำงานเชิงยกระดับ และ (4) การจัดการความรู้และการสื่อสารสู่สาธารณะ เป็นการทำหน้าที่ในการกระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการผลิตชุดความรู้เด่นๆจากงานวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือ เพื่อนำไปสู่การหาคำตอบของการพัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ

ภาคผนวก 1

สรุปผลการสังเคราะห์

การสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารระดับจังหวัดและประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารระดับจังหวัดลำพูน

“การจัดการอาหารของคนพื้นที่ราบ”¹

โดย ... วันพิญ พรินทรากุล

ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนเดิมชื่อเมืองหริภุญชัย เป็นเมืองโบราณ มีอายุประมาณ 1,346 ปี ตามพงศาวดารโยนก เล่าสืบต่อกันถึงการสร้างเมืองหริภุญชัย โดยฤาษีวาสุเทพเป็นผู้เกณฑ์พวกเม็งยตรหรือชนเชื้อชาติมอญมาสร้างเมืองขึ้น ในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำกวง และแม่น้ำปิง เมื่อมาสร้างเสร็จได้ส่งทูตไปเชิญราชธิดาภคินีเมืองละโว้พระนาม“จามเทวี” มาเป็นปฐมกษัตริย์ปกครองเมืองหริภุญชัยสืบราชวงศ์กษัตริย์ต่อมาหลายพระองค์ จนกระทั่งถึงสมัยพระยาธิบยาจึงได้เสียการปกครองให้แก่พ่อขุนเม็งรายมหาราช ผู้รวบรวมแคว้นทางเหนือเข้าเป็นอาณาจักรล้านนา เมืองลำพูนถึงแม้ว่า จะตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา แต่ก็ได้เป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมให้แก่ผู้ที่เข้ามาปกครอง ดังปรากฏหลักฐานทั่วไปในเวียงกุมกาม เชียงใหม่และเชียงราย เมืองลำพูนจึงยังคงความสำคัญในทางศิลปะและวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนา จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมืองลำพูนจึงได้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทย มีผู้ครองนครสืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เมื่อเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย คือพลตรีเจ้าจักรคำ ขจรศักดิ์มียกแก่อภิรัชย์ เมืองลำพูนจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครองสืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน กำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดลำพูน โดยการใช้ต้นทุนเดิมที่มีอยู่ คือ องค์ความรู้จากงานวิจัย คนวิจัย พื้นที่และเครือข่ายภาคีความร่วมมือ ซึ่งได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงาน 2554-2556 ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือ OBR ภายใต้ฐานทรัพยากรและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่หลัก 4 กลุ่มน้ำ (น้ำปิง น้ำกวง น้ำลี้ และน้ำแม่ทา) โดยความร่วมมือของหน่วยงาน ในประเด็นทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้ศูนย์ประสานงานฯ “เป็นสถาบันที่มุ่งสนับสนุนให้เกิดการจัดการความรู้ของท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในอันที่จะส่งผลให้ชาวบ้านสามารถรวบรวมองค์ความรู้ และพัฒนาภูมิปัญญาไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์ และรับใช้วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีพลัง โดยมีการวางยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานไว้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการพัฒนาแนวทางการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานในการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการใช้ฐานข้อมูลชุมชนท้องถิ่น 4 กลุ่มน้ำ ในประเด็นการจัดการทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงด้านอาหาร บนฐาน

¹ นำเสนอในเวทีวิชาการ “สานพลัง ตั้งรับ และปรับตัวกับภัยคุกคามระบบอาหารท้องถิ่นภาคเหนือ ณ ห้องประชุมวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

ทรัพยากรและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น3) การพัฒนาบุคลากรนักวิจัย และในหน่วยงานภาคีและ4) การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ซึ่งในปีที่1(2554) ได้เน้นการแสวงหาแนวทางการจัดทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างหน่วยงานองค์กร และศูนย์ประสานงานในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปีที่2(2555) เน้นการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในหน่วยงานภายใต้ฐานข้อมูลชุมชนท้องถิ่น และปีที่3(2556) เน้นการขยายแนวทางความร่วมมือในหน่วยงานในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการวางกรอบการดำเนินงานที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในการขับเคลื่อนเชิงประเด็นและตอบโจทย์ด้านความมั่นคงด้านอาหาร

การดำเนินงานในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ได้ดำเนินการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ ๖ ยุทธศาสตร์ และบริบทของพื้นที่จังหวัดลำพูนตามยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานที่ได้วางไว้ โดยมีการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ฐานทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในพื้นที่ลุ่มน้ำหลักที่สำคัญ 4 ลุ่มน้ำ ได้แก่ ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำกว๊าน ลุ่มน้ำทา และลุ่มน้ำลี้ ในฐานะวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หลัก 4 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ยอง(ลื้อ) ยาง(กระเหรี่ยง) โยน(โยนก) และเมืง(มอญ) ตามฐานกลุ่มอาชีพสองกลุ่มหลักคือ อาชีพการเกษตร และรับจ้างในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ(ลำพูน)

สิ่งสำคัญที่เป็นความท้าทายในการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยอย่างต่อเนื่องจากปี 2554 ซึ่งสืบเนื่องมาจากทิศทางการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีนโยบายการสนับสนุนทุนวิจัยโดยเน้นให้เกิดความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ในลักษณะ Co-working และ Co-funding หรือสามารถนำเอากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปสู่(Install)การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อปท.) และหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ และมุ่งผลักดันให้ศูนย์ประสานงานต่างๆ ค้นหาแนวทางในการพัฒนาตัวเองไปเป็นหน่วยจัดการความรู้โดยอิสระมากขึ้น โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน โดยจังหวัดลำพูนมีความเหมาะสมที่จะสร้างพื้นที่รูปธรรมระดับจังหวัดที่ตัวแทนของนิเวศ “ที่ราบ” ในการขับเคลื่อนงาน“ความมั่นคงด้านอาหาร ในประเด็นการจัดการทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการอาหารและสุขภาพ ซึ่งจะขอสรุปกระบวนการทำงาน และผลการดำเนินกิจกรรมในช่วง 3 ปี ดังนี้

1. การทบทวนศักยภาพและทุนเดิม

ศักยภาพหรือต้นทุนเดิมภายในที่มีอยู่จังหวัดลำพูน มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ ทุนเดิมที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการอาหารและสุขภาพและทุนเดิมที่เกิดจากการสนับสนุนจากภาคีที่เป็นหน่วยงานองค์กรทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดลำพูนในการขับเคลื่อนกิจกรรม ดังนี้

1) ทุนเดิมที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.1) ประเด็นเกษตรกรรม

ได้แบ่งการสนับสนุนออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ระหว่างปี 2545-2553มีการโครงการวิจัยประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนจำนวน 3 โครงการได้แก่ (1) โครงการการศึกษาแนวทางการทำเกษตรยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้อำเภอลี้ (2) โครงการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้ อ.ลี้ (3) โครงการการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบ อำเภอบ้านธิซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนในจังหวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะผลจากการดำเนินโครงการวิจัยการศึกษาเกษตรทางเลือกอย่างยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนซึ่งมีภ

สนับสนุนให้นักวิจัยสามารถค้นหาทางออกในอาชีพเกษตรกรรมด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ จนนำไปสู่การขยายผลในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยอื่น ๆ ตามมา

ช่วงที่ 2 ดำเนินการต่อเนื่องตามยุทธศาสตร์ 3 ปี (ปี 2554-56) มีจำนวน 6 โครงการได้แก่(1) โครงการโครงการแนวทางการพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงห่างตำบลอุโมงค์ อำเภอมือจังหวัดลำพูน ให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง โดยการมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลอุโมงค์และชุมชนปี 2553(2) โครงการนวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนปี 2554(3) โครงการแนวทางการทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองของชุมชนบ้านใหม่ดอนแก้ว หมู่ 2 ตำบลทาเหนือ อำเภอมือ จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2555(4) โครงการการปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรยั่งยืนโดยชุมชนตำบลเวียงยอง อำเภอมือ จังหวัดลำพูนปี 2555(5) โครงการแนวทางการพัฒนาเกษตรกรตำบลศรีเตี้ยสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนตามหลักธรรมชาติปี 2556และ(6) โครงการการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านแพะยันต์ดอยแอ่งบาสกา อำเภอมือ จังหวัดลำพูนปี 2556

แผนภาพที่ ผ.1-1 โครงการวิจัยด้านเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดลำพูนปี 2545-56

จากการดำเนินโครงการนวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนมุ่งสู่การรวบรวมเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดลำพูน และให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรให้เกิดประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน โดยได้ทำการวิเคราะห์ทุนเดิมหรือศักยภาพของทำเกษตรกรรมยั่งยืนไว้อยู่ระดับ ได้แก่ (1) เกษตรกรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือเป็นแหล่งเรียนรู้ (2) เกษตรกรที่กำลังปรับเปลี่ยน และ(3) เกษตรกรผู้สนใจ จากการดำเนินโครงการวิจัยดังกล่าวเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ผู้ที่จะเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ผู้รู้ของแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน จังหวัดลำพูน

คุณสมบัติที่สำคัญของฟาร์มต้นแบบ

- 1) กระบวนการผลิต – บริโภคมีความปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

- 2) ฟังพาร์ จัยการผลิต การบริโภคจากภายนอกน้อยที่สุด โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง
- 3) มีองค์ความรู้เฉพาะที่เกิดจากการปฏิบัติงานในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
- 4) มีการเรียนรู้ตลอดเวลา(วิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้) ทั้งการศึกษาดูงาน การทดลองปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
- 5) มีการจัดการแรงงานที่เหมาะสม เช่น การเอามือเอารุ่น(แซก) และให้ความสำคัญกับ กลุ่ม/เครือข่าย
- 6) มีการวางแผนการผลิต การบริโภค การตลาด ที่สอดคล้องกับภูมิโนทัศน์และบริบทชุมชน
- 7) มีการเกื้อกูลกันระหว่าง คน พืช สัตว์ ภายในฟาร์มและให้ความสำคัญกับความหลากหลายของชนิดพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ผู้ย่อยสลายในดิน)
- 8) ใช้ “ป ญญา นำพาชีวิตด้วยระบบ”เศรษฐกิจพอเพียง
- 9) การนำความรู้และภูมิ ป ญญาไปเอื้อเพื่อให้เพื่อนบ้าน สมาชิกกลุ่มและสังคมให้ได้รับประโยชน์ด้วยความเต็มใจ

แหล่งเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน (หรือปราชญ์ผู้รู้) จำนวน ๒๐ แห่ง ผู้ที่กำลังปรับเปลี่ยนจำนวน 9 คน ผู้สนใจในแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน จำนวน ๗3 คน

สามารถจำแนกข้อมูลได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรฟาร์มต้นแบบ

โดยมีแหล่งเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน(หรือปราชญ์ผู้รู้จำนวน ๒๐ แห่ง)และหมายถึง ผู้ที่มีวิสัยทัศน์ต่อชีวิตและธรรมชาติ มีองค์ความรู้และมีการจัดการฟาร์มและวิถีชีวิต ที่สามารถเป็นตัวอย่างอภิปให้ผู้อื่นเข้าใจระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้ดังมีรายละเอียดพอสังเขป

กลุ่มที่ 2 ผู้ที่กำลังปรับเปลี่ยน

ผู้ที่กำลังปรับเปลี่ยนหมายถึง ผู้ที่ศรัทธาในแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน แต่วิถีชีวิตและการจัดการฟาร์มยังต้องการความชัดเจนที่ยังต้องการหาประสบการณ์ที่มากขึ้น ซึ่งจากคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น ได้นำมาใช้เป็นเกณฑ์ชีวิตว่า เกษตรกรกลุ่มนี้สามารถพัฒนาเป็นฟาร์มต้นแบบได้ หรือไม่เพียงใด จึงขอเสนอรายละเอียดของเกษตรกรแต่ละฟาร์ม ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับฟาร์มต้นแบบ

กลุ่มที่ 3 ผู้สนใจในแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน

ผู้สนใจในแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง ผู้ที่กำลังจะทดลองใช้แนวทางเกษตรกรรมยั่งยืนในการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำเกษตรจากที่เคยทำมาในการประมวลข้อมูลเชิงสถิติของจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับอำเภอและผู้ที่มีความสนใจในงานเกษตรกรรมยั่งยืน พบมีจำนวน 73 ราย ที่ให้ความสนใจ ซึ่งสามารถแยกตามพื้นที่ในแต่ละอำเภอได้ดังตาราง

ตารางที่ ผ.1-1 การกระจายตัวของฟาร์มต้นแบบและกลุ่มเกษตรกร ศูนย์ ผู้สนใจ
งานเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนหลายอำเภอ

ที่	พื้นที่อำเภอ	รวม	จำนวนปราชญ์ ผู้รู้ ฟาร์ม(ฟาร์ม ศูนย์)		
			ฟาร์มต้นแบบ	ฟาร์มที่กำลังยกระดับ	ผู้สนใจ (ฟาร์ม
1	เมืองลำพูน	21	11	1	9
2	ป่าซาง	12	1	1	10
3	บ้านธิ	4	1	1	2
4	แม่ทา	8	1	2	5
5	บ้านโฮ่ง	9	0	0	9
6	เวียงหนองล่อง	3	2	0	1
7	ทุ่งหัวช้าง	15	2	2	11
8	ลี้	32	4	2	26
รวม		104	22	9	73

1.2) ประเด็นการจัดการทรัพยากร

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมาอย่างต่อเนื่องโดยมีโครงการวิจัยในพื้นที่ลำพูนตั้งแต่ ปี2543-53 อยู่ด้วยกันทั้งหมด จำนวน 11 โครงการ และปี 2554-56 อยู่จำนวน 3โครงการ ได้แก่ (1) โครงการแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าพื้นที่ต้นน้ำลี้ตำบลตะเคียนปมโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายป ชุมชนต้นน้ำลี้และหน่วยงานในพื้นที่อำเภอทุ่งหัวช้างจังหวัดลำพูน(2) โครงการแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่สะแะ หมู่ 15 ตำบลทาภาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูนและ (3) โครงการการจัดการป ชุมชนที่เอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนตำบลดงคำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นการจัดการทรัพยากรได้สร้างพื้นที่รูปธรรมหลายพื้นที่ เช่น การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาเกิดองค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทาที่สามารถนำไปสู่การจัดการเชิงพื้นที่และเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่น (อปท.) และระดับจังหวัด (เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดลำพูน) เครือข่ายป ชุมชนต้นน้ำลี้ตำบลตะเคียนปม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานNDP ในการพัฒนาป ชุมชนในตำบลตะเคียนปม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ตำบลทาเหนือทั้งสองโครงการสามารถผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาในระดับนโยบายของท้องถิ่น นำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติการจัดการทรัพยากรตำบลทาเหนือ การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ขนาดทำให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาแหล่งน้ำของชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพป ญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงในกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำวังตวงโดยการพัฒนาจากเวียงนี้(แก้มลิง)ที่มีอยู่เดิม เป็นต้น

-
- แผนที่ประเทศไทยแสดงการกระจายตัวของโครงการจัดการภัยพิบัติ 11 โครงการ (สัญลักษณ์ ♦ สีน้ำเงิน) และ 3 โครงการ (สัญลักษณ์ ○ สีแดง) ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิสืบนาคะเสถียร
- โครงการที่ได้รับการสนับสนุน:
- ♦ สีน้ำเงิน: 11 โครงการ
 - สีแดง: 3 โครงการ
- พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ:
- ♦ สีน้ำเงิน: พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ
 - สีแดง: พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ

แผนภาพที่ ผ.1-3 โครงการวิจัยการฟื้นฟูอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ในการดำเนินโครงการประเด็นการจัดการอาหารและสุขภาพ ที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญ คุณค่า ประโยชน์ของการบริโภคอาหารท้องถิ่น นำไปสู่การฟื้นฟูฐานอาหารของชุมชน ขยายผลไปสู่กระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบสถาบันการศึกษา โดยมีโครงการวิจัยในประเด็นนี้อยู่จำนวน โครงการ ได้แก่ (1) โครงการฝึกพื้บ้านอาหารพื้นเมืองสู่กระบวนการเรียนรู้ตำบลต้นธงอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน(2) โครงการการดูแลสุขภาพด้วยอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านสันตติ์เต้าอำเภอบ้านโฮ้งจังหวัดลำพูน และ(3) โครงการกระบวนการฟื้นฟูอาหารพื้นบ้านมอญสู่การเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชนองค์ความรู้ท้องถิ่นและความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบ้านหนองตู่-บ่อควาต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

2) ทุนภาคีหน่วยงานองค์กรในการสนับสนุนกิจกรรม “ความมั่งคั่งด้านอาหาร”

จากการดำเนินงานในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร และความมั่งคั่งด้านอาหาร องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัยได้นำไปสู่การเชื่อมโยงและขยายผลในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องโดยการต่อยอดความรู้ การขยายเครือข่ายการเรียนรู้เช่น การจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่งคั่งด้านอาหาร การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งได้นำเอาองค์ความรู้จากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น องค์ความรู้ที่เป็นชุดคลังแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ เอกสารข้อมูล เป็นต้น ได้ก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรที่เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้เกิดแนวทางการดำเนินงานวิจัยร่วมกันทั้งในระดับองค์กร และในระดับชุมชน เกิดแนวทางการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นดังกล่าว โดยมีนักวิจัยรุ่นเก๋ามาช่วยกันพิจารณาโครงการวิจัยเบื้องต้น นำเอาฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนลำพูนในการเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงร่วมกัน เกิดเครือข่ายที่เป็นรูปธรรม โดยในหน่วยงานที่จะสามารถพัฒนาความร่วมมือในการทำงานต่อกัน

ลักษณะความร่วมมือส่วนใหญ่ เป็นการสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ การเชื่อมโยงเครือข่าย การประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่ และการขยายผล หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูนได้ให้การสนับสนุนผ่านโครงการความร่วมมือในการขับเคลื่อนและการแลกเปลี่ยนความรู้ของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนในปี 2555 และโครงการอาหารปลอดภัยผักอินทรีย์ของดีลำพูน ในปี 2556 และสำนักเกษตรและสหกรณ์จังหวัดลำพูนได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมโครงการความร่วมมือในการขับเคลื่อนและการแลกเปลี่ยนความรู้เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนเพื่อพัฒนาการผลิตและคุณภาพพืชผักปลอดภัยสู่ความมั่งคั่งด้านอาหาร ในปี 2555จำนวน 2 ครั้งและในปี 2556 จำนวน 1 ครั้ง (สมุนไพรรักษ์) นอกจากนั้นเป็นการสนับสนุนกิจกรรมการขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลเมืองลำพูนมหาวิทยาลัยรามคำแหง ห้องเรียนลำพูนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนโรงพยาบาลบ้านโฮ้ง มหาวิทยาลัยธนบุรี ศูนย์การเรียนรู้ภาคเหนือลำพูน สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านโฮ้งที่ว่าการอำเภอบ้านโฮ้งโรงพยาบาลบ้านโฮ้ง เทศบาลตำบลบ้านโฮ้ง องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงกานต์เทศบาลตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลต้นธงองค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนปมเทศบาลตำบลเวียงยอง องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเตี้ย สภาเกษตรกรจังหวัดลำพูนกลุ่มส่งเสริมสหกรณ์ 2 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดลำพูนสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชนศูนย์ประสานความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหา บุกหรี และอุบัติเหตุจังหวัดลำพูน เป็นต้น

2. การวิเคราะห์ความเสี่ยงด้านความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน

ศูนย์ประสานงานฯ ได้ทำการรวบรวมข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัย และการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคีต่าง ๆ โดยการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นการจัดการทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงด้านอาหาร ที่ผ่านมา กระบวนการสนับสนุนของศูนย์ประสานงานฯ ตั้งแต่การพัฒนาโครงการวิจัย(ช่วงต้นน้ำ) การติดตามสนับสนุน(กลางน้ำ) และการนำเอาผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์(ปลายน้ำ) ประเด็นดังกล่าวนอกจากเป็นประเด็นที่เป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนของศูนย์ประสานงานฯ และของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือแล้ว ยังเป็นประเด็นที่เกิดจากปัญหาสถานการณ์ และความต้องการของพื้นที่ในจังหวัดลำพูน ดังที่ได้จากการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนปัญหาสถานการณ์ในแต่ละครั้งในพื้นที่จังหวัดลำพูน เนื่องจากเป็นประเด็นที่สำคัญของการขับเคลื่อนทางฐานเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดลำพูนในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร การเกิดปัญหาที่เกิดจากผลกระทบทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทั้งจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบกิจการด้านอุตสาหกรรม รวมถึงการใช้พลังงานทดแทนที่ก่อให้เกิดมลภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การปลูกพืชพลังงานแทนการปลูกพืชเพื่อการผลิตอาหารที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหาร เช่น การเปลี่ยนพื้นที่การปลูกข้าว ข้าวโพด มาเป็นการปลูกยางพารา มันสำปะหลัง การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นต้น

จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (สายเอเชีย) เป็นระยะทาง 689 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินสายพหลโยธิน เป็นระยะทาง 724 กิโลเมตรและตามทางรถไฟ 729 กิโลเมตร ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนที่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคเหนือและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหรือพื้นที่ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคเหนือ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 4,505.882 ตร.กม. หรือประมาณ 2,816,176.25 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 4.85 ของพื้นที่ภาคเหนือตอนบนบริเวณที่กว้างที่สุดประมาณ 43 กม.และยาวจากเหนือจดใต้ 136 กม. ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 404,560 คน แยกเป็นเพศชาย 196,868 คน และเพศหญิง 207,692 คน มี 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอแม่ทา อำเภอลี้ อำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอบ้านธิ อำเภอเวียงหนองล่อง(ที่มา : สำนักงานจังหวัดลำพูน ปี 2555)

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบหุบเขา และพื้นที่ภูเขา ที่ราบอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบเชียงใหม่ลำพูน หรือที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงกว๋ง ลี้และแม่ทา เป็นที่ตั้งของอำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง และตอนเหนือของอำเภอบ้านโฮ่ง มีความสูงเฉลี่ย 200-400 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตัวเมืองลำพูนมีระดับความสูง 290.29 ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ค่อยลาดสูงขึ้นตอนกลางทางทิศตะวันออกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่อำเภอแม่ทาตอนใต้ของอำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอทุ่งหัวช้างและอำเภอลี้ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงและภูเขาสูง มีระดับความสูง ระหว่าง 4800 เมตรขึ้นไป ระดับความสูงจะลดลงเมื่อเข้าเขตที่ราบในอำเภอลี้ที่ระดับความสูงประมาณ 400-800 เมตร แล้วค่อย ๆ ยกตัวสูงขึ้นมาทางทิศใต้ซึ่งเป็นเขตชายแดนติดต่อกับจังหวัดลำปางและจังหวัดตาก ที่ระดับความสูง 6000 เมตรลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดลำพูนออกเป็น 3 ลักษณะคือ

(1) พื้นที่ราบเรียบและค่อนข้างราบเรียบ (FLAT TO NEARLY FLATLAND) มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 12 ของพื้นที่ทั้งหมด มีลักษณะพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีความลาดเอียงส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง

ละ 0 - 2 เป็นบริเวณกว้างทางตอนเหนือของจังหวัดลำพูนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิงและบริเวณสองฟากฝั่งแม่น้ำกวัง ตั้งแต่ทางตอนใต้ของบ้านสห ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง บางแห่งพบที่ราบแคบ ๆ ระหว่างเขาซึ่งเกิดตามสองฟากของลำน้ำสายต่าง ๆ เช่น แม่น้ำลี้ และแม่น้ำแม่ทา เป็นต้น แต่มีพื้นที่ไม่มากนัก โดยดินแล้วน้ำจากแม่น้ำไม่ค่อยท่วมถึง ส่วนบริเวณที่ราบเรียบเกิดอยู่ต่ำสุดใกล้กับลำน้ำในป จุติโดยเฉพาะพื้นที่บริเวณใกล้กับแม่น้ำปิง และช่วงระหว่างแม่น้ำปิงกับแม่น้ำกวัง ในฤดูน้ำหลากจะถูกน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี สันตามริมฝั่งแม่น้ำปิงนั้น ขณะที่น้ำท่วม ตะกอนขนาดใหญ่ก็จะตกจม อยู่ริมฝั่ง น้ำ ทำให้มีลักษณะเป็นคันดินธรรมชาติแคบ ๆ ขนานไปกับลำน้ำ มีพื้นที่สูงกว่าที่ราบต่ำห่างฝั่ง ออกไปเล็กน้อย ซึ่งใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของราษฎรที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำปิง

(2) พื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดและลูกคลื่นลอนชัน (UNDULATING AND ROLLING TERRACE)

มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 24 ของพื้นที่ทั้งหมด มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 350-600 เมตร มีสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ลอนคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางธรณีหรือภูมิอากาศทำให้ทางน้ำไหลกัดเซาะลึกลงไปในแนวตั้งทั้งบริเวณที่เป็นดินตะกอนบริเวณเหล่านี้ในป จุติจะมีลำห้วยและทางน้ำไหลผ่านกัดเซาะอยู่โดยทั่วไป

(3) บริเวณเนินเขาและภูเขาสูงสลับซับซ้อน (HILLS AND MOUNTAINS) เป็นลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งประกอบเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดลำพูน มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 64 ของพื้นที่ทั้งหมด สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นเนินเขาและภูเขาสูงสลับซับซ้อน ต่อเนื่องกันไปจากทิศตะวันออก ซึ่งติดต่อกับเขตจังหวัดลำปาง เป็นแนวลงมาถึงทางทิศใต้ของอำเภอลี้ ติดต่อกับจังหวัดตากแล้ว เลาะลำน้ำแม่ปิงขึ้นไป ทิศเหนือจนถึงเขตจังหวัดเชียงใหม่ ทางทิศตะวันตก ส่วนใหญ่ของพื้นที่มีความลาดเอียงมากกว่าร้อยละ 16 ขึ้นไป มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,000 เมตร บริเวณเนินเขาและภูเขาสูงสลับซับซ้อนของจังหวัดลำพูนนี้ มีลำห้วยและทางน้ำเล็ก ๆ อยู่มากมาย แต่ส่วนใหญ่มีน้ำไหลเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น (ที่มา: สถานีวิจัยพัฒนาที่ดินจังหวัดลำพูน ข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน 2555)

สถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดลำพูนในป ปัญหาทรัพยากรดิน ปัญหาทรัพยากรน้ำ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาทรัพยากรแร่ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น มลภาวะด้านอากาศและเสียง ขยะมูลฝอย ปัญหาที่ดินในจังหวัดลำพูน ปัญหาการถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์ การถือครอง การออกเอกสารสิทธิ์ ที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัย การบุกรุกที่ดินทั้งจากเอกชน และชาวบ้านที่ดินรกร้างว่างเปล่าการใช้ที่ดินไม่ระมัดระวัง มีการใช้สารเคมีและการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชอาหารของคนลำพูน

จากข้อมูลสถิติของสำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน ปี 2555 มีประชากรในจังหวัดลำพูนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ถึง 73,694 ครัวเรือน คิดเป็นถึงร้อยละ 47.95 ของประชากรทั้งหมดจำนวน 153,704 ครัวเรือน โดยมีเกษตรกรหรือชาวนาผู้ปลูกข้าวจำนวน 24,775 ราย ในที่นาจำนวน 145,884 ไร่ ทำการผลิตพืชผักผลไม้ และการเกษตรอื่น ๆ อยู่จำนวน 26,148 ราย ในพื้นที่การผลิตจำนวนทั้งหมด 191,838 ไร่ ทั้งนี้มีแนวโน้มถึงการผลิตพืชพลังงานหรือยางพาราที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ทนการผลิตไม้ผลหรือไม่ยืนต้นชนิดอื่น เช่น ลำไย มะม่วง พื้นที่ปลูกยางพาราในปี 2551 จำนวน 2,299 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 3,222 ไร่ ในปี 2555 และพบว่าพื้นที่ปลูกลำไยในอดีตจาก 274,308 ไร่ ในปี 2551 ลดลงเป็น 270,590 ไร่ ในปี 2555 อย่างไรก็ตามยังพบถึงการเพิ่มขึ้นของพื้นที่การปลูกข้าวเมื่อเทียบกับการปลูกข้าวในปีอื่น ๆ ที่ผ่านม (ข้าวเหนียวนาปี ข้าวเหนียวนาปรัง ข้าวเจ้านาปี ข้าวเจ้านาปรัง และข้าวเหนียวไร่) มีพื้นที่ปลูกข้าวเพิ่มขึ้นจากปี 2550 จนถึงปี 2555 จำนวน 1,372 ไร่

(ที่มา:สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน ข้อมูล ณ ธันวาคม 2555) ขณะเดียวกัน มีเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบ ยั่งยืน(เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรปลอดภัย และวนเกษตร) เพียงร้อยละ 0.10 เท่านั้น เมื่อเทียบกับเกษตรกรทั้งหมดของจังหวัดลำพูน(ที่มา:โครงการวิจัยนวัตกรรมองค์กรเครือข่าย เกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน)

3. ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน

3.1 ปัจจัยที่สนับสนุน

1) นโยบาย ของหน่วยงานจังหวัดลำพูน ในการสนับสนุนการเกษตรปลอดภัย โดยจังหวัดลำพูนได้มียุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรสู่เมืองเกษตรปลอดภัย การสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรมเกษตรแบบยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนในปี 2556 ในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและเครือข่ายขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน รวมถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน ในการการพัฒนาฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง ช่วยกันดูแลสภาพแวดล้อมทางชีววิทยาชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์ อันเป็นส่วนสำคัญระบบห่วงโซ่อาหารทางธรรมชาติ โดยจัดทำโครงการซื้อบ้านนามเมือง เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลของชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดลำพูนเพื่อจัดทำสารานุกรมหมู่บ้าน และร่วมกันปลูกป่าเพื่อให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นในชุมชน

2) ยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน และยุทธศาสตร์ของกลไกเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ที่มุ่งเน้นการขับเคลื่อนและการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงด้านอาหาร

3) ประเด็นเรื่องการบริโภคอาหารสุขภาพเป็นที่น่าสนใจ ปัจจุบันประชาชนให้ความสนใจในการบริโภคอาหารที่สะอาดและปลอดภัย การได้ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีที่ตกค้างในสินค้าการเกษตรของผู้บริโภคที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้คนให้ความสนใจและเลือกที่จะบริโภคสินค้าการเกษตรที่ปลอดภัย

3.2 ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรค

ปัญหาของการขับเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหาร ในประเด็นการจัดการทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการอาหารและสุขภาพ จากการประเมินสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดลำพูน และจากผลการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโครงการวิจัยดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

1) แนวโน้มของการเปลี่ยนการผลิตพืชอาหารมาเป็นพืชพลังงานที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ทำให้การผลิตพืชอาหารมีจำนวนลดลง เนื่องจากการปลูกพืชพลังงานมีความเสี่ยงน้อยกว่าการปลูกพืชอาหาร

2) การบุกรุกพื้นที่ป่าของเกษตรกรเพื่อทำการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ยางพารา ที่เพิ่มสูงขึ้นทุกวันโดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอทุ่งหัวช้าง และอำเภอฝายหลวง ทำให้พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ เริ่มลดปริมาณอาหารที่ได้จากธรรมชาติก็ลดลงด้วย

3) สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงและภัยธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตของเกษตรกรไม่สม่ำเสมอเช่น น้ำท่วมในหน้าฝน แห้งแล้งไม่มีน้ำในการเพาะปลูกในหน้าแล้ง เป็นต้น

4) อุปสรรคต่อการผลิตเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรในปี ปัญหาและอุปสรรคที่ไม่สามารถทำให้เกิดการพัฒนายกระดับชีวิตของเกษตรกรสู่การผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบไม่พึ่งพิงสารเคมีและทำการผลิตพืชอาหารที่ปลอดภัยได้ ได้แก่ (1) ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตที่ไม่สามารถควบคุมได้ ปัญหา โรค แมลง

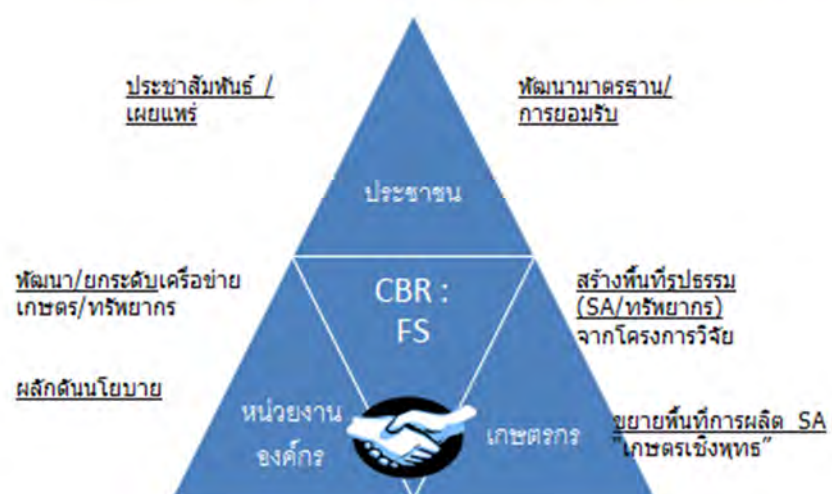
ศัตรูพืช เช่น เพลี้ยไฟ เพลี้ยแป้ง เพลี้ยไก่แจ้ เพลี้ยกระโดด หนอนกินใบ หนอนมวนใบ หนอนเจาะกิ่ง แมงแกง ราค่า หอยเชอร์ โรคข้าวตายคอรวง ซึ่งเป็นปัญหาที่เกษตรกรยังคงต้องพึ่งพาสารเคมีเพื่อกำจัดและป้องกันเป็นหลัก สภาพอากาศ น้ำท่วม ฝนแล้ง อากาศร้อนจัด และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไม่ตรงตามฤดูกาล ทำให้ผลผลิตเสียหายและเกิด โรค แมลง ศัตรูพืชระบาด (2) ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต นิทุน เกษตรกรกลุ่มนี้ยังต้องกู้เงินมาลงทุนทำการผลิต และยังขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน ทำให้กระบวนการผลิตต้องพึ่งพิงเงินกู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งในระดับชุมชน ธนาคาร หรือแม้แต่เงินกู้ธนาคารพาณิชย์ เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีปัญหานี้สิน บางรายมีหนี้สูง ทำให้ไม่สามารถออกจากวงวนหนี้สิน ต้องมีการกู้ยืมในการผลิตอยู่ตลอดตามปัญหาข้างต้น ปัญหาหนี้สินเป็นอุปสรรคต่อการปรับเปลี่ยนการผลิตมาเป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืนระบบน้ำ การจัดการระบบน้ำยังไม่เพียงพอ และขาดแคลนแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการทำ การเกษตร ปัญหาแรงงาน ขาดแคลนแรงงาน และค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น (3) ปัญหาเกี่ยวกับเทคนิคความรู้ การขาดความรู้ในการวางแผนการผลิต ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ ขาดการส่งเสริมการแปรรูป ผลผลิต ขาดความรู้ด้านการจัดการผลผลิต และการพัฒนาคุณภาพ ตลอดจนถึงความรู้ในการผลิต สารชีวภาพ ที่ใช้ในระบบเกษตรอินทรีย์และ (4) ปัญหาเกี่ยวกับการตลาด การขาดการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม เพื่อ ต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงทำให้เกษตรกร ส่วนใหญ่ ประสบภาวะขาดทุนและเป็นหนี้ซ้ำซาก ขาดตลาดกลางที่เป็นแหล่งจำหน่าย ขาดความรู้ในการ จัดการการตลาดและการวิเคราะห์แนวโน้มความต้องการของผู้บริโภค

5. ทิศทางการขับเคลื่อนความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน 2557-60

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูนได้กำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืน และความมั่นคงด้านอาหารบนฐานเชิงพุทธธรรม ในนิเวศวัฒนธรรมชาติพันธุ์ลุ่มน้ำ ปิงกว๋อง ทา และลี้ ขอบเขตพื้นที่ โยน ยอง/ลือ ยาง(ปากะญอ) และเม็ง(มอญ) ภายใต้ความร่วมมือ (collaboration) ของหน่วยงาน องค์กร โดยเน้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และ สถาบันการศึกษาทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนมากกว่าประเด็นอื่น ๆ เนื่องจากต้อง ดำเนินการต่อยอดองค์ความรู้จากงานวิจัยที่สิ้นสุดไปแล้ว แต่ยังจำเป็นต้องเพิ่มพื้นที่การวิจัยเพื่อโอกาสให้ เกษตรกรได้เข้าสู่กระบวนการผลิตอาหารที่ปลอดภัยในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกระดับเครือข่าย เกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนให้เกิดการขยายผล สร้างการยอมรับ และการสนับสนุนจากหน่วยงาน เกษตรกร ผู้บริโภค ให้เพิ่มขึ้นโดยเริ่มจากต้นทุนที่มีอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูนเพื่อ นำไปสู่แหล่งการผลิตอาหารปลอดภัยของจังหวัดลำพูนต่อไป

และประเด็น “ความมั่นคงด้านอาหารเป็นประเด็นที่ยกระดับมาจากฐานงานเกษตรกรรมยั่งยืน เป็น สำคัญทั้งงานด้านความรู้ กลไกการจัดการ การเชื่อมร้อยภาคี หนุนเสริม โดยทางเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จังหวัดลำพูน ได้กำหนดแนวทางการขับเคลื่อนงานฯ ดังแผนภาพที่ 1-4

แนวทางการขับเคลื่อนความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน

แผนภาพที่ ผ.1-4 แนวทางการขับเคลื่อนความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน 2557-60

การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหาร

โดย วรพงษ์ ผูกภู
สถาบันท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ อะไร

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมีความเป็นองค์รวม การท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยมากจะต้องอาศัยฐานทรัพยากร ฐานทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม เป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งในแง่ของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวนั้น อาจจะไม่แตกต่างจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆมากนัก เช่น ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ภูเขา ทะเล ถ้ำ น้ำตก โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษาสีเขียวและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น หรือแม้แต่การท่องเที่ยวในลักษณะของโฮมสเตย์ ที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น แต่ความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ถือเป็นลักษณะเฉพาะตัวคือ ความมุ่งหมายในการจัดการท่องเที่ยวของคนในชุมชน และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงมีใช้เพื่อการพัฒนาเพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว (Tourism Product) เพียงอย่างเดียว แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ชุมชนเลือกใช้ให้เหมาะสมตามบริบทและสถานการณ์ของพื้นที่ นั้น เน้นหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งถือเป็นจุดยืนในการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมต่อคนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นเป็นกระบวนการในการสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการจัดกระบวนการ การศึกษาหาความรู้ การให้ความรู้ การวิเคราะห์ การสร้างการมีส่วนร่วม การปรึกษาหารือ วางแผนร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างการเรียนรู้และพัฒนาคนในชุมชน ซึ่งเครื่องมือหนึ่งใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย ที่มีการใช้มาากกว่า 10 ปี และมีการใช้อย่างแพร่หลายกว่า 100 ชุมชนทั่วประเทศ คือ เครื่องมือที่ชื่อวิชานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็น

เครื่องมือที่มีการใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน จนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในฐานะชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างประสบความสำเร็จ เช่น ชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนผาหวน อำเภอจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนแอ่งนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนบ่อเจ็ดลูก อำเภอละงู จังหวัดสตูล เป็นต้น

โดยสรุปคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวของตนเอง มีการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนที่นำถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม จึงสามารถกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม คือเป็นการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมือง และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความมั่นคงทางอาหาร

ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เป็นประเด็นสาธารณะระดับโลก ที่หลายภาคส่วนและในทุกๆประเทศทั่วโลกกำลังให้ความสำคัญ เนื่องจากว่าสถานการณ์ของโลก ณ ปัจจุบันมีความสับสนวุ่นวายไม่มั่นคงทางอาหารของประชากรโลก ถึงแม้ข้อมูลจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติจะระบุว่า โลกมีทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอต่อปัจจัยการผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งโลกได้อย่างเพียงพอและเหลือเฟือเพื่อตัวผู้ใช้ทรัพยากรที่มีความต้องการพลังงานจากอาหาร 2600 กิโลแคลอรีต่อวัน) แต่หากวิเคราะห์ดูลงไป ในหลายละเอียดแล้วจะพบว่า หลายประเทศมีทรัพยากรเพียงพอต่อการผลิตอาหารเลี้ยงคนในประเทศได้อย่างสบายๆ ในหลายประเทศยังคงต้องพึ่งพาอาหารจากประเทศอื่นๆ ในสัดส่วนที่มากน้อยแตกต่างกันไปอันเนื่องมาจากว่าฐานทรัพยากรภายในประเทศไม่เพียงพอต่อการผลิตอาหารเลี้ยงคนในประเทศได้ และในหลายประเทศประชาชนยังคงอยู่ในสภาวะอดอยาก สำหรับในกรณีของประเทศไทยนั้น เราอยู่ฐานะของประเทศผู้ผลิตอาหารในสายตาของคนทั้งโลก เป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากร ผลิตอาหารที่ดีมีคุณภาพส่งออกไปยังหลายประเทศทั่วโลก ณ ขณะเดียวกันประเทศผู้ผลิตอาหารของโลกอย่างประเทศไทยก็ยังคงพบกับสภาวะความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหารเช่นกัน ประเทศอื่นๆ ซึ่งมีหลายปัจจัยที่เป็นทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เราไม่สามารถควบคุมหรือจัดการได้

วารสารสุขภาพคนไทย 2554 กล่าวไว้ว่า 10 มูลเหตุของความไม่มั่นคงทางอาหาร กรณีประเทศไทยประกอบด้วย

1. ปัญหาค่าเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรอาหาร ได้แก่ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ การเสื่อมโทรมของดิน และปัญหาระบบการชลประทาน
2. ปัญหาของระบบการผลิตอาหารที่ไม่ยั่งยืน ได้แก่ ปัญหามลพิษจากการผลิตอาหาร การพึ่งพาปุ๋ยและสารเคมีในการเกษตร การลดลงของเกษตรกรรายย่อย และการขยายตัวของธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่
3. ปัญหาโครงสร้างของที่ดินทำกินและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร
4. บทบาทของค่าปลีกขนาดใหญ่และโมเดิร์นเทรด(Modern Trade) ที่มีบทบาทมากขึ้นในระบบการกระจายอาหาร
5. การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและผลกระทบต่อการผลิตอาหาร
6. ผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าและความตกลงระหว่างประเทศต่อระบบอาหาร
7. ปัญหาสุขภาวะที่เกิดจากระบบอาหาร คือ กรณีสารเคมีตกค้างทั้งในตัวเกษตรกรและอาหาร

8. การแผ่ขยายของอาณานิคมทางอาหาร คือการไล่ล่าหาที่ดินของบรรดาประเทศยักษ์ใหญ่
9. วัฒนธรรมอาหารต่างชาติครอบงำอาหารท้องถิ่น อาทิ ความนิยมอาหารฟาสต์ฟู้ด (Fast Food) อาหารญี่ปุ่น
10. การขาดนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารระดับประเทศ

สาเหตุแห่งความไม่มั่นคงทางอาหารที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นสาเหตุของความไม่มั่นคงทางอาหารของประเทศไทยที่มีทั้งปัจจัยภายในประเทศ ปัจจัยที่อยู่เหนือการควบคุมได้ และผลพวงจากการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหาร

ทั้งสองเรื่องที่กำลังมานั้นที่ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” และ “ความมั่นคงทางอาหาร” เป็นประเด็นที่สังคมไทยกำลังให้ความสำคัญอยู่ในขณะนี้ ซึ่งจากประสบการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมาของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นระยะเวลากว่า 17 ปี และกว่า 12 ปีของการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น พบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนช่วยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและผลที่เกิดขึ้นหลายเรื่องส่งผลต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เช่น การดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ความปลอดภัยของอาหารและทรัพยากรซึ่งเป็นฐานในการผลิตอาหารของชุมชนยังคงมีอยู่ ในมิติทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชุมชนยังคงอัตลักษณ์ได้อย่างภาคภูมิใจและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ส่งผลให้ชุมชนยังคงพึ่งพาตนเองได้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน ในมิติทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นสิ่งที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมทั้งสร้างรายได้เสริมจากภาคบริการต่างๆ ซึ่งทำให้ชุมชนมีรายได้เสริม เพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากอาชีพหลักของชุมชนได้

กล่าวโดยสรุปคือ ตลอดระยะเวลาของการก่อเกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น ได้มีส่วนช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนต่างๆ โดยอ้อมหรือเป็นการพัฒนาที่ส่งผลกระทบในทางบวกต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยที่ผ่านมายังไม่มีการอธิบายให้เห็นชัดเจนถึงการสร้างความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2553 เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยกำหนดประเด็นความมั่นคงทางอาหารเป็นเนื้อหาหลัก (Theme) ภายใต้แนวทาง “ความมั่นคงทางอาหาร บนฐานนิเวศและวัฒนธรรม” และในปี พ.ศ. 2554 สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้พัฒนาประเด็นงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหารขึ้นเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ และการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

กระบวนการได้มาซึ่งพื้นที่วิจัย ชุมชนนั้น สามารถแบ่งวิธีการในการค้นหาพื้นที่ได้ ๒ ขั้นตอนดังนี้

1. จากการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร(ในระดับอำเภอ) โดยศึกษาและวิเคราะห์จาก ข้อมูลและปัจจัยต่างๆ ได้แก่
 - พื้นที่ที่มีการขยายตัวของพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
 - พื้นที่ที่มีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการบุกรุก แย่งชิงทรัพยากร
 - พื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวอยู่แล้ว หรือพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวกระแสหลักที่สร้างผลกระทบ

- ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และงานพัฒนาต่างๆในพื้นที่
- ความเป็นไปได้ของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- เป็นพื้นที่ที่สามารถติดตามสนับสนุนงานได้อย่างใกล้ชิด

2. การวิเคราะห์ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหา ของชุมชน

- ศึกษาข้อมูลจากคนในพื้นที่ หน่วยงานในพื้นที่
- การจัดเวทีเพื่อทำความรู้จักชุมชน และศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
- จัดเวทีพูดคุยเพื่อวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ของชุมชน
- พัฒนาโครงการวิจัยที่ตรงกับความสนใจ ปัญหาสถานการณ์และความต้องการในการพัฒนาของชุมชน

จากกระบวนการในการค้นหาพื้นที่วิจัยและโจทย์วิจัย ภายใต้ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับความมั่นคงทางอาหาร จนได้มาซึ่ง 3 โครงการวิจัย จาก 3 ชุมชน ดังนี้

บ้านแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หากพูดถึงแหล่งท่องเที่ยวของภาคเหนือในช่วงระยะ 10 ปีที่ผ่านมา แน่นอนว่า อำเภอปาย คงต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวกล่าวถึงเป็นสถานที่แรกๆ และเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวหลายคนคาดหวังว่าจะต้องไปสักครั้ง เมืองปายเติบโตอย่างรวดเร็วในฐานะเมืองท่องเที่ยว อันเนื่องมาจากหลายปัจจัยทั้งด้านการเป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์ การโหมประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมหรือคอนเสิร์ตต่างๆ ทำให้เมืองปายมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างก้าวกระโดด มีนักลงทุนจากทั่วทุกสารทิศต่างเข้ามาจับจองพื้นที่ ประกอบธุรกิจภาคบริการ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้เมืองปายมีที่พัก รีสอร์ท ร้านอาหาร สถานบริการ และธุรกิจอื่นๆเนื่องกระจายอยู่ทั่วเมืองปายอย่างหนาแน่น

การเติบโตอย่างก้าวกระโดดนี้ไม่ได้นำมาซึ่งการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหา หลากหลายที่คนเมืองปายต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นความหนาแน่นแออัดของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวหรือเทศกาลต่างๆ ปัญหาการจัดทรัพยากรโดยเฉพาะแหล่งน้ำ เริ่มมีปัญหการแย่งชิงทรัพยากรเกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยวกับชุมชน ความเสื่อมโทรมของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านสังคม ปัญหาการถือครองกรรมสิทธิ์ ที่ดินและที่ดินเปลี่ยนมือ รวมทั้งปัญหาด้านอาหาร จากการที่เมืองปายพัฒนาไปสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวส่งผลต่อราคาอาหารที่สูงขึ้น พื้นที่เพาะปลูกแหล่งผลิตอาหารลดลง มีอัตราการบริโภคที่สูงขึ้นจำเป็นต้องนำเข้าอาหารจากภายนอกเป็นจำนวนมาก จนสามารถกล่าวได้ว่า เมืองปายต้องพึ่งพิงอาหารจากภายนอกแทบทั้งหมด แต่ในช่วงระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวของเมืองปายเริ่มซบเซาลงทำให้เกิดปรากฏการณ์การประกาศขายกิจการต่างให้เห็นชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตามเมืองปายยังคงต้องเป็นเมืองท่องเที่ยวต่อไป ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรขึ้นก็ตาม เมืองปายยังคงต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่อไป

บ้านแพมบก หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอปายประมาณ 13 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ที่ติดต่อกับเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า บ้านแพมบกก่อตั้งเมื่อประมาณ 200 ปี ที่ผ่านมา บ้านแพมบกมีครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 77 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ ร้อย

ละ 90 % เป็นคนไทยใหญ่ (คนไต) และมีคนเมือง และชาวปกาเกอญอ บางส่วนโดยชาวบ้านทั้งหมด นับถือศาสนา พุทธ โดยแยกเป็น ชาย 153 คน หญิง 127 คน รวมประชากร ทั้งหมด 280 คน บ้านแพมบกมีลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าเขา มีเนื้อที่ทั้งหมด 2,760 ไร่ เป็นพื้นที่ป่า 2,000 ไร่ และเป็นพื้นที่ทำกิน 700 ไร่ และเป็นพื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 60 ไร่ ในสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว ด้วยทำเลที่ตั้งทำให้บ้านแพมบกที่ไม่ห่างจากตัวเมืองปายมากนักและมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำตกแพมบกซึ่งเป็นรู้จักของนักท่องเที่ยว ทำให้เคยมีผู้ประกอบการเข้ามาทำธุรกิจกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ด้วยการโฆษณา (Zip Line) โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการถือหุ้นของกิจการได้และมีการเสนอผลประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน แต่ผลประโยชน์ไม่ดี มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการน้อย ทำให้ต้องยุติกิจการไปในที่สุด

ปัจจุบันในพื้นที่หมู่บ้านแพมบกยังคงมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนเข้ามาอยู่บ้าง ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมเช่ารถจักรยานยนต์ ขับขี่ท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่างๆและมีนักท่องเที่ยวต่างชาติหนึ่งที่มาเดินป่ากับบริษัททัวร์ โดยใช้เส้นทางเดินในพื้นที่ป่าชุมชนบางส่วน ในหมู่บ้านยังไม่มีผู้ประกอบการหรือการบริการทางด้านการท่องเที่ยวใดๆ

สถานการณ์ทางด้านการเกษตรของบ้านแพมบก บ้านแพมบกโดยสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ดอน ที่ราบเชิงเขาและพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่ป่า ทำให้มีพื้นที่เพาะปลูกอยู่อย่างจำกัด พืชหลักที่เพาะปลูกในพื้นที่ได้แก่ ข้าว กระเทียม ถั่วแขก ถั่วเหลือง ถั่วแระญี่ปุ่น มีการเข้ามาของบริษัทที่เข้ามาส่งเสริมปลูกพืชในลักษณะของ Contract farming เช่นในกรณีของ ถั่วแขก และถั่วแระญี่ปุ่น เกษตรกรมีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกเพิ่มมากขึ้น จนเกือบจะ 100% ชาวพันธุ์พื้นเมืองเริ่มถูกแทนที่ด้วยชาวสายพันธุ์ใหม่ที่ได้รับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ ทำให้เดิมที่เคยมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว มีพันธุ์ข้าวท้องถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น ข้าวเหนียวนวล ข้าวหม่นหอม และความหลากหลายทางพันธุกรรมข้าว ลดน้อยถอยลงไปอย่างมากจนอยู่ในขั้นวิกฤติ ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาและกาลเวลา ทำให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ทั้งในการการผลิต ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การบริโภค อาชีพ ท้องถิ่น การพึ่งพาตนเองในการเครื่องใช้สอยและงานหัตถกรรมต่างๆ เริ่มลดความสำคัญลงและถูกหลงลืมไป ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับบ้านแพมบกมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชาติ ทำให้ชาวนาแพมบกเห็นความสำคัญในการจัดการปัญหาของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองบนวิถีพอเพียงและจะจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเป็นทางเลือกทางการท่องเที่ยวของเมืองปายในอนาคตได้อย่างไร จึงเป็นที่มาของโครงการวิจัย “เรื่อง วิถีพอเพียงแบบพึ่งตนเองเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ เดือน กุมภาพันธ์ 2555

เป้าหมายคือการพึ่งตนเอง

เพราะมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ กระบวนการค้นหาข้อมูล ความรู้จึงเริ่มต้นขึ้น โดยการตั้งคำถามที่ว่า “ทุกวันนี้เราพึ่งพาตนเองได้มากน้อยเพียงใด” คำถามนี้นำมาสู่การค้นหาข้อมูลในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรมภูมิปัญญา และความเชื่อ ตลอดจนด้านการท่องเที่ยว ซึ่งผลจากการศึกษาข้อมูลในต่างๆที่กล่าวมานั้นพบว่า ในด้านการเกษตรปัจจุบันชุมชนต้องพึ่งพาปัจจัยหลายอย่างจากภายนอก ตั้งแต่ปัจจัยในการผลิตแทบทั้งหมด ความจำยอมต่อปัญหาที่จะต้องเผชิญ เช่น ราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ถูกกดราคา ราคาต้นทุนปัจจัยการผลิตสูงขึ้น ผลกระทบต่อสุขภาพ ความเสื่อมโทรมของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ในด้านทรัพยากรธรรมชาติพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้และแหล่งน้ำ เป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน ให้ยังคงดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ เป็นแหล่งสร้างรายได้ และเป็นปัจจัยสำคัญทางการเกษตรของชุมชน แต่ปัญหาที่พบคือ คนในชุมชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในการดูแลรักษาแหล่งทรัพยากรอันมีค่าเหล่านี้ เริ่มมีการบุกรุก ทำลาย หาประโยชน์ จากทั้งคนในชุมชนเองและคนภายนอก ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่คนในชุมชนต้องช่วยกันแก้ไข

ในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชนพบว่าเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของเมืองปายโดยรวม ซึ่งมีหลายปัจจัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เช่น อาชีพที่เปลี่ยนไป ระบบการเกษตรที่เปลี่ยนรูปแบบ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนให้เห็นได้ชัดเจนคือ การบริโภค การผลิตอาหารเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด อาหารที่ผลิตได้ในชุมชนที่จะนำมากระจายและบริโภคลดน้อยลงหรือแทบจะไม่มี สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนเนื่องจากคุณภาพของอาหารที่คนในชุมชนนิยมซื้อหามาเพื่อบริโภค รวมไปถึงปัญหายะอีกด้วย ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาและความเชื่อ พบว่า บ้านแพมบกมีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่ทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในอดีต เช่น ด้านสมุนไพรการแพทย์พื้นบ้าน ด้านการเกษตรและการแปรรูป โดยเฉพาะการผลิตน้ำอ้อยซึ่งเคยเป็นอาชีพหลักในอดีตของชาวบ้าน ซึ่งปัจจุบันไม่หลงเหลืออยู่แล้วในชุมชน การผลิตเครื่องเรือน เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ วัฒนธรรม ความเชื่อ ทั้งในด้านความเชื่อต่อสิ่งที่มีชุมชนเคารพนับถือ และความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้ช่วยโอบอุ้มคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน ความเคารพและให้เกียรติต่อธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันคนในชุมชนยังให้ความสำคัญแต่รูปแบบพิธีกรรมหรือกระบวนการบางอย่างที่เป็นสิ่งสำคัญเริ่มเปลี่ยนไป

ในด้านการท่องเที่ยวการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวและของดีชุมชน แหล่งท่องเที่ยว เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ทำให้พบว่าบ้านแพมบกมีศักยภาพที่สามารถจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ เพราะมีความหลากหลาย สามารถจัดการท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งการทำงานในระยะต่อไปจะเป็นการค้นหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนต่อไป

จากข้อมูลการวิจัยสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลง

เมื่อการวิจัย ทำให้เห็นข้อมูลที่เป็นทั้งต้นทุน และสถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ การหาวิธีการจัดการจึงเริ่มต้นขึ้น ในช่วงของโครงการวิจัยในระยะที่ ๒ ข้อมูลที่มีการศึกษาในระยะแรก ถูกนำมาวิเคราะห์และวางแผนในการทำงานระยะที่ ๒ นี้เพื่อมุ่งหวังถึงการสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน แผนการทำงานถูกวางไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน เริ่มต้นจากการสร้างความร่วมมือ สร้างการมีส่วนร่วม ให้คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในโครงการวิจัยนี้ หลายกิจกรรมในช่วงต้นของโครงการวิจัยระยะที่สองนี้ เป็นการสร้างการตื่นตัว ความภาคภูมิใจ ผ่านงานประเพณี วันสำคัญทางศาสนา และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น การฟื้นฟูเครื่องอีดอ้อยโบราณซึ่งสูญหายไปจากชุมชนนับสิบปีแล้ว แต่องค์ความรู้ในการสร้างเครื่องอีดอ้อยและผลิตน้ำอ้อยยังอยู่กับคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เป็นการรักษาองค์ความรู้ พื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชน จนมีผู้สนใจที่อาสาปลูกอ้อยพันธุ์พื้นเมืองเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน และน้ำอ้อยที่หวานกลับมาครั้งนี้ ยังมีส่วนช่วยให้คนในชุมชนหันกลับมาเห็นคุณค่าของความร่วมมือ ร่วมมือกัน ผ่านการฟื้นฟูประเพณีตานข้าวหย่ากู่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะนำเอาข้าวซึ่งเป็นผลผลิตใหม่

จากไร่นา ถั่ว งา น้ำอ้อย มะพร้าว แต่เดิมนั้นสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตในชุมชนมากร่วมกันเพื่อถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป รูปแบบพิธีกรรมจึงเปลี่ยนชาวบ้านส่วนใหญ่ซื้อข้าวหยาบจากตลาดมาถวายพระแทนการกวนร่วมกัน การฟื้นฟูประเพณีการกวนข้าวหยาบเป็นจุดเริ่มต้นเล็กๆ ที่ทำให้คนในชุมชนเริ่มหันกลับมามองถึงรูปแบบประเพณีอันดีงาน ความสามัคคีของคนในชุมชน ไปจนถึงข้าวและพืชพรรณ ธัญญาหารต่างๆ ที่นำมาใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา

ปัญหาด้านการเกษตรเป็นปัญหาที่เรื้อรังและสะสมมาเป็นเวลานานการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยกิจกรรมในช่วงระยะเวลาอันสั้นนั้นเป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้ วิธีการที่ชุมชนเลือกใช้คือการทำงานคู่ขนานไปกับประเด็นสุขภาพของชุมชน โดยมียุทธศาสตร์ในด้านการสร้างความตระหนักต่อปัญหาและผลกระทบที่เกษตรกรกำลังเผชิญ วิธีการหนึ่งที่หยิบยกมาใช้คือ การเจาะเลือดตรวจหาสารพิษในร่างกายโดยความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านแพมบก ซึ่งอยู่ระหว่างการเจาะเลือดครั้งที่ ๖ ควบคู่กับการให้ความรู้ในการป้องกันและดูแลตนเองจากการทำการเกษตร การบริโภค รวมถึงการเสนอทางเลือกอื่นๆ ในการทำการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ที่เริ่มมีการส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักวิธีการผลิตได้เองได้รับความร่วมมือจากสำนักงานพัฒนาที่ดินสาขาปาย ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีจากกลุ่มเกษตรกรเนื่องจากช่วยแก้ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพจากการใช้สารเคมีมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งเป็นสิ่งที่จุดประกายให้เกษตรกรได้ถูกคิดถึงการทำการเกษตรที่ปลอดภัยกับตนเองและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ในส่วนของการท่องเที่ยวเริ่มมองเห็นความชัดเจนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมีศักยภาพต้นทุนที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้ โดยในกิจกรรมระยะที่ 2 ของโครงการวิจัยนี้เป็นการเติมความรู้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และในหลายกิจกรรมของโครงการวิจัยระยะที่ 2 ยังเป็นตัวช่วยสนับสนุนให้การท่องเที่ยวของบ้านแพมบกมีความน่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะการเกษตรและวัฒนธรรม

โครงการวิจัย“เรื่อง วิถีพอเพียงแบบพึ่งตนเองเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ยังอยู่ระหว่างการดำเนินงานในระยะที่ 2 ซึ่งจะสิ้นสุดโครงการในเดือนกันยายน 2556 ซึ่งกิจกรรมต่างๆ และการขับเคลื่อนของคนในชุมชนยังคงดำเนินต่อไป เพื่อไปถึงเป้าหมายของชุมชนที่จะสร้างชุมชนพึ่งพาตนเอง ให้คนในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เข้ามากระทบ รวมทั้งเป็นการท่องเที่ยวที่จะเป็นทางเลือก ทางรอด ของเมืองปายในอนาคต

บ้านดอยมด ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นอำเภอที่อยู่ในเขตติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นทางผ่านจากจังหวัดเชียงใหม่สู่จังหวัดเชียงราย ซึ่งถือเป็นเส้นทางสำคัญทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถเดินทางจากประเทศจีน ประเทศลาว และประเทศพม่า เข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ และระหว่างสองข้างทางก็มีจุดแวะพักและสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น น้ำพุร้อนแม่ชะจาน เป็นต้น ความน่าสนใจอย่างหนึ่งคือการเป็นพื้นที่เกษตรกรรมทั้งที่ราบลุ่มและพื้นที่สูง โดยเฉพาะพื้นที่สูงที่ปรับเปลี่ยนจากภูเขาที่เคยเป็นป่าไม้ กลายมาเป็นภูเขาที่อุดมไปด้วยข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สำหรับพื้นที่ลุ่มแม่เจดีย์ใหม่นั้นมีทั้งพื้นที่ราบและพื้นที่สูง โดยพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าลาหู่ละมีศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน ส่งเสริมการเพาะปลูกไม้ดอก ไม้ประดับและพืชผักเมืองหนาว ซึ่งถูกโอบล้อม

ไปด้วยข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ทั้งสิ้น ปัญหการบุกกรพื้นที่ป่าและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมกำลังกัดกร่อนพื้นที่แห่งนี้

บ้านดอยมด เป็นหมู่บ้านบริวารของ บ้านเมืองน้อย หมู่ที่8 ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย บ้านดอยมด มีจำนวนประชากรทั้งหมด32 คน แบ่งออกเป็นเพศชาย 70 คนและเพศหญิง62 คน 34 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่กว่า99% เป็นชาวล่าหู่ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์ การตั้งถิ่นฐานของบ้านดอยมด เดิมทีอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางและได้อพยพต่อมาที่บ้านแม่โก และบ้านมะไฟแจ ตามลำดับ ก่อนที่จะได้มีการตั้งหมู่บ้านที่บ้านดอยมดในปี จุจุบันปี พ.ศ.2519 เมื่อครั้งที่อพยพมาอยู่ที่บ้านแม่โกนั้นมีผู้อพยพรวมกว่า100 ครอบครัว และได้แยกออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกอยู่ที่บ้านดอยมด กลุ่มที่สองไปอยู่ที่บ้านห้วยน้ำริน กลุ่มที่สามไปอยู่ที่บ้านห้วยม่วง และกลุ่มที่สี่ไปอยู่ที่บ้านห้วยโป่ง เพื่อหาพื้นที่ทำการเกษตร โดยยึดการปลูกฝิ่นเป็นอาชีพหลัก ก่อนที่ฝิ่นจะเข้ามาเป็นพืชไร่อื่นๆและไม่ดอก อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านดอยมด ประกอบอาชีพเกษตรกรรมพืชไร่เป็นหลัก ปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วแดงหลวง(โครงการหลวง) ไม้ดอก(โครงการหลวง) ได้แก่ ลิ้นหมี พุดชวีร์วิลโล่ แคลลาลิลลี่ และเฟิร์น และปศุสัตว์พื้นบ้าน เช่น หมู ไก่ เพื่อบริโภคและใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ

การเดินทางคมนาคม จากตัวเมืองเชียงใหม่ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข18 สายเชียงใหม่-เชียงราย ถึง กม. 63-64 ให้เลี้ยวซ้ายไปตามถนนลาดยางระยะทางประมาณ10 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นภูเขาชันประมาณ 95 % มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 700-1,000 เมตร ลักษณะภูมิอากาศ มีอุณหภูมิเฉลี่ย 20.5 องศาเซลเซียส และมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย1,400 มิลลิเมตรต่อปี ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บ้านดอยมดถือเป็นหมู่บ้านต้นน้ำลำธารที่ไหลลงไปหล่อเลี้ยงประชากรในหมู่บ้านเบื้องล่างกว่า8 หมู่บ้าน หย่อมบ้านเล็กๆ แห่งนี้ มีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดกับเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่ลาว

บ้านดอยมดมีการจัดการแหล่งทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบน2 ฐานสำคัญคือ ฐานการจัดการในรูปแบบป่าชุมชน ซึ่งมีทั้งป่าชุมชนและป่าชาวบ้าน ป่าที่ชาวบ้านปลูกในพื้นที่ทำกินของตนเอง โดยการส่งเสริมของมูลนิธิโครงการหลวง และการจัดการบนฐานวัฒนธรรมความเชื่อ ซึ่งการจัดการในรูปแบบนี้เป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมล่าหู่ที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าด้วยความเคารพต่อธรรมชาติ เช่น พื้นที่ของผีซาบี ซิงปีนผีที่ชาวล่าหู่บ้านดอยมดให้การเคารพนับถือ และกำหนดพื้นที่ป่าบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่จะไม่อนุญาตให้เข้าไปใช้ประโยชน์ใดๆ

ในความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมนั้นก็ยังมีความเสี่ยงต่อความเข้มแข็งในอนาคตเนื่องจากขาดการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ในด้านวัฒนธรรมประเพณีไว้อย่างเป็นระบบ และการความรู้ความเข้าใจในคุณค่าความหมายอันดีงามของวัฒนธรรมเหล่านี้ของคนรุ่นใหม่ ในด้านการเกษตรบ้านดอยมดอยู่ในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน ซึ่งมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเมืองหนาว โดยเฉพาะไม้ดอกและไม้ผล การปรับเปลี่ยนจากฐานการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อสร้างรายได้ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกอาหาร โดยเฉพาะข้าวและพืชไร่ต่างๆลดลง ในขณะที่ประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น พื้นที่เพาะปลูกมีอยู่อย่างจำกัด ค่าครองชีพรายจ่ายต่างๆ เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว จากการวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่าบ้านดอยมดอยู่ในสถานะที่ผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคในชุมชนและมีการพึ่งพิงอาหารจากภายนอกเป็นหลัก จากการซื้ออาหารสดประเภทกับข้าวจากรถเร่ที่มาขายในช่วงเช้า

ในด้านการท่องเที่ยวเริ่มมีกลุ่มผู้ประกอบการเข้ามาจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน มีการให้บริการที่พักซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติและมีการจัดให้ทำกิจกรรมอาสาสมัครในชุมชน เช่น การสร้างห้องน้ำ แต่การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในบางเรื่อง เช่น พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว ชุมชนไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ จากสถานการณ์ที่กล่าวมาเป็นที่มาของโครงการวิจัย เรื่อง “การฟื้นฟูวิถีชีวิตผ่านการจัดการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ บ้านดอยมด ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย” ซึ่งทีมวิจัยคาดหวังในการรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมความเชื่อของชาวลาหู่ เพื่อถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่และยังคงรับใช้ชาวบ้านดอยมดได้ในรูปแบบที่เหมาะสมภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก อันนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงชาติพันธุ์ได้ในอนาคต ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่เดือน ๒๕๕๕

ฟื้นฟูวิถีชีวิต วัฒนธรรม เพื่อรับใช้คนในชุมชน

เพราะวิถีชีวิต วัฒนธรรม คือตัวตนคนลาหู่ คนลาหู่ดำรงเผ่าพันธุ์ของคนมาได้ก็เพราะวิถีชีวิต วัฒนธรรมและความเชื่อที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เป็นสิ่งที่ผูกพันเกี่ยวกับชีวิตของชาวลาหู่นับตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมาของชุมชนลาหู่แห่งนี้ ใช้วิธีการสืบทอดเรียนรู้ และองค์ความรู้เหล่านี้ ผ่านการดำเนินชีวิต สืบทอดผ่านการจดจำ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบความสัมพันธ์เครือญาติ ซึ่งเมื่อระยะเวลาล่วงเลยผ่านไป ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้องค์ความรู้ วิถีชีวิตที่มีคุณค่าเริ่มลดบทบาทลงไป วิถีชีวิตใหม่เข้ามาแทนที่นำมาซึ่งความสะดวกสบาย คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในยุคสมัยปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ ของความเป็นคนลาหู่ ที่อาศัยอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษารวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ข้อมูลด้านการเกษตร ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ และข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลในโครงการวิจัยระยะที่แรกพบว่า องค์ความรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของชาวลาหู่ ทั้งในเรื่องของการกินการอยู่ การดูแลสุขภาพ การเกษตร และความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมต่างๆ มีส่วนสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีส่วนช่วยในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งการให้ความเคารพอนุรักษวัฒนธรรม การทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความสมัครสมานสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตัวอย่างในการเก็บข้อมูลด้านสมุนไพรและการแพทย์ชนเผ่า พบว่า ชาวลาหู่บ้านดอยมด มีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพสุขภาพของคนในชุมชนโดยใช้สมุนไพรที่สามารถหาได้ในพื้นที่ แต่ปัจจุบัน การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ท้องถิ่นและสมุนไพรไม่ค่อยได้รับความนิยมและองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านอยู่ในสภาวะที่ขาดการรวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอด เป็นต้น

การเก็บข้อมูลเรื่องความเชื่อของคนในชุมชนพบว่า ความเชื่อของชาวลาหู่มีส่วนช่วยในการดูแลรักษาอนุรักษพื้นที่ป่า เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ชุมชนให้ความเคารพ ประกอบด้วย ซาบี นากี จ่อหมี่ ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยปกป้องรักษาคนในชุมชน พื้นที่เพาะปลูก ตลอดจนพื้นที่ป่า สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือที่มีผลต่อการอนุรักษป่า คือ ชุมชนจะกำหนดพื้นที่ป่าไว้เพื่อเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของผีต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จะไม่มีการใช้ประโยชน์อย่างเด็ดขาด

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์และการอนุรักษพื้นที่ป่าและต้นน้ำ ที่ยกตัวอย่างนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้อมูลที่พบ ซึ่งข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และวางแผนในการทำงานในโครงการระยะที่ ๒ เพื่อสร้างการฟื้นฟูวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน โดยในดำเนินงานในโครงการระยะที่ ๒ นี้ เป้าหมายของ

การฟื้นฟูคือการพึ่งพาตนเองของชุมชน ข้อมูลด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรนำมาสู่การจัดการองค์ความรู้ และการใช้ประโยชน์โดยการจัดทำคู่มือการใช้สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้าน ควบคู่กับการจัดทำสวนสมุนไพรในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดูแลสุขภาพของตนเองด้วยองค์ความรู้ท้องถิ่นและยาสมุนไพรได้ การเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ตัวเลขและข้อมูล ทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงการลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร โดยเฉพาะพืชผักต่างๆ ที่ชุมชนมีความสามารถในการเพาะปลูกเพื่อบริโภคเองได้ ตลอดจนการฟื้นฟูและถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่างๆ เช่น ดนตรีชนเผ่า อาหารท้องถิ่น เป็นต้น

โครงการวิจัยจะดำเนินการแล้วเสร็จในเดือนกันยายน พ.ศ.2556 ความคาดหวังต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ก็คือ ชุมชนมีความเท่าทันต่อสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ชุมชนยังคงอัตลักษณ์และริ้ววัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันดีงามของตนเองไว้ และการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นส่วนที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา การดูแลสุขภาพการชนชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเสริมสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง

บ้านห้วยทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอเชียงดาว ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 80 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย ลำน้ำแม่ปิง ลำน้ำแม่แตง และลำห้วยสาขาอีกหลายลำห้วย และมีเทือกเขาที่สำคัญคือ ดอยหลวงเชียงดาว ยอดเขาที่สูงเป็นอันดับ 1 ของประเทศไทย ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ทางท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่รอบดอยหลวงเชียงดาวจึงเติบโตขึ้น ตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเพื่อพิชิตยอดดอยหลวงเชียงดาว ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึง มีนาคม ของทุกปี นักท่องเที่ยวที่จะขึ้นไปพิชิตยอดดอยหลวงเชียงดาวนั้นจะต้องได้รับอนุญาตจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยหลวงเชียงดาว และจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ อย่างเคร่งครัด

สถานการณ์ด้านการเกษตร อำเภอเชียงดาวเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ สลับกับเทือกเขาหิน พืชเศรษฐกิจส่วนใหญ่ได้แก่ข้าวโพด ข้าว กระเทียม ไม้ผลเช่น ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น โดยเฉพาะข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปของพื้นที่

บ้านห้วยทุ่ง เป็นชุมชนที่อยู่บริเวณพื้นที่รอบดอยหลวงเชียงดาว เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ในการประสบกับสภาวะวิกฤติภัยแล้ง อันเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของแหล่งทรัพยากร เพราะในอดีตเมื่อประมาณราวปี พ.ศ. 2432 เคยตกเป็นพื้นที่สัมปทานการทำไม้จากบริษัทบอมเบย์ เบอร์มิงแฮม (Bombay Burma) ของประเทศอังกฤษและหลังจากสิ้นสุดการสัมปทาน ไม้ใหญ่โดยเฉพาะไม้สัก ถูกตัดจนหมดสิ้นไปจากป่าของบ้านห้วยทุ่ง มีหน้าผาคนในชุมชนในยุคนั้นยังเข้าไปตัดไม้ส่วนยังคงที่เหลือจนป่าทรุดโทรมอย่างหนัก จนทำให้มีผลกระทบแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน ไม่มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค และทำการเกษตรได้ ผู้นำชุมชนในยุคนั้นเริ่มตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้มีการปรึกษารื้อกับชาวบ้านเพื่อหาวิธีการในการฟื้นฟูป่า อันที่จริงต้นน้ำลำธารที่สำคัญที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชนและลูกหลานในอนาคต โดยการจัดทำฝายชะลอน้ำ การบวชป่า การจัดสรรพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งใช้เวลากว่า 60 ปีบ้านห้วยทุ่งจึงกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ทำให้คนห้วยทุ่งมีการถ่ายทอดความเป็นนักอนุรักษ์ ป่าสืบทอดกันมา และมีอีกหลายโครงการที่ชุมชนทำร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น โครงการป่าฝายเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2542 ที่มีขึ้นเพื่อลดปัญหาการใช้ไม้ฝายจากป่าเพื่อมาสานก๋วย เนื่องจากชาวบ้านห้วยทุ่งมีอาชีพในการสานก๋วยไม้ฝาย โครงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นโครงการที่น่าจดจำเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต

การพึ่งตนเองในชุมชน ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับชาวต่างชาติ โดยมีการอบรมให้ความรู้ในการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว อบรมชาวบ้านผู้ที่สนใจทำที่พักโฮมสเตย์ อีกทั้งวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน ชุมชนมีรายได้และสามารถกระจายรายได้ให้กับทุกกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มป่าชุมชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียน ค่ายมวยเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

จากหมู่บ้านนักพัฒนาสู่การเป็นหมู่บ้านนักวิจัย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาบ้านห้วยทุ่งถือเป็นชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากทำงานพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรมาโดยตลอด แต่ยังคงขาดการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ การวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหา การวางแผนการพัฒนาชุมชนในอนาคต ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อคนในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหการใช้สารเคมีในการภาคการเกษตรที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน การบริโภค การพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่ถูกพูดถึง งานวิจัยที่เข้ามาช่วยจุดประกาย ทำให้คนในชุมชนเกิดการตั้งคำถามต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบัน จนนำมาสู่งานวิจัยในโครงการปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรของชุมชนบ้านห้วยทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ระยะที่ 1 โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหาข้อมูล สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน 5 มิติ ได้แก่

1. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้
2. มิติด้านการเกษตร
3. มิติด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม สุขภาพ
4. มิติด้านการท่องเที่ยว
5. มิติด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิจัยทำให้ชุมชนคลี่คลายปมปัญหาในใจ และมองเห็นทิศทางในการแก้ไขปัญหาคือต่อยอดการพัฒนาของชุมชน ซึ่งหลังจากเสร็จสิ้นงานวิจัยในโครงการระยะที่ 1 แล้วข้อมูลและข้อค้นพบที่ได้นำมาสู่การวางแผนในโครงการวิจัยระยะที่ 2 โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้ดีและมีคุณภาพ ประกอบด้วย ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ อาหาร และทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพ ประกอบด้วย เป็นคนที่มีคุณภาพ มีศักยภาพ มีสุขภาพที่ดี และมีจริยธรรม ซึ่งโครงการวิจัยในระยะที่ 2 นี้จะเริ่มดำเนินการในเดือนกันยายน พศ. 2556

ปัจจัยความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ตารางที่ ผ.1-2 ปัจจัยความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

บ้านแพมบก	บ้านดอยมด	บ้านห้วยทุ่ง
1. พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กระเทียม ถั่วแขก	1. พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	1. พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
2. การพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก	2. การพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก	2. การพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก
3. จำนวนพื้นที่ทำกินที่มีอยู่อย่างจำกัด ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้	3. จำนวนพื้นที่ทำกินที่มีอยู่อย่างจำกัด ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้	3. จำนวนพื้นที่ทำกินที่มีอยู่อย่างจำกัด ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้
4. สิทธิในการถือครองที่ดิน	4. สิทธิในการถือครองที่ดิน	4. สิทธิในการถือครองที่ดิน
5. กระแสการท่องเที่ยว		

บ้านแพมบก	บ้านดอยมด	บ้านหัวทุ่ง
6. ค่านิยมในการบริโภค วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเน้นความสะดวก รวดเร็ว 7. ปัญหานี้สิน 8. ปัญหาการบรรจุพื้นที่ป่าแหล่งทรัพยากรธรรมชาติขาดการจัดการที่ดี 9. การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร 10. การเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศโลก 11. องค์ความรู้เดิม ภูมิปัญญาถูกละเลย 12. จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น 13. จำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ลดลง 14. การเปิดเขตการค้าเสรี	5. ค่านิยมในการบริโภค วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเน้นความสะดวก รวดเร็ว 6. ปัญหานี้สิน 7. ปัญหาการบรรจุพื้นที่ป่าแหล่งทรัพยากรธรรมชาติขาดการจัดการที่ดี 8. การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร 9. การเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศโลก 10. องค์ความรู้เดิม ภูมิปัญญาถูกละเลย 11. จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น 12. จำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ลดลง	5. ค่านิยมในการบริโภค วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเน้นความสะดวก รวดเร็ว 6. ปัญหานี้สิน 7. ปัญหาการบรรจุพื้นที่ป่าแหล่งทรัพยากรธรรมชาติขาดการจัดการที่ดี 8. การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร 9. การเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศโลก 10. องค์ความรู้เดิม ภูมิปัญญาถูกละเลย 11. จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น 12. จำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ลดลง

จากตาราง เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารของทั้ง 3 ชุมชน ภายใต้ชุดโครงการวิจัย การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหารที่กำลังดำเนินการอยู่ ผลจากการวิจัยของทั้ง 3 ชุมชนยังไม่สมบูรณ์แต่สามารถสรุปได้จากข้อมูลเบื้องต้นและกระบวนการทำงานในพื้นที่ ทำให้เห็นว่า ทั้ง 3 ชุมชนมีปัจจัยเสี่ยงที่สอดคล้องกับ 10 มูลเหตุของความไม่มั่นคงทางอาหาร กรณีประเทศไทย ของวารสารสุขภาพไทย 2554 ซึ่งเป็นปัจจัยความเสี่ยงภาพรวมของระดับประเทศ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับปัจจัยความเสี่ยงในระดับชุมชนชนบท ที่เป็นชนเกษตรกรรมและมีเรื่องของการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องพบว่า มีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจนถึง 8 ปัจจัยเสี่ยง ดังนี้

1. ปัญหาความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรอาหาร ได้แก่ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ การเสื่อมโทรมของดิน และปัญหาทรัพยากรน้ำ
2. ปัญหาของระบบการผลิตอาหารที่ไม่ยั่งยืน ได้แก่ ปัญหาพันธกรรมในการผลิตอาหารพึ่งพาปุ๋ย และสารเคมีการเกษตร การลดลงของ เกษตรกรรายย่อย และการขยายตัวของธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่
3. ปัญหาโครงสร้างของที่ดินทำกินและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร
4. การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลกและผลกระทบต่อการผลิตอาหาร
5. ผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าและความตกลงระหว่างประเทศต่อระบบอาหาร
6. ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากระบบอาหาร คือ กรณีสารเคมีตกค้างทั้งในตัวเกษตรกรและอาหาร
7. วัฒนธรรมอาหารต่างชาติครอบงำอาหารท้องถิ่น อาทิ ความนิยมอาหารฟาสต์ฟู้ด (Fast Food) อาหารญี่ปุ่น ในกรณีของ 3 ชุมชน เป็นการละเลยอาหารท้องถิ่น

8. การขาดนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารระดับประเทศ

ในส่วนของอีก 2 ปัจจัยเสี่ยงหรือมูลเหตุแห่งความไม่มั่นคงทางอาหารที่ได้กล่าวไว้ในวารสารสุขภาพคนไทยนั้น คือ

1. บทบาทของค้าปลีกขนาดใหญ่และโมเดิร์นเทรด(Modern Trade) ที่มีบทบาทมากขึ้นในระบบการกระจายอาหาร
2. การแผ่ขยายของอาณานิคมทางอาหาร คือการไล่ล่าหาที่ดินของบรรดาประเทศยักษ์ใหญ่

ทั้งสองปัจจัยนี้อาจจะไม่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนชนบทในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งไม่ได้พึ่งพาแหล่งอาหารจากร้านค้าปลีกรายใหญ่หรือโมเดิร์นเทรดโดยตรง แต่วิเคราะห์ถึงระบบตลาดการกระจายสินค้าแน่นอนย่อมมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับผู้ค้ารายย่อยในชุมชน และในส่วนของการแผ่ขยายอาณานิคมทางอาหาร ด้วยการไล่ล่าหาที่ดินจากประเทศยักษ์ใหญ่นั้น ยังไม่ปรากฏให้เห็นสถานการณ์ชัดเจน แต่จะพบว่ามี การเปลี่ยนมือในกรณีครองที่ดินโดยคนภายนอก เช่น จากตัวเมือง จากต่างจังหวัดเพิ่มมากขึ้น แต่แนวโน้มความเสี่ยงในประเด็นนี้ก็ยังคงเป็นเรื่องที่น่าเฝ้าระวังและติดตามว่าในอนาคตหากมีการเปิดเขตการค้าเสรีมากหรือการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในอีก 3 ปีข้างหน้า ปัญหาเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนก็ได้ เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งสิ้น

ศักยภาพของชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

ตารางที่ ผ.1-3 ศักยภาพของชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

บ้านแพมบก	บ้านดอยมด	บ้านหัวทุ่ง
1. ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนบนฐานเครือญาติ	1. ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและเครือญาติ	1. ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนบนฐานเครือญาติ
2. ผู้รู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์พันธุ์กรรมข้าวท้องถิ่น	2. มีองค์ความรู้ทางวิชาการทางด้านการเกษตร (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง)	2. เยาวชน คนรุ่นใหม่ ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน
3. เยาวชน คนรุ่นใหม่ ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน	3. เยาวชน คนรุ่นใหม่ ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน	3. มีต้นทุนทางด้านงานพัฒนา
4. มีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนในด้านการดูแลรักษาทรัพยากร (สำนักสงฆ์)	4. มีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม	4. การเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากภายนอก
5. มีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม		5. มีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งภาครัฐสถาบันการศึกษาและภาคประชาสังคม

จากตารางจะเห็นได้ว่า ชุมชนวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหารมีฐานทุนที่แตกต่างกัน ซึ่งศักยภาพของพื้นที่ดังกล่าวส่งผลต่อบริษัทที่นำไปสู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่ได้ ซึ่งในอนาคตอาจจะเกิดการพัฒนาจากศักยภาพของพื้นที่ดังกล่าวไปสู่กลไกการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้

ภาคผนวก 2

ผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหารปี 3 (ปี 2556) รายงานตามกิจกรรม

1) แผนการดำเนินงานที่วางไว้

งาน Theme เป็นงานต่อเนื่องจากปีที่ 1 และ 2 ซึ่งงานที่จะดำเนินการในปีที่ 3 นั้น เป็นงานศึกษาสังเคราะห์ข้อมูลความรู้“ระบบสนับสนุนงาน Theme ที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ ทุกระดับและผลที่เกิดขึ้นงานจัดทำชุดความรู้เพื่อสื่อสารสาธารณะ และงานเวทีนำเสนอผลการดำเนินงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ หรืองาน FS Forum ปีที่ 3 ที่จะจัดขึ้นในเดือนสุดท้ายของปีงบประมาณ 2556 (เดือนกันยายน 2556) โดยกลไก ได้วางแผนงาน ไว้ดังตาราง

ตารางที่ ผ.2-1 แผนกิจกรรมงาน Theme ปี 3 กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. งาน Theme ปี 3 - งานศึกษา สังเคราะห์ข้อมูล ความรู้“ระบบ สนับสนุนงาน Theme ที่มี คุณภาพ และ ประสิทธิภาพ ทุกระดับและผล ที่เกิดขึ้น - งานจัดทำชุด ความรู้เพื่อ สื่อสารสาธารณะ (ต.ค.55-ก.ย.56)	- เพื่อสร้างความ เข้าใจร่วมต่อ ระบบสนับสนุน ที่ผ่านมา และ เปิดรับข้อเสนอ เพิ่ม - เพื่อร่วมกัน กำหนดกรอบ เนื้อหาในการ สังเคราะห์ ข้อมูลเพิ่ม - เพื่อวางบทบาท ผู้เกี่ยวข้อง และ ปฏิทินงาน	1. ทบทวนผลการศึกษาระบบ สนับสนุนงาน Theme ใน 2 ปีแรก 2. วิเคราะห์สถานการณ์เพิ่มและภาคี สนับสนุน 3. จัดวงคุยกับโหนดที่เกี่ยวข้อง (ผ่านเวที RC และเวทีที่จัดเอง) 4. ศึกษาและจัดเก็บข้อมูลตามกรอบ การสังเคราะห์ ระดับโครงการวิจัย ระดับอำเภอและจังหวัด 5. วิเคราะห์/ สังเคราะห์ข้อมูลจัดทำ สื่อเผยแพร่ (เน้นกระบวนการเรียนรู้ข้ามโหนด และข้ามโครงการวิจัย ระหว่าง 4 จังหวัดเป้าหมายคือ น่าน ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน โดยอาจมีการ จัดเวทีระดับจังหวัด อำเภอ ร่วมกับ โหนดและภาคี)	- ได้ความรู้ระบบ สนับสนุนงาน Theme – FS ที่เหมาะสม - ได้ความรู้เชิงเนื้อหา การจัดการความมั่นคง ด้านอาหารอย่างน้อย 3 ระดับ (โครงการ CBR-อำเภอ-จังหวัด) - มีชุดความรู้ดังกล่าว เพื่อสื่อสารสาธารณะ - เกิดกลไกการจัดการ FS ในระดับชุมชนวิจัย อำเภอ และจังหวัด เป้าหมายที่สามารถ เคลื่อนงานต่อเนื่องได้
2. เวทีนำเสนอผล การดำเนินงาน ของเครือข่าย งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ภาคเหนือ (FS Forum ปีที่ 3)	- เพื่อนำเสนอผล การดำเนิน งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ภาคเหนือ - เพื่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนของ	1. จัดเวทีนำเสนอผลการดำเนินงาน ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ 2. วางเป้าหมาย แนวทางการเคลื่อน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ต่อไป	- เกิดการนำเสนอผล การดำเนินงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ - ได้แนวทางการเคลื่อน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือต่อไป

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
ก.ย. 56	ผู้เกี่ยวข้องถึง แนวทางการ ขับเคลื่อน งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ภาคเหนือต่อไป		

2) ผลการดำเนินงานFS ปี 3

2.1) งานสังเคราะห์จัดทำชุดความรู้ระบบสนับสนุนงาน Theme ที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ

ผลการดำเนินงานตามกรอบกิจกรรมที่วางไว้ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การกำหนดกรอบเนื้อหาในการสังเคราะห์พื้นที่รูปธรรมทุกระดับ

เป็นการจัดเวทีเบื้องต้นกับพื้นที่เป้าหมายในวันที่ 7 ตุลาคม 2555 เพื่อทบทวนงานที่ทำไปแล้วร่วมกัน และกำหนดรายละเอียด และกรอบในการสังเคราะห์ชุดความรู้ สรุปเบื้องต้นได้ดังนี้

ตารางที่ ผ.2-2 จุดเน้นในการสังเคราะห์พื้นที่รูปธรรมความมั่นคงด้านอาหารระดับต่าง ๆ

โหนด/พี่เลี้ยง	พื้นที่รูปธรรม จุดเน้นในการสังเคราะห์
1. โหนดแม่ฮ่องสอน	- งานระดับโครงการวิจัย: โครงการบ้านทำตาผี (ผู้รับผิดชอบ: กิตติศัพท์ วันทา กับ นิยม กมลวรรณเลิศ) - งานระดับอำเภอปาย (ผู้รับผิดชอบ ธนัชชัย มุ่งจิต) - การขึ้นโจทย์ - หากกลไกการจัดการ - การบูรณาการการทำงานร่วมกับภาคีในพื้นที่
2. โหนดน่าน	- งานระดับจังหวัด - ควรกำหนดขอบเขตพื้นที่การวิจัยเฉพาะพื้นที่ที่มีวิกฤตสุขภาพหัวไหล่ โดยมีประเด็นหลัก คือ การสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดความเสี่ยงการใช้ที่ดินในระบบข้าวโพด - งานระดับอำเภอป่อเกือ (ผู้รับผิดชอบอภิสิทธิ์) - ความเสี่ยง และศักยภาพFS และบทบาท CBR และภาคีที่เข้าไปลดความเสี่ยง หรือเพิ่มศักยภาพในการจัดการ - กระบวนการสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็น“ทุกข์หน้าหมู” และควรมีเวทีวิเคราะห์ระดับอำเภอ เนื่องจากอำเภอป่อเกือมีโครงการเข้าไปสนับสนุนจำนวนมาก
3. โหนดลำพูน	- งานระดับจังหวัด - เน้นการจัดการความมั่นคงทางอาหารบนฐานผลิตและการจัดการทรัพยากร

โหนด/พี่เลี้ยง	พื้นที่รูปธรรม จุดเน้นในการสังเคราะห์
	(แหล่งอาหาร) เน้นเรื่องการใช้พื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชพลังงาน แทนพืชอาหาร และมีการเชื่อมกับ อปท.และมีสถาบันการศึกษาหนุนเสริม - พิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และที่มาของการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเหตุผลในการเลือกระดับจังหวัด
4. พี่เลี้ยงลำปาง	■ ระดับโครงการ: โครงการวิจัยบ้านแป้นใต้ .แจ้ห่ม จ.ลำปาง
5. สถาบันการ ท่องเที่ยว โดยชุมชน	■ ระดับโครงการวิจัย มี3 ชุมชน ได้แก่ บ้านดอยมด บ้านแพมบก และบ้านหัวทุ่ง - ศึกษาทุนเดิม ศักยภาพที่จะสร้างความมั่นคงทางอาหาร - สถานการณ์ความเสี่ยง - กลไกการจัดการในพื้นที่ และภาคีความร่วมมือ

(1) โหนดแม่ฮ่องสอน ระดับอำเภอปาย

เป้าหมาย เพื่อสะท้อนชุดความรู้ และข้อมูลสถานการณ์ภาวะวิกฤตความเสี่ยงให้กับคนในพื้นที่ละ สร้างกลไกภาคีความร่วมมือ(ผ่านเชิงนโยบาย คนรู้จัก และนักวิจัยเก่า)

พื้นที่ ได้แก่พื้นที่ชายขอบ (ต้นน้ำ ป่า) มองความเสี่ยงในแง่ของทรัพยากรที่ดิน การผูกโยงกับระบบการผลิต เทศบาลอำเภอปาย พิจารณารiskในการเข้าถึงอาหารทั้งจากมุมของคนนอกและคนใน ปัจจัยภายนอกและภายใน บ้านแม่ปิง ตำบลห้วยฮี้ พิจารณาเรื่องการจัดการที่ดินความเสี่ยงในระบบการผลิต ระบบพืช ระบบที่ดิน และระบบน้ำ และตำบลเวียงเหนือ การจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เมือง (การบริหารจัดการน้ำ

การดำเนินงาน

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารชน ศักยภาพด้านพื้นที่ อาหาร คนความเสี่ยง
2. การพัฒนาโครงการวิจัย(กำลังพัฒนาอยู่ 2 โครงการ) ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำ (ลุ่มน้ำ) ตำบลเวียงเหนือ และการจัดการที่ดิน บ้านแม่ปิง
3. การสังเคราะห์ความรู้ จากพื้นที่โครงการวิจัยเดิมทั้งของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเครือข่ายวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ภาคเหนือตอนบน (ABC-UN) และจากกระบวนการและเนื้อหาที่ กำลังทำในปี 2556
4. การเชื่อมโยงประเด็นงาน ภาคี
 - การจัดการที่ดินและข้อบัญญัติตำบล(เวียงเหนือ) เชื่อมกับงาน“จังหวัดจัดการตนเอง”ของเครือข่ายทรัพยากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - การจัดการน้ำ เชื่อมกับกรมทรัพยากรน้ำ(มีคุณสมบัติ มาเมือง เป็นตัวต่อในองค์กร)
 - การหนุนเสริมโครงการวิจัยร่วมกับสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - ในส่วนของภาคเอกชน ยังไม่ได้วิเคราะห์ว่าจะเป็นหน่วยงานไหน จะเกาะเกี่ยวอย่างไร
 - การสื่อสารสาธารณะ ยังไม่ได้ออกแบบว่าจะต้องทำระดับไหนอย่างไรบ้าง
5. สรุปประเด็นสังเคราะห์

(2) โหนดน่าน ระดับอำเภอบ่อเกลือมีโครงการวิจัย4-5 โครงการ

อำเภอปอเกี๋ย มีข้าวเป็นตัวหลักในการหาคำตอบเรื่องความมั่นคงทางอาหาร สถานการณ์ คือฐานการซื้อสูงขึ้นการผลิตและแลกเปลี่ยนลดลง ต้องมีการวิเคราะห์ฐานบริบทชุมชน 39 หมู่บ้าน ชนเผ่า 2-3 มีที่ราบ 1% ของพื้นที่) มีการรุกรานของยางพารา อำเภอปอเกี๋ยเหนือและใต้ มีการปลูกมาก ส่วนตำบลลงพญา ยังไม่มีการปลูกยางพารา

การดำเนินการ ต้องสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็น “ทุกข์หน้าหมู่บ้าน” และควรมีเวทีวิเคราะห์ระดับอำเภอ เนื่องจากอำเภอปอเกี๋ยมีโครงการเข้าไปสนับสนุนจำนวนมาก ผลลัพธ์สู่ความมั่นคงทางอาหาร การพึ่งตนเองด้านอาหาร สิทธิการเข้าถึงระบบอาหาร และความเสียง/ศักยภาพ

(3) โหนดลำพูน ระดับจังหวัดตัวแทนพื้นที่ราบ

โหนดลำพูนมีต้นทุนเรื่องฐานงานทรัพยากร สถานการณ์พื้นที่ด้านการเกษตรพืชอาหารเป็นพืชพลังงาน” เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ (ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร และที่ดินเปลี่ยนมือ นายทุนเก็งกำไรเตรียมขายและสร้างธุรกิจการท่องเที่ยวผ่านระยะยาว(Long Stay) สำหรับคนแก่ญี่ปุ่น การขยายนิคมเฟื้อพื้นที่ มีเป้าหมายที่จะขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารในระดับพื้นที่จังหวัดลำพูน

ปัจจัยนำเข้ากระบวนการ

1. ทบทวน ศักยภาพ ต้นทุน ปัญหา สถานการณ์
2. กระบวนการ รวบรวมเอกสารที่มี เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ (ทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน)
3. ศักยภาพ สิทธิการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เกษตร (การผลิต กลไกการจัดการตลาด)

ประเด็นสังเคราะห์ กระบวนการขับเคลื่อนงานความมั่นคงทางอาหารบนพื้นที่ราบ และอุปสรรคการจัดการความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดลำพูน

(4) สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนสังเคราะห์จาก 3 โครงการวิจัย

เป้าหมาย

1. พื้นที่รูปธรรมเรื่องความมั่นคงทางอาหารภายใต้ theme ภาคเหนือ
2. มิติใหม่ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (สุขภาพ เกษตรกร)
3. องค์ความรู้ภายใต้บริบทที่หลากหลาย
 - ความรู้ใหม่ การท่องเที่ยวโดยชุมชน-ความมั่นคงทางอาหาร
 - งานความร่วมมือกับฝ่ายวิจัย มุขนิธิโครงการหลวง
 - เชื่อมร้อยเข้ากับพื้นที่รูปธรรม อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กระบวนการ

เน้นเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก่อน แล้วจึงเชื่อมโยงกับประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

พื้นที่วิจัย

1. บ้านแพมบก อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เกษตรกรและวัฒนธรรมที่ราบเชิงเขา ชาวไทใหญ่
2. บ้านดอยมด อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย(วัฒนธรรม) ที่สูง ชาวลahu
3. บ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาวจังหวัดเชียงใหม่ (การจัดการทรัพยากรและเกษตรกรที่ราบเชิงเขา คนเมือง

ความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหาร

- พืชเชิงเดี่ยว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (ประเด็นร่วม 3 พื้นที่)
- การถือครองที่ดิน สิทธิทำกินผ่านพื้นที่ทำกินที่มีอยู่อย่างจำกัดอยู่ในเขตพื้นที่อุทยาน
- ธุรกิจท่องเที่ยว
- ค่านิยม วิถีชีวิตเปลี่ยน
- ปัญหานี้สินีมีการเก็บข้อมูลเรโดยแม่บ้าน)
- การบุกรุกพื้นที่ป่า แหล่งทรัพยากรธรรมชาติการบุกรุกจากคนในพื้นที่และนอกพื้นที่)
- สารเคมีในภาคการเกษตร(หัวทุ่ง มีการเก็บข้อมูลคุณภาพน้ำ น้ำที่ผ่านพื้นที่นา มีสารพิษเจือปน)
- การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Chang) เกิดแมลง โรคพืช
- องค์ความรู้เดิม
- จำนวนประชากรเพิ่ม
- จำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ลดลง
- เรื่องพิธีกรรม (เมื่อมีเหตุการณ์หรือประเพณีที่ต้องแก้เคล็ด ก็จะมีการระดมข้าวมาทำพิธีกรรม)

ศักยภาพพื้นที่

- ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ทางเครือญาติ และวัฒนธรรมความเชื่อ
- ผู้รู้ กลุ่มคน (คนเก็บเมล็ดพันธุ์ คนทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มท่องเที่ยวที่ดึงคนในชุมชนมาทำงานพัฒนา)
- มีการจัดการที่ดี เช่น ปาชุมชน วัฒนธรรมเข้มแข็งเป็นต้น

ภาคีความร่วมมือระหว่างทางมีการทำงานร่วมกับภาคี ได้แก่

- เครือข่ายวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- สถาบันการศึกษาบางโครงการนักวิจัยเชื่อมต่อกับสถาบันการศึกษามหาชนเสริม เช่นชุมชนจะตรวจคุณภาพน้ำ ประสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่มาหนุนกิจกรรมนี้
- ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง

ประเด็นการสื่อสารสาธารณะ

- มิติใหม่ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น สุขภาพ และเกษตร

สำหรับผลการสังเคราะห์ระดับ ภาค จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำพูน อำเภอป่าละเมาะและตำบลดงพญา ได้จัดทำเป็นชุดความรู้ เรียบแล้วแล้ว โดยได้นำเสนอผลงานในเวทีวิชาการความมั่นคงด้านอาหารปี 3 เพื่อเปิดรับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ และอยู่ในช่วงการปรับแก้ เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ ในปีงบประมาณ 2557

กิจกรรมที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามโหนด

เพื่อเป็นกำลังใจซึ่งกันและ และเห็นพื้นที่ เพื่อประเมินสถานการณ์ ความเป็นไปได้ในการสร้างพื้นที่รูปธรรม รวมถึงการสร้างการยอมรับและความน่าเชื่อถือของภาคีความร่วมมือในพื้นที่ร่วมด้วย กลไกได้จัดการแลกเปลี่ยนนี้ จำนวน 1 ครั้ง ระหว่างวันที่ 1-13 ธันวาคม 2555 ที่ อบต ดงพญา และพื้นที่โครงการวิจัย CBR บ้านห้วยหมี่ อบ่อเกลือ จ.น่าน มีผู้เข้าร่วม 60 คน

ปัจจุบันสถานการณ์เรื่องความมั่นคงทางอาหาร ได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติหลายประการ คือ เกิดภาวะวิกฤตพลังงานภาวะโลก

ร้อน เมื่อทรัพยากรลดน้อยลง เศรษฐกิจจึงขาดความคล่องตัวจึงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ช่องว่างของผู้คนในสังคมต่อการเข้าถึงทรัพยากร และละเลยความหลากหลายของนิเวศวัฒนธรรมซึ่งล้วนเป็นภูมิปัญญาที่ผ่านการปฏิบัติจนเกิดเป็นความรู้ในการดำรงชีพ ผลจากวิกฤตข้างต้นทำให้เกิดผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน รวมถึงลดทอนความสามารถในการพึ่งตนเองลง แต่ยังมีชุมชนที่สามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางภาวะวิกฤตได้ด้วยการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งตนเอง ผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" เกิดรูปธรรมในหลายพื้นที่ที่สามารถให้คุณค่าและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ได้ด้วยความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล

ในปี 2551 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เริ่มสนับสนุน "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" ในพื้นที่จังหวัดน่าน รวมถึงอำเภอบ่อเกลือ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างกระบวนการ "ติดตามฐานปัญญา" แก่ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งเน้นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย การขับเคลื่อนงานวิจัย ส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ โดยหลักในการขับเคลื่อนงาน คือ "ความมั่นคงทางอาหาร" ซึ่งมีเป้าหมายหลัก คือ ต้องการให้เกิดความมั่นคงทางอาหารหรือพื้นที่รูปธรรมในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และระดับจังหวัด ที่เป็นผลจากทั้งที่ผ่านจากงานวิจัยและงานพัฒนา และเพื่อให้เกิดความชัดเจนร่วมกัน เพื่อสถาปนาความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชนเป็นหลัก โดยระดับของความมั่นคงทางอาหาร พิจารณาจากการได้มาซึ่งอาหาร จาก 4 ฐาน ได้แก่ ฐานการผลิต ฐานเศรษฐกิจ ฐานทรัพยากร และฐานวัฒนธรรม คำนึงถึงความพอเพียงต่อความต้องการบริโภคในครัวเรือน เป็นสำคัญ และการมีสำรองอาหารเพื่อบริโภคครัวเรือนด้วย พิจารณาจากคุณภาพของอาหาร พิจารณาจากความ เสี่ยง และการสนับสนุนโดยมีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัย จังหวัด คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง และจังหวัดน่าน

อำเภอบ่อเกลือ ถือเป็นพื้นที่เป้าหมายหนึ่งในการศึกษาวิจัยในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนที่สูงและพื้นที่ลาดเชิงเขา รวมถึงมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นพื้นที่ชายขอบที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ซึ่งผลการศึกษาวิจัยเบื้องต้นพบว่า สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ ทั้งทางด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหารเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการพึ่งตนเองทางด้านอาหาร ที่ลดลง อาหารมีไม่เพียงพอการบริโภคโดยเฉพาะปัญหาเรื่องข้าวไม่พอกิน ความหลากหลายของอาหารลด น้อยลง สัดส่วนที่มาของอาหารส่วนใหญ่มาจากการซื้อขาย รวมถึงสิทธิและการเข้าถึงระบบอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิการเข้าถึงฐานทรัพยากร สิทธิในทรัพยากรการผลิต รายได้ที่ต่ำ การเข้าถึงระบบตลาด รวมถึงกา เข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพ และการรुकืบเข้ามาของระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ยางพารา ซึ่งจะมี ผลต่อเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติและจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงทาง อาหารของชุมชนในอนาคต ดังนั้นคำถามที่ต้องหาทางออกร่วมกันก็คือ มิติการปรับตัวของชุมชนว่าชุมชนจะ สร้างความมั่นคงทางอาหารได้อย่างไรท่ามกลางวิกฤตต่าง ๆ ที่รุมล้อมเข้ามา ทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ นโยบายภาครัฐ หรือสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ากระทบที่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันหรือหา วิธีการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร ให้สามารถอยู่กันได้อย่างยั่งยืน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่านร่วมกับเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้ จัดเวทีแลกเปลี่ยนชุดความรู้ ประสบการณ์ "การจัดการความมั่นคงทางอาหาร" ระหว่าง 4 จังหวัดเป้าหมาย เพื่อเป็นการเรียนรู้ข้ามโหนดและข้ามโครงการวิจัย เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจและสร้างการเรียนรู้เชิงถาวร

จัดการความมั่นคงทางอาหารทั้งในระดับพื้นที่และระดับภาคเหนือ ซึ่งจะเป็นการสร้างพลังภาคีสู่การจัดการความมั่นคงของภาคเหนืออย่างยั่งยืนต่อไป

กิจกรรมที่ 3 การหารือภาคีเพื่อจัดงาน FS-Forum ปีที่ 3

จากประสบการณ์การจัดงาน Forum 2 ปีที่ผ่านมา การเตรียมการล่วงหน้าค่อนข้างกระชั้นชิด ปีนี้เป็นปีสุดท้าย ทีมงานเลยมีการเตรียมการก่อน โดยเริ่มหารือภาคี จำนวน 2 ครั้งและหารือรอบกับโหนดอีกหลายครั้ง สารหลัก และข้อตกลงร่วมในการหารือ สรุปได้ดังนี้

1. ที่ไปที่มา

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ มีการเคลื่อนงานภายใต้ theme เรื่องความมั่นคงทางอาหาร ที่ผ่านมามีการจัดงานประชุมประจำปี หรืองาน Forum จำนวน 2 ครั้ง (ปี 2554-55) โดยมีภาคีเครือข่ายเข้าร่วมนำเสนอข้อมูลและแลกเปลี่ยนในเวที ส่วนปีที่สาม ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ต้องตอบโจทย์เรื่องความมั่นคงทางอาหาร ความรู้ และผู้เกี่ยวข้อง จึงได้จัดการประชุมเตรียมงาน รวม 2 ครั้งคือ

ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2556 มีผู้เข้าร่วม จาก 6 ภาคี จำนวน 14 คน

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2556 มีผู้เข้าร่วม จาก 6 ภาคี จำนวน 13 คน

2. ประเด็นหารือ/ และเนื้อหาที่ได้

- 1) การทบทวนทุนที่มี ของภาคี ได้แก่ความรู้ พื้นที่รูปธรรมระดับต่าง ๆ กิจกรรม/ โครงการที่ทำอยู่ เพื่อกำหนดเนื้อหาและภาคีร่วมในการจัดงาน Forum
- 2) การทบทวนงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เกี่ยวข้อง
- 3) การกำหนดเป้าหมายงาน
- 4) การออกแบบงาน Forum ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ปีที่ 3
- 5) การจัดทำสื่อร่วมกับ สกวฯ

ประเด็นที่ 1 การทบทวนทุนที่มีของภาคี และหาแนวร่วมในการจัดงาน Forum

1) มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)

1.1) คุณสุภา ไยเมือง (ผอ.มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย))

ประเด็นที่ทำ

ทำ 3 เรื่อง ได้แก่ 1) เกณฑ์ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร 2) การพึ่งตนเองด้านอาหาร เน้นเรื่องแหล่งทรัพยากร และสิทธิอาหาร 3) City Farm ชุมชนเมืองซื้ออาหารมากขึ้น โดยซื้อจากห้างสรรพสินค้าเป็นส่วนใหญ่ งานนี้อาจเป็นทางออกสำหรับพืชผักปลอดภัยปลอดภัยต่อครัวเรือน

โดยในการทำเรื่องตัวชี้วัด นำมาผสานกับข้อมูลเชิงวัฒนธรรม หากเสนอเป็นนโยบาย ต้องมีระบบการกระจายทรัพยากร และระบบอาหาร ซึ่งคณะกรรมการอาหารฯ ไม่ค่อยดูแลเรื่องนี้ เนื่องจากกรรมการมีส่วนในบริษัทขนาดใหญ่ เมื่อข่าวของแพง คนชนชั้นกลางในเมืองจะลำบาก ซึ่งต้องดูว่าสิ่งที่ห้ะนำไปสู่การกระจาย

ระบบอาหารอย่างไร ขณะนี้กำลังทำตัวชี้วัดระดับครัวเรือนให้มากขึ้น โดยมีการเก็บข้อมูลจำนวน 50 ครัวเรือนทั่วประเทศ

1.2) คุณเกียรติศักดิ์ ยั่งยืน (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย))

ประเด็นที่ทำ

ทำเรื่อง “ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในบริบทสังคมไทย” โดยการร่วมทำงานในระดับหมู่บ้าน และได้ข้อสรุปไปแล้วในปี 2555 ต่อมาปลายปี 2555-ปัจจุบัน กำลังนำตัวชี้วัดที่ได้ ไปทดลองวัดดู ทั่วประเทศ ในภาคเหนือ มี 2 จังหวัดคือ แม่ฮ่องสอน (3 หมู่บ้าน) กับเชียงใหม่ (3 หมู่บ้าน) และกำลังจะทำเพิ่มอีก 4 หมู่บ้าน มีเนื้อหาอยู่ในเรื่อง ระบบอาหาร ความเสี่ยงความเปราะบาง ศักยภาพ โดยมีการเลือกหมู่บ้านตัวอย่างตามภูมิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และพื้นที่ที่สภาพพื้นที่เปราะบาง เช่น พื้นที่ประสบภัยพิบัติ มีการบุกรุกพื้นที่เป็นต้น

หัวใจสำคัญ คือ ชุมชนควรจะเกิดแผนความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจออกมาเป็นในแต่ละเรื่อง เช่น เรื่องความไม่ปลอดภัยด้านอาหาร การจัดการอาหารในพื้นที่สาธารณะ ฯลฯ

กระบวนการ/ วิธีการ คือ ใช้แบบสอบถาม โดยมีประเด็นชี้วัดมาให้ 4 ด้าน พร้อมประเด็นย่อยแต่ละด้าน แล้วให้ทำเครื่องหมายลงในระดับที่คิดว่าใช่ในสภาพของผู้ตอบ โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ (ไม่มี น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด) ใช้เครื่องมือง่ายๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้เอง ในระดับชุมชนต้องให้น้ำหนักทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความเพียงพอต่อบริโภค/ โภชนาการสิทธิและการเข้าถึงระบบอาหาร ศักยภาพ และความเสี่ยง แต่ในระดับประเทศ ให้น้ำหนักเรื่องความเพียงพอ และสิทธิ

ชุดความรู้ที่มี แบบสอบถามตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับหมู่บ้าน แล้วนำไปทำแผนความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

สิ่งที่กลไกฯ สามารถหนุนเสริมได้ นำมาปรับใช้กับการเก็บตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารแล้วออกแบบแผนความมั่นคงทางอาหารของชุมชนวิจัย (เพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรมความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ) โดยกำลังจะดำเนินการอีก 4 หมู่บ้าน ซึ่งทางกลไกภาคเหนือจึงเสนอโครงการวิจัย

1. โหนดลำพูน บ้านสันตติเต่า อำเภอบ้านโฮ่ง จำนวน 259 ครัวเรือน
2. โหนดน่าน (2 หมู่บ้าน)
3. โหนดลำปาง บ้านแม่เชียงรายลุ่ม (ประเด็นป่าชุมชน)

2) ดร. พนมศักดิ์ พรหมบุรณย์ (ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์)

ประเด็นที่ทำ

ทำเรื่องความมั่นคงทางอาหารในเชิงวิชาการ ระดับจังหวัด

กระบวนการ คือ เริ่มจากการชี้เป้าตำแหน่งพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน ปีแรกใช้ฐานข้อมูล จปฐ ที่มีการสำรวจทุกครัวเรือนและบุคคลอยู่แล้ว จึงนำข้อมูล จปฐ มาประเมินแล้วนำมาทดสอบตัวแปรเชิงวิชาการ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม การสำรวจและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1,000 กว่าราย มีการทดสอบทางสถิติ เมื่อมั่นใจข้อมูลทางสถิติแล้ว จึงนำมาเชื่อมกับเรื่องการอธิบายเรื่องราวจำแนกอาหารของครัวเรือน รายจ่ายด้านอาหารเป็นตัวบ่งชี้เรื่องความมั่นคงทางอาหารแต่ละครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ มีการคัดกรองข้อมูลที่น่าเชื่อถือออกไป

มีกระบวนการให้ชุมชนวิเคราะห์ตนเองเรื่องความมั่นคงทางอาหารบนฐานการดำรงชีพ โจทย์อยู่ที่กระบวนการ คาดว่าจะมีการปรับใช้กับชุมชนที่จะถูกเลือกเข้ามา ทั้งชุมชนในนิเวศที่ราบ ที่ดอน ที่สูง และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์พบว่า ครึ่งเรือน 20,000 กว่าครัวเรือน มีการนำเรื่องคุณภาพทรัพยากร ดิน น้ำ มาเป็นตัวแปรทางทรัพยากรเป็นการประเมินซ้อนเข้าไป โดยใช้เส้นมาตรฐานจากแบบสอบถาม มีการใช้ GIS (ระดับตำบล) เพื่อดูเรื่องการเปลี่ยนแปลง สถิติเชิงพื้นที่วิเคราะห์ร่วมด้วย โดยงานระยะนี้ จะดำเนินการที่ตำบลแม่ป๋าง อำเภอพร้าว และอำเภอกัลยาณิวัฒนา

อาจารย์ที่เกี่ยวข้อง ผศ.ดร.ชาญชัย แสงโชโยสวัสดิ์ ดร.บุศรา ลีมนิรันดร์กุล ดร.พนมศักดิ์พรหมบุรณย์

ชุดความรู้ที่มี ความรู้ในการประเมินเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน บนฐานนิเวศที่ราบ ที่ดอน ที่สูง (ระดับหมู่บ้านและระดับครัวเรือนที่มีความไม่มั่นคงทางอาหาร) ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่สามารถหนุนเสริมได้งานชุดนี้สามารถสนับสนุนข้อมูลระดับใหญ่ ระดับจังหวัด เป็นตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในเชิงวิชาการ

3) ดร.บุศรา ลีมนิรันดร์กุล(คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

ประเด็นที่ทำ

- สังเคราะห์งานวิจัยบทบาทความหลากหลายทางชีวภาพกับความมั่นคงทางอาหาร
- บทความเกี่ยวกับเรื่องเกษตรพันธสัญญา สนใจเรื่องสิทธิการเข้าถึงอาหาร (ระบบการเข้าถึงอาหารที่ทำให้วิถีเปลี่ยนแปลง)
- ระบบเกษตรกรกับความมั่นคงทางอาหาร

4) ผศ.ดร.ชาญชัย แสงโชโยสวัสดิ์(ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์)

ประเด็นที่ทำ

งานที่ทำอาจไม่เห็นจุดเชื่อมกับชุมชน เนื่องจากไม่เชี่ยวชาญงานชุมชน แต่มองในระดับเหนือชุมชน เน้นการทำข้อมูลตารางและแผนที่ ทำอย่างไรให้งานที่ลงไปทำกับชุมชนให้เกิดการขยายขึ้นมาในระดับหมู่บ้าน ตำบล จะทำให้ภาพนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น

มีความสนใจเรื่อง โมเดลเล็กเล็กของชุมชนที่จะช่วยขยับขึ้นมาในระดับหมู่บ้าน ตำบล น่าจะเพียงพอ แต่ยังไม่กล้าขยับในระดับอำเภอเพราะข้อมูล Error อาจต้องใช้ทีมที่ใหญ่กว่านี้

5) คุณเกษศิริพันธ์ไพบุลย์ ผอ.สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (ISAC)

ประเด็นที่ทำ

ทางสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ทำเกษตรอินทรีย์ครบวงจร ตั้งแต่ผลิตจนเข้าสู่การตลาด ดำเนินการมา 18 ปี มีการสำรวจผู้บริโภค พบว่ายังไม่เข้าใจความรู้เรื่องผักอินทรีย์ ผักปลอดสารพิษ จัยใจในการมาซื้อผัก การรวมกลุ่มกันยังมีน้อย จะทำได้ในหน่วยงาน โรงเรียน โรงพยาบาล หมู่บ้านจัดสรร เพื่อรอรับผลผลิตเท่านั้น

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัย ทำเรื่องการศึกษาข้อจำกัดเรื่องการตลาดของเครือข่ายแม่กาเด (ตอบโจทย์เรื่องรายได้) และเรื่องการยกระดับผู้หญิงในเครือข่ายเกษตรขึ้นมาเป็นผู้นำและขับเคลื่อนนโยบาย (เกี่ยวข้องกับเรื่องรายได้และการทำเกษตรอินทรีย์)

ชุดความรู้ที่มี

- การผลิตเกษตรอินทรีย์ครบวงจร
- กระบวนการตลาดทางเลือก

สิ่งที่สามารถหนุนเสริมได้

1. มีพื้นที่รูปธรรม ทำกับตลาดใน 14 อำเภอ สมาชิกพันกว่าครอบครัว
2. ตลาดเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ตลาดนัดชุมชน (18 จุด ในเชียงใหม่ โรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยงาน) ศูนย์รวบรวมผลผลิต (คลังเกษตรอินทรีย์) และทดลองทำตลาด CSA ส่งกล่องผักให้ผู้บริโภค (ก่อนเข้าสู่ตลาดมีการสำรวจข้อมูลก่อนทุกตลาด) ถ้าทำเรื่องเกษตรอินทรีย์แล้วจะทำให้เกิดการลดภาวะหนี้สินได้อย่างไร

ประเด็นที่ 2 การทบทวนงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เกี่ยวข้อง

มีงานที่ทำมาเป็นปีที่ 3 ตามยุทธศาสตร์ ปี 2554-56 ที่ได้กำหนด Theme หรือ เรื่องร่วมของภาค คือ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงด้านอาหาร” ซึ่งเห็นผลใน 3 ด้าน คือ 1) พื้นที่รูปธรรม ได้คัดเลือกเป็นตัวแทนนิเวศวัฒนธรรม ได้แก่ บ้านดอยมด จ.เชียงราย บ้านแม่สะแงะ บ้านสันตติเต่า จังหวัดลำพูน บ้านปางหมู บ้านแม่ฮ่อหลวง บ้านแม่ปิง จ.แม่ฮ่องสอน บ้านห้วยหมี่ จ.น่าน บ้านแป้นใต้ จ.ลำปาง และบ้านหัวทุ่ง จ. เชียงใหม่ ในเบื้องต้นอาจมีเพิ่มเติมหากไปหารือกับโหนดที่เกี่ยวข้อง 2) ความรู้ และการสื่อสาร โดยผ่านกระบวนการทำงาน ที่อิงลักษณะเฉพาะขององค์กรคือการสนับสนุนทุนวิจัย โดยมีทั้งหมด 5 ด้าน เริ่มตั้งแต่การทบทวนสถานการณ์ การสร้างความเข้าใจ FS การสร้างความรู้ การทำงานร่วมกับภาคี และการเชื่อมประเด็นงานที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการสร้างพื้นที่รูปธรรมความมั่นคงทางอาหาร ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

การกำหนดเป้าหมายการจัดงาน Forum ที่ผ่านมา 2 ปี เน้นการนำเสนอผลงานทั้ง 3 ด้าน (ความรู้/พื้นที่รูปธรรม/ การสื่อสาร) ที่เป็นผลสุดท้ายของการบูรณาการงานจากหลายภาคี คือ มีกลไกการจัดการและแผนเกี่ยวกับเรื่องอาหารในระดับต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านอาหาร (ข้าว กับข้าว และอื่น ๆ) เพื่อให้เห็นความเสี่ยง/ ความเปราะบาง และศักยภาพ/ ปัจจัยสนับสนุน ทั้งนี้ยังมีเครื่องมือที่สำคัญคือ การประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในด้านต่าง ๆ 4 ด้าน คือ 1) มีกิน/ มีคุณภาพ 2) สิทธิ/ การเข้าถึง 3) ความเสี่ยง/ ความเปราะบาง และ 4) ศักยภาพ/ ปัจจัยสนับสนุน โดยใช้ประเภทอาหาร และฐานอาหาร (4 แหล่ง) เป็นกรอบในการอธิบายทั้งนี้ได้นำเครื่องมือการประเมินตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร (FSI) ของมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มาปรับใช้ เพื่อวิเคราะห์ประมวลให้เห็นความเสี่ยง และศักยภาพทั้งระบบร่วมกับเครื่องมืออื่น ๆ ได้แก่ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (PLP: Participatory Learning Process) เช่น แผนที่ต่าง ๆ ปฏิทิน และเส้นแบ่งเวลา เป็นต้น

ประเด็นที่ 3 การออกแบบงาน Forum FS ภาคเหนือ

(1) เป้าหมาย

1. ในเชิงความรู้ เพื่อเสนอความรู้เรื่องตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในระดับต่าง ๆ
2. ในเชิงพื้นที่ เพื่อนำเสนอพื้นที่รูปธรรมในการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน
3. การผลักดันเชิงนโยบายท้องถิ่น

ทำอย่างไรให้ผู้เข้าร่วมได้เห็นผลกระทบ แล้วคิดถึงการปรับตัวและตั้งรับกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น

- ต้องการนำเสนอกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหาร และรูปธรรมของพื้นที่ที่มีการจัดการความมั่นคงทางอาหาร
- ชาวบ้านที่เข้าร่วมได้วางเป้าหมายที่จะขับเคลื่อนต่อ ซึ่งอาจนำไปสู่โจทย์วิจัยใหม่ในปีข้างหน้า

กลุ่มเป้าหมาย

- ชาวบ้านจากพื้นที่รูปธรรม
- ผู้กำหนดนโยบาย
- กลุ่มจังหวัด(ภาคเหนือตอนบน 1 : เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน)
- ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเช่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สิ่งที่อยากเห็น

1. อยากเห็นพื้นที่รูปธรรม+ เห็นทางออกในแบบที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้
2. อยากให้คนที่กำหนดนโยบายและคนในชุมชนเข้ามารับฟัง
3. ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม ว่าเห็นอย่างไรกับสิ่งที่ทางผู้จัดนำเสนอ
4. เรื่องความมั่นคงทางอาหารในเชิงการสื่อสาร
5. เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของนโยบาย ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนของชุมชน อาจยกตัวอย่างกรณีศึกษาเรื่องตลาดของสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน
6. กระบวนการการบูรณาการการทำงานร่วมกันในพื้นที่ ถ้าจะกลับไปทำได้อาจต้องทำอย่างไรโดยยึดชุมชนเป็นฐาน

(2) ระยะเวลา ใช้ระยะเวลา 1 วันครึ่ง (12-13 กันยายน 2556)

(3) รูปแบบงาน

วันแรก

- การนำเสนอวิทัศน์
- ภาพรวมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ การนำเสนอรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ การนำเสนองานวิจัยเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารจากภาคีเครือข่าย

วันที่สอง

- การแบ่งกลุ่มเพื่อระดมหาทิศทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารร่วมกัน

บรรยายภาคภายในงาน

- เวทีเสวนาห้องใหญ่ และห้องย่อยบริเวณรอบมีการจัดกาดพื้นเมือง และการสาธิตต่างๆ

(4) ลำดับกระบวนการ

หากเป้าหมายต้องการทบทวนงานยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี อาจวางประเด็น ดังนี้

- นำเสนอเป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ทำอะไรมาบ้าง บรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด
- สิ่งใดที่ยังเคลื่อนไปไม่ถึง เพราะอะไร

- สิ่งทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือกำลังทำอยู่ บรรลุเป้าหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับประเทศเพียงใด

(5) เนื้อหาข้อมูลที่จะนำเสนอ

(5.1) ข้อมูลภาพรวมที่ควรนำเสนอในงานนี้ มี 2 ประเด็นหลัก คือ 1. กลไกการขึ้นใจของชุมชน และ 2. สะท้อนปัจจัยเสี่ยงที่จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาหรือการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้แก่ เกษตรพันธสัญญา สิทธิการใช้ที่ดินและทรัพยากร การขยายพื้นที่พืชอุตสาหกรรม(ข้าวโพด ยางพารา มันสำปะหลัง) การขยายของห้างต่างชาติ (Modern Trade) การซื้อที่ดินในที่ราบ และการเปลี่ยนมือที่ดินของคนภายใน

(5.2) ชุดความรู้ที่มีจากพื้นที่รูปธรรมประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เสนอชุดให้เลือก ได้แก่

ความรู้ชุดที่ 1

- 1) นิเวศกับศักยภาพด้านการจัดการอาหารท่ามกลางความหลากหลาย
- 2) ตลาดท้องถิ่นที่ชาวบ้านทำเอง เกิดผลอะไร ให้คุณค่าอะไรในระบบความมั่นคงทางอาหาร (ทาง ISAC น่าจะมีข้อมูลช่วยในส่วนนี้ได้)
- 3) กลไกหรือองค์กรเพื่อการจัดการความมั่นคงทางอาหารภายในชุมชน
- 4) การแก้ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร เช่น ชุมชนที่มีปัญหา Climate Change มีผลต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร
- 5) การจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชน อาจนำเสนอชุดคิดของพื้นที่รูปธรรม
- 6) เครือข่ายความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือมีจริงหรือไม่ อย่างไร ถ้ายังไม่มีใช้โอกาสของเวทีนี้ มาสร้างเครือข่ายร่วมกันหรือไม่ อย่างไร
- 7) ข้อมูลเชิงนโยบายเรื่องการค้าชายแดน

ความรู้ชุดที่ 2

- 1) การพัฒนาความมั่นคงทางอาหารบนฐานวัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านเล่าเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น การปรับตัวของชุมชน
- 2) เกษตรยั่งยืนของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร
- 3) ระบบตลาดทางเลือก
- 4) กลไกการสนับสนุนการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหาร
- 5) แนวทางการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้วิกฤตต่างๆ เช่น น้ำท่วมภาคใต้ นครศรีฯ เข้าที่นาร้าง 3 ปีปลูกข้าวส่งให้ชุมชนที่เจอน้ำท่วม เป็นต้น
- 6) กลไกการสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและการขยายผล
- 7) งานวิจัยของชุดความมั่นคงด้านอาหารของฝ่าย 2 สกว. (อาจารย์ประภาพร) ผวนกับเครื่องมือ (FSI) ของมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน
- 8) งานวิจัยด้านเกษตรพันธสัญญา ของอาจารย์บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล และอาจารย์ชาญชัย แสงโชยสวัสดิ์

(5.3) การลำดับข้อมูล อาจเน้นสิ่งที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือทำ แล้วมีข้อมูลจากภาคีองค์กรมาเสริม (เช่น งานที่เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือทางวิชาการที่สนับสนุนชุมชน เช่นตัวชี้วัดFS ระดับเหนือชุมชน งานวิจัย วิชาการระดับ มหภาพ เป็นต้น) ได้แก่

- 1) ชุดความรู้ในการจัดการความมั่นคงทางอาหารในเชิงวัฒนธรรมตามภูมิโนเวศต่างๆ
- 2) กลไกในการสร้างความมั่นคงทางอาหารในกลุ่มต่างๆ
- 3) กระบวนการ/ กลไกในการสร้างเครือข่าย เช่น การขยายความคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ผ่านโครงข่ายกับชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อร่วมกันขยายผล

(6) เนื้อหาข้อมูลที่จะนำเสนอในวิดิทัศน์ ทริปนักข่าว

วิดิทัศน์ควรมีระยะเวลาประมาณ 15-20 นาที

เน้นให้ข้อมูลจากวิดิทัศน์ ที่สามารถตั้งคำถามกับผู้ชมต้องทำให้เห็นภาพที่ชวนคิดและนำไปสู่การสังเคราะห์โดยการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ (ปัญหา/ ความเสี่ยง/ ความเปราะบาง ที่นำไปสู่ความไม่มั่นคงด้านอาหาร) เช่น เกษตรพันธะสัญญา การขยายพื้นที่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และพืชเชิงเดี่ยวอื่น ๆ สิทธิการใช้ที่ดินและทรัพยากร การขยายพื้นที่พืชอุตสาหกรรม (ข้าวโพด ยางพารา มันสำปะหลัง) การขยายของห้างต่างชาติ และการค้าชายแดน

เนื้อหาที่จะนำเสนอเป็นภาพรวมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ภาคเหนือ ได้แก่

- 1) กลไกการขึ้นใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชน (ภาพนี้ต้องชัดว่าเริ่มอย่างไรจนถึงมีภาคีเครือข่ายมาร่วม เพื่อให้คนนอกเห็นชัดว่าเรื่องความมั่นคงทางอาหารจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแตกต่างจากงานเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่มาจากสถาบันการศึกษา)
- 2) เกิดผลผลิต (เช่น เกิดโครงการวิจัย ชวบ้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรม) ผลลัพธ์ เช่น ชวบ้านมีความสุข ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร และผลกระทบ เช่น เกิดการสร้างเครือข่าย อย่างไร
- 3) ใช้ตัวชี้วัดอย่างไร ได้ผลอย่างไร และสามารถตอบโจทย์เรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารได้ในระดับไหน

(7) การเตรียมข้อมูลนำเสนอ (ก่อนจัดงาน หรือก่อน 12 กย.56)

- 1) การถอดบทเรียนชุดความรู้ของชุมชนวิจัยที่ทำเรื่องความมั่นคงทางอาหารทั้งหมด- เติมข้อมูลสถานการณ์ที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนเป็นระยะ พาชุมชนวิจัยไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่มีประสบการณ์ในประเด็นคล้ายกันไหน/ ทีมกลไกกลางภาคเหนือ)
- 2) สังเคราะห์ความรู้ของโครงการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารทั้งหมด (ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง) เช่น งานวิจัยของ ISAC ที่ทำกับแม่โจ้ศึกษาข้อจำกัดเรื่องตลาดอินทรีย์ และการพัฒนาศักยภาพผู้หญิง จุดเน้นอาจมองเรื่องแนวโน้มของตลาดอินทรีย์ว่ามีข้อจำกัด การเข้าถึง การสนใจเข้าร่วมกับเครือข่าย และการนำเสนอ 2 โครงการวิจัย ซึ่งจะเสร็จประมาณเดือน พฤษภาคม 2556 อาจมีประเด็นนำเสนอ
 - ภาพของตลาดชุมชนที่อยากเห็น มองจากมุมมองผู้บริโภคและหน่วยงานรัฐ
 - ตลาดเป็นตัวปัญหาการกระจายผลิตภัณฑ์เกษตรยังยั้งหรือไม่ อย่างไร และจะแก้ไขได้อย่างไร ระบบคิดในการอยากดำรงตลาดชุมชนในลักษณะเหล่านี้

(8) ข้อเสนอแนะอื่นๆ

- 1) ยังไม่ควรเอาเรื่องAEC เข้ามานำเสนอในเวที เนื่องจากมองว่ายังเป็นเรื่องที่ชาวบ้านยังไม่เข้าใจ แต่ชาวบ้านกำลังทุกข์กับนโยบายของรัฐในเรื่องที่เกี่ยวกับความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารมากกว่า เช่น เกษตรพันธสัญญา ความเหลื่อมล้ำ การเปลี่ยนพื้นที่ปลูกอาหารเป็นพืชพลังงาน เป็นต้น ประเด็นสำคัญที่ควรมอง คือ ชาวบ้านจะต้องปรับตัวอย่างไร และกลไกของท้องถิ่น จะช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารให้ชาวบ้านได้อย่างไร
- 2) งานวิจัยควรสามารถนำไปขับเคลื่อนนโยบายได้ และช่วยพัฒนาความคิดภูมิปัญญาของชุมชนภาคเหนือ ควรค้นหาความเสี่ยงและการปรับตัวโดยใช้ด้านต่างๆ มาช่วย
- 3) การถอดความรู้
 - ถอดความรู้ของพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารแล้วค่อยนำมาเชื่อมกับทางมูลนิธิและอาจารย์ ซึ่งมีหลายระดับ แล้ววางเนื้อหาในการนำเสนอใน Forum
 - การเข้าสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนรูปธรรม แล้วนำเสนอเป็นนโยบายระดับตำบล (เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่๖)
 - ทำอย่างไรให้ชุมชนเป็นจุดเริ่มในการทำแผนความมั่นคงทางอาหารของตนเอง และดึงคนที่เกี่ยวข้องมาช่วยหนุนเสริม

ประมวลโจทย์อนาคตที่น่าสนใจ

1. อาหารศึกษา คุณค่าของอาหาร ความเสี่ยงในการบริโภค
2. วัฒนธรรมอาหารของแต่ละนิเวศ
3. การสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่
4. เชื่อมโยงกับแผนงานของจังหวัด“เชียงใหม่อาหารปลอดภัย”
5. ภูมิปัญญาการจัดการอาหารของชุมชน
6. การศึกษาเรื่องความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชายแดน เชื่อมกับเรื่องคนชายขอบ สิทธิการเข้าถึงอาหาร พืชอาหาร พืชพลังงาน

กิจกรรมที่ 4 การเตรียมการเพื่อจัดทำVCD ความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ

เมื่อดำเนินงานมาครบ 3 ปี งานปีที่ 3 มีความรู้ มีพื้นที่รูปธรรมระดับต่าง ๆ ที่ชัดเจนสามารถสื่อสาร สร้างความเข้าใจต่อสาธารณะ ในการจัดการสู่ความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศ วัฒนธรรมได้ จึงเตรียมการจัดทำ VCD โดยความร่วมมือจาก สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีอาชีพการจัดทำ และพื้นที่/ โหนดเป้าหมาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ความเชื่อพื้นฐาน

1. ความมั่นคงด้านอาหารเป็น "สหวิทยาการ" เกี่ยวข้องกับหลายศาสตร์ เช่น เกษตรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ทรัพยากร สุขภาพ เป็นต้น
2. การจัดการฐานอาหาร (จากการผลิต จากธรรมชาติ จากวัฒนธรรมและจากการซื้อ) มีองค์กรต่าง ๆ ดำเนินการอยู่แล้ว ตามบทบาทหน้าที่ตน เช่น กระทรวงเกษตรดูแลการผลิต กระทรวงพาณิชย์

ดูแลการตลาด เป็นต้น ดังนั้นเนื้อหาหลักในการขับเคลื่อนจึงต้องศึกษาแผนงาน และผลงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย

3. การจัดการความมั่นคงด้านอาหาร ต้องบูรณาการ หรือ การทำงานกับหลายภาคส่วน
4. การวัดความมั่นคงด้านอาหาร "ต้องการเครื่องมือที่เหมาะสม" ซึ่งอาจแตกต่างกันในแต่ละระดับ เช่น ระดับครัวเรือนและชุมชน ระดับจังหวัด และระดับประเทศ
5. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น "เป็นเครื่องมือหรือกระบวนการ" ในการสร้างความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชนได้ส่วนหนึ่ง แต่ต้องมีเครื่องมืออื่น ๆ มาหนุนเสริม หรืองานพัฒนามาต่อยอด จึงจะสมบูรณ์ต่อเนื่อง

เป้าหมายงาน 3 ปี FS-N (ความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ) ปี 2554-56

1. สถาปนาความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรม ระดับชุมชน อำเภอ และจังหวัด
2. ชูความรู้ "กระบวนการสถาปนาความมั่นคงด้านอาหาร" โดยเครื่องมือ CBR เป็นฐานในการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความรู้ และเชื่อมร้อยภาคีความร่วมมือ
3. ชูความรู้ "ความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศ วัฒนธรรมภาคเหนือ"

นิเวศ : ที่ราบ ที่ดอน และที่สูง ที่มีวิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่ต่างกัน รวมถึงการจัดการทรัพยากร บนเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นศักยภาพ หรือความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหารที่แตกต่างกัน

วัฒนธรรม : เผ่าพันธุ์ที่หลากหลาย ที่มี "วัฒนธรรมด้านอาหาร" ความเชื่อ และรูปแบบการจัดการโดยชุมชนต่อทรัพยากร วิถีการกิน การค้าขาย การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน และการสำรองอาหาร ที่แตกต่างกัน

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะและท้องถิ่น ต่อการจัดการสู่ความมั่นคงด้านอาหารในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

กระบวนการ

1. วิเคราะห์สถานการณ์ ความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือ
2. กำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่
3. สร้างความเข้าใจ FS กับพื้นที่เป้าหมาย และเครือข่าย CBR ที่สนใจ (โหนด/ พี่เลี้ยง CBR)
4. สร้างความรู้ โดย
 - วิเคราะห์พื้นที่เป้าหมายระดับอำเภอ และจังหวัด ทบทวนศักยภาพทุนเดิม สถานการณ์ ปัญหา/ สาเหตุ เพื่อค้นโจทย์ (ความรู้ที่ยังขาด)
 - พัฒนาโครงการวิจัย CBR ขึ้นโครงการระดับต่าง ๆ (ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด)
 - สังเคราะห์ความรู้ เพื่อการสื่อสาร ทำชุดความรู้ตามเป้าหมาย โดยการมีส่วนร่วม (คิด-ติดตามผลปฏิบัติงาน) ของโหนด/ พี่เลี้ยง และผู้เกี่ยวข้อง 2 จังหวัด (มสส/ลพ.) 2 อำเภอ (ปาย/บ่อเกลือ) และ 15 โครงการ (5 จังหวัด)
5. เติมเครื่องมือเพื่อประเมินความมั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน "ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารระดับครัวเรือนและชุมชน" ในโครงการวิจัยเป้าหมายระดับชุมชน เพื่อเพิ่มพลังในการวิเคราะห์
6. จัด FS-Forum ปีละ 1 ครั้ง (เดือนกันยายน) เพื่อเชื่อมงานกับภาคี แลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ ประสพการณ์ สื่อสารสาธารณะ และสร้างเครือข่ายระดับภาค

7. ทำงานร่วมกับภาคี เช่น มูลนิธิSA สกว.ฝ่าย2/ ABC ม.แม่โจ้ ม.เชียงใหม่ ISAC ศูนย์วิจัยข้าว กษ.จังหวัดฯ
8. เชื่อมประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน ทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดทำVCD

1. เป้าหมาย

- เพื่อเป็นสื่อในการเปิดประเด็นสู่เวทีสมัชชาความมั่นคงด้านอาหาร ภาคเหนือ ครั้งที่ 3 ในวันที่ 12-13 กันยายน 2556
- เพื่อสรุปผลที่เกิดขึ้นของการขับเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหารภาคเหนือของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับภาคี

2. เนื้อหา

วิทัศน์ มีระยะเวลาประมาณ 15-20 นาที

เน้นให้ข้อมูลจากวิทัศน์ สามารถตั้งคำถามกับผู้ชม เพื่อคิดต่อว่าจะขับเคลื่อนงาน "ความมั่นคงด้านอาหารไปในทิศทางใด อย่างไร และควรมีใครมาร่วมดำเนินการบ้าง งานจึงจะสำเร็จโดยมีเนื้อหา 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ต้องทำให้เห็นภาพที่ชวนคิด ให้เห็นปัญหา หรือความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหารของภาคเหนือ (ตอนบน) โดยการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ (ปัญหา/ ความเสี่ยง/ ความเปราะบาง ที่นำไปสู่ความไม่มั่นคงด้านอาหาร) เช่น เกษตรพันธะสัญญาที่ไม่เป็นธรรม การขยายพื้นที่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และพืชเชิงเดี่ยวอื่น ๆ การขาดสิทธิในที่ดินและทรัพยากรบนพื้นที่สูง การขยายพื้นที่พืชอุตสาหกรรม/ พลังงาน (ยางพารา มันสำปะหลัง) การขยายตัวของห้างต่างชาติ และการค้าชายแดน

ส่วนที่ 2 ผลที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และภาคีร่วมในการขับเคลื่อนงานFS ตอบปัญหาได้มากน้อยเพียงใด เนื้อหาที่จะนำเสนอเป็นภาพรวมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ภาคเหนือ ได้แก่

- 1) กลไกการขึ้นโจทยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชน (ภาพนี้ต้องชัดว่าเริ่มอย่างไรจนถึงมีภาคีเครือข่ายมาร่วม เพื่อให้คนนอกเห็นชัดว่าเรื่องความมั่นคงทางอาหารจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแตกต่างจากงานเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่มาจากสถาบันการศึกษา)
- 2) เกิดผลผลิต เช่น เกิดโครงการวิจัย ชาวบ้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผลลัพธ์ เช่น สามารถลดความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ลงได้ ยกระดับการจัดการบนฐานความรู้และทุนเดิมในท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึก/ตระหนักถึงความไม่มั่นคงด้านอาหาร เกิดแผน/ กิจกรรมเพื่อฟื้นฟูฐานอาหารในท้องถิ่น ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร และผลกระทบ เกิดการสร้างเครือข่ายในการจัดการร่วมกัน
- 3) ใช้ตัวชี้วัดอย่างไร ได้ผลอย่างไร และสามารถตอบโจทยเรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารได้ในระดับไหน

เนื้อหา FS จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ผลที่เกิดขึ้นที่ไหน อย่างไร)

- 1) การผลิตอาหารคุณภาพและการตลาดที่เป็นธรรม ผ่านการขับเคลื่อนงานเกษตรกรรมยั่งยืน
- 2) การฟื้นฟูฐานทรัพยากร รวมถึงสิทธิและการเข้าถึงอย่างเป็นธรรม
- 3) การสร้างรายได้เพื่อเข้าถึงอาหารที่ต้องซื้อQBT/ เศรษฐกิจชุมชน

- 4) การรู้เท่าทัน "การบริโภคน" ที่เอื้อกับสุขภาพ และส่งเสริมอาหารพื้นบ้าน
- 5) การพัฒนากลุ่มเครือข่าย (กลไกจัดการ FS)
เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน
- 6) การสร้างพื้นที่รูปธรรม3 ระดับ (ชุมชน อำเภอ จังหวัด)

หากเอาเนื้อหาเป็นตัวตั้ง แล้ววิเคราะห์โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีโจทย์ที่สอดคล้องในแต่ละเนื้อหา
ดังตาราง

ตารางที่ ผ.2-3 โครงการวิจัยและประเด็นเด่นในแต่ละเนื้อหาที่เชื่อมกับ“ความมั่นคงด้านอาหารเพื่อทำVCD

ที่	เนื้อหาหลัก	โครงการที่เกี่ยวข้อง	อำเภอ-จังหวัด/ นิเวศเผ่า ประเด็นเด่น
1	การผลิตอาหาร คุณภาพ และ การตลาดที่เป็น ธรรม ผ่านการ ขับเคลื่อนงาน เกษตรกรรม ยั่งยืน	1.1 กระบวนการและรูปแบบการ ขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ท้องถิ่นตำบลลวงเหนือ	■ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ■ ที่ราบ/ คนเมือง การขยายการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้ระบบตลาดที่เป็นธรรม ร่วมกับเครือข่ายพัฒนาในพื้นที่
		1.2 แนวทางการพัฒนาเกษตรกรใน พื้นที่ลุ่มน้ำปิงห่าง ตำบลอุโมงค์ ให้มีความสามารถในการ พึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วม ของเทศบาลตำบลอุโมงค์และ ชุมชน	■ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ■ ที่ราบ/ คนเมือง การเชื่อมงานกับเทศบาลตำบลในการส่งเสริม การผลิตอาหารคุณภาพ/ พัฒนากลุ่ม
2	การฟื้นฟูฐาน ทรัพยากร รวมถึง สิทธิและการ เข้าถึงอย่างเป็น ธรรม	2.1 แนวทางการฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อ สร้างความมั่นคงทางอาหารของ ชุมชนลัวะ บ้านห้วยหมี ตำบลลง พญา	■ อำเภอป่อเถือ จังหวัดน่าน ■ ที่สูง/ ลัวะ ชุมชนศึกษาที่มาของอาหารทุกประเภท ทั้ง จากทรัพยากร ผลิตเอง แลกเปลี่ยน และซื้อ และ ได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูฐานอาหารสู่การลด การซื้อ ลดความเสี่ยงต่าง ๆ
		2.2 การศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการ อาหารแบบพอเพียงตามวิถี"ปา กาเกอญอ" บ้านแม่อุคคอง ตำบลแม่อุคคอง	■ อำเภอขุนยวม/ แม่ฮ่องสอน ■ ที่สูง/ ปากาเกอญอ ชุมชนมีศักยภาพของชนเผ่าในการอยู่กับป่า อย่างยั่งยืนจึงพยายามฟื้นฟูฐานอาหารจากป่า จากลำน้ำ รวมถึงระบบเกษตรในเขตป่า สู่การเป็น ศูนย์เรียนรู้ในการจัดการอาหาร
		2.3 กลยุทธ์การสร้างการเรียนรู้เพื่อ ขยายผลการจัดการป่าชุมชน อย่างยั่งยืนบ้านแม่เชียงรายลุ่ม	■ อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ■ ที่ราบ/ คนเมือง ชุมชนมีการจัดการป่าชุมชนที่ดีอยู่ก่อนแล้ว แต่ยังไม่สามารถขยายผลสู่การสืบทอดสู่คนรุ่น ใหม่ จึงใช้การจัดทำข้อมูลความรู้ และการใช้

ที่	เนื้อหาหลัก	โครงการที่เกี่ยวข้อง	อำเภอ-จังหวัด/ นิเวศเฝ้า ประเด็นเด่น
		2.4 กระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนบ้านแห่น เพื่อหาแนว ทางการอนุรักษ์ถิ่นอาศัยไก (สาหร่ายน้ำจืด) ในแม่น้ำยาว ของชุมชนบ้านแห่นหมู่ที่ 1,2,3 ตำบลผาทอง	ประโยชน์จากป่าเป็นจุดเริ่ม ■ อำเภอท่าวังผา จังหวัด<u>ตาก</u> ■ ที่ราบ/ คนเมือง การใช้การเปลี่ยนแปลงของสาหร่าย “ไก” เป็น ตัวชี้วัดระบบข้าวโพดโดยรอบ เพื่อสะท้อนว่า ระบบนี้มีป้ ญหาต่อคุณภาพของลำน้ำ เพื่อให้ ชุมชนเกิดความตระหนัก หาทางออกร่วมกัน
3	การสร้างรายได้ เพื่อเข้าถึงอาหาร ที่ต้องซื้อ (CBT/ เศรษฐกิจชุมชน)	3.1 การฟื้นฟูวิถีชีวิตผ่านการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ บ้านดอย มด ตำบลแม่เจดีย์ใหม่	■ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัด<u>เชียงราย</u> ■ ที่สูง/ มูเซอดำ การท่องเที่ยวนอกจากจะสร้างรายได้เสริมให้ ชุมชนแล้ว วิถีมูเซอยังสามารถให้ฟื้นฟูการ พึ่งตนเองด้านสุขภาพ และอาหาร
		3.2 การปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐาน ทรัพยากรของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว ระยะที่ 1	■ อำเภอเชียงดาว จังหวัด<u>เชียงใหม่</u> ■ ที่ราบเชิงเขา/ คนเมือง ชุมชนมีแผนชีวิตเชิงบูรณาการในการจัดการ ตนเอง มีกลไกการขับเคลื่อนในชุมชน โดยมี รายได้จากหลายแหล่ง บนฐานทรัพยากร ลด ความเสี่ยงด้านอาหารได้
4	การรู้เท่าทัน "การ บริโภค" ที่เอื้อกับ สุขภาพ และ ส่งเสริมอาหาร พื้นบ้าน	4.1 การฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีการ บริโภคอย่างยั่งยืน บ้านแป้นใต้ ตำบลบ้านสา	■ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัด<u>ลำปาง</u> ■ ที่ราบ/ คนเมือง ศึกษาวิถีการบริโภคโดยเก็บค่าใช้จ่ายด้าน อาหาร และผลกระทบด้านสุขภาพ จนนำไปสู่การ จัดการความเสี่ยง ในการซื้ออาหาร โดยทำงาน ร่วมกับภาคีหลากหลาย
		4.2 การดูแลสุขภาพด้วยอาหาร พื้นบ้านของชุมชนบ้านสัน ต๊อบเต่า	■ อำเภอบ้านโฮ่ง/ <u>ลำพูน</u> ■ ที่ราบ/ คนเมือง เป็นชุมชนใกล้เมือง มีร้านสมัยใหม่ใกล้ตัว แต่ ชุมชนก็สามารถรวมตัวกัน เพื่อสร้างคุณค่าของ อาหารพื้นบ้าน จนห้างใกล้บ้านปิดตัวลง
5	การพัฒนากลุ่ม/ เครือข่าย (กลไก จัดการ FS)	5.1 การจัดการระบบการผลิตและ ตลาดทางเลือก ของเครือข่าย เกษตร ทางเลือกอำเภอแม่สะ เรียง	■ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัด<u>แม่ฮ่องสอน</u> ■ ระดับอำเภอ การค้นหาศักยภาพและทุนเดิม ที่มีในพื้นที่ เพื่อขยายสมาชิก SA โดยใช้ตลาดและความ ร่วมมือภาคี
		5.2 นวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนา เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน	■ <u>ลำพูน</u>/ ระดับจังหวัด ใช้กระบวนการสืบค้นป้ ญหาและสถานการณ์ ด้านการเกษตร และศักยภาพ/ ทุนเดิม ในพื้นที่

ที่	เนื้อหาหลัก	โครงการที่เกี่ยวข้อง	อำเภอ-จังหวัด/ นิเวศเฝ้า ประเด็นเด่น
			เพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายSA ของจังหวัด จนเกิดเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยมีข้อมูลความรู้เป็นฐานการขับเคลื่อน เกิดพลัง พลังในการเชื่อมภาคีและพัฒนา SA
6	การสร้างพื้นที่ รูปธรรม 3 ระดับ (กำลังดำเนินการ ยังไม่เห็นผล ชัดเจน)	<u>ระดับตำบล</u> ตำบลอุโมงค์ จ.ลำพูน	โดยมีเทศบาลตำบลอุโมงค์เป็นเจ้าภาพ ร่วมกับ โหนดลำพูน และเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจ. ลำพูน ทำงานบนฐานการผลิต เชื่อมสู่การ พึ่งตนเองด้านอาหาร (ดำเนินการไปแล้ว 40 %)
		<u>ระดับอำเภอ</u> อำเภอบ่อเกลือ จ.น่าน	โดยมีศูนย์ประสานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพ มี โครงการ CBR ในพื้นที่ 3 โครงการ เชื่อมงานได้ 1 ตำบล (ดำเนินการไปแล้ว 30 %)
		<u>ระดับจังหวัด</u> จังหวัดแม่ฮ่องสอน	โดยมีศูนย์ประสานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครือข่าย เกษตรทางเลือกจ.แม่ฮ่องสอนเป็นเจ้าภาพ มี โครงการ CBR ในพื้นที่ 22 โครงการ เชื่อมภาคี ประชาสังคมได้ ภาคีภาครัฐบางส่วน มีเป้าหมาย เสนอเป็นนโยบายจังหวัดในปี 2557-8 (ดำเนินการไปแล้ว 60 %)

หมายเหตุ

ในการถ่ายทำจริง ได้เลือกโครงการวิจัย จำนวนเพียง 5 โครงการเท่านั้น คือโครงการที่ 2.1) , 4.1) , 5.2), โครงการบ้านแพมบก และบ้านแม่ปิง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 3 คำถามต่อเนื่องกับการขับเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหาร

- 1) งานที่ได้ทำไปนั้นเป็นเพียงบางส่วน รวมทั้งการเชื่อมร้อยภาคียังทำได้น้อยขยายงานออกไปอย่างไร
- 2) จะสร้างความเข้าใจสาธารณะต่อความมั่นคงด้านอาหารอย่างไรภาคส่วนต่าง ๆ คิดอย่างไรกับเรื่องนี้เราตระหนักถึงความเสี่ยงด้านอาหารมากน้อยเพียงใด)
- 3) จะบูรณาการการทำงานกันอย่างไร ใครจะเป็นเจ้าภาพ
- 4) จะเริ่มทำอะไรกันก่อนดี (เพราะคิดแบบบูรณาการ แต่ทำต้องแยกกันทำ)
- 5) มีกลไกจัดการด้านอาหารในภาวะวิกฤตในท้องถิ่นของท่านบ้างหรือไม่ ทำอย่างไร

กิจกรรมที่ 5 การนำเครื่องมือFSI มาปรับใช้ เพื่อเชื่อมประเด็นวิจัยสู่ความมั่นคงด้านอาหาร

มีรายละเอียดในเนื้อหาหลักแล้ว

กิจกรรมที่ 6 การติดตามหนุนเสริมโหนด/ พี่เลี้ยงที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เป้าหมาย

ได้แก่แม่ฮ่องสอน ลำพูน น่าน ตามลำดับ ซึ่งการติดตามนี้จะทำ 2 ระดับ คือในระดับโครงการวิจัย และระดับโหนด เพื่อร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ทั้งการขึ้นโครงการ การปิดโครงการ การเชื่อมภาคีความร่วมมือ โดยเน้นที่โหนดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมียุทธศาสตร์ 3 ปี เป็นเรื่องความมั่นคง

ด้านอาหารเหมือน กลไก 6 เดือนที่ผ่านมาเป็นการหนุนช่วยในการพัฒนาโครงการ จนได้ข้อเสนอโครงการระดับจังหวัดจำนวน 2 โครงการ (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และข้าว) ระดับชุมชน 1 โครงการการใช้ที่ดินในพื้นที่บ้านแม่ปิง” อ.ปาย ระดับลุ่มน้ำ 1 โครงการ “ลุ่มน้ำแม่เมือง” อ.ปาย และ โรงเรียนพุทธเกษตรขุนยวม รวม 5 โครงการตามเป้าหมาย ปี 2556 อนุมัติไปแล้ว 1 โครงการและกำลังพิจารณาอีก 4 โครงการ

กิจกรรมที่ 7 การเชื่อมร้อยภาคีความร่วมมือ

มีรายละเอียดในเนื้อหาหลักแล้ว

ภาคผนวก 3

การวัดแนวโน้มสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน (การนำตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหารสู่ปฏิบัติการ)

1. คู่มือ/ คำชี้แจงการวัดแนวโน้มสถานะFS

ตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนประเทศไทย ได้ทำประมวลผลจากรายงานศึกษาวิจัยความมั่นคงทางด้านอาหารทั่วประเทศ ประกอบด้วยภาคเหนือ อีสาน กลาง และใต้ รวมทั้งสิ้น 26 ชุมชน จากนั้นได้สรุปออกมาเป็นตัวชี้วัดที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองจากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสามารถคัดกรองได้เป็น 6 ตัวชี้วัดด้วยกัน ตัวชี้วัดความเป็นมั่นคงด้านอาหารมีความสำคัญในฐานะเป็นเกณฑ์ข้อบ่งชี้ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของความมั่นคงทางด้านอาหาร และสามารถให้ภาพอธิบายชุมชนครอบคลุมทุกมิติ

สำหรับการประเมินสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารของครอบครัว และชุมชนนี้ เป็นการพัฒนาต่อยอดจากผลการประมวลตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยได้ทำการออกแบบเครื่องมือให้ง่ายและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติการประเมินในชุมชนไทยทั่วไป การรู้สถานะความมั่นคงทางด้านอาหารเป็นสิ่งสำคัญในการรู้จักปากท้องของชุมชนตนเอง และยังสามารถเป็นเป็นแนวทางวิเคราะห์ชุมชน และทำการพัฒนาสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับที่สมบูรณ์ต่อไป

เจตนารมณ์ของแบบประเมิน

เป้าหมายของแบบประเมินนี้ ออกแบบสำหรับให้ครัวเรือนชุมชนไทยทั่วไปเป็นผู้ตอบ โดยให้เลือกตอบคำถามว่า ในกิจกรรมหรือประเด็นคำถามที่ให้ไว้ว่ามีอยู่ในระดับใด ซึ่งระดับมีดังต่อไปนี้ “ไม่มี” “มีน้อย” “มีระดับปานกลาง” “มีมาก” และ “มีมากที่สุด” โดยแต่ละระดับจะมีการให้คะแนนและสามารถคิดเฉลี่ยออกมาเป็นเปอร์เซ็นต์สรุปออกมาเป็นสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชน และอีกความตั้งใจหนึ่ง คือ ในกระบวนการประเมินชุมชนนั้นชุมชนจำเป็นต้องเป็นผู้นำเอาเครื่องมือนี้ไปใช้ได้เอง เพราะการสื่อสารเรื่องราวความมั่นคงทางด้านอาหารเป็นเรื่องราวของทุกคนในชุมชน และคนในชุมชนสามารถให้คำตอบความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนตนเองได้ดีที่สุด

วิธีตอบแบบประเมิน

ทำเครื่องหมายถูก (/) ลงในช่องที่ท่านพิจารณาแล้วว่าเป็นคำตอบที่เป็นจริงที่สุด โดยเลือกช่องใดช่องหนึ่งอันประกอบด้วย “ไม่มี” “มีน้อย” “มีปานกลาง” “มีมาก” และ “มีมากที่สุด”

การให้น้ำหนักในแต่ละกลุ่มตัวชี้วัด

ชุมชนชนบทในแต่ละพื้นที่ภาคเหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ มีความแตกต่างกันของลักษณะภูมิโนเวศ สังคม วัฒนธรรม และภัยคุกคาม ความเปราะบางสถานการณ์สมัยใหม่ที่เข้ามากระทบชุมชน ดังนั้นในแต่ละชุมชนจึงมีจุดเน้น ความหมายและให้น้ำหนักต่างกันในการอธิบายความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนตนเอง เพื่อให้การประเมินใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด แบบประเมินชิ้นนี้จึงได้มีการกำหนดให้มีการให้น้ำหนักในแต่ละกลุ่มตัวชี้วัด โดยมีหลักการ ดังนี้

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 เกณฑ์หรือกลุ่มตัวชี้วัด ได้แก่

- 1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี
- 2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน
- 3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น
- 4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

การให้น้ำหนัก จะให้น้ำหนัก ภายใน 100 เปอร์เซนต์ ตัวอย่างเช่น

เกณฑ์หรือกลุ่มตัวชี้วัด	เปอร์เซ็นต์ (100 %)
1) การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	30
2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	30
3) ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	20
4) ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	20

ในขั้นตอนของการให้น้ำหนักนั้น ชุมชนจะต้องเป็นผู้ร่วมกันให้น้ำหนักเอง โดยพิจารณาถึงความสำคัญจากมากที่สุด ถึง น้อยสุด ขั้นตอนนี้สามารถทำไปพร้อมกับการทบทวนทำความเข้าใจแบบประเมินในแต่ละหัวข้อ และเมื่อได้น้ำหนักที่แน่นอนแล้วจะถือเป็นฉันทามติและเกณฑ์ในการทำการศึกษาต่อไป

การประมวลผลเพื่อสรุปแนวโน้มระดับความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน

แบบประเมินแนวโน้มสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารมีรูปแบบคำถามเป็นมาตราวัดแบบ Likert Scale แบ่งเป็น 5 ระดับ และให้ความหมายค่าของคะแนนได้ดังนี้ คือ

มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหาร	มากที่สุด	ให้คะแนนเท่ากับ	5
มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหาร	มาก	ให้คะแนนเท่ากับ	4
มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหาร	ปานกลาง	ให้คะแนนเท่ากับ	3
มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหาร	น้อย	ให้คะแนนเท่ากับ	2
ปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหาร	ไม่มี	ให้คะแนนเท่ากับ	1

เมื่อรวบรวมและแจกแจงความถี่แล้ว ใช้ค่าเฉลี่ยของระดับความมั่นคงทางด้านอาหารที่แบ่งออกเป็นระดับ คือ มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหารมากที่สุด มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหารมาก มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหารปานกลาง มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหารค่อนข้างน้อย ไม่มีปัจจัยความมั่นคงทางด้านอาหาร เป็นเกณฑ์ในการหาอัตราภาคชั้น เพื่อบ่งบอกถึงระดับความมั่นคงทางด้านอาหาร ดังต่อไปนี้

$$\text{อัตราภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุดที่สุ่มคะแนนต่ำที่สุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

$$\text{แทนค่า} = \frac{5 - 1}{5} = 0.8$$

การแปลความหมายของช่วงระดับ ช่วงคะแนน

1.00-1.80 หมายถึง ระดับความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชน อยู่ในเกณฑ์ไม่มีมั่นคงทางด้านอาหาร จะต้องทำการส่งเสริมให้ความรู้ และวางแผนความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยตัวหรือไม่สามารถตอบคำถามได้เพราะหัวข้อคำถามไม่เกี่ยวข้องกับวิถีการหาอยู่หากินของครอบครัวและชุมชน หรือไม่สอดคล้องกับนิเวศ วัฒนธรรมของชุมชน

1.81-2.60 หมายถึง ระดับความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างน้อย มีอาหารไม่พอกิน คนในครอบครัวและชุมชนเจ็บป่วยจากการกินอาหาร อีกทั้งยังไม่มีแผนหรือการรวมกลุ่มพูดคุยที่แสดงสัญลักษณ์ถึงการตื่นตัวในเรื่องปากท้องของชุมชนและครอบครัวจำเป็นต้องทำการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร

2.61-3.40 หมายถึง ระดับความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนอยู่ในระดับประกลางหรือพอใช้ มีอาหารพอกิน แต่อาจจะไม่มีความต่อเนื่อง หรือคนในครอบครัวบางคนเจ็บป่วยจากการกินอาหาร ชุมชนมีการพูดคุยถึงแผนความมั่นคงทางด้านอาหารแต่ยังไม่มีรูปธรรมหรือความชัดเจนในทางปฏิบัติการ ดังนั้นจึงส่งเสริมที่ยังบกพร่องอยู่ในบางประการตามความเหมาะสม

3.41-4.20 หมายถึง ระดับความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนอยู่ในระดับดี เป็นที่น่าพอใจ มีอาหารพอกินอย่างพอเพียงและต่อเนื่องตลอดปี อีกทั้งคนในครอบครัวและชุมชนมีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยจากการกินอาหาร และเมื่อพิจารณาถึงความเสี่ยงเรื่องภัยพิบัติ ชุมชนได้มีแผนเพื่อตั้งรับกับเหตุการณ์ เช่น มีการสำรองอาหาร ให้ความรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัว เป็นต้น

4.21-5.00 หมายถึง ระดับความมั่นคงทางด้านอาหารอยู่ในระดับดีมาก มีอาหารพอกินอย่างพอเพียงและต่อเนื่องตลอดปี อีกทั้งคนในครอบครัวและชุมชนมีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยจากการกินอาหาร ชุมชนมีการใช้ฐานความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ในการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร และชุมชนยังมีแผนตั้งรับกับความเสี่ยงเรื่องภัยพิบัติ สงคราม เช่น มีแผนการสำรองอาหาร การให้ความรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัวตั้งรับ จากการที่ชุมชนมีองค์ประกอบที่เอื้อต่อความมั่นคงทางด้านอาหารดี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาระดับมาตรฐานไว้ และพัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

หมายเหตุ ทั้งนี้ จะต้องมีการนำเอาคะแนนที่ได้ไปเทียบอัตราส่วนกับการให้น้ำหนักอีกครั้งหนึ่ง จึงถือเป็นคะแนนที่แท้จริง

ขอบเขตการประเมิน

- 1) ประเมินสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารภาพรวมของชุมชนว่าอยู่ระดับใด
- 2) ประเมินตามตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหารในแต่ละหัวข้อกลุ่มตัวชี้วัด

ขั้นตอนดำเนินการประเมิน

- 1) ตั้งคณะทำงานศึกษาความมั่นคงทางด้านอาหาร
- 2) ทำการพิจารณาแนวคำถามว่ามีความเหมาะสมกับการสื่อสารกับพื้นที่หรือไม่ โดยนำแบบสอบถามมาอ่านและวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกันในแต่ละหัวข้อ จนหาข้อสรุปและได้แบบสอบถามที่สะดวกในการนำไปใช้

- 3) ทำการให้น้ำหนักในแต่ละกลุ่มตัวชี้วัด โดยเชิญผู้นำชุมชน และองค์กรประกอบต่างๆ ในชุมชน มาร่วมให้น้ำหนัก
- 4) เลือกกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบประเมิน 25-30 เปอร์เซ็นต์ของประชากรในชุมชน โดยมีความ หลากหลายของกลุ่มอาชีพหรือหากชุมชนไม่มีความหลากหลายในกลุ่มอาชีพสามารถใช้การสุ่ม อย่างง่ายได้เลย
- 5) จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้การใช้เครื่องมือให้แก่ชุมชน และสร้างคณะทำงานประเมินโดย สมาชิกในชุมชนที่ สัมผัสใจ(ชุมชนเป็นผู้ใช้เครื่องมือ และทำการประเมินด้วยตนเอง)
- 6) เก็บข้อมูลและแปลผลข้อมูล
- 7) คำนวณข้อมูลและใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน
- 8) นำข้อมูลที่ได้ในการสร้างกลไกหรือแผนความมั่นคงทางด้านอาหาร หรือทำการศึกษาของลี้กซึ่ง ในหัวข้ออื่นต่อไป

2. แบบประเมินแนวโน้มความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน(ปรับปรุงแล้วโดยกลไก)

ชื่อ-นามสกุล ผู้ตอบแบบสอบถาม.....
 อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล อำเภอ.....จังหวัด

หมายเลขโทรศัพท์

ผู้สัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์.....

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าข้อความ หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. สถานภาพในครัวเรือน

() 1) หัวหน้าครัวเรือน

() 2) คู่สมรสของหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือน

() 3) อื่นๆ.....

2. เพศ () หญิง () ชาย

3. อายุ.....ปี

4. นับถือศาสนา

() 1) พุทธศาสนา

() 2) อิสลาม

() 3) คริสต์ศาสนา

() 4) อื่นๆ.....

5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน

6. การถือครองที่ดินทำกินจำนวน.....ไร่

7. ข้าวที่กินแต่ละปี

1) แหล่งที่มาของข้าวที่ใช้บริโภคในครัวเรือน (100 ส่วน)

() 1.1) ปลูกเอง ส่วน

() 1.2) ซื้อ ส่วน

() 1.3) แลกเปลี่ยน/ แบ่งปัน/ ได้ฟรี/ งานบุญ ส่วน

2) การผลิตข้าวของครัวเรือน ปี 2555 (กรณีปลูกข้าว)

2.1) พื้นที่ปลูก ไร่ ผลผลิตข้าวเปลือก(กก/ ถัง/ เกวียน)

2.2) การกระจายผลผลิต

• เก็บไว้บริโภค (กก/ ถัง/ เกวียน)

• ขาย(กก/ ถัง/ เกวียน) เป็นเงิน บาท

• เก็บไว้ทำพันธุ์(กก/ ถัง/ เกวียน)

2.3) ในปีนี้ปลูกข้าวพันธุ์อะไรบ้าง(เรียงตามลำดับ).....

3) กรณีที่ซื้อข้าวเพื่อบริโภค

() 3.1) ซื้อบางส่วน จำนวน(กก./ ถัง/ เกวียน) ต่อปี

ซื้อจาก.....

() 3.2) ซื้อทั้งหมดครั้งละ.....กิโลกรัมคิดเป็นเงินเฉลี่ย.....บาท/ ครั้ง

โดยเฉลี่ยซื้อข้าวสารสัปดาห์ละ..... ครั้ง

ซื้อจาก.....

8. ท่านทำอะไรเป็นอาชีพหลัก

() 1) ทำนา

() 8) ประมง

() 2) ทำไร่

() 9) รับจ้าง

() 3) ปลูกผัก

() 10) หาของป่า/แหล่งธรรมชาติ เช่น จับปล

() 4) เลี้ยงสัตว์

() 11) ค้าขาย

() 5) สวนผลไม้

() 12) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

() 6) สวนยางพารา

() 13) อื่นๆ.....

() 7) สวนปาล์ม

9. อาชีพที่ทำรายได้มากที่สุดสามลำดับแรกของท่านได้แก่อาชีพอะไรบ้าง (รายได้มากที่สุดเติม1 รายได้รองลงมาเติม2 และทำรายได้อันดับสามเติม3)

() ทำนา

() ประมง

() ทำไร่

() รับจ้าง

() ปลูกผัก

() หาของป่า/แหล่งธรรมชาติ เช่น จับปล

() เลี้ยงสัตว์

() ค้าขาย

() สวนผลไม้

() รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

() สวนยางพารา

() อื่นๆ.....

() สวนปาล์ม

10. ครั้วเรือนของท่านมีหนี้สินหรือไม่

- () 1) ไม่มี
- () 2) มี น้อยกว่า หรือเท่ากับ 5,000 บาท
- () 3) มีอยู่ระหว่าง 5,001 – 20,000 บาท
- () 4) มีอยู่ระหว่าง 20,001 บาท – 50,000 บาท
- () 5) มี 50,000 บาท ขึ้นไป

ส่วนที่ 2

หลักการ ความมั่นคงทางด้านอาหารระดับชุมชน

เกณฑ์/ ตัวชี้วัด	ระดับ				
	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี					
1.1 ครั้วเรือนมีข้าบริโภคเพียงพอตลอดปี					
1.2 ครั้วเรือนมีกับข้าบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี					
1.3 ครั้วเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี					
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครั้วเรือน					
1.5 สมาชิกในครั้วเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ					
1.6 สมาชิกในครั้วเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม					
1.7 สมาชิกในครั้วเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด					
2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน					
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร					
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น					
2.3 ครั้วเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ					
2.4 ครั้วเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม					
2.5 ครั้วเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร					
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม					
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรมของครั้วเรือนและชุมชน					
2.8 สมาชิกในครั้วเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด					
2.9 ครั้วเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ					

เกณฑ์/ ตัวชี้วัด	ระดับ				
	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น					
3.1 พื้นที่ที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร					
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร					
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร					
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคของครัวเรือนและชุมชน					
4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น					
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร					
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ดี กินดีของชุมชน					
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี					
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร					
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ					

ส่วนที่ 3

1. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าหัวข้อที่ให้ความสำคัญมากที่สุด เพียงข้อเดียว

- () 1. การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี
- () 2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน
- () 3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น
- () 4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของอาหาร และสัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค

อธิบาย: ให้ผู้ตอบแบบสอบถามนึกย้อนไปถึงเมนูอาหารอะไรก็ได้ ใ้ที่ผ่านมา และนำมาเป็นตัวอย่าง 3 เมนู

จากนั้นระบุรายละเอียดของวัตถุดิบและแหล่งที่มาของวัตถุดิบ

(โดยให้น้ำหนักดังนี้; 1 = น้อย, 2 = ปานกลาง และ 3 = มาก)

เมนูอาหารที่ 1

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ชื่อ (ได้จากตลาด รถ เร่ ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แลกปัน ขอขำบ้าน เพื่อน บ้านให้มา)
รวม (ด้านพืช)				
รวม (ด้านสัตว์หรือ โปรตีน)				
รวม (เครื่องปรุงรส)				

หมายเหตุ เครื่องปรุงรส (ระบุรวมกันทุกประเภทที่ใส่ เช่น เกลือ น้ำปลา กะปิ ผงชูรส ซอรั้ต่าง ๆ รสดี ฯลฯ)

เมนูอาหารที่ 2

รายการวัตถุดิบ (ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ชื่อ (ได้จากตลาด รถ เร่ ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยงเอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แลกปัน ขอขำบ้าน เพื่อน บ้านให้มา)
รวม (ด้านพืช)				
รวม (ด้านสัตว์หรือ โปรตีน)				
รวม (เครื่องปรุงรส)				

หมายเหตุ เครื่องปรุงรส (ระบุรวมกันทุกประเภทที่ใส่ เช่น เกลือ น้ำปลา กะปิ ผงชูรส ซอรั้ต่าง ๆ รสดี ฯลฯ)

เมนูอาหารที่ 3

รายการวัตถุดิบ(ส่วนประกอบอาหาร)	แหล่งที่มาของวัตถุดิบ			
	ชื่อ (ได้จากตลาด รถ เร่ ห้างสรรพสินค้า)	ผลิต (ปลูกเอง เลี้ยง เอง)	หาจากแหล่ง ธรรมชาติ (หาในป่า ลำคลอง ท้องทุ่ง)	ประเพณีวัฒนธรรม (แลกเปลี่ยน แบ่งปัน ขอขงบ้าน เพื่อนบ้าน ให้มา)
รวม (ด้านพืช)				
รวม (ด้านสัตว์หรือ โปรตีน)				
รวม (เครื่องปรุงรส)				

3. ตัวชี้วัดและแนวคำถาม

เกณฑ์	ตัวชี้วัด	คำถาม										
1.การมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	1.1.ครัวเรือนมีข้าวเพียงพอบริโภคตลอดปี	ในรอบหนึ่งปีครัวเรือนของท่านมีข้าวพอกินตลอดปีมากน้อยแค่ไหน										
	1.2. ครัวเรือนมีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	ในรอบหนึ่งปีครัวเรือนของท่านมีกับข้าวพอกินตลอดปีมากน้อยแค่ไหน										
	1.3.ครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	ในรอบหนึ่งปีท่านและคนในครัวเรือนมีน้ำดื่มสะอาดสำหรับดื่มตลอดปีมากน้อยแค่ไหน										
	1.4.รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอต่อครัวเรือน	เมนูอาหารมื้อที่ผ่านมา (ณ วันที่ถาม) ประกอบด้วยกับข้าวกี่อย่าง <table><tr><td>ไม่มี</td><td>น้อย</td><td>ปานกลาง</td><td>มาก</td><td>มากที่สุด</td></tr><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>มากกว่า 3</td></tr></table>	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	0	1	2	3	มากกว่า 3
	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด							
	0	1	2	3	มากกว่า 3							
1.5.สมาชิกในครัวเรือนเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	ท่านและสมาชิกในครัวเรือนมีการเก็บ หาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ เช่น ป่า ลำคลอง แหล่งน้ำ สองข้างถนน ชายฝั่งและทะเล พื้นที่สาธารณะอื่นๆ มากน้อยแค่ไหน											
1.6.สมาชิกในครัวเรือนสามารถผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	ท่านและสมาชิกในครัวเรือนสามารถทำการผลิตอาหารเอง เช่น ปลูกผัก ปลูกข้าว ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ กินเองมากน้อยแค่ไหน											

เกณฑ์	ตัวชี้วัด	คำถาม
	1.7.สมาชิกในครัวเรือนซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	สมาชิกครัวเรือนของท่านซื้อวัตถุดิบประกอบอาหารและอาหารจากตลาดสด ตลาดนัด รถขายของเร่ ซุปเปอร์มาเก็ต มากน้อยแค่ไหน
2.สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	2.1.ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะสำหรับเป็นแหล่งอาหาร	ในชุมชนของท่านมีพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน เช่น ป่า ลำคลอง แหล่งน้ำ สองข้างถนน ชายฝั่งและทะเล และพื้นที่สาธารณะอื่นๆ มากน้อยแค่ไหน
	2.2.ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น	ชุมชนของท่านมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และหลากหลายของอาหารที่ได้จากแหล่งธรรมชาติ เช่น ในป่า แหล่งน้ำ ไร่ นา สวน ชายฝั่งและทะเล มากน้อยแค่ไหน
	2.3.ครัวเรือนมีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	ท่านและสมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่า หรือทะเล โดยสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสะดวก มากน้อยแค่ไหน
	2.4.ครัวเรือนมีการเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	ครัวเรือนของท่านมีการจัดเก็บรักษาและขยายพันธุ์พืชหรือสัตว์เอง มากน้อยแค่ไหน
	2.5.ครัวเรือนมีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	ครัวเรือนของท่านมีขนาดที่ดินทำกินเป็นของตนเองที่เพียงพอสำหรับการผลิตอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน มากน้อยแค่ไหน
	2.6.ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	ชุมชนของท่านมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม เช่น สระขุด บ่อ บาดาล คลองธรรมชาติ เหมือง ฝาย ชลประทาน น้ำฝนตามธรรมชาติ ฯลฯ อย่างเพียงพอสำหรับการเกษตรกรรมมากน้อยแค่ไหน
	2.7. การจำหน่ายผลผลิต (การกระจายผลผลิต)จากพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชายฝั่งของครัวเรือนและชุมชน	ชุมชนของท่านมีระบบการจำหน่ายและกระจายผลผลิตในไร่นาหรือการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำสำหรับพื้นที่ชายฝั่ง เช่น มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการรวบรวมและจำหน่ายผลผลิต มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อชุมชนตั้งกลุ่มรวมผลผลิตและกระจายขายไปยังพ่อค้า มีตลาดภายในชุมชน หรือนำผลผลิตไปขายยังตลาดนอกชุมชน มากน้อยแค่ไหน
	2.8.สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	ครัวเรือนของท่านมีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่หลากหลายมากน้อยแค่ไหน เช่น ตลาดสด ตลาดนัด ร้านค้าในชุมชน รถขายของเร่หรืออื่นๆ
	2.9.ครัวเรือนมีความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	ครัวเรือนของท่านทำการผลิตที่ปลอดภัยจากสารเคมี และได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัย โดยสังเกตจากสมาชิกในครอบครัวไม่มีโรคเจ็บป่วยจากอาหารมากน้อยแค่ไหน

เกณฑ์	ตัวชี้วัด	คำถาม
3.ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	3.1.พื้นที่ที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	พื้นที่ชุมชนของท่านมีภัยพิบัติจากธรรมชาติ และสภาพดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลง ความเสี่ยงที่เกิดจากฝนแล้ง น้ำท่วม ดินถล่ม ที่มีผลกระทบต่อนิคมผลทางการเกษตร หรือการทำประมงมากน้อยแค่ไหน
	3.2.การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศกระทบต่อการบริโภคและผลิตอาหาร	ท่านคิดว่า หากเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้งภายในประเทศ จะมีผลต่อการกินดี อยู่ดี ในชุมชนท่านมากน้อยแค่ไหน
	3.3.นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	ท่านคิดว่านโยบายการพัฒนาประเทศ เช่น การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การสร้างโรงไฟฟ้า การตัดถนน การสร้างท่าเรือ สินค้าขนาดใหญ่ รวมถึงนโยบายการจัดการป่า นโยบายการศึกษา ฯลฯ จะมีผลต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหารในชุมชนของท่านมากน้อยแค่ไหน
	3.4.การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคของครัวเรือนและชุมชน	ท่านคิดว่าสื่อ เช่น โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต วิทยุ มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคของท่าน สมาชิกในชุมชน และเยาวชนในชุมชนของท่าน มากน้อยแค่ไหน
4.ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	4.1.ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	ครัวเรือนของท่านมีเก็บหรือสำรองอาหารหรือรักษาพื้นที่อาหารเอาไว้ในยามฉุกเฉินมากน้อยแค่ไหน เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติสามารถเอาอาหารที่สำรองเอาไว้มาแบ่งปันในครัวเรือนหรือชุมชนได้
	4.2.ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความอยู่ดี กินดี ของชุมชน	ชุมชนของท่านมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความอยู่ดี กินดี ของชุมชน เช่น รวมกลุ่มเพื่อทำการออมทรัพย์ สวัสดิการ ธนาคารข้าว เป็นต้น มากน้อยแค่ไหน
	4.3.ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	ชุมชนของท่านมีเครือข่าย เช่น หมู่บ้าน ตำบลใกล้เคียง หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา ฯลฯ มาร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนของท่านมากน้อยแค่ไหน
	4.4.ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	ชุมชนของท่านมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร อันเกิดจากงานบุญต่างๆ ความเป็นเครือญาติ หรือเกิดจากระบบการจัดการของชุมชนเอง มากน้อยแค่ไหน
	4.5.สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	สมาชิกในชุมชนของท่านมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากแหล่งธรรมชาติ เช่น การเก็บเห็ด การหาหน่อไม้ แยม ไข่ต้มแดง ฯลฯ หรือหากเป็นพื้นที่ชายฝั่ง เช่น การทำเครื่องมือหาสัตว์น้ำ ความรู้เรื่องน้ำขึ้นน้ำลง ฯลฯ มากน้อยแค่ไหน

4. การประมวลผลและกระบวนการคืนข้อมูล

(เป็นการทดลองเครื่องมือก่อนจะมีการปรับ ซึ่งเครื่องมือปรับจากเดิมไม่มากนัก จึงนำมาเป็นตัวอย่าง

ส่วนที่ 1 การประมวลผลข้อมูลแนวโน้มนสถานะความมั่นคงทางด้านอาหาร

กรณีตัวอย่าง บ้านท่าตาฝั่ง ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1) ข้อมูลทั่วไปบ้านท่าตาฝั่ง

สถานะภาพในครัวเรือน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน โดยคิดเป็นร้อยละ 83.33 ของผู้ตอบแบบสอบถามที่เหลือเป็นคู่สมรสหรือผู้แทนครัวเรือน ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุน้อยที่สุด 32 ปี ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามอายุมากที่สุด 80 ปี โดยอายุเฉลี่ยของผู้ที่ทำการตอบแบบสอบถามในการศึกษาครั้งนี้มีอายุเฉลี่ย 55.92 ปี

เพศ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 83.33 ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนเป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 16.67 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

การนับถือศาสนา

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีสมาชิกน้อยที่สุดคือ 1 คน ในขณะที่ครัวเรือนที่มีสมาชิกครัวเรือนมากที่สุด 3 คน โดยรวมแล้วจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีตั้งแต่ 1 ถึง 13 คน หากคิดเฉลี่ยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะมีจำนวน 5.83 คน

การถือครองที่ดินทำกิน

มีการถือครองที่ดินโดยรวมเริ่มตั้งแต่ ไร่ขึ้นไป จนกระทั่งถึง 23 ไร่ หากคิดเฉลี่ยจำนวนการถือครองที่ดินทำกินโดยรวมคิดเป็น 7.5 ไร่ต่อครัวเรือน

แหล่งที่มาของรายได้หลัก

ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้หลักจากการทำนา ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาได้แก่อาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 16.67 ซึ่งเท่ากับอาชีพค้าขาย ที่เหลือคือปลูกผักขายและรับราชการ

ส่วนอาชีพที่สามารถสร้างรายได้มากที่สุด ลำดับแรก ได้แก่ ลำดับที่ 1 คืออาชีพทำนาร้อยละ 50 รองลงมาได้แก่การรับจ้าง ร้อยละ 16.67 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลอาชีพหลักของผู้ตอบแบบสอบถาม อาชีพที่ทำรายได้มากที่สุดเป็นลำดับที่ 2 ประกอบไปด้วย อาชีพปลูกผัก คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาคืออาชีพทำไร่ คิดเป็นร้อยละ 25 อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ รับจ้าง และเลี้ยงสัตว์ และอาชีพที่สร้างรายได้เป็นลำดับที่ 3 ประกอบด้วย อาชีพเลี้ยงสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 8 นอกจากนั้นก็มี หางของป่า ลูกส่งให้แลทำสวน

หนี้สินครัวเรือน

มีครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน ร้อยละ 33.33 (มีหนี้ ร้อยละ 66) มีจำนวนหนี้สินอยู่ระหว่างน้อยกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 33.33 มีจำนวนหนี้สินอยู่ระหว่าง 5,001 บาท - 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ

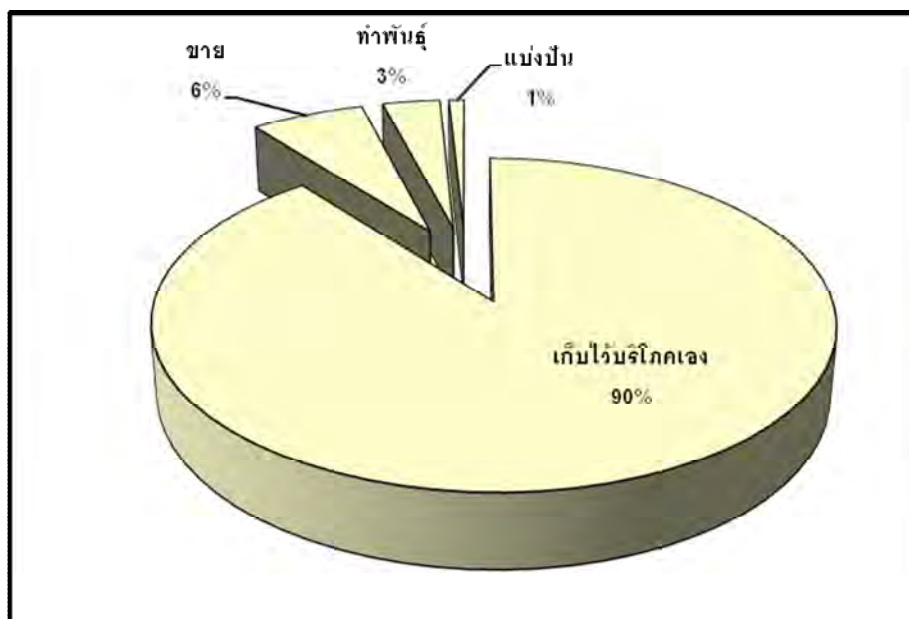
ละ 25 มีจำนวนหนี้สินอยู่ระหว่าง 20,001 บาท - 50,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 8.33 ตามลำดับ ไม่พบครัวเรือน ตัวอย่างที่มีหนี้สินมากกว่า 50,000 บาท

ข้อมูลเกี่ยวกับข้าวที่บริโภค

แหล่งที่มาของข้าวที่บริโภคในครัวเรือนจาก 100 ส่วน ซึ่งแบ่งออกเป็นปลูกเอง ซื้อ และแลกเปลี่ยน แบ่งปัน ส่วนใหญ่ครัวเรือนได้ข้าวมาบริโภค จากการซื้อมากที่สุดซึ่งคิดเป็นร้อยละ 62.67 รองลงมาคือได้จากการปลูกข้าวรับประทานเอง คิดเป็นร้อยละ 42.50 และได้ข้าวสำหรับบริโภคจากการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน คิดเป็นร้อยละ 0.83 ตามลำดับ

การผลิตข้าวในครัวเรือนกรณีที่ครัวเรือนปลูกข้าวเพื่อบริโภคเอง จำนวนการถือครองพื้นที่เพาะปลูกน้อยที่สุดเริ่มต้นตั้งแต่ 5 ไร่ มากที่สุด 15 ไร่ เฉลี่ยแล้วการถือครองพื้นที่เพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 5.33 ไร่/ครัวเรือน นอกจากนี้ยังพบว่าครัวเรือนร้อยละ 41.67 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดไม่มีพื้นที่ปลูกข้าว ผลิตข้าวเปลือกที่ได้ เริ่มต้นน้อยที่สุดตั้งแต่ 50 กิโลกรัม/ไร่ และสูงสุด 500 กิโลกรัม/ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยคิดเป็น 473.67 กิโลกรัม

แผนภาพที่ ผ.3-1 การกระจายของผลผลิตข้าวของครัวเรือนตัวอย่างบ้านท่าตาฬิ ง ปี 2556

การกระจายผลผลิต ส่วนใหญ่ครัวเรือนจะมีการเก็บผลผลิตไว้บริโภคเอง (ร้อยละ 90 ของผลผลิตของทั้งหมด) น้อยที่สุดเริ่มต้นตั้งแต่ 400 กิโลกรัม และเก็บไว้บริโภคมากที่สุดถึง 4,900 กิโลกรัม โดยเฉลี่ยครัวเรือนเก็บข้าวไว้สำหรับบริโภค 1,391 กิโลกรัม ต่อครัวเรือน มีการขายข้าว ร้อยละ 6 ของผลผลิตทั้งหมด นอกจากนี้ครัวเรือนยังมีการเก็บผลผลิตข้าวไว้ทำพันธุ์ (ร้อยละ 3) น้อยที่สุดเริ่มต้นตั้งแต่ 50 กิโลกรัม และมากที่สุด 180 กิโลกรัม เฉลี่ยแล้วครัวเรือนเก็บเมล็ดข้าวไว้ทำพันธุ์ 15 กิโลกรัม ต่อครัวเรือน

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกประกอบด้วย 4 พันธุ์ด้วยกัน ที่นิยมใช้ปลูกมากที่สุดคือข้าวหอมมะลิ ก.ข.21 ก.ข.7 และบีอวา ตามลำดับ แต่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ระบุพันธุ์ข้าวที่ใช้เพาะปลูกในแบบสอบถาม

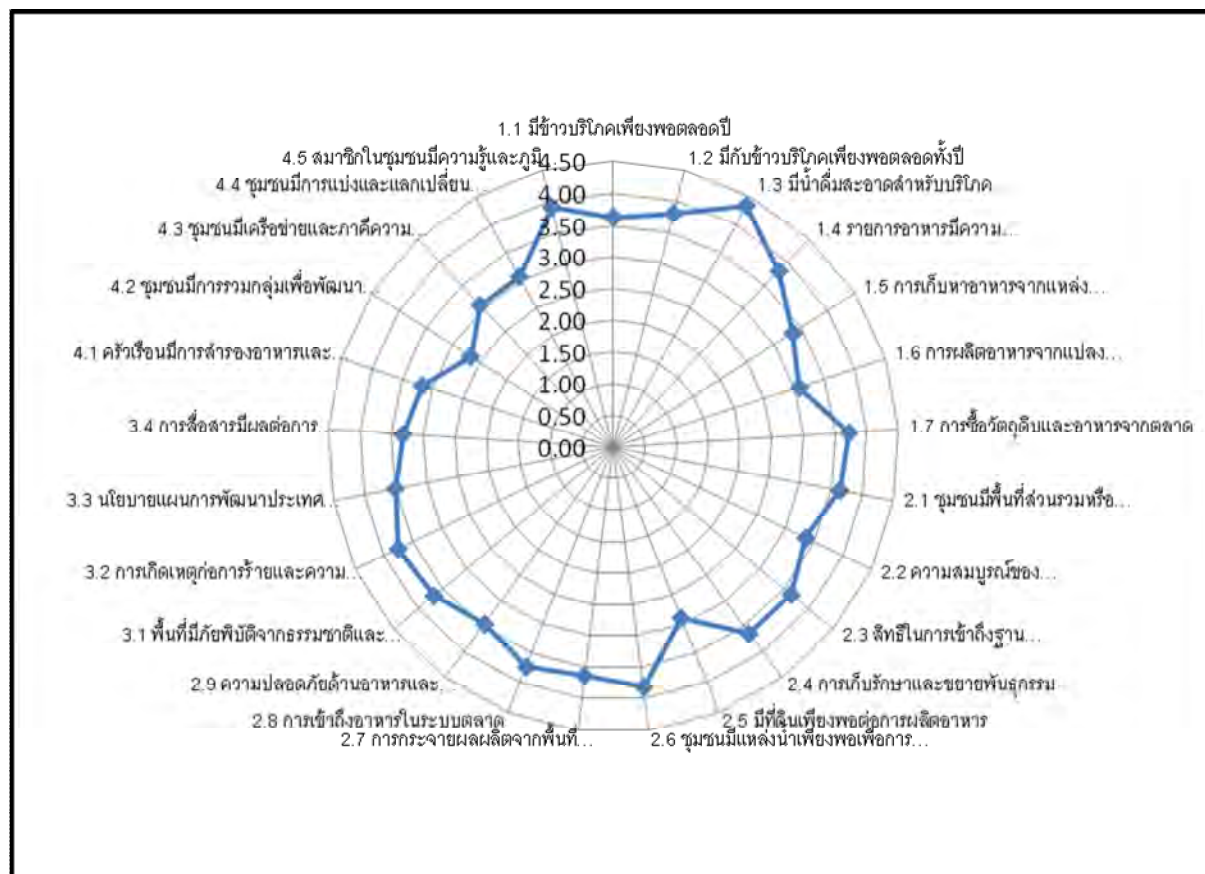
กรณีที่ซื้อข้าวเพื่อบริโภค มีการซื้อข้าวบางส่วนเพื่อบริโภคต่อปี (กรณีที่ปลูกแต่ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี) คิดเป็นร้อยละ 25 ของครัวเรือนทั้งหมด ปริมาณการซื้อเฉลี่ย 45 กก.ข้าวสาร/ครัวเรือน/ปี

สำหรับครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ปลูกข้าว (ร้อยละ 41.67) จะซื้อข้าวสารเพื่อการบริโภคในครัวเรือนโดยเฉลี่ย ครัวเรือนละ 45 กก.ข้าวสาร/ สัปดาห์ ส่วนใหญ่ซื้อมาจากบ้านแม่สามแลบและอำเภอแม่สะเรียง ในหมู่บ้านและต่างอำเภอ ตามลำดับ

2) แนวโน้มสถานะความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านท่าตาฝั่ง

ภาพรวมทั้งหมดด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน อยู่ในช่วงคะแนน 3.47 ซึ่งหมายถึงมีสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับมาก รายละเอียดสถานะความมั่นคงด้านอาหารทุกตัวชี้วัด

แผนภาพที่ ผ.3-2 แนวโน้มสถานะความมั่นคงด้านอาหารบ้านท่าตาฝั่ง ปี 2556

ตารางที่ ผ.3-1 รายละเอียดระดับแนวโน้มสถานะความมั่นคงทางด้านอาหารแต่ละตัวชี้วัด

ความมั่นคงทางอาหารแต่ละด้าน	คะแนน	ระดับความมั่นคง
1.การมีอาหารและน้ำดื่ม บริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	3.69	
1.1 มีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี	3.64	มาก
1.2 มีกับข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี	3.82	มาก
1.3 มีน้ำดื่มสะอาดสำหรับบริโภคตลอดปี	4.36	มากที่สุด
1.4 รายการอาหารมีความหลากหลายและจำนวนเพียงพอ	3.82	มาก
1.5 การเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ	3.36	ปานกลาง

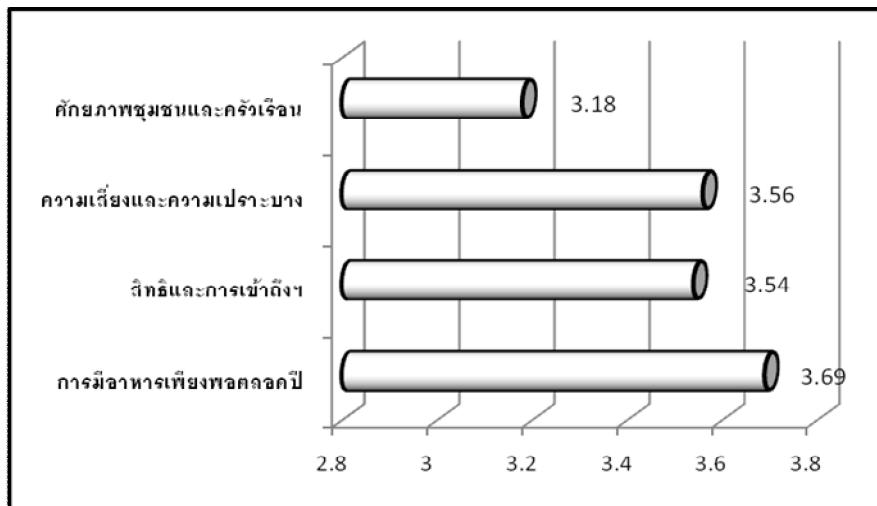
ความมั่นคงทางอาหารแต่ละด้าน	คะแนน	ระดับความมั่นคง
1.6 การผลิตอาหารจากแปลงเกษตรกรรม	3.09	ปานกลาง
1.7 การซื้อวัตถุดิบและอาหารจากตลาด	3.73	มาก
2. สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหารของชุมชน	3.54	
2.1 ชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมหรือสาธารณะเป็นแหล่งอาหาร	3.64	มาก
2.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ	3.36	ปานกลาง
2.3 สิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ	3.64	มาก
2.4 การเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรม	3.64	มาก
2.5 มีที่ดินเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	2.90	ปานกลาง
2.6 ชุมชนมีแหล่งน้ำเพียงพอเพื่อการเกษตรกรรม	3.82	มาก
2.7 การกระจายผลผลิตจากพื้นที่เกษตรกรรม	3.64	มาก
2.8 การเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	3.73	มาก
2.9 ความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ	3.45	มาก
3. ความเสี่ยงและความเปราะบางของแหล่งอาหารท้องถิ่น	3.56	
3.1 พื้นที่มีภัยพิบัติจากธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่กระทบต่อแหล่งผลิตอาหาร	3.67	มาก
3.2 การเกิดเหตุก่อการร้ายและความขัดแย้ง	3.75	มาก
3.3 นโยบายแผนการพัฒนาประเทศกระทบต่อพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร	3.50	มาก
3.4 การสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภค	3.33	ปานกลาง
4. ศักยภาพของครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น	3.18	
4.1 ครัวเรือนมีการสำรองอาหารและแหล่งผลิตอาหาร	3.17	ปานกลาง
4.2 ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีของชุมชน	2.67	ปานกลาง
4.3 ชุมชนมีเครือข่ายและภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ดี	3.08	ปานกลาง
4.4 ชุมชนมีการแบ่งและแลกเปลี่ยนอาหาร	3.08	ปานกลาง
4.5 สมาชิกในชุมชนมีความรู้และภูมิปัญญาการเก็บหาผลผลิตอาหารจากธรรมชาติ	3.92	มาก
ภาพรวมด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน	3.51	มาก

หมายเหตุ ทั้งนี้จากระดับคะแนนการแปรผลข้อมูล 1.00-1.80 น้อยมากหรือไม่มี 1.81-2.60 น้อย 2.61-3.40 ปานกลาง 3.41-4.20 มาก และ 4.21-5.00 มากที่สุด

ผลการสอบถามเพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามบ้านท่าตาฝั่ง ต่อสถานะความมั่นคงด้านอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน พบว่า ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับ 3.51 หรืออยู่ในช่วง 3.41-4.20 ซึ่งหมายถึงระดับความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชน อยู่ในระดับดี เป็นที่น่าพอใจ มีอาหารพอกินอย่างพอเพียงและต่อเนื่องตลอดปี อีกทั้งคนในครอบครัวและชุมชนมีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยจากการกิน

อาหาร และเมื่อพิจารณาถึงความเสี่ยงเรื่องภัยพิบัติ ชุมชนได้มีแผนเพื่อตั้งรับกับเหตุ เช่น มีการสำรองอาหาร ให้ความรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัว เป็นต้น

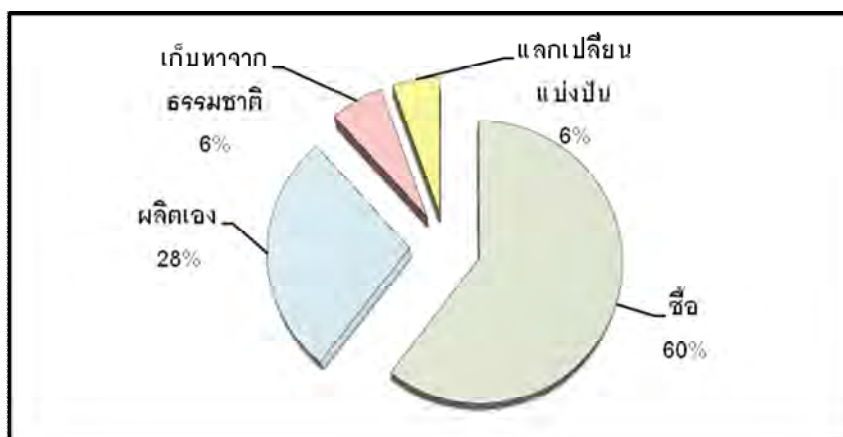
ผลการประเมินสถานะความมั่นคงด้านอาหาร โดยแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 4 ด้าน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อ 3 ด้าน ได้แก่ การมีอาหารและน้ำดื่มบริโภคเพียงพอตลอดปี ความเสี่ยงและความเปราะบาง สิทธิและการเข้าถึงอาหาร ในระดับ“มาก” มีคะแนน 3.69 3.56 และ 3.54 ตามลำดับ และให้คะแนนความพึงพอใจ ด้านศักยภาพของชุมชนและครัวเรือนในการจัดการด้านอาหารในระดับปานกลาง (3.18 คะแนน)

แผนภูมิที่ ผ.3-3 การให้ความสำคัญประเด็นความมั่นคงด้านอาหารทั้ง 4 ด้าน บ้านท่าฝาง

เมื่อให้ชุมชนเลือกตัวชี้วัดเพียงด้านเดียว ที่คิดว่าสำคัญที่สุดที่เชื่อมโยงสู่ความมั่นคงด้านอาหารชุมชนบ้านท่าฝาง ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญมากที่สุดในเรื่องการมีอาหารและน้ำดื่มเพื่อบริโภคตลอดทั้งปี คิดร้อยละ 91.7 ที่เหลือให้ความสำคัญในเรื่องศักยภาพครัวเรือนและชุมชนต่อความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่นร้อยละ 8.3 ไม่มีใครเลือกอีก 2 ด้านที่เหลือ คือ สิทธิการเข้าถึงระบบอาหาร และความเสี่ยงและความเปราะบางของระบบอาหารท้องถิ่น

3) สัดส่วนการพึ่งตนเองด้านอาหาร

แผนภาพที่ ผ.3-4 สัดส่วนการพึ่งตนเองด้านอาหารบ้านท่าฝาง อ.แม่สะเรียง ปี 2556

โดยประเมินจากแหล่งที่มาของอาหารที่ชุมชนที่ เป็นกับข้าว" เท่านั้น (ข้าวได้ประเมินไปแล้วในส่วนที่ 1) ไม่รวมถึงอาหารเสริมต่าง ๆ โดยถามถึง“เมนูอาหารหลัก” ที่ครัวเรือนบริโภคบ่อย แบบสอบถาม(ครัวเรือน) ละ 3 เมนู ผลสรุปได้ดังภาพ

จากภาพชุมชนบ้านท่าตาฝั่ง มีแหล่งที่มาด้านอาหารจากการซื้อมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 48.10% รองลงมาได้จากการผลิตเองร้อยละ 27.84% จากการแลกเปลี่ยน 6.23% และจากธรรมชาติ 5.49% ตามลำดับ หากรวมการได้มากซึ่งอาหารที่ไม่ต้องซื้อแล้ว (ผลิตเอง-แลกเปลี่ยน) รวม 39.56% ที่เหลือจะเป็นการซื้อ อัตราการพึ่งพา 4060 (หาได้ในชุมชน : การซื้อ)

4) เมนูอาหารของชุมชนบ้านท่าตาฝั่ง

เมนูอาหารส่วนใหญ่จะเป็นประเภท ต้ม น้ำพริก แกง เป็นส่วนใหญ่ มีมากพอ ๆ กัน มีเมนู ทอดและ ผัดอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นไข่ทอด กับข้าวหลายอย่างจะเป็นวัตถุดิบในการต้มน้ำพริกจะเป็น การปลูกเอง หาเองในชุมชน (ผัก และปลา) ส่วนอาหารที่ต้องซื้อ ได้แก่เนื้อสัตว์ โดยเฉพาะเนื้อหมูที่เป็น วัตถุดิบหลักในอาหารประเภท แกง และทอด ซึ่งแม้ว่าจะใช้ไม่มากแต่ก็มีราคาสูง สำหรับชุมชน

เมนูอาหารเหล่านี้ เป็นอาหารหลัก 3 มื้อ ที่ข้าวเป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนอาหารกินเล่นอื่น ๆ นั้น ที่ หมู่บ้านมีรถเร่เข้ามาขายของในหมู่บ้านทุกวัน ทำให้เข้าถึงอาหารได้โดยง่าย หากมีเงินซื้อสินค้า

บ้านท่าตาฝั่งมีเมนูอาหาร ประเภทต้ม จำนวน 14 ชนิด ประเภทแกง จำนวน 7 ชนิด ประเภทน้ำพริก จำนวน 8 ชนิด ที่เหลือออกนอกนั้นเป็นประเภท ทอด และผัด ดังตาราง

เมนูที่ 1

ที่	เมนู	วัตถุดิบที่ใช้
1	ต้มผัก	ใบมะนาว เนื้อหมู ผัก เครื่องปรุงรส (เกลือ ผงชูรส)
2	แกงส้มปลา	ปลา พริก เกลือ กะปิ มะนาว ขมิ้น ตะไคร้ ข่า ผงชูรส หอมแดง ผักชี
3	แกงเขียว	เขียว พริก เกลือ ผงชูรส ขมิ้น หอมแดง กระเทียมมะเขือ มะนาว
4	แกงไก่	ไก่ ข่า น้ำมัน มะสลาผงชูรส กะปิ เกลือ ขมิ้น พริก
5	แกงเห็ดถั่วเหลือง	เห็ด กระเทียม พริก เกลือ กะปิ ผงชูรส
6	ต้มจืด	ผัก เกลือ ผงชูรส กระเทียม หอมแดง
7	ไข่ทอด	ไข่ ผงชูรส ซอส เกลือ น้ำมัน กระเทียม
8	ต้มจืด	เกลือ พริก ผงชูรส กระเทียม หอมแดง
9	ต้มจืด	เกลือ พริก ผงชูรส กระเทียม หอมแดง ผักชี
10	ไข่ทอด	ไข่ น้ำมัน ผงชูรส เกลือ พริก
11	ผัดผักบุ้ง	ผักบุ้ง เครื่องปรุง(กระเทียม น้ำมัน ซอส น้ำปลา น้ำตาล รสดี)
12	ต้มจืด	เกลือ พริก ถั่วเน่า กะปิ

เมนูที่ 2

ที่	เมนู	วัตถุดิบที่ใช้
1	แกงข้าวเบือ	พริกแห้ง ขมิ้น ผักอิลิน เกลือ กะปิ ผงชูรส ไก่ เนื้อแก้ง ข้าว

ที่	เมนู	วัตถุดิบที่ใช้
2	แกงไก่	ไก่ พริก กะปิ เกลือ ผงชูรส ขมิ้น ข่า ตะไคร้ มะสล่า หอมแดงกระเทียม ผักชี
3	น้ำพริกเขียด	เขียด พริก กระเทียม เกลือ ผงชูรส
4	อาหารทอด	ไก่ หมู ปลา น้ำมัน เกลือ ผงชูรส
5	น้ำพริก	กะปิ มะนาว เกลือ
6	น้ำพริก	เกลือ พริก ปลาแห้ง ผงชูรส กระเทียม หอมแดง
7	น้ำพริก	พริก กะปิ กระเทียม มะนาว
8	น้ำพริกปลากระป๋อง	ปลากระป๋อง กระเทียม หอมแดง เกลือ ผงชูรส
9	ต้มส้มปลา	ปลา ข่า ใบมะกรูด ตะไคร้ มะนาว เครื่องปรุง
10	ข้าวเบอะ	ข้าว เกลือ พริก ไก่ หมู ผัก

เมนูที่ 3

ที่	เมนู	วัตถุดิบที่ใช้
1	แกงฮังเล	เนื้อหมู พริกแห้ง น้ำมัน ผงกะหรี่ ข่า เกลือ กะปิ หอมแดง ใบมะกรูด
2	น้ำพริก	พริก เกลือ ผงชูรส กระเทียม หอมแดง เนื้อแห้ง ปลา หมู
3	ข้าวเบ๊อะ	ข้าวสาร หมู ไก่ เกลือ พริก กระเทียม หอมแดง
4	ต้มจืด	ผัก เกลือ พริก ผงชูรส กะปิ
5	น้ำพริกกะปิ	กะปิ เครื่องปรุง มะนาว พริก
6	น้ำพริก	พริก เกลือ ผงชูรส กระเทียม หอมแดง ปลาแห้ง กะปิ

ภาคผนวก 4

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554-56

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554-56 โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหา และผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์นักวิชาการ นักพัฒนาอิสระ อดีตนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานองค์กรต่างๆ

ที่	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเด็น	ประเภท	เบอร์โทรศัพท์อีเมล	ที่อยู่
ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหา					
1	อ.นพพร นิลณรงค์	-การจัดการ ทรัพยากร -ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม	นักพัฒนา อิสระ	08-1961-5199 duangtawan1@yahoo.co m	50 หมู่ 3 ต.เหมืองจี้ อ.เมือง จ.ลำพูน 51000
2	ดร.บุศรา ลิ้มวันนรินทร์กุล	-เกษตรยั่งยืน -ความมั่นคงทาง อาหาร -การจัดการ ทรัพยากร	นักวิชาการ	08-1716-5105 lbudsara@gmail.com	ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ เกษตรและส่งเสริม เผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่
3	อ.พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ	-เกษตรยั่งยืน -ความมั่นคงทาง อาหาร -การจัดการ ทรัพยากร	นักวิชาการ	08-1595-8650 phrek@chiangmai.ac.th	ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากร เกษตร (ศวทก.) คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50200
4	ดร.สมคิด แก้วทิพย์	-การจัดการ ทรัพยากร	นักวิชาการ	08-7174-8008 somkid@mju.ac.th	วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
5	รศ.ดร.ชูเกียรติ ลี สุวรรณ	-ทุกประเด็น -กระบวนการ CBR	นักวิชาการ	08-9951-7394 cleesuwan@hotmail.com	
6	รศ.ดร.ศุภศักดิ์ ลิ้มปิติ	-การบริหาร จัดการท้องถิ่น -การศึกษา	นักวิชาการ	08-7725-9852 supasark@chiangmai.a c.th superslim@gmail.com	ศูนย์นวัตกรรม เทคโนโลยีหลังการเก็บ เกี่ยว คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

ที่	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเด็น	ประเภท	เบอร์โทรศัพท์มือถือ	ที่อยู่
7	ดร.จิตติ จิตติจำเริญพร	-การท่องเที่ยว โดยชุมชน	นักวิชาการ	08-1992-4367 tidtich@yahoo.com	สาขาวิชาการจัดการ โรงแรมและการ ท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000
8	ดร.ประเสริฐ ตระการศุภกร	-การศึกษาของ กลุ่มชาติพันธุ์ -การศึกษา ทางเลือก	นักพัฒนา	08-1993-4641 ptrakan@ikap-mmsea	เครือข่ายภูมิปัญญา เผ่าพื้นเมืองบนพื้นที่สูง ในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (IKEP Network) 101 หมู่ 6 ต. สันพระเนตร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50210
9	รศ.ดร.กาญจนา โชคถาวร	-เศรษฐกิจ พอเพียง	นักวิชาการ	08-9431-4994 Patarakn41@gmail.com	ศูนย์วิจัยและส่งเสริม เศรษฐกิจพอเพียง คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
10	ศาสตราจารย์ ดร. อนรรักษ์ ปิณฑานวัฒน์	-การจัดการ ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม	นักวิชาการ	Ch_anurak@hotmail.co m	สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
11	รศ.ดร.วีระพล ทองมา	-การจัดการการ ท่องเที่ยว	นักวิชาการ	weerapong@mju.ac.th	คณะพัฒนาการ ท่องเที่ยว ม.แม่โจ้
12	รศ.ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์		นักวิชาการ	08-6923-7114 nyayee@hotmail.com	คณะศึกษาศาสตร์ ม.เชียงใหม่
13	อ.ธิตินัดดา จินาจันทร์	-ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีความ เชื่อ ศาสนา -สื่อพื้นบ้าน	นักวิชาการ	08-8251-5940 thitindda@hotmail.com	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
14	คุณสุรีย์ บุญญานพวงศ์	-การบริหาร จัดการท้องถิ่น -การทำงานกับ อปท. -การจัดการ สิ่งแวดล้อม	นักวิชาการ	08-6766-7846 Srxxo008@chiangmai.ac .th	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเด็น	ประเภท	เบอร์โทรศัพท์มือถือ	ที่อยู่
15	รศ.ดร.ภญ.พานิ ศิริ สะอาด	-สุขภาพ หมอ เมือง สมุนไพร	นักวิชาการ	08-9431-4274	145 ม.16 ต.ป่าไผ่ อ.สัน ทราย จ.เชียงใหม่ 50210
16	ผศ.บุษบา อารีย์	-การบริหาร จัดการกองทุน -เศรษฐกิจชุมชน	นักวิชาการ	08-1672-3511	คณะบัญชี การเงินและ การธนาคาร ม.พายัพ
18	คุณสุริยัน แพรสี	- การส่งเสริม สุขภาพ - การทำงานกับ อปท.	นักวิชาการ	-	ผู้อำนวยการโรงพยาบาล ตำบลชุมชนดอนแก้ว ตำบลดอนแก้ว อำเภอ แมริม จังหวัดเชียงใหม่
19	รศ.ดร.อารณ โอบาสพัฒนกิจ	-การศึกษา - กระบวนการ CBR	นักวิชาการ	avorn@gmail.com	สำนักอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
20	คุณชิตฉัตรฐา เข้มราช	-เกษตรกรรม ยั่งยืน -ความมั่นคงทาง อาหาร	ปราชญ์ ชาวบ้าน	08-1882-7739 kwanseang@gmail.com	39 หมู่ 1 ตำบลป่าลาน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
21	คุณธีรเมศร์ ขจรพัฒน์ ภิรมย์	-การท่องเที่ยว โดยชุมชน -กระบวนการ CBR	ปราชญ์ ชาวบ้าน	08-5675-4598 kampongcoffee@hotmail com	78/1 หมู่ 3 ตำบลห้วย แก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
22	คุณพจนา สวนศรี	-การท่องเที่ยว โดยชุมชน	นักพัฒนา	08-9768-1133 potjana@cbt-i.org	สถาบันการท่องเที่ยว โดยชุมชน ชั้น3 คณะ อุตสาหกรรมและการเกษตร ม.เชียงใหม่ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ. เชียงใหม่

ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)

23	พระมหา ดร.บุญช่วย สิรินทรโร	-ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีความ เชื่อ ศาสนา	นักพัฒนา	08-0557-5950 bdoojai@yahoo.com	วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ. เมือง จ.เชียงใหม่ 50000
24	ผศ.ดร.สุลัดร์ตัน จันทร์ เชื้อ	-การท่องเที่ยว โดยชุมชน -การศึกษา	นักวิชาการ พี่เลี้ยง งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น	08-9643-9024 oil_kamolrat@hotmail. com	การพัฒนากลไกการ จัดการงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นของศูนย์ ประสานงานเขตพื้นที่

ที่	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเด็น	ประเภท	เบอร์โทรศัพท์มือถือ	ที่อยู่
			ภาคเหนือ		ภาคเหนือตอนล่าง สาขาวิชาอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว คณะ วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม อำเภอ เมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
25	คุณอรุณ อุทัย	เครือข่ายการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชนจังหวัด เชียงใหม่	นักวิชาการ อดีตนักวิจัย	08-7484-871	-
26	คุณอรุณี เวียงแสง	-เกษตรยั่งยืน -ความมั่นคงทาง อาหาร -การจัดการ ทรัพยากร - กระบวนการ CBR	ที่ปรึกษา งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ภาคเหนือ/ คณะทำงาน กลไกกลาง ภาคเหนือ	08-9850-3389 Arunee98@hotmail.com	196/6 ม.8 ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
27	คุณพรทิวี ยอดมงคล	-กระบวนการ CBR		08-1602-7929 psay77@hotmail.com	67 ต.หนองหอย ถ.เกาะ กลาง อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50000
28	คุณชีวัน ชันธรรม	-กระบวนการ CBR		08-9633-8133 Cheewan_khantam@hot mail.com	มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น
29	คุณอาภา พงศ์ศิริแสน	-กระบวนการ CBR		08-5032-1440 arpaphongkeereesaen@ gmail.com	11 ซอย 1 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
30	คุณวาสนา ยอดสุวรรณ	-กระบวนการ CBR	เจ้าหน้าที่	08-9757-8573 yodsuwanw@yahoo.com	มูลนิธิโครงการหลวง
31	คุณदनัย กล่าวแล้ว	-กระบวนการ CBR		08-2690-4790 Prapay20@yahoo.com	128/81 หมู่ 9 ตำบลดอน แก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่